ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1838-1839.

KJÖBENHAVN.

TRYKT HOS J. D. QVIST, BOG- OG NODETRYKKER.

DE DANSKES TOGE TIL VENDEN. En historisk Fremstilling af N. M. Petersen.

TREDIE AFSNIT.

TOGE TIL VENDEN FÖR VALDEMAR DEN FÖRSTES TID.

Fra det fabelagtige Tidsrum i Fædrelandets Historie haves der vel nogle Efterretninger om Danskes Toge til og Erobringer i Venden, men snart ere Beretningerne upaalidelige, snart angaae de kun enkelte Hærgninger uden bestemt Öjemed eller Plan. Den förste nogenlunde bestemte Efterretning, vi træffe paa, er fra Harald Hildetands Tid. Saxe beretter, at denne Konge undertvang Venden; og nogle have meent, at han (680) skal have erholdt disse Landstrækninger ved Giftermaal med en Kong Hildebrands Datter Hilde; men denne Hildebrand var Konge i Reidgotland, hvorved de Gamle næppe have forstaaet vendiske Lande, men Jylland, i det höjeste en Deel af Holsteen; og at Harald Hildetand ved dette Giftermaal erholdt Venden, er kun en Formodning af Suhm, der med vel megen Vilkaarlighed har udfyldt en Lakune i det gamle Haandskrift af Sögubrot, uden anden Hjemmel end den, at Harald Hildetand virkelig besad Ejendomme i Venden[1]. At dette har været Tilfældet synes at fölge af Saxes og Islændernes overensstemmende Efterretninger, at Jomenser, kæmpende som Undergivne under Harald

1) Sögubrot af fornkonúngum, Kap. 5, i Fornaldarsögur 1 D. Suhms Danm. Hist. 1 D. S. 497—498, jf. Krit. Hist. 2 D. S. 263. Vedel-Simonsen om Jomsborg, S. 51.

Hildetands Banner, deeltoge i det store Braavalleslag; der navngives endog flere af disse Kæmper, og der fortælles, at en Skjoldmö anförte en heel Hær af Vender (*mikill Vinda herr*)[1]. Paa den anden Side kan det dog heller ikke nægtes, at disse Efterretninger, saavel Saxes som Islændernes, grunde sig paa Brudstykker af et gammelt Digt, der synes at være en Efterligning af et lignende Digt om det store Slag mod Hunerne, hvilket Saxe under Kong Frode og Hervararsaga, hver paa sin Maade, efter gamle Sagn have udfört, ja, at der i hint Brudstykke om Braavalleslaget endog nævnes Kæmper, der först senere forekomme som historiske Personer i det store Slag i Hafursfjord under Harald Haarfager; saa det er aabenbart, at vi her endnu befinde os i Fabelens Egne, og ikke tör bygge paa hine Efterretninger, som paa sikre historiske Kjendsgjerninger.

At Gorm den Gamle, da han med Vaabenmagt samlede det danske Rige, ved sine Toge til Danmarks sydlige Grændse tillige har berört de vendiske Lande, og gjort nogle, om end kortvarige, Erobringer i Venden, er ikke i sig selv usandsynligt, og bekræftes af en gammel historisk Kilde; men det er urigtigt, hertil at henföre hans Undertvingelse af de tvende Konger, Gnupa og Silverskalle eller Sölvpande; thi disse Konger siges udtrykkelig at have regjeret i den Deel af Danmark, som da hed Reidgotland, men nu kaldes Jylland; den nysgjorte Bemærkning om Betydningen af Reidgotland finder altsaa ogsaa her sin Anvendelse, og Talen er kun om Lande indenfor selve Danmarks Grændse, hvor Vender aldrig have boet[2].

---

1) Saxo, lib. 8, S. 141. Sögubrot, Kap. 8. — 2) Olafssaga Tryggvasonar, Kap. 63, i Fornmannasögur, I D. Allgem. Welthistorie, 52 D. S. 53. Suhms Danm. Hist. 1 D. S. 402.

2. At de vendiske Lande langs med Östersöen allerede paa denne Tid bleve besögte og tildeels erobrede af Nordboerne, bekræftes derimod ved tvende vigtige, noksom bekjendte Begivenheder; den ene er Ulfsteens Sejlads fra Hedeby eller Slesvig til Mundingen af Weichsel; den anden er Godfreds Tog til Rereg, denne Bys Ödelæggelse og Kjöbmændenes Forflyttelse til Slesvig[1]. Herved forberedtes, at danske Vikinger satte sig fast paa eet af de vigtigste Steder i Venden, ja endog stiftede en over hele Norden berömt Vikingestat, Jomsborg. Dens Beliggenhed, som vi forhen have betragtet, var saa gunstig som mulig. Den laa omtrent i Midten af Venden, saa at den kunde udstrække sit Fribytteri med samme Lethed mod Östen, som mod Vesten; selv indsluttet og beskyttet med en snæver Flod paa den ene Side, en stor Indsö paa den anden, havde den ved at tilbagelægge en ubetydelig Sejlads den hele Östersö aaben for sig. Anlægget af denne berömte Vikingestat henföres af alle til Harald Blaatands Tid, men om Stifteren ere Meningerne forskjellige; de lade sig næppe forene anderledes end saa, at Harald Blaatand vel gjorde Begyndelsen til Anlægget, en befæstet Borg, men at först Palnatoke fuldendte dette, udvidede og befæstede endnu mere Borgen, og stiftede en, tilsyneladende af Danmark afhængig, men i Virkeligheden under enhver dygtig Hövding fri Vikingestat, der havde sine egne Vikingelove. Den vendiske Fyrste, under hvem denne Landstrækning hörte, kaldes i de nordiske Kilder Burislav (*Búrislafr konúngr í Vindlandi*), hvilket Navn ikke kan være andet end Boleslav; og Nordboerne, der kun vare lidet bekjendte med disse Landes ældste Historie, have henfört til deres Burislaf, hvad der i Virkeligheden maa gjælde den polske Konge Miseko og

1) Rasks Samlede Afhandl. 1 D. S. 322. Suhms Danm. Hist. 2 D. S. 12.

hans Sön Boleslav, hvilken sidste maa være bleven forblandet med den böhmiske Boleslav, der deeltog i Toget mod Ungarerne under Otto den Förste (955), og som Aaret efter, i Spidsen for Rygerne, anfaldt Uckervenderne. Denne maa da allerede för have udstrakt sine Erobringer hen til Rygen, krigede i alt Fald af og til med Miseko, og man kan i det mindste deraf skjönne, hvorledes Islænderne kunde komme til at forblande ham med Misekos Sön af samme Navn, med hvilken Nordmændene siden stode i nöjere Forbindelse[1]. Efter Jomsvikingesaga, der stedse har for Öje at hæve sin Helt, var det til Palnatoke at Burislav afstod det Fylke i Venden, som kaldtes Jom, hvorpaa fölger Beretningen om Söborgens Anlæg, m. m.; men Saxes Beretning er uden Tvivl her at foretrække. Han fortæller, at Harald Blaatand bemægtigede sig Venden, eller rettere en Strækning i samme, og at han her, under Anförsel af den svenske Prins Styrbjörn, der havde sögt Tilflugt hos ham, lod anlægge en Fæstning ved Julin, den berömteste By i dette Landskab (*competentia militum præsidia apud Julinum, nobilissimum illius provinciæ oppidum, collocavit)*, hvilket forudsætter, at Byen Julin allerede da var til, og at Kong Harald kun lod bygge et eller flere smaae faste Kasteller, der kunde tjene som Tilflugtssted for de Danske, der hærgede paa Östersöen. Stort mere kan det förste Anlæg af Borgen næppe have været. Meningen maa uden Tvivl være den samme hos Svend Aagesen, der siger, at Harald Blaatand paa sin Flugt fra Danmark kom til Venden, og der först anlagde Byen Hyumsburg, til hvis Ödelæggelse ved Ærkebiskop Absalon Fortælleren selv siden var Öjevidne. Det synes aabenbart, at en fra sit Rige landflygtig Konge ikke

---

1) Olafssaga Tryggvas. Kap. 58. Vedel-Simonsen, S. 103. 113. Torfæi Trifol. histor. S. 131. Suhm, 3 D. S. 62. 199. Allgem. Welthist 52 D. S. 53—54.

fra ny af kunde anlægge en heel By, men vel et Kastel, hvortil ogsaa Svend Aagesens Udtryk *moenia* ret vel passer. Hermed stemmer ogsaa Knytlinga, efter hvilken Harald Blaatand havde et stort Jarlsrige i Vindland, hvor han lod Jomsborg anlægge, og indlagde der en stor Deel Krigere, som han gav Sold og Love; de undertvang Landet for ham, laae om Sommeren ude paa Hærtoge, men om Vinteren hjemme, og kaldtes Jomsvikinger[1]. Om Palnatoke er der endnu slet ikke Tale. Derimod opholder han sig enten paa sin Födeö Fyen eller paa Toge til Götland og Bretland (Wales i Britannien), vender först efter sin Kones Död tilbage fra dette, og fæster da sin Hu paa Vindland[2]. Den lille Vikingestat i Jomsborg gjæstes derimod för denne Tid af adskillige andre Kæmper, endog fra Island, hvilke optages blandt Jomsvikingerne. Blandt disse nævnes Björn Asbrandsen, mest bekjendt under det af hans Födested paa Island tagne Tilnavn Bredvikingekappe eller Kæmpen fra Bredvik; under hans Ophold blev Jomsborg indtaget af den svenske Prins Styrbjörn den Stærke, hvem Jomsvikingerne siden understöttede paa hans Tog til Sverrig, som han sögte at vinde tilbage fra Erik Sejersæl, men hvor han faldt i Slaget paa Fyrisvalle. Heller ikke i denne Beretning nævnes endnu Palnatoke. Men efter at være undkommen fra Slaget paa Fyrisvalle kom Björn Bredvikingekappe atter til Jomsborg, og forblev, som det nu hedder, hos Jomsvikingerne saalænge Palnatoke levede[3]. Denne Beretning giver ogsaa noget Lys i Tidsregningen. Den ved sine Rejser til Dublin bekjendte Kjöbmand, Thorodd fra Medalfellsstrand, kom nemlig til Island, og besögte Snorre Gode paa Helgafell om Hösten

---

1) Jómsvíkingasaga, Kap. 23. Saxo, lib. 10, S. 182. Svend Aagesen hos Langebek, T. 1. S. 51. Knytlínga, Kap. 1. — 2) Knytlínga, Kap. 11—23, jf. Vedel-Simonsen, S. 95. Suhm, 3 D. S. 167—170. — 3) Eyrbyggjasaga, Kap. 29. Knytl. Kap. 2.

kort efter Thorbjörn Digres Drab, der indtraf i Hösten 981; næste Foraar flyttede Thorodd, der om Vinteren havde ægtet Snorre Godes Söster Thuride, til Gaarden Frodaa, men hun modtog her Besög af Björn Asbrandsen, der efter Rygtet var gode Venner med hende; efter et saadant Besög blev Björn overfalden af Thorodd med flere Mænd, af hvilke han dræbte to; og for dette Drab blev han paa Thorsnæsting landsforviist paa tre Aar; selvsamme Sommer, altsaa i Aaret 982, rejste han udenlands, og kom först til Danmark, derfra til Jomsborg. Hans förste Ophold her indfalder altsaa i Aarene 982 til 983; han kan da have draget med Jomsvikingerne til Sverrig, hvor Styrbjörn faldt 983 eller 984, ti Aar för Erik Sejersæls Död, 993 eller 994 [1]. Den Gang var altsaa Jomsborg til. Tidsbestemmelsen for dets förste Anlæg, hvis Styrbjörn især var virksom ved dette, beroer paa dennes Alder den Tid han drog til Venden, og bliver da efter al Sandsynlighed Aar 979 eller 980 [2]. Under Styrbjörns Bestyrelsestid indfalder ogsaa Harald Blaatands Tog til Norge 982, i hvilket Jomsvikingerne deeltoge [3]; saa at alt synes her vel at stemme overeens. Efter Styrbjörns Död blev Jomsborg i nogen Tid uden Hövding. I denne Tid kan det blandt andre Borge være blevet indtaget af Olaf Tryggvesen, der giftede sig med Burisleifs (eller den polske Boleslavs) Datter Geira, som herskede over en vendisk Kyststrækning, og for hende indtog adskillige Steder i Venden; Odd Munk, men ogsaa kun han alene, nævner ved denne Lejlighed Jomsborg blandt de indtagne Borge. Tiden maatte være omtrent 986, men da Fortælleren let kunde fristes til her at indsætte et saa berömt Navn som Jomsborg,

1) Eyrbyggjas. Kap. 29. Olafssaga Tryggvas., Kap. 38, jf. Suhm, 3 D. S. 163. 169. 265. — 2) Suhm, 3 D. S. 163—164. Vedel-Simonsen, S. 73. — 3) Suhm, 3 D. S. 150—151. Vedel-Simonsen, S. 95—96, og de paa disse Steder anförte Kilder.

og Beretningen mangler al anden Hjemmel, saa vilde det vist være frugtesløst at gaae ind i dybere Undersögelser, deels om Tidsregningen, deels om Borgens Ödelæggelse og Gjenopbyggelse[1]. Berömtest blev Vikingestaten under Palnatoke, da han sögte at gjöre den til en Dæmning mod Kristendommen; men saavel Tiden, da han stiftede den, som hans Dödsaar ere uvisse. Den förste Tidsbestemmelse beroer for en stor Deel paa Harald Blaatands Dödsaar; antages dette at være 985, saa vilde Palnatokes Love være givne 988 til 989. Björn Bredvikingekappe kom tilbage til Island 996, og da var efter Beretningen herom Palnatoke död[2]. Hans Herredömme kan i alt Fald ikke have været langvarigt; faa Aar vare under en Hövding, som Palnatoke, tilstrækkelige til, ved de af ham givne særegne Love, at grundlægge en Vikingestat, der under ligesaa dygtige Eftermænd maatte blive en Skræk paa Havet. Men Sammenhold og Hæder beroede paa Hövdingens Personlighed; under den svage og fejge Sigvalde, som af Palnatoke bestemtes til Eftermand, foretoges det berömte Jomsvikingetog til Norge mod Hakon Jarl, ved hvilket allerede Vikingernes Styrke blev brudt, og en Stat, der havde Kristendommens Standsning til Öje med, og derved stod i Modsætning til Tidens Aand, maatte derfor snart gaae tilgrunde.

De danske Konger vedbleve imidlertid at vedligeholde sit Herredömme i Venden, og tilegnede sig bestandig uindskrænket Magt over Jomsborg. Knud den Store indsatte sin Sön Svend der til Hövding. Under Magnus den Gode vilde Venderne unddrage sig de Danskes Herredömme, hvorfore han drog derover, indtog Borgen og hærgede Landet deromkring. Erik Ejegod havde allerede

1) Olafssaga Tryggvas. ved Odd Munk, Kap. 8, i Fornmannas. 10 B. Vedel-Simonsen, S. 103—105. — 2) Eyrbyggjas. Kap. 40. Vedel-Simonsen, S. 136. 143.

som Prins hærget i Vindland, og erklærede som Konge alt det for sin arvelige Ejendom, hvilket de Danske havde besiddet der siden Svend Tveskjægs Tid; da Julin eller Jomsborg blev et Tilflugtssted for misfornöjede Danske, drog ogsaa denne Konge derover, belejrede og indtog det. Det samme skete under Kong Niels, og Julin eller Jomsborg omtales derefter ofte ved Valdemar den Förstes Toge som Gjenstand for de Danskes Erobring[1]. Af disse Beretninger er det da indlysende, at de danske Konger lige fra Harald Blaatands Tid have tilegnet sig Overherredömmet over en Borg i Venden med tilhörende Landstrækning, en Borg, der var bestemt til at ernæres ved Viking, men siden skulde tjene til at holde Vendernes Söröverier i Ave; men tillige, at dette Herredömme hverken var uafbrudt eller varigt. Krige og Stridigheder i Norden selv gjorde det let for Venderne af og til at vinde denne Borg tilbage, indtil den endelig ganske faldt i deres Vold, og nu blev et næsten bestandigt Maal for de Danskes Toge.

3. Kristendommens Udbredelse blandt Venderne mödte mange Hindringer, deels i disse Folks Karakteer, deels i Saxernes Undertrykkelser og Gjerrighed. Under Hertug Bernhard den Anden af Saxen forandredes især den hidtil milde Behandling af Venderne til Haardhed. Fölgen var Opstande og Hærgninger, der efterhaanden væltede sig nærmere og nærmere henimod den danske Grændse. Obotritternes Fyrste Mistevoi forbandt sig vel med Hertugen, og begjerede en af hans Frænker til Ægte, men da han haanlig blev afviist, rejste han Venderne, drog igjennem de vendiske Lande, nedrev Kirkerne, dræbte Præsterne, og ödelagde Hamborg; og Venderne imellem Elben og Oderen, der under Ottonerne havde hyldet Kri-

1) Heimskr. 2 D. S. 383, 3 D. S. 30. Knytl. Kap. 22. 70. 76. Saxo, S. 225. 235.

stendommen, faldt nu fra (1013)[1]. Der omtales ligeledes et andet vendisk Tog mod Ditmarskerne, hvis Tid næppe nöje lader sig bestemme. De oversvömmede hele Geesten fra Krumstedt til Nordharstede, hvorfor Grev Sigfred af Stade, der tilegnede sig Herredömmet over Ditmarsken, drog fra det af den hamborgske Ærkebiskop Unwan befæstede Meldorp over Windbergen til Syderharstede, for at falde dem i Ryggen; men Venderne fik Nys derom, skjulte sig i Skovene, bröd uformodentlig frem fra disse, overfaldt hans Fodfolk og nedlagde dem; Grev Sigfred selv maatte, bedækket med over tyve Saar, flygte med Rytteriet til Bökelnburg. Venflerne droge derpaa mod Windbergen, hvor de stormede en bag en Bæk anlagt Skanse, bleve syv Gange slaaede tilbage, men gik endelig over Bækken, der var opfyldt med Lig, indtoge Skansen, og nedhug alt. Derpaa indtoge de Meldorp med Storm, plyndrede, dræbte og skjændede, og rasede især mod de til Kirken flygtede Præster og Munke, hvis sönderhuggede Lemmer de kastede som Offere for deres Afgudsbilleder[2]. Denne Begivenhed er saaledes et ringe Forspil for det senere vendiske Hærtog under Magnus den Gode.

De vendiske Folks Hærgninger, Knud den Stores Iver for Kristendommen og hans Slægtskabsforbindelse med den polske Konge Boleslav maatte snart henvende hans Opmærksomhed paa disse Folk. Strax efter at han var kommen tilbage fra Englands Undertvingelse (1019), skal han med en af Danske og Engellænder forenet Hær have gjort et Tog imod Venderne (Vandalerne), ved hvilket Hertug Godvin, der siden blev gift med Ulf Jarls Söster Gyda, især med sine Engellændere udmærkede sig.

---

1) Helmold, lib. 1 Kap. 16. Adami Brem. Hist. eccl. lib. 2, cap. 30—32. Suhm, 3 D. S. 153—156, under Aar 982. — 2) Bolten hos Suhm, 3 D. S. 515.

Thi Natten för den til et Slag bestemte Dag bröd han uden Knuds Vidende op imod Fjenderne, og standsede ikke förend de vare forjagede eller nedlagte. Om Morgenen savnede Kong Knud ham og hans Tropper, frygtede næsten for, at Engellænderne enten vare flygtede eller gaaede over til Fjenden, men besluttede ikke desmindre at bryde op; da han kom til den fjendtlige Lejr, fandt han kun Bytte og blodige Lig. Fra denne Tid af, siges der, holdt han Engellænderne i ligesaa stor Ære, som de Danske, og tilstod Kenterne, som Belönning for deres Tapperhed, den Rettighed at staae i Spidsen af den engelske Krigshær. Der nævnes ved denne Lejlighed ogsaa adskillige vendiske Folk, som Kong Knud skal have undertvunget, f. Ex. Roaner, Hernuner, om hvis Forklaring Fortolkerne ere uvisse [1].

Mistevois Sönnesön Gotskalk, hvis Fader var bleven dræbt af en Saxer, blev opdraget i et Kloster i Lyneborg, men forlod ved Efterretningen derom alt, og forenede sig med de hedenske Vender. Han faldt ind i Holsteen, Stormarn og Ditmarsken, og nedlagde mange tusinde Saxer som et Forsoningsoffer for sin Fader. Han blev fangen af Hertug Bernhard af Saxen, men lösgivet. Imidlertid havde en anden vendisk Fyrste, ved Navn Ratibor, bemægtiget sig hans Fædrenearv, hvorfor Gotskalk begav sig til Knud den Store; og denne sendte ham til England tilligemed Svend Estridsen, hvis Datter Sigrid han siden ægtede. Herved kom de vendiske Fyrster i nöjere Berörelse, endog i Slægtskabsforbindelse med de danske Konger [2].

Nysnævnte Ratibors Död gav imidlertid Anledning til det store vendiske Indfald i selve Danmark. Da Magnus

1) Langebek Script. rer. Dan., 2 T. S. 156. Bromton hos Twysden, S. 908. Suhm, 3 D. S. 514. Cronholms Fornnord. minnen, 1 D. S. 231. — 2) Helmold, lib. 1, cap. 19.

den Gode, i Fölge det med Hardeknud sluttede Forlig med sit Fædrenerige Norge tillige forbandt Danmark, besluttede han til dettes Beskyttelse mod Vender, Kurer og andre Östervegsmænd, at indsætte en Hövding; han gjorde da, uagtet Einar Thambeskjælvers Advarsel, Svend Ulfsen eller Estridsen til Jarl over Danmark, men maatte snart sande Einars Ord, og selv begive sig til Danmark for at beholde Riget under sit Herredömme. Han drog med en Hær og Flaade til Danmark (1043), og foretog det forhen nævnte Tog, ved hvilket Jomsborg blev indtaget og brændt. Paa Tilbagevejen holdt han ved Re eller Rygen et Söslag med adskillige Vikingeskibe, og besluttede nu at tilbringe Vinteren i Danmark. Paa denne Tid, maaskee ved een af de nysnævnte Lejligheder, var den vendiske Fyrste Ratibor falden i en Kamp mod de Danske. Han efterlod sig otte Sönner, der besluttede at hævne hans Död. De rustede sig, og samlede en utallig Hær af Vender. Magnus fik Underretning derom, samlede ligeledes sin Magt, og fik Hjælp af sin Svoger den saxiske Hertug Ordulf (hos Snorre Otto af Brunsvig). De Norske ytrede vel nogen Misfornöjelse, fordi de skulde udöse deres Blod for de trolöse Danske; men Kongen forestillede dem, at det var hans Pligt at beskytte dem, der haabede paa hans Bistand og Hjælp. Venderne trængte frem lige til Ribe, og hvor de kom frem, hærgede de, brændte og skjændte og nedhug alt. Kong Magnus drog dem imöde, men da han var kommen paa Hlyrskogs- eller Lejrskovshede, ved Skodborgaa, bragte de udsendte Spejdere ham Efterretning, at Vendernes Hær var utallig. Hans egen Hærs Ringhed imod den, som der siges, sex Gange saa store Venderhær gjorde Kongen selv tvivlraadig; Hövdingerne raadte for störste Delen fra Strid, thi det var Dumdristighed og ikke Viisdom, sagde de, at vove sig imod en uovervindelig Hær; men Ordulf var for Kampen, og Kon-

gen vendte sig til hans Mening; paa den ene Side havde han vel et Nederlag for Öje, men paa den anden en fejg Flugt, og denne var ham hidindtil noget Uvant. Einar Thambeskjælver, der havde hört paa tvende Nordmænds hemmelige Samtale, og deraf sluttede, at de Norske ikke vare meget for Kampen, raadte Kongen at stille Hæren saaledes imellem en Skov og Skodborgaa, at den var nödt til at stride. Lurene löde, og hele Hæren fik Befaling, da Fjenden var meget nær, at lejre sig paa aaben Mark, bedækket af sine Skjolde. Det var Natten til Mikkelsmesseaften. Saaledes begave alle sig til Hvile, midt i Slummeren beredte til Kamp. Kongen selv sov kun lidet og bad sine Bönner. Imod Dagningen sov han ind, og drömte da, at han saae sin Fader, den hellige Olaf, og hörte ham sige: Du er meget bekymret og tvivlraadig i din Sjæl, fordi Venderne drage imod dig med en saa stor Hær; men frygt ikke for Hedningene, skjöndt deres Tal er stort; jeg skal være med dig i Kampen, og jeg raader dig at anfalde Venderne, naar du hörer min Luur. I Morgendæmringen vaagnede Kongen, og fortalte Einar og flere norske Hövdinger sin Dröm. Rygtet derom foer som et Lyn igjennem Hæren, og paa een Gang tyktes det Nordmændene, at der gik en Klokkelyd igjennem Luften, hvilken alle de, der havde været i Nideros, erklærede for Lyden af Klokken Glad i St. Klemenskirke, hvilken Klokke Olaf den Hellige selv havde givet til denne Kirke. Saaledes bekræftedes Drömmen, og den hellige Konges Luur opfordrede dem til Kamp. Da tonede, efter Kong Magnuses Befaling, de virkelige Lure, og fulde af Haab om Sejer rykkede Nordmændene frem. Kongen gik selv i Spidsen med en röd Silkeskjorte over sine andre Klæder, thi sin Ringbrynje havde han aftaget, for ligesom derved at vise Hæren sin faste Tillid til sin hellige Faders Beskjermelse; i Haanden havde han sin Stridsöxe

Hel, som Kong Olaf selv havde baaret i Kamp, og hvis Navn mindede om Fjendens Död og Undergang. Venderne rykkede frem fra Syden over Aaen. Og da, fortælles der, trængte ogsaa en Bonde sig frem, banede sig ved Einars Hjælp Adgang til Kongen, og fortalte, hvorledes Kong Olaf ogsaa for ham havde aabenbaret sig, ridende paa en hvid Hest, givende ham Löfte om Sejer, og med den Befaling, at han skulde raade Kongen at brede Hærens Flöje vidt ud, for ikke at omringes af Fjendens Mængde. Bonden fik en rig Gave og vendte tilbage. Kong Magnus begyndte derpaa selv Slaget ved at nedhugge Vendernes Hövding Regbur. Striden var kort, thi Nordmændene vare uimodstaaelige. De forreste af Vendernes Rækker bleve strax nedhuggede, og de fölgende lagdes over dem, Lag ved Lag, som Tang der opskylles af Havet. De Bagerste flyede, og nedlagdes paa Flugten som Kvæg. Kongen forfulgte de Flygtende hele Heden over. Blandt de Faldne, hvis Tal anslaaes til 15,000, vare alle Ratibors Sönner. Dette var det störste Slag, der siden Kristendommens Indförelse var holdt i Norden; og Venderne lode nu Magnus have Fred saalænge han regjerede. Af Byttet, som fandtes i Vendernes Lejr, beholdt Magnus kun den Ring, der fandtes paa Regburs Lig, og uddeelte Resten til Krigerne. Stedet, hvor dette Slag stod, angives af Thjodolf Skald at have været sönder ved Hedeby og dog ved Skodborgaa; af Adam fra Bremen at have været Sletterne ved Hedeby; men Fortællingen om selve Slaget, Vendernes Fremrykning til Ribe, og Overgang over Skodborgaa viser, som det synes tilstrækkelig, at det stod paa Markerne ved Lejrskov nordenfor Skodborgaa, hvor der ogsaa i de senere Tider vises Höje, i hvilke en Deel af de Faldne ere begravede[1].

1) Magnúsar Saga góða i Heimskr. Kap. 27—29, og i Fornmannas. 6 D. Kap. 28—29, 31—34. Adami Brem. Hist. eccl. lib.

4. Vendernes Stridigheder vedbleve at beröre Danmark. Gotskalk vendte tilbage fra England, bekrigede de mindre vendiske Fyrster, vandt sit Fædrenerige tilbage, og opkastede sig til Hersker over Vagrer, Polaber og Obotritter. Han sögte at udbrede og befæste Kristendommen iblandt dem; de nedrevne Kirker bleve opbyggede, og Præster droge i stor Mængde omkring for at forkynde den nye Lære. For endnu mere at virke paa de östlige Vender, sluttede han Forbund med den danske Konge Svend Estridsen, hvis Datter Sigrid han ægtede omtrent 1058. Kampen imellem de vendiske Stammer indbyrdes lettede Anfaldet. De tre Lutitiernes Stammer sögte Hjælp mod den fjerde, Circipanerne. Svend Estridsen, Gotskalk og Hertug Bernhard af Saxen gik i Forening ind i Circipanernes Land, hvor de bleve i syv Uger. Circipanerne gjorde vel tapper Modstand, men maatte endelig betale 15,000 Pund Sölv til de tre Forbundne. Men kun omtrent en Trediedeel af de Folk Gotskalk be-

---

2, cap. 58—59. Saxo, lib 10, S. 203. Suhm, 4 D. S. 86—95. Hos Saxe vendes Anledningen til Vendernes Indfald om: efter ham er det nemlig Faderen Ratibor, der gjör Toget for at hævne sine tolv Sönners Fald. Ogsaa Kong Magnuses Dröm har faaet et andet Udseende: han drömte nemlig, at han skjöd en Örn, og da han om Morgenen fortalte sine Folk dette, saae de deri et Varsel for Fjendens Undergang; da Hæren rykkede frem, flöj der virkelig en Örn, saaledes som Kongen havde seet i Drömme, han red til, rettede sit Spyd imod den, det var hurtigere end Fuglens Flugt, og Örnens Fald overtydede dem om Visheden af Fjendens Nederlag. Det Hele er efter nogle en Legende, efter andre en af Kongen og hans Mænd med Overlæg digtet Fortælling; men den norske Digtning har nogen Sandsynlighed for sig; Kongens Slummer, hans Tvivlraadighed, hans Bönner kunne vel have fremkaldet en levende Dröm ved Mindet om hans Fader, og en virkelig Begivenhed har uden Tvivl ligget til Grund for den senere noget udsmykkede Legende.

herskede, var omvendt til Kristendommen; hans Iver for denne, Saxernes Stridigheder, og at han paalagde Skat, isteden for at de forrige vendiske Konger havde levet af deres egne Gaarde, opvakte Misfornöjelse og Opstande. Venderne overfaldt endelig Gotskalk i Lenzen (1066), dræbte ham tilligemed mange Præster og Lægfolk, og ofrede en af Præsterne paa Alteret. En Munk blev med flere stenet i Ratzeborg. I Obotritternes Hovedstad Meklenborg blev Gotskalks Dronning Sigrid tilligemed hendes Kvinder nögne hudflettede og jagede bort. Formodentlig flygtede hun tilbage til Danmark. Den gamle meklenborgske Biskop Johannes blev sparet, men kun for at opbevares til Offer paa en af de vendiske Sejersfeste. Da denne Fest nærmede sig, blev han pryglet med Stokke, derpaa fört til Spot og Spee omkring i de vendiske Stæder, og endelig i Byen Rhetra, da han ikke vilde fornægte Troen, paa det ynkeligste henrettet; man afhug ham Hænder og Födder, kastede ham saaledes paa Gaden, afhug endelig hans Hoved, og ofrede det som et Sejerstegn til Afguden Radegast. Men Venderne lode sig ikke nöje med at udrydde Kristendommen i deres eget Land, de trængte ind i Holsteen, hærgede Hamborger Stift med Ild og Sværd, indtoge Hamborg, nedreve Fæstningen, ja overfaldt uformodentlig Slesvig, og ödelagde i Bund og Grund denne ved sin Handel folkerige og velhavende Stad. Biskoppen af Oldenborg blev dræbt eller fordreven, og dette Bispesæde stod nu i 84 Aar ledigt. Vendernes Opstand og Frafald var almindeligt; de nægtede at betale Saxerne Skat, og sögte at haandthæve deres Uafhængighed[1].

Gotskalk efterlod sig to Sönner. Den ældste, Butue, sögte Tilflugt hos Ordulfs Sön Hertug Magnus; den anden, Henrik, der var avlet med den danske Prinsesse,

1) Helmold. lib. 1, cap. 20—21. Suhm, 4 D. S. 103—104, 339—344.

og ved Faderens Död kun syv Aar gammel, blev opdragen i Danmark. Venderne valgte derimod Cruco til sin Fyrste. Imod denne sendte Hertug Magnus, der ved Omstændighederne hindredes fra at give nogen kraftig Understöttelse, den landflygtige Butue med omtrent 600 Mand. Butue rykkede ind i Plön, men blev her belejret af en vendisk Hær, maatte overgive sig, og blev med sin Hær nedsablet af de trolöse Vender. Herved banede Cruco sig Vejen til et endnu större Herredömme over Wagrierne og Obotritterne, og tvang dem i Stormarn, Holsteen og Ditmarsken til at betale sig Skat. Over 600 holsteenske Slægter forlode derover deres Fædreland, droge over Elben, og nedsatte sig i Harzbjergene[1].

Den anden Prins, Henrik, havde imidlertid opholdt sig i Danmark under Svend Estridsens og hans nærmest efterfölgende Sönners Regjering. Han sögte endelig med dansk Understöttelse at vinde i det mindste en Deel af sit Fædreland tilbage. Med en af Danske og Vender besat Flaade sejlede han (1093) til Venden, indtog og hærgede Oldenborg, samt hele den omliggende vendiske Kyst. Lignende Anfald gjentoges anden og tredie Gang, saa han blev en Skræk for alle Vender, der boede ved Havet og paa Öerne. Cruco nödtes til at tilbyde ham Fred og nogle faste Stæder eller Landstrækninger *(villas)*, hvilket han dog kun skal have gjort paa Skrömt. Han indböd nemlig flere Gange Henrik til Gjæstebud, for at forraske ham; og dette blev Anledning til hans egen Undergang. Crucos Hustru, den unge Slavina, var kjed af sin gamle Mand, og forelskede sig i Henrik; hun advarede bestandig denne for hendes Mands svigefulde Anslag. Endelig overtalte hun endog Henrik til at rydde Cruco af Vejen. Henrik böd ham til Gjæst i Plön, og i det Cruco gik ud af

1) Helmold. lib. 1, cap. 25—26. Suhm, 4 D. S. 312. 379. 419—421. 429.

Stuen og bukkede sig, fordi Dören var lav, blev hans Hoved afhugget af en dertil lejet dansk Træl (1096 eller 1105). Henrik ægtede derpaa Slavina, og blev saaledes Vendernes (Wagriernes og Obotritternes) Konge[1].

5. Forestaaende viser, at de vendiske Lande efter Gotskalks Död stode i et bestandig fjendtligt Forhold til Danmark. De vestlige Vender bleve beherskede af Cruco, og de andre plyndrede, som altid, paa Söen. Uden Tvivl foretoges der derfor under Svend Estridsen og hans Sönner mange enkelte Toge mod Venderne, hvorom intet findes optegnet i Historien; de foretoges af enkelte Vikinger paa egen Haand eller af Landværnsmænd. Saaledes finde vi under Svend Estridsen den norske Jarl Hagen Iversen, Kong Svends Svoger, der misfornöjet var draget bort fra sit Fædreland, ansat som Landværnsmand mod Vender, Kurer og andre Östervegsmænd, og han laa i denne Hensigt baade Vinter og Sommer paa Havet. En af Svend Estridsens Sönner, Sigurd, faldt i Vindland. Knud den Hellige var, baade för han blev Konge og efter, een af de ypperste Vikinger, som fredede Fædrelandets Kyster, og forjog Hedningerne derfra, saavel som fra de danske Farvande; hvorimod han forböd enkelte Mænd paa egen Haand at foretage slige Toge, hvilket han holdt for hedensk Sæd. Men een af hans Leensmænd paa Bornholm, den saakaldte Blodegil, drog ikke desmindre hver Sommer ud paa Vikingetoge for at erhværve Bytte til sine Mænds Underholdning. Hans Toge gjaldt især Venden. Engang holdt han med en Flaade af atten Skibe et stort Slag med en langt overlegen vendisk Flaade. Udfaldet af Striden var höjst tvivlsomt, da Egil endelig selv entrede den fjendtlige Hövdings Snække og fældte Hövdingen. Træt af Kampen, forsmægtende af Törst, saae han sig om efter

1) Helmold. lib. 1, cap. 34. Suhm, 4 D. S. 261. 342. 763—764. 778. 5 D. S. 20.

noget at drikke, men alle Kar med Drikkevarer vare slagne itu under Kampen, og Drikken var löben ned paa Kjölen af Skibet, rigelig blandet med Menneskeblod. Ikke desmindre tog Egil sin Hjelm, fyldte den dermed, og tömte den tre Gange; heraf fik han Tilnavnet Blodegil[1]. Saadanne Toge foretoges vistnok hvert Aar, og bestode deels i at rense Farvandene fra de vendiske Snækker, deels i at hjemsöge snart dette, snart hiint Punkt i Venden, og bleve saaledes Forlöberne for de store Toge, til hvilke den störste Deel af Rigets Sömagt blev opbudt.

Disse kunne antages at have begyndt under Erik Ejegod, hvis förste Tog (1097) gik imod Ryger og Leutitier. Under Oluf Hungers ulykkelige Regjering havde nemlig Vendernes Farter til de danske Strömme tiltaget saa meget, at endog den indenlandske Samfærsel var usikker. En fornem dansk Mand, Aute *(Auto)*, som vilde drage fra Sjælland til Falster, faldt i Vendernes Hænder, og blev, da han foretrak Döden for Trældom, ihjelslaaet. Hans Broder, Skjalm Hvide, drog derfor om paa alle de store Ting for at opbyde Folket til eń almindelig Leding. Som en anden Aarsag anföres, at tvende skaanske Mænd, ved Navn Alle og Herre, der for Forbrydelser maatte flygte fra deres Fædreland, tyede til Julin, og herfra paa Vikingeviis hjemsögte deres Fædrelands Kyster. En Hær af det tappreste unge danske Mandskab drog til Julin; og her var det, at de Danske, for end ydermere at afskrække de vendiske Sörövere, behandlede en Deel, efter nogle dog kun de danske Flygtninge, med hiin barbariske Straf, som de havde lært af Venderne selv; de bandt dem nemlig til Pæle, opskare Livet paa dem, vandt dem Tarmene ud af Livet, og kastede dem, som nogle tilföje, Hjerterne i Ansigtet. Saxe beretter, at Kong Erik ikke blot een Gang

---

1) Saga af Haraldi Harðráða i Heimskr. Kap. 50. Knytl. Kap. 23. 29. 31—35.

svækkede Vendernes Magt, men gjorde et andet og tredie Tog did, dog uden at meddele mere om disse Toge. Derimod giver Knytlinga Beretning om et Tog af Kong Erik efter hans Hjemkomst fra Rom (1099). Han sendte Hærbud over hele sit Rige, samlede en stor Flaade, og sejlede til Vindland. Venderne satte sig til Modværge, men Kongen stillede sin Hær i den gamle Svinefylkning, og lod Krigerne bedække sig med deres Skjolde, saa at Hæren dannede ligesom en bedækket Skjoldborg. Saaledes trængte man med den fortil spidse Hær ind paa Fjenden, med Kongen i Brynje og Hjelm i Spidsen. Efter en haard Modstand flygtede Venderne, en stor Deel faldt, andre tyede ind i deres faste Stæder, men ogsaa disse maatte overgive sig og udlevere alle de Vikinger, der fandtes indenfor Voldene, samt betale en anseelig Sum Penge. Kong Erik erklærede derpaa alt det for sit Arveland, som Svend Tveskjæg för havde underlagt sig, og satte Mænd til at holde disse Lande under den danske Konges Herredömme. Heraf maa man formode, at ogsaa dette Tog gjaldt Jomsborg, men Knytlingas Beretning har saa mange uhistoriske Omstændigheder, at det bliver uvist, til hvilket af Saxes det maa henföres. Derimod synes det utvivlsomt, at Rygen allerede fra denne Tid blev skatskyldig til Danmark, og at det en Tidlang stod under Skjalm Hvide, der tillige var Jarl i Sjælland[1].

1) Saxo, lib. 12, S. 225. 227. jf. Langeb. Scr. 4 T. S. 218 Anm. e. Knytl. Kap. 76. Crantzii Vandalia, lib. 3, cap. 10. Suhm, 5 D. S. 21—23. 31—34. 56—57. Disse Toge ere ogsaa mærkelige, fordi man fra denne Tid udleder den danske Kongetittel af de Slavers eller Venders Konge, der gives Kong Erik i een af Pave Paskal den Andens Buller. Da man kun kjender Bullen efter en senere Anförelse, saa kan Tvisten om denne Tittels Ælde næppe afgjöres; see Suhm, 5 D. S. 124. Grams Indvending, at Paven da ogsaa maatte have kjendt Kong Eriks Tilnavn Egoth,

6. Erik Ejegods Sön, Knud Lavard, blev Vendernes Konge. Den vendiske Fyrste Henrik sluttede Fred med Grev Adolf af Schauenborg, der af Kejseren var beskikket til Greve i Holsteen og Stormarn, men maatte fra en anden Side udholde et heftigt Anfald. Rygerne, der endnu vare grumme Hedninger, og havde besluttet at bemægtige sig Wagrien og Nordalbingien, gjorde, medens han opholdt sig i Lybek, et Tog opad Trawe (1110); kun Henriks List frelste ham fra dette uformodentlige Overfald, og han tilföjede dem et stort Nederlag. Derpaa gjorde han et Tog mod Brizaner og Stoderaner, og undertvang efterhaanden Venderne henimod Polens Grændse, saa at de maatte betale ham Skat, og efter Opfordring komme ham til Hjælp. Hans bestandig tiltagende Magt maatte forurolige Danmark; Kong Niels forholdt ham hans Mödrenearv, der skal have bestaaet i nogle Godser i Jylland, hvorfor Henrik uophörlig gjennemstrejfede Egnen imellem Elben og Slesvig. Da hans Plyndringer paa de danske Grændser tilsidst bleve utaalelige, saa udböd den danske Konge Leding (1113). Kongen sejlede med Flaaden til Ljutcha, og den slesvigske Jarl Eliv fik Befaling at begive sig med Rytteriet derhen til Lands. Men Eliv lod sig ved store Löfter bestikke af Henrik, og udeblev; de Danske maatte derfor stride med Fodfolket alene. Dette var tungt bevæbnet, formodentlig opstillet i en Kiilfylkning, altsaa lidet skikket til raske Bevægelser, der strax maatte forstyrre den valgte Slagorden; desuden var det lidet vant til Vendernes Stridsmaade, som uformodentlig begave sig paa Flugt, men kun for lige saa uformodentlig at gjöre et nyt Anfald, og Henrik lod dem idelig, nu paa Siderne, nu fortil, anfalde af sine Ryttere. Den

---

den Ejegode, er næppe af Vægt, da Folket gjerne kan have givet Kongen dette Tilnavn i levende Live, ligesom det gav hans Broder Harald Tilnavnet Heen.

förste Dag maatte derfor de Danske trække sig tilbage til en Höjde; næste Dag gik de atter ned paa Sletten, men Venderne anfaldt dem paa ny som för og med samme Fremgang. Harald Kesja, den danske Konges Brodersön, havde fægtet med Tapperhed, men blev nu saa farlig saaret, at hans Mænd maatte bære ham paa et Skjold; hans Broder Knud Lavard blev ligeledes saaret, saa at han næppe kunde gaae, og kun een af hans Mænds Aandsnærværelse frelste ham fra at falde i Fjendernes Hænder. Denne Mand bad sine Stalbrödre at flye, og anstillede sig derpaa selv saa træt, at han næppe kunde fölge dem; een af de eftersættende Vender indhentede ham til Hest, han udstrakte da sine Hænder mod Venden, ligesom for at overgive sig, men greb i det samme Hestens Töjle, rev sin Fjende ned, bemægtigede sig Hesten ved sine Stalbrödres Hjælp, og bragte den til Knud Lavard, der saaledes lykkelig undkom. I Tusmörket trak den danske Hær sig efter et ulykkeligt Slag atter op paa Höjen, hvor den dvælede udmattet af Saar, Hunger og Törst. Og nu aflagde de det höjtidelige Löfte, at de herefter med stræng Faste vilde helligholde den fölgende Dag, som var St. Laurentii Aften, samt alle Helgens Aften og Langfredag, hvilket Löfte endnu paa Saxes Tid nöje blev overholdt. Herved styrkedes deres Haab til Gud, og de forsögte i mindre Hobe at nærme sig Skibene og den skaanske Flaade, der imidlertid havde lagt til Kysten. De skaanske Krigere, der havde friske Kræfter, dækkede dette Tilbagetog, men undervejs stödte Hæren paa et stort Morads; at komme udenom var umuligt, de vovede sig da deri; men mange bleve hængende i Dyndet, Ordenen var brudt, og Tilbagegangen kom til at ligne en Flugt; mange traadtes ned, mange fældtes af de forfölgende Vender, Resten vendte hjem med Vanære. Denne Sejer gjorde Venderne saa overmodige, at de skjældte de Danske for fejge, men

Henrik, der under sit Ophold i Danmark havde lært at kjende dem bedre, sagde, at Kong Niels kunde lignes med en skjön og fyrig Hest, der, hvis den kjendte sine egne Kræfter, ikke vilde lyde sin Rytter, men nu lader sig styre af Mangel paa Kundskab til sig selv; saaledes vilde ogsaa Kong Niels kunne udrette alt, hvis han kun havde Lid til sine egne Kræfter. Efter sin Hjemkomst lod Kongen Eliv drage til Ansvar; han mistede ved Dom sit Jarldömme, sine Arvegodser, og tilbragte Slutningen af sit Liv i den yderste Armod. Da det slesvigske Jarldömme nu var ledigt, saa var Landet ligesom givet til Pris for Danmarks Fjender og indre Ulykker. Friser, Holster, Ditmarsker og Vender anfaldt det udenfra; Henrik hærgede Kysterne, og ödelagde Landet ved Danevirke og omkring Slesvig, ja overfaldt stundum Slesvig selv. Indenlandske Röverier og Plyndringer hörte til Dagens Orden; om Natten övedes Tyverier, om Dagen Ran. Röverne gravede sig Veje i Jorden, for at komme ind i Husene; man maatte sikre sig ved at stille Vagter for Dörene, og ved at omgive Boligerne med Grave. Selv Mænd af den höjeste Byrd undsaae sig ikke ved at tage Deel i Röverierne. Kong Niels saae sig derfor nödt til at indsætte en Jarl; han tilböd flere Jarldömmet Slesvig uden Skat eller Afgift, ingen vilde tage derimod. Da tilböd Knud Lavard sig; Kongen frygtede ham, men maatte erkjende hans Dulighed; han modtog Tilbudet, men viste ogsaa her sin Gjerrighed, thi Knud maatte kjöbe sin nye Værdighed, som ingen anden vovede at attraae, for Penge, og desaarsag sælge en Deel af sin Fædrenearv. Han begyndte sit nye Herredömme med Strænghed mod Forbryderne og Mildhed mod de Gode. Alle Röverier bleve forbudte og haardt straffede. Paa Heden imellem Slien og Eideren blev en Deel Rövere fangne, og förte for ham; han dömte dem til Galgen; da traadte een af dem frem, og haabede at frelse sit Liv ved

at angive sit Slægtskab med Knud selv; og denne svarede, at det var i Sandhed usömmeligt, at hans Frænde skulde lide samme Straf som de ringe Forbrydere, hvorpaa han lod ham ophænge, höjere end alle de andre, i en Skibsmast. Kjærlighed til Retfærdighed, Mildhed og Velgjörenhed skaffede Knud Tilnavnet Lavard (Lord) eller Herre. Efterat have tilvejebragt Sikkerhed i Landet selv, henvendte han sin Opmærksomhed paa dets udvortes Fjender. Henrik tilböd han Fredsunderhandling, naar han vilde erstatte den Skade, han havde tilföjet Landet; men samlede paa samme Tid en Hær til dets Forsvar. Henrik svarede, at han ikke agtede at holde Fred med Danmark, og han vilde ikke opgive Fordringerne paa sin Mödrenearv; da forkyndte Knud ham aabenbar Fejde. Henrik trodsede; Knud, sagde han, er lig en ustyrlig Hest, der ikke vil lystre sin Rytter, men jeg skal snart lægge Bidsel paa ham. Men Knud truede ikke forgjæves; han samlede strax sine Folk, drog hurtig afsted om Natten, stille, uden at plyndre, for ikke at forraade sin Fremrykning, og kom ved Daggry til sin Fjendes Forskandsninger, der vare anlagte ved en Aa. Efter Sammenhængen vare disse i Nærheden af Slesvig, men om Henriks Skandser, som nogle have antaget, vare paa Holmen Jörgensborg, nu Mewenburg, saa at den omtalte Aa skulde være Slien, er uvist, da der intet Spor findes til, at Knud satte over et Vand. Henrik, der saa uformodentlig blev overfalden, satte sig ikke til Modværge, men svömmede paa sin Hest over Aaen. Er du bleven vaad? raabte Knud spottende efter ham; hvorpaa Henrik raabte tilbage, hvad han havde der at gjöre? Jeg er kommen, svarede Knud, for at lade det Bidsel lægge paa mig, hvormed du har truet mig. Men du slaaer jo bag ud, sagde Henrik, saa at ingen kan komme dig nær. Knud ödelagde derpaa et Kastel og den omliggende Egn, hærgede ogsaa senere en Deel af Venden med Ild

og Sværd; men gav endelig sin Hær Hjemlov, og drog med kun tyve Ryttere til det Sted, hvor Henrik opholdt sig. Da Knuds Sendebud forkyndte hans Ankomst, troede Henrik, at der var nogen Underfundighed under, og spurgte hvor Knud var; men da han erfarede, at han allerede holdt udenfor Porten, blev han saa forskrækket, at han nær havde stödt Spisebordet, hvorved han sad, overende; og da Sendebudene forsikrede ham, at Knuds Hensigt alene var at stifte Fred, lagde han sine Arme paa Bordet, brast i Graad, og udbröd: Danmark vil blive ulykkeligt, naar det engang mister en saadan Mand. Ved Sammenkomsten anvendte Knud al sin Veltalenhed, for at tilvejebringe Fred, og giorde selv store Opofrelser. Et Gjæstebud endte Forliget. Man har formodet, at Henrik saa meget lettere lod sig bevæge til Fred, som een af hans Sönner, Valdemar, ved denne Tid var bleven fældet af Rygerne. Han gjorde med sine egne Vender i Forbindelse med Saxerne et Tog til Rygen, for at hævne Sönnens Död. Saxerne droge over Trawe igjennem Polabernes og Obotritternes Land lige til Peene; men her forkyndte Henrik dem, at Rygerne havde begjert Fred, hvilken han dog ikke vilde indgaae uden deres Samtykke. De svarede, at de vare ikke dragne saa lang en Vej, for at slutte en ærelös Fred, og raadte til at benytte den gode naturlige Bro, som den strænge Vinter havde lagt over Havet imellem Fastlandet og Rygen. Hele Hæren bröd da op, drog frem, og udbredte sig i flere Afdelinger paa Isen; Saxerne gik foran med Henrik. Om Aftenen naaede man Rygen, og begyndte at tænde Ild paa Landsbyerne; og Henrik opmuntrede sine Krigere til Tapperhed, thi de havde nu Fjender for og bag, Rygerne foran sig, Kissiner og Circipaner bag sig. Men Rygerne bleve forsagte, sendte een af deres Præster, og bade ydmyge om Fred; Herren vredes paa sine Tjenere, sagde Præsten til Henrik, see, Lan-

det ligger for dig, brug det efter Behag, vi ere alle i din Haand, og ville bære hvad du paalægger os. De maatte da betale 4400 Mark, og stille Gisler. Dette Tog skal være skeet i Vinteren 1121—1122, men herved kan bemærkes, at denne Vinter skal have været mild, hvorimod 1117—1118 og 1118—1119 vare strænge Vintere. Da Henrik vilde inddrive Böderne hos Rygerne, som ingen Mynt havde, men beregnede alt i Handel og Vandel efter Vadmel, saa bragte de ham Guld og Sölv fra Templerne, samt deres Kvinders Prydelser; men Henrik betjente sig af en saa mislig Vægt, at de næppe kunde tilvejebringe Halvparten af hans Fordring. Han beskyldte dem da for Trolöshed, og gjorde et nyt Tog imod Kissinerne, drog derpaa atter over Isen til Rygen, men undkom med Nöd og næppe, da Isen pludselig bröd op[1].

Venskabet imellem Knud Lavard og Henrik blev varigt. Efter Henriks Raad skal Knud have anlagt to Kasteller ved Slien, der hvor den er smallest, og spærrede Indlöbet med Træbomme og Jernlænker, for at hæve Told af fremmede Skibe. Herved forskaffede han sig en ikke ubetydelig Indtægt, og sikrede tillige Landet mod fremmed Indfald. Henrik skal desuden, efter Saxe, have fattet et saadant Venskab for Knud, at han med Forbigaaelse af sine uduelige Sönner bestemte ham til sin Eftermand, og underrettede ham om, hvorledes han dertil skulde erholde Kejserens Samtykke; men Helmold kjender intet til denne Bestemmelse. Han lader Henriks Sönner fölge efter Faderen, og först efter deres Död erholdt Knud uden Modsigelse Herredömmet over de vendiske Lande. Thi nu, da disse vare uden Overhoved, drog Knud til Hertug Lothar af Saxen, og kjöbte for en stor Sum Penge det

1) Helmold. lib. 1, cap. 36—38. Saxo, lib. 13, S. 230—234. Suhm, 5 D. S. 170—172. 174. 192. 198. 200—203. 206—207. 210—212. 215—216. 230. 239—242. 247.

obotrittiske Rige, som Henrik havde besiddet; Lothar satte en Krone paa hans Hoved, erklærede ham for Obotritternes Konge, og gav ham disse Lande til Leen. Derpaa lod Knud Alberg (senere Segeberg, af nogle urigtig forblandet med Aldinborg eller Oldenborg i Wagrien) bebygge, opförte der en Befæstning, forenede sig med Holstenerne, og gjorde med dem Strejftoge ind i Venden. Thi hans Herredömme blev ikke uden Modsigelse. Tvende Fyrster, Pribislav og Niklot, af Henriks Slægt, opkastede sig til Herrer over en Deel af Obotritterne, men de bleve paa eet af Henriks Toge tagne til Fange, og sade en Tidlang fængslede i Slesvig, indtil de bleve löskjöbte. Imidlertid forberedtes fra en anden Side Knud Lavards voldsomme Död; hans tiltagende Magt, hans Hengivenhed til saxiske Sæder, men især den danske Konges Svaghed, og hans Sön Magnuses Misundelse eller Frygt frembragte hiin i Danmarks Historie noksom berömte tragiske Begivenhed, ved hvilken den Udsigt, dette Rige kunde have til betydelig at udvide sit Herredömme langs med Östersöen, for lang Tid forsvandt; og först efter en Række af Trængsels Aar vaagnede paa ny den gamle Kraft og det gamle Mod i danske Hjerter[1].

7. Imidlertid gjordes nye Forsög paa at udbrede og stadfæste Kristendommen. Biskop Otto af Bamberg blev (1124) Pomeranernes Apostel, og forkyndte Kristendommen i Kamin, Julin, Stetln og flere Stæder; blandt de vestlige Vender prædikede Vicelin paa den vendiske Fyrste Henriks Tid; Henrik indrömmede ham Kirken i Lybek, og efter Henriks Död (1125) anlagdes Klosteret Neumünster; Henriks Sön Zwentopolk var Kristendommen gunstig,

1) Saxo, lib. 13, S. 231. Knytl. Kap. 85. Helmold. lib. I, cap. 48. 49. Suhm, 5 D. S. 253—254. 349—351. Om Knytlingas urigtige Beretninger angaaende Knud Lavards Forhold til Kejseren, see Cronholms Fornnord. minnen, 2 D. S. 248—249.

Knud Lavard naturligviis endnu mere; men efter Knuds Död blev Pribislav Hersker over Wagrierne og Polaberne, Niklot over Obotritterne. De vare grumme som vilde Dyr, og Fjender af Kristendommen. Hedenskabet slog derfor atter nye Rödder i Venden, og de allerede Kristnede maatte udstaae skrækkelige Forfölgelser. De bleve grebne, bundne til Pæle og martrede paa hiin grusomme Maade, som allerede anvendtes af de Danske under Erik Ejegod; andre bleve korsfæstede til Haan for Korsets Tegn, og selv de, der sparedes for Lösepengenes Skyld, bleve i Fængslerne betyngede med svære Lænker og martrede med allehaande Pinsler. Og denne umættelige Grumhed övedes ikke blot i selve de vendiske Lande; Venderne hjemsögte ogsaa de nærliggende kristne Kyster til Lands og Vands[1]. Om mange af disse, i Forbigaaende gjorte Toge taler Historien intet; hvorimod den udförlig fortæller hiint store Tog til Kjöbstaden Kongehelle i det sydlige Norge, hvilken By blev indtagen og hærget af den vendiske Fyrste Rettibur (1135); hvilket Tog tillige viser, at Venderne paa deres Plyndringer have fulgt den sædvanlige Handelsvej fra de vendiske Kyster til Slesvig, derfra igjennem Bælterne op imod Norge, saa at de danske Kyster maatte först og fornemmelig være udsatte for deres Hærgning.

For at hævne og hemme disse vendiske Plyndringer foretog den danske Konge Erik Emun i det fölgende Aar (1136) sit Tog imod Arkona. Han havde en Flaade paa 1100 Skibe, og der fandtes fire Heste paa hvert Skib, saa at denne Konge var den förste, der förte Rytteri over Havet, hvilket siden ved disse Toge blev almindelig Skik. De Danske landede uden Modstand paa Rygen, og belejrede det stærkt befæstede Arkona. For at de andre Ryger ikke skulde komme Fæstningen til Hjælp, opförte de

1) Helmold. lib. I, cap. 52. Suhm, 5 D. S. 393. 398.

Danske en höj og bred Vold tværs over den smalle Landstrimmel, som forbinder Arkonensernes Land med Rygens övrige Fastland, og Hallandsfarerne fik under Anförsel af Peder (maaskee Peder Bodildsen) Befaling at forsvare denne Vold. Men Rygerne vadede over lave Steder i Sundet, og anfaldt Hallandsfarerne; det kom efterhaanden til en almindelig Kamp, i hvilken Rygerne lede et Nederlag. Dette og Vandmangel tvang endelig Arkonenserne til at overgive sig. De lovede at lade sig döbe, og löb i Hobetal hen til en fersk Sö, dog mere for at læske sin Törst, end for at modtage Daaben; ogsaa beholdt de endnu deres Billede af Svantevit. Uagtet derfor Kongen indsatte en Præst til at undervise dem, havde Kristendommen dog ingen Fremgang, og kunde ved slige, enkelte, usammenhængende Toge ingen have. Næppe havde den danske Hær forladt Landet, för Rygerne forjoge Præsten, og vendte tilbage til Hedenskabet[1]. Forsaavidt som dette Tog ikke gik blot ud paa Erobring, men ogsaa paa Kristendommens Forkyndelse, regnes det af nogle for det förste danske Korstog til Venden.

Under Erik Lam eller, som Helmold kalder ham, Erik den Spage foretoges flere, men uheldige Toge; til hvilke Steder angives ikke. Den danske Sömagt forfaldt efterhaanden; Vendernes Dristighed blev större, og Kongens Ulykke fremkaldte deres Spot; de overfaldt endog (efter Hamsfort i Aaret 1146) Kongen selv, da han sejlede fra Sjælland til Fyen, og nödte ham til at flygte paa Land fra Skib og Gods. Den enkelte Mands Tapperhed var den samme som för, men Kongens Svaghed fordærvede alt; thi han gav efter selv for den Ringestes Me-

1) Saxo, lib. 14, S. 218—219. Knytl. Kap. 101. Hamsfortii Chronl. sec. hos Langebek, 1 T. S. 272. Gheysmeri Comp. hos Langebek, 2 T. S. 370. Suhm, 5 D. S. 492—494.

ning, og et Raab i Trosset om, at det nu var Tid at vende hjem, var ham nok til at give hele Hæren Hjemlov[1].

8. Men nu nærmede sig mere og mere den Tid, da de vendiske Toge formedelst Anförernes Dygtighed og Kristendommens Udbredelse skulde antage en mere höjsindet Karakteer. De bleve til Korstoge. Efter Jerusalems Erobring prædikedes ikke blot Korstoge for at indtage det hellige Land, men Pave Eugen og den franske Bernhard af Clairvaux opfordrede ogsaa (1146) alle de latinske Kristne til at drage imod Hedningerne. Saxerne, som ikke vilde drage til det hellige Land, besluttede at anfalde Obotritterne og Leutitierne, og indböde de Danske til Deeltagelse. Fordelene vare ogsaa de samme, som ved hine, större og farligere Toge: Syndsforladelse her i Livet og Paradisets Salighed strax efter Döden. Saaledes udtrykte den pavelige Bulle sig. Ved Rygtet om de Danskes og Saxernes forenede Rustninger, tænkte Obotritternes Fyrste Niklot paa sit Forsvar, og anlagde Fæstningen Dobin, for i Nödsfald at have et sikkert Tilflugtssted. Derpaa faldt han ind i Wagrien, gik op ad Trawe, og hærgede. Da rejste de saxiske Fyrster, især den berömte Hertug Henrik Löve, en stor Magt, og faldt (1148) ind i Vendernes Lande paa to Steder, imedens den polske Hertugs Hær bröd ind fra den modsatte Side. Nu havde ogsaa de danske Konger, Svend Grade og Knud Magnussen, efter Slaget ved Slangerup indgaaet Forlig, og forenede sig for at overfalde Venden. De havde en stor Hær, efter fremmede, men overdrevne, Beretninger endog paa 100,000 Mand. Knud Magnussen kom först med Jyderne til Wismar Havn, siden Svend med Slesvigerne, samt Krigerne fra de danske Öer og Skaane. Alle danske Biskopper vare med,

1) Saxo, lib. 14, S. 253. Helmold. lib. 1, cap. 67. Hamsfort hos Langebek, 1 T. S. 39. 274. Gheysmer hos Langebek, 2 T. S. 371. Suhm, 5 D. S. 623—624.

og anförte hver sine Folk. Ved Strandbrædden stödte Saxerne til de Danske; forenede rykkede de mod Dobin, og kun faa bleve tilbage ved de danske Skibe. Heraf benyttede Rygerne sig til at overfalde Flaaden. Skaaningerne, som laae forrest, bleve strax drevne paa Flugt, og Jyderne, der endnu ikke havde glemt Slaget ved Fodvig, saae ikke ugjerne deres Nederlag. Biskop Asker af Roeskilde, som Svend Grade havde givet Befaling over den hele Flaade, forlod sit Skib, og roede paa en Baad over paa et Handelsskib, hvor han skjulte sig. Skaaningerne, hvis Skibe vare sammenfæstede, hug tilsidst Baandene over, og da faldt mange for Fjendens Sværd, mange styrtede sig i Havet, og druknede. Rygerne betjente sig desuden af List. De lagde de erobrede danske Skibe, skjöndt de vare ubemandede, ind imellem sine egne, og tjeldede over dem, for saaledes at indjage Fjenden Skræk ved deres Mængde. Nogle sejlede ogsaa bort om Natten, og roede tilbage om Morgenen, som om det var en ny Flaade, der kom de andre til Undsætning. Men da de gjentoge denne List for ofte, blev den tilsidst uden Virkning. Imidlertid blev Belejringen af Dobin ophævet, efter Saxe formedelst Rygtet om Flaadens Fare. Hæren vendte om, og de Danske dreve med forenede Kræfter Rygerne tilbage, som næppe kunde komme til at roe bort, da Havnen ved Wismar var opfyldt med Lig. Svend havde mistet sit Skib, tilligemed alt hvad der var ombord, baade Folk og Gods; Knud tilböd ham eet af sine, men Venskabet mellem begge disse Medbejlere var saa lidet befæstet, at Svend afslog det. Begge vendte tilbage til Danmark, og dette Tog var til liden Nytte; Venderne vedbleve at ofre til deres Afguder, og at hærge Danmarks Kyster[1].

1) Saxo, lib. 14, S. 254—255. Helmold. lib. 1, cap. 62—65. Knytl. Kap. 108. Suhm, 6 D. S. 16. 22—26. Om Togets Aar

En Hovedaarsag til Danmarks Uheld var Anförernes Udulighed. Vendernes Krigsmaade, at de nemlig sjelden holdt Stand i aaben Mark, men gave sig paa Flugt, og midt under denne samlede sine Skarer for at falde Fjenden i Ryggen, fordrede en betænksom og udholdende Anförer, men Svend Grade gjorde gjerne et heftigt Anfald, drog sig derpaa tilbage til Skibene, og det med saadan Iil, at hans Tilbagetog næsten lignede en Flugt; og da drog han ingen Omsorg for Hæren og dens Orden, men tænkte kun paa sin egen Person. Danmarks Ulykke maatte blive saa meget större, som det just paa denne Tid hjemsögtes af indvortes Stridigheder, i det först to og siden tre gjorde hverandre Riget stridig, hvorved de enkelte Landskaber ligesom reves fra hverandre. Hertil kom Mangel af ordnet Opbud af Hæren og Flaaden, samt Mangel paa Forsvarsværn i Landet selv, især paa dets Kyster, som næsten ustraffet kunde hærges af den förste den bedste Söröverflok. Ikke desmindre tjente denne Tidspunkt med al sin Nöd og Elendighed til at forberede Danmarks fölgende Vælde; baade Borgerkrigene i Landets Indre og Vendernes Hærgninger langsmed Kysterne bleve de kraftigste Opfordringer til at værne om Landets Selvstændighed og at sætte det i Sikkerhed mod Fremmede. Roeskilde og Viborg bleve omgivne med Volde og Grave; rundt om paa Öerne og paa Kysterne anlagdes Kasteller imod Venderne, blandt andre eet i Sjælland og eet i Fyen, hvert paa sin Side af Bæltet, rimeligviis omtrent der, hvor Korsör og Nyborg nu ligge; begge disse Kasteller bleve vel med flere strax efter ödelagte af Venderne, men man var dog nu bleven opmærksom, deels paa slige Forsvarsværkers Nödvendighed, deels paa de Steder, hvor de

ere Meningerne deelte; Hamsfort, Petrus Olai o fl. (Langebek, 1 T. S. 275, 2 T. S. 220) henföre det til 1150; hvilket har givet Nyere Anledning til at antage flere Toge.

bekvemmest kunde anlægges. Men især bör her nævnes det i Roeskilde af Vetheman [1] oprettede Vikingeselskab, hvis Stiftelse just skyldtes Vendernes Hærgninger. Denne Forbindelse af Fribyttere fik Lov til at bemægtige sig andres Skibe, hvor de fandt dem, naar de vare bekvemme til deres Foretagende, imod at de betalte Ejermanden den ottende Deel af det Bytte, som de dermed erobrede (en Forholdsregel, der forekommer os nu særdeles voldsom og uretfærdig, men som i Middelalderen var almindelig i flere europæiske Lande); förend de begave sig paa Söen, skriftede de deres Synder, opfyldte den Bod, som Præsten paalagde dem, og troede nu, at de, forligte med Himlen, maatte have Lykke i deres Foretagende; de förte intet ombord med sig uden Levnetsmidler og Vaaben; de skulde være sparsommelige og aarvaagne, ja selv om Natten sidde sovende ved Aarerne; naar de sejlede forbi en Kyst, skulde de först lade den bespejde, for at de ikke uformodentlig skulde overfaldes; tvang Modvind dem til at lægge ind under Land, saa skulde de först lade Lejligheden der undersöge, for at kunne vælge den tryggeste Havn: Byttet blev deelt lige imellem alle; fandt de en Kristen paa et erobret Skib, saa blev han strax lösladt og forsynet med det Nödvendige; lede de Mangel paa Födemidler eller Penge, saa udtoge de hos Borgerne hvad de behövede imod at give dem Halvdelen af Byttet. Dette Selskab, der i Begyndelsen kun var lidet, udvidede sig efterhaanden udenfor Roeskilde, og havde tilsidst sine

1) Maaskee der i dette som Fornavn usædvanlige Ord, Vedeman eller Vejdeman, ligger et Tilnavn, Jagtmanden eller den som gjör Bytte (af gl. d. at vejde eller vede). En lignende Bemærkning finder man hos Münter (om de danske Ridderordeners Oprindelse, S. 17), der henförer Navnet til mösog. *wipan*, sammenbinde, angels. *weddian*, saa at Betydningen skulde være Forbindelsens eller Selskabets Mand.

Medlemmer adspredte over hele Sjælland. Det var en ny Jomsvikingestat, ordnet i Kristenheden. For at ödelægge Grundlaget til denne Forbindelse, gjorde Venderne (1153) et Tog til Sjælland. De lagde deres Flaade ved Östkysten, og droge ind i Landet, for at overrumple Roeskilde. Isteden for, som ellers, at hærge, droge de nu stille frem, og stak ikke Ild paa Byerne, at Rögen ikke skulde röbe deres Ankomst. Ved Spejdere erfarede de ogsaa, at Byen ingen Ufred anede, og at Kongen var dragen derfra, men opholdt sig i Nærheden. Alt dette bestyrkede dem i deres Forsæt, saa de med stærke Skridt nærmede sig Byen; deres bedste Ryttere (ogsaa de förte Rytteri med sig paa Flaaden) vare allerede komne til Forstaden. Kong Svend, der seent var kommen tilbage fra en Sammenkomst i Sundby med sine Medbejlere Knud Magnussen og Valdemar, laae i en dyb Sövn, og fik först silde Efterretning om Fjenden. Imidlertid red en kjæk Mand, ved Navn Radulf, Venderne imöde; han var alene, og red derfor stedse frem og tilbage, at han ikke skulde falde i deres Hænder; men da han var tungt bevæbnet og ifört sit fulde Harnisk, blev han dog snart indhentet af de letbevæbnede og ubepansrede vendiske Ryttere. For at undgaae dem, maatte han ride midt ind i den tykke Sæd, hvor de ikke saa let kunde forfölge ham. De raabte ham an, og spurgte hvem han var? En Kjöbmand, svarede han. De spurgte fremdeles, hvad han da handlede med? Med Vaaben, svarede han; han byttede dem bort for Heste, og paa den Maade var han ogsaa kommen til den Hest, han nu red paa. Derefter spurgte de ham om Kongen og lignende Omstændigheder, og han sagde dem omtrent Sandheden, overbeviist om at de, i Fölge deres Spejderes Beretning, ikke vilde troe den. Paa denne Maade vedblev han at udtrække Tiden, saa at de andre kongelige Ryttere fik Lejlighed til, efterhaanden, som de vare raske og

3*

behjertede til, at nærme sig og at samle sig omkring ham. De Ankomne stillede sig i Slagorden, og vilde strax have begyndt Angrebet, men Radulf holdt dem tilbage, fordi de endnu vare for faa. Men saasnart han paa de opstigende Stövskyer saae, at Kongen nærmede sig, gjorde han ufortövet Anfald, drev det vendiske Fodfolk tilbage, og Rytteriet paa Flugt. Denne var dog, efter Vendernes Viis, kun forstilt; da de saae, hvor faa Krigere Radulf havde hos sig, vendte de atter om, og han maatte vige. Men han slog dem anden Gang tilbage, og, efter en kort Forfölgelse, thi Venderne kom ham paa deres raske Heste snart ud af Syne, forenede han sig med den kongelige Hær, og angreb Vendernes Fodfolk, der led et fuldkomment Nederlag. Dette Slag stod ved Kalfslunde (Karlslunde i Thune Herred). Mange Vender faldt; de fleste flygtede, og de vare endnu saa rovgjerrige, at de paa selve Flugten trak Skindene af de rövede Faar og Lam, med det ringe Haab i det mindste at kunne unddrage dem fra Fjenden; mange kastede deres Vaaben, og styrtede sig, forfulgte af de Danske, ned ad Klinten (maaskee Stevnsklint) og druknede i Havet; en Deel svömmede til deres Skibe. Men Rytteriet, der imidlertid havde samlet sig, bröd paa ny frem ligesom fra et Baghold, og kastede sig atter over de Danske. Slaget begyndte paa ny, men endtes atter med Vendernes Flugt; denne var saa heftig, at de med Heste og alt styrtede sig ned ad Klinten, og omkom af Faldet eller i Bölgerne. Der vare, hedder det, faldne saa mange, at de næppe havde Mandskab til at före Skibene hjem. Dette Nederlag hindrede imidlertid ikke Venderne fra at gjentage deres Hærgninger; og sörgelig er den Skildring, der gives af Landets daværende Forfatning. Hele den östlige Kyst af Jylland fra Vendsyssel til Ejderen, denne for störste Deel af Naturen saa velsignede Egn, laa udyrket og öde, og var, paa de större Kjöb-

stæder nær, næsten blottet for Indbyggere. Dette var endnu i höjere Grad Tilfældet med Fyen, der paa alle Kanter var udsat for Vendernes Strejferier, og tilsidst kun havde faa Indbyggere tilbage; eet af Vendernes Indfald (1157), hvorved rimeligviis ogsaa Odense blev afbrændt, var saa voldsomt, at et saadant til vilde have forvandlet denne frugtbare Ö til en Örken. De smaae Öer bleve ganske ödelagte. Laaland kjöbte sig fri for Plyndring ved at betale en aarlig Skat; men Falster, der ikke vilde betale en saadan, drev enten Fjenden tilbage eller sluttede hver Gang Forlig. Sjællands östlige og sydlige Kyster laae udyrkede, og fyldtes med Rövere isteden for Agerdyrkere. Hverken Vaabenmagt eller faste Kasteller vare mere tilstrækkelige til Modværn; man maatte nedramme store Pæle og Bjælker rundt om i de snævre Bugter og i Indlöbet til Havnene, for at forhindre Fjendens Landgang. Saa dybt var Danmark sjunken ved Borgerkrige og svage Konger. De, som forhen havde hersket over Havet og bragt Skræk over Beboerne af de modsatte Kyster, maatte nu betale dem Skat, som de för havde frataget kosteligt Bytte, lade sig plyndre i eget Land og lade sig slæbe bort i Trældom. Den formedelst Borgerkrigene landflygtige Svend Grade sögte ikke blot Hjælp hos de saxiske Fyrster, men selv hos den obotrittiske Fyrste Niklot, ja endog til Rygerne skal han have sendt et kostbart Bæger, som Gave til deres Afgud Svantevit, og med en vendisk Flaade landede han atter paa Laalands Kyst, for at tilbageerobre sit Rige. Visselig var det da nödvendigt, at en ny Hersker og en ny Aand kom over Landet, at ikke dets Navn skulde blive til en Spot i Aarbögerne, og dets Sönner til fejge Slaver af vilde foragtelige Hedninger [1].

1) Saxo, lib. 14, S. 259—260. 267—268. 272. Suhm, 6 D. S. 94—95. 160—164. 233—234.

FJERDE AFSNIT.

TOGE TIL VENDEN UNDER VALDEMAR DEN FÖRSTE OG KNUD DEN SJETTE.

Med Knud Lavards Sön Valdemar den Förste begynder en ny Tidspunkt i Danmarks Historie. Om end ikke Kongen ved sine personlige Egenskaber indtager den förste Plads i Heltenes Række, saa vidste han dog at omgive sig med herlige Krigsanförere og kloge Raadgivere, og ved ædelt Sind at fængsle dem til sig og Riget. Han var, efter Svend Aagesen, smuk af Aasyn, skjemtsom, skarpsindig, raadsnild, en tapper og ypperlig Kriger, venlig, sejerrig og lykkelig i næsten alle sine Foretagender; Guds Naade udvidede derfor ogsaa denne berömmelige Konges Ry, saa at Konger og Fyrster kappedes om at bevise ham deres Velvillie og Ærbödighed. Hertil bidrog især en anden Slægt, Asker Rygs, der ved Siden af Kongeslægten hævede sig paa Ærens Tinde. Store Bedrifter besluttes, endnu större udföres, og Tiden, som avlede disse Bedrifter i sit Skjöd, lod dem heller ikke blive uden Vidnesbyrd for Efterverdenen; en Historieskriver, der var större end sin Tid, omgav dem med en Glands, der endnu omstraaler dem. Absalon handlede, og Saxe greb Pennen. Axel eller Absalon, der nedstammede fra Jomsborgs Höyding Palnatoke, arvede efter ham Tapperheden, og Iver for Kristendommen efter Odinkarerne, der vare en anden Green paa hans Slægtstamme. Hans Farfader, Skjalm Hvide, var een af Svend Estridsens ypperste Mænd og en tro Fosterfader for Knud Lavard, saa at Kjærlighed til Kongeslægten og Fædrelandet gik umiddelbar i Arv til hans Börn. Da Skjalm Hvides Sön, Asker Ryg, engang drog i Leding, paalagde han sin frugtsommelige Hustru, at hun, hvis hun i hans Fraværelse födte en Sön, til

Tegn paa hans Taknemmelighed mod Gud, skulde pryde Kirken i Fjenneslöv, hvor han boede, med et Taarn. Han vendte tilbage fra sit Tog, og saae ved sin Hjemkomst to Taarne hæve sig, det ene for Sönnen Esbern, senere kaldet den Snare, det andet for hans Tvillingbroder Axel, der siden efter den Tids Skik som Gejstlig antog Navnet Absalon. Absalon studerede i Paris, og steg ved sin Lærdom og sine herlige Gaver efter sin Hjemkomst efterhaanden til Kirkens höjeste Værdigheder. Saxe har lagt Skjul paa hans Fejl, men med Fynd fremhævet hans gode Egenskaber: Han besad en sjelden Veltalenhed; hans Tunge var som et tveægget Sværd; med den straffede han Kong Valdemar selv, med den bragte han Orden tilbage paa Landstinget i Sjælland, der var bleven en Skueplads for Kiv og Trætte; og den samme Röst löd i Slagets Tummel til Opmuntring for de Forsagte. Sit af Naturen stærke Legeme havde han hærdet ved Legemsövelser og allehaande Besværligheder. Han forstod ikke blot at færdes med Vaaben og at tumle sin Hest som den bedste, men kunde ogsaa svömme i sin fulde Rustning, og paa samme Tid som han kæmpede for egen Frelse redde andre fra Döden i Bölgerne. Naar han ikke i Feldten löftede sin Stridsöxe mod Fjendens Nakke, var det hans Lyst og Vane at fælde Ved eller at foretage lignende Arbejder. Efter at han var bleven valgt til Biskop, viste han sig lige stor, som Söhelt og som Kirkens Hövding, thi han ansaae det for en ringe Fortjeneste at beskytte Religionen hjemme, naar den udenfor Landets Grændser var udsat for Farer. Da hans Bispesæde var ödelagt, laae han stadig ude til Værn for Kysterne, for at vaage for Landets Sikkerhed, og Skovens Hvælving var ofte hans Tag. Selv i Vintertiden plöjede han Bölgerne med sine Hærskibe, saa at der var ingen Aarstid da han jo vaagede for det almindelige Bedste.

Han var ligesaa meget Fædrelandets Fader, som han var Prælat, omgivet af den dobbelte Glands af hans Værk i Krigens og i Kirkens Tjeneste. Dette er Saxes Skildring af denne i Danmarks Aarböger uforglemmelige Mand. Föjer man hertil hans aarle Venskab med Kongen, med hvem han ved Svend Grades Mordforsög i Roeskilde og ved alle lignende Lejligheder deelte Sorger og Farer, hvis Ild han opflammede, hvis Langsomhed han ansporede, hvis Tvivl han adspredte, og hvis Haab han deelte; saa begriber man, at tvende saadanne Mænd maatte vække flere deres Lige, og at ingen Fjende kunde bestaae imod den Klogskab, Viisdom, Tapperhed og Udholdenhed, som forenede sig om at benytte Landets rige Hjælpekilder til Nutidens og Fremtidens Held.

2. Under Valdemar og hans Hærförere antoge derfor Krigene med Venderne en höjere Karakteer; de bleve til en næsten regelmæssig Række af Korstoge; deres Formaal var ikke mere at gjöre enkelte Hærtoge, men at bryde Fjendens Magt ganske, og ved at indpode ham Kristendommen at hæve Hærgningerne i selve deres Aarsag. Da Kong Valdemar havde overvundet Svend Grade, var hyldet til Konge, og havde tilvejebragt Fred i Landet selv, vendte han strax sit Öje mod Venderne, der havde ödet næsten en Trediedeel af Riget. Den danske Flaade samlede sig (1158) ved Öen Masnet imellem Falster og Sjælland. Der holdtes Ting; men Frygten for Venderne havde saaledes betaget Folket, at de Ældste under adskillige Foregivender sögte at afvende Kongens Sind fra dette Foretagende. Fjenderne, sagde de, havde allerede faaet Underretning om deres Forsæt; der var Mangel paa Födemidler; man vilde sætte det hele Land i Fare ved at vove saa mange tapre Mænds Liv, som her vare samlede; hvis den danske Flaade led et Nederlag, da vilde dens Tab være uerstatteligt, og blottede for sit Værn

vilde alle Danmarks Kyster blive udsatte for Vendernes Ödelæggelser. Kongen gav efter for disse Forestillinger, og opsatte Toget. Saasnart Absalon fik Nys om denne fejge Tale og Kongens forandrede Beslutning, gik han ombord paa Kongens Skib, og spurgte om Grunden til Togets Oplösning, Og da Kongen svarede, at det skete, for ikke at sætte saa mange tapre Mænds Liv i Vove, udbröd Absalon med den Frimodighed, der egnede sig en brav Mand, med den Fortrolighed, hvortil hans Stilling mod Kongen gav ham Adgang, og med den fine Skjemt, der ofte skal have været paa hans Læber: Siden du ikke vil sætte de Tapre og Dygtige i Vove, saa ville vi da en anden Gang forsöge det med de Udulige og Fejge, og enten skulle vi da vinde en glimrende Sejer eller kun lide et ringe Tab; thi Uslingers Undergang er kun for lidet at agte. Kongen begav sig til Roeskilde, hvor der ved Absalons Valg til Biskop bilagdes adskillige Tvistigheder. Men Absalon lagde ikke Sværdet bort, fordi han modtog Bispestaven. Löverdagen för Palmesöndag i samme Aar gjorde Venderne Landgang paa Sjælland med en Flaade af fire og tyve Skibe. De Danske samlede sig imod dem ved Borlund (maaskee Landsbyen Boeslunde). Næppe fik Absalon Underretning derom, för han med sine egne Hofmænd eller Krigere, kun atten i Tallet, ilede did, dræbte med Böndernes Hjælp næsten alle de vendiske Fodfolk, og adsplittede deres Rytteri, uden af sit Fölge at miste mere end een Mand. En Skov unddrog de Flygtende fra videre Forfölgelse. Samme Aar blev Byen Aarhuus frygtelig hærget af Sröverne; ligeledes Falster. Borgerkrigene förte det med sig, at Forbindelsen imellem de enkelte Landskaber slappedes. Skaaninger, Sjællændere og Jyder havde i nogen Tid hver haft sin egen Konge; derved vaktes Misundelse og Skinsyge, der ikke strax kunde udslettes ved Foreningen under een

Hersker. Indbyggerne paa Falster, der med saa meget Mod havde modsat sig Venderne, bare desuden Nag til Sjællænderne og Kongen for deres Seendrægtighed. Kongens Mundskjenk opholdt sig paa denne Ö, og kunde ikke komme bort formedelst Fjendens Anfald, men da det endelig lykkedes ham, forebragte han Kongen paa en hadefuld Maade, hvorledes en Falstring havde ytret: de forrige Konger bare Sporer paa Hælene, den nu regjerende bærer dem paa Siden; og han tilföjede ydermere, at Falstringerne vare Forrædere, at de aabenbarede alle hemmelige Anslag for Venderne, beskyttede deres Fanger, og gave dem Underretning om de danske Rustninger. Kongen vilde da have gjort et Tog imod Falster, men blev kort efter syg i Ringsted; Bekymring for Kongen gjorde ligeledes Absalon næsten dödsyg; og da begge igjen vare komne sig, besluttede de heller at anvende deres Kræfter mod Landets Fjender, end mod dets Borgere [1].

3. Efter Overlæg med faa, men dygtige Raadgivere samlede derfor Kongen (1159) en Hær og Flaade; som Deeltagere nævnes især Absalon, Peder Thenja, Absalons Broder Esbern Snare og hans Fætter Sune Ebbesen, samt, i Knytlinga, Kongens naturlige Sön Kristoffer. Hæren blev ikke stor, da Kongen frygtede ved lange Forberedelser at röbe sin Hensigt. Da han ikke bar nogen Tvivl om Sjællændernes Troskab, saa besluttede han selv at anföre den skaanske Flaade, og begav sig, endnu svag, over til Lund, for at opbyde Almuen. Ærkebiskop Eskild forestillede vel, at Skibene i kort Tid ikke kunde blive færdige, men da han fandt Kongens Forsæt saa urokkeligt, at han heller vilde give sig afsted med eet Skib, end opsætte Toget, saa skyndte han paa de Nölende, og tog

1) Saxo, S. 280—282. Suhm, 7 D. S. 10—11. 31—34. Med Hensyn til Kritikken ved dette og fölgende Toge, henvises Læseren især til Estrups Absalon og Cronholms Fornnord. minnen, 2 D.

Kongen ind paa sit eget Skib; thi saa vidt var det kommet formedelst Sötogenes Ophör, at Kongen selv ikke besad noget. Laalikerne og Falstringerne bleve sidst tilsagte at möde, for at de, hvis hin Mistanke var grundet, ikke skulde give Venderne Nys om Foretagendet. Flaaden samlede sig ved Landöre (i Egnen af Landskrone) paa Kysten af Skaane; her fandtes en lang og krum Sandbanke, som skjules ved Höjvande, og Kongen besluttede her at mönstre sin Hær. Men da alle danske Konger havde den Overtro, at Landöre var et dem farligt Sted, saa besaae han selv Mönstringen fra den næste Havn af. Hermed hengik en fjorten Dage, og i denne Tid vare næsten alle Levnetsmidler fortærede. Da Flaaden endelig, 260 Skibe stærk, sejlede ud af Havnen, var det stille og smukt Vejr; de brugte da Aarer isteden for Sejl, hvorved de tillige kom saa meget mere ubemærkede frem. Absalon blev sendt forud med syv Skibe, for at undersöge, hvor man bedst kunde lande paa Rygen; thi Hensigten var at overraske Arkon, Svantevits Sæde. Han var allerede kommen hen imod denne Ö, da han erfarede, at den Deel af Flaaden, som fulgte Kongen, havde sat Sejl til og vendte om; med Smerte saae han snart hele Flaaden fölge efter, og var da nödt til at gjöre det samme. Han opsögte Kongen, og traf ham i Havnen paa Möen. Her modtoge Peder Thenja, Esbern og Sune ham, da han gik i Land; de beklagede alle Kongens Beslutning, og deelte Absalons Fortrydelse. Kongen lod dem komme for sig, og tilkjendegav sit Forsæt, at opsætte Toget til næste Morgen; det var, sagde han, for silde paa Aftenen til at foretage noget, Natten var bestemt til Hvile, Dagen til Arbejde. De tav alle, men Kongen vilde höre deres Tanker, saa meget mere som der kun for syv Dage vare Levnetsmidler tilbage. Da bade de andre Absalon at være Tolk for deres fælles Mening. Absalon,

der var ligesaa varm, rask og heftig, som Valdemar var kold, langsom og sindig, udbröd da i frimodige Bebrejdelser. Hvi undres du, o Konge! sagde han, at vi tie? Sorgen betager os Mælet ved at see dig forlade Ærens Vej. Du er ikke mere Herren, men dine Undergivnes lydige Tjener, og dem, hvis Raad du adlyder, er det lige meget, om de före til Ære eller til Skjændsel. Dette er det andet Tog du har begyndt efter Sejeren over dine Medbejlere, og du lader det fare med ligesaa megen Vanære som det förste. Vi forsömme den belejlige Tid, og ingen Nödvendighed undskylder vor Fejghed. Er det saaledes du vil hævne dit Folks Ödelæggelse, under saadanne Forvarsler du vil begynde din Regjering? Vreden malede sig i Kongens Blik, men han beherskede sig, og svarede kun, at han havde mere end eet Vidnesbyrd om sin Uforsagthed, og hidtil kunde Absalon ikke opstille nogen Daad, der kunde sættes ved Siden af hans. Han ilede derpaa til sit Skib, men Absalon raabte endnu efter ham, at han ikke burde ilskes over gavnlige Paamindelser; det var bedre at advares af en redelig Ven, end at bagvaskes af en hemmelig Fjende. Næste Dag befalede Kongen at lægge ud, men der opkom en saa stærk Storm, at hverken Tov eller Anker vilde holde, selv ikke i Havnen; og dette Uvejr holdt ved i fire Dage, saa at Flaaden adsplittedes, og Kongens Vrede havde Tid til at kjöles. Dagen efter at Stormen var sagtnet noget, saae han sine Venner, som han hidtil slet ikke havde kunnet faae i Tale, staae sammen paa Strandbrædden; han gik til dem, lod sine Ledsagere blive tilbage, og gav sig i Enetale med dem. Samtalen endte med Forsoning. Der var endnu Levnetsmidler for tre Dage, og Overfarten var kort; man besluttede derfor at fornye Toget, naar Aarerne kunde bruges, og Absalon skulde iagttage det gunstige Öjeblik. Vejret lagde sig mærkelig Natten derpaa, og i Dagningen roede

Absalon, efter at have holdt Messe og Bön paa sit Skib, til Kongen, for at lade ham vide, at det var muligt at lægge ud. Kongen gav strax Befaling. Hvilket herligt Arbejde, udbröd da Absalon, halv spögende, halv for Alvor, ville vi nu ikke udrette, hvis vi atter skulle vende om paa Halvvejen: men Kongen tog Spotten som Spög, og svarede, at stort vilde derved ikke være tabt, thi naar Absalon kom tilbage, saa vilde dog han kunne underrette dem om, hvorledes det stod til i Venden. Thi Absalon havde jo heller ikke selv forrige Gang naaet Maalet. Ankerne lettedes; saalænge Skibene endnu vare under Land, gik alting ret godt, men da de kom i aaben Sö, bleve de udsatte for Stormens hele Magt. Absalon, der, som sædvanlig, var i Spidsen, lod imidlertid roe til af alle Kræfter, og eggede derved Valdemar til at fölge efter. Da begyndte Eskilds Skib, som Kongen var paa, at trække Vand paa alle Kanter; Valdemar saae sig om efter et andet, og da Skaaningen Ingemars var det nærmeste, gjorde han et voveligt Spring derover med Sværdet i den höjre Haand, Banneret i den venstre, og befalede derpaa strax at roe fastere til. Opmuntret ved Kongens Exempel sögte Ærkebiskop Eskild, uagtet hans Skibs Bröstfældighed, at fölge efter, men vendte endelig om efter Kongens Befaling. Mange andre toge af Frygt Anledning til at gjöre det samme; nogle gjorde det ogsaa af Nöd, da deres Skibe ikke mere kunde holde Söen. De, der sejlede fremad, forrettede paa een Gang to Ting: de toge Maden i den venstre Haand, naar de behövede nye Kræfter, og roede paa samme Tid med den höjre. Kun en ringe Deel af Flaaden ankom næste Morgen tidlig under Absalons Anförsel med störste Möje og Besvær til Hedinsö. Ingen havde tilsat Livet, men meget Gods var gaaet tabt. Nu udsendte Absalon den navnkundige Fribytter Vetheman, Stifteren af det nysomtalte Vikingeselskab, og fik ved ham

Underretning om, at der ingen Skibe laae i Havnene, og at Hyrderne lode Kvæget græsse ved Strandbrædden, saa at Rygerne vare ganske trygge. Kongen kom seent efter med 60 Skibe, lagde ind i samme Havn, gik ombord paa Absalons Skib, og lagde sig træt og mödig til Hvile. To fornemme, men fejge Hallandsfarere, der havde eet Skib sammen, begave sig da til Absalon, og vilde tale med Kongen. Absalon vilde ikke lade ham vække, og bad dem sige sig deres Ærende. De forestillede da, at deres Skib havde taget Skade, de havde Mangel paa Levnetsmidler, og Vinden var nu god til at sejle tilbage. Absalon foreholdt dem deres Fejghed, og bad dem for deres egen Æres Skyld at tie; deres Skib kunde sættes i Stand, Levnetsmidler kunde de forskaffe sig med væbnet Haand, men det vilde vorde dem til evig Skam, hvis de forlode Kongen med en saa ringe Magt midt iblandt hans Fjender. Den ene foregav derpaa, at han hjemme havde en kongelig Forretning at udföre, som ikke taalte nogen Opsættelse; men da optændtes Absalon til Vrede, og foreholdt dem, at hvis de forlode Ledingen og saaledes tilsidesatte den Ærbödighed, de skyldte deres Herre, saa havde de efter Loven forbrudt Liv og Gods. Ikke desmindre forlode de Flaaden, for at vende hjem, hvorfor Absalon udgjöd sin Harme over dem, og Kongen forsikrede, da han erfarede deres Flugt, at de skulde faae deres fortjente Lön. Men om deres Straf berettes intet; saa lidet ordnet var den Tids Söudrustning, at Hövdingerne næsten vilkaarlig kom og gik med deres Undergivne. Kongen gik nu paa Land paa Öen, lod Skibsbefalingsmændene sammenkalde, og holdt Krigsraad. Men ogsaa i dette meente mange, at det var bedst at vende hjem uden at anfalde Fjenden. Kongen forkastede det som Fejghed; hans Nærværelse der kunde ikke blive ubekjendt, naar han lod sin Lejr i Stikken. Vetheman, der nylig

havde bespejdet Rygen, foreslog da, at man skulde nærme sig denne Ö; vare Indbyggerne trygge, hvilket man kunde skjönne deraf, at Plovmanden efter sit Arbejde lagde sig rolig til Hvile, saa kunde man uden Fare gaae i Land og plyndre, hvis ikke, vende tilbage. Dette Raad sömmede sig, efter Valdemars Mening, bedre for en Fribytter, end for en Konge; man havde endnu aldrig hört, at en dansk Konge uden Sværdslag havde flyet for Venderne, og han vilde ikke være den förste. Da gav Falstringen Gvenmar Ketelsen [1], der ellers var mere anseet for tapper, end for viis, det Raad, som vandt alles Bifald. Han forestillede, at man med en saa ringe Magt, som deres, ikke skulde angribe de talrige og stridbare Ryger, men vende sig mod Landskabet Bart, der var lidet og kunde let plyndres, selv om Indvaanerne vare beredte til Modstand. Kongen, vedblev han, skulde nu lægge sig til Hvile, for at samle Kræfter; om Aftenen, naar man mindst ventedes, kunde man söge til Landet; og eftersom Fjorden, som man maatte ind ad, var lav, saa maatte man fordele Skibene og roe ganske sagte, deels for ikke at röbe Sejladsen for Venderne, deels for at undgaae Sandbankerne; selv vilde han bespejde alt. Kongen gav sit Bifald. Om Aftenen sejlede Flaaden ind ad Sundet, kun tre Skibe jævnsides hinanden. Gvenmar mödte Kongen, og bragte ham nogle vendiske Spejdere, som han havde taget til Fange. Ved Morgengry skete Landgangen; Kongen gik ind igjennem Skovene, og anfaldt uventet Landsbyerne og Flekkerne. Venderne, som ved Hestetravet bleve vækkede af deres bedste Sövn, troede i Begyndelsen, at det var deres egne Landsfyrster, stak Hovederne ud af

1) Hos Saxo Gnemer; i Knytl. skrives Fornavnet Gvenmar, Gnemar, Gveinar; Læsemaaden er altsaa uvis; men det er rimeligviis samme Navn, som det hos Saxe, S. 340, forekommende Guemmerus.

Dörene, og spurgte, om det var Kasimir eller Bugislav [1], men dræbtes i det samme af de Danske. Absalon søgte med en Deel af Hæren til fjernere Egne; tilsidst skilte et stort Morads ham fra Kongen. Fra först af sörgede han for, at de hærgede Landsbyer ikke bleve antændte, for at Fjenden ikke derved skulde blive opmærksom, men da han langt borte saae Flammen af de anstukne Landsbyer paa Kongens Vej, saa lod han ligeledes stikke Ild paa, at de brændende Huse kunde vise hans Landsmænd den heldige Fremgang. Begge Hære, Kongens og Absalons, trak sig derpaa tilbage, og da der var et stort Rum imellem dem, tændte de hver paa sin Side Ild paa Landsbyerne, deels for at vise hinanden, hvor de vare, deels for at Tilbagetoget kunde skee langsomt, og ikke skulde ligne en Flugt. Skjalm Skegge var bleven tilbage ved Flaaden, maatte flere Gange forjage Rygerne, der havde indfundet sig, og var borte, da Kongen kom til Strandbrædden. Rygerne bleve nu forfulgte, men lagde sig i Baghold; den störste Deel af de danske Sejlere forlode Kongen; een af Hövdingerne, der havde staaet i Forstavnen og gjort sig til af sin Tapperhed, satte endog alle Sejl til for at undkomme fra de fra deres Baghold frembrydende Fjender. Kun med syv Skibe blev Kongen tilbage, og standsede Roningen for at raadslaae. Absalon, der stedse havde holdt sig bagerst, for at dække den övrige Flaade, foreslog at holde til Hedinsö, og der oppebie bedre Vind; men Peder Thenja modsatte sig dette Raad; thi vedblev Vinden at være ugunstig, saa vilde man derfra hverken kunne komme hjem eller erholde Forstærkning, imedens Venderne med hver Dag vilde foröge deres Magt; man skulde derfor sætte Sejl til, og fortsætte

---

1) Den pommerske Fyrste Wratislaws Sönner; denne Deel af Leutitien maa altsaa den Gang have staaet under Pommern.

Sejladsen, men for at holde Skibene samlede, mindske og korte Sejlene paa de bedste Sejlere, at de langsommere kunde vinde med dem. Absalons Raad vidnede om ungdommeligt Mod, Peders om den gamle, erfarne Mands Klogskab, og det beholdt Overhaand. Venderne, der imidlertid saae, hvor ringe deres Fjenders Antal var, roede nu flere Gange heftig ind paa dem, og sögte at skrække dem ved Vaabenbrag og Krigsraab; men de Danske modtoge dem hver Gang med en Pileregn, og hver Gang vendte Venderne om. Da Kong Valdemar endelig fik Fædrelandets Kyster i Sigte, lagde Vinden sig, og Sejladsen gik nu saa langsom, at Morgenstunden fandt den danske Flaade næsten paa samme Sted, hvor den havde ligget om Aftenen. Man maatte derfor gribe til Aarerne. Endelig kom Ærkebiskop Eskilds Skib Kongen imöde; han gik ombord derpaa, og i Land paa Skaane; de andre landede paa Sjælland. Nu, fortælles der, var der iblandt de Mænd, som ikke havde været med paa Toget, ogsaa en veltalende Mand, ved Navn Rane; ham vilde Peder Thenja gjække, og lod derfor ikke blot Fangerne, men ogsaa en stor Deel af hans Baadsmænd stille sig op paa Dækket, for at det kunde lade, som om han havde gjort mange Fanger og meget Bytte. Rane, der paa sin Side vilde indbilde Peder, at hans Skib var læk, og at dette var Grunden til at han ikke havde deeltaget i Toget, befalede sine Folk, at de skulde give sig til at öse Vandet ud af hans Skib, men een af Folkene svarede, at der i tre Dage ikke havde været Vand i Skibet. Peder, som hörte det, raabte derfor over, at han kun slet havde underviist sine Folk, hvorledes de skulde svare; og da Rane nu rakte Hovedet ud, saae de mange Mennesker paa Dækket af Peders Skib, og antog dem for Fanger, saa beklagede han, til megen Moro for Peder og hans Mænd, sin ublide Skjæbne, og

at hans Skib havde været saa læk, at han ej kunde fölge med dem [1].

4. Endnu om Efteraaret i samme Aar (1159) gjorde Kong Valdemar med en stor Hær af Sjællandsfarer og Skaaninger, men kun faa Jyder, et Tog til Arkon. Den danske Hær landede i Nærheden af denne Fæstning, og gjorde et stort Bytte, men just som den vilde vende tilbage til Skibene, satte en anseelig Mængde Ryger over fra Öens större Fastland til Halvöen. Da indfaldt der en stærk Taage; Vejen var ubekjendt for de Danske, saa de maatte blive staaende; Venderne, der heller intet kunde see, rykkede frem, og da Taagen forsvandt, stode begge lige for hinanden. I den danske Hær var den vendiske Prins Prisklav eller Prislav, en Sön af Obotritterfyrsten Niklot (eller Nuclot); han havde antaget Kristendommen, hvorfor Faderen forjog ham; han havde da taget sin Tilflugt til Danmark, og ægtede en Söster til Kong Valdemar. Denne Prins sporede sin Stridshest, og raabte til de Danske, at nu havde de naaet hvad de saa længe havde önsket, en Kamp med Venderne, nu maatte de vise deres sædvanlige Manddom. De Danske bröde, imod Sædvane, deres Slagorden, og gjorde et heftigt Anfald. To af Kongens Ryttere stödte med Hestene mod hinanden, saa at begge faldt; og i det samme stödte Kongen selv saaledes paa dem, at hans Hest ligeledes styrtede, og han selv gjorde et saa stærkt Fald, at hans venstre Albue gik igjennem Skjoldet og ned i Jorden. Absalon vilde strax springe af sin Hest, for at hjælpe Kongen, men denne vinkede, at han skulde blive ved at forfölge Fjenden. Mange Vender bleve paa Valpladsen, andre tyede ud i Sundet, men bleve ogsaa her forfulgte af de Danske. Een af dem havde reddet sig ud paa en Steen, der laa

1) Saxo, S. 282—289. Suhm, 7 D. S. 31—47. Estrups Absalon, S. 21 fgg.

under Vandet, og ragede derved frem over de andre. Absalon opmuntrede sine Ryttere til at angribe ham, men ingen vovede det, uden Esbern Snare; han styrtede sig i sin fulde Rustning i Vandet, som var rödt af Fjendernes Blod, og det lykkedes ham at gjennembore hiin Vende med sit Glavind; men da han vilde vende tilbage, blev han saa voldsomt greben af Bölgerne, at han nær havde tilsat Livet; to andre Ryttere, Oluf og Niels, søgte forgæves at komme ham til Hjælp, og vare nær selv druknede; endelig reddede Fodfolket ham. Da han kom op af Vandet, ansaae man ham for död; man rullede ham, og han slog endelig Öjnene op; man sögte at opvarme ham med Klæder, og han begyndte at tale, men hele Dagen igjennem var han bleg som et Lig. En anden dansk Rytter havde ved at forfölge Fjenden vovet sig saa langt ud, at han tilsidst var ganske omringet; Rygerne opfordrede ham til at give sig, men han foretrak Döden for Fangenskab, sprang af Hesten, og vedblev at fægte, indtil han sank död ned paa en Dynge af sine Fjenders Lig; og nu vovede ingen Vende mere at nærme sig de Danske. Efterat have hærget Egnen omkring Arkon med Ild og Sværd, vendte Valdemar tilbage med Hæren, da Vinteren nærmede sig [1].

5. Vinteren over sad Valdemar rolig hjemme, men begyndte næste Faraar (1160) at ruste sig til et nyt Tog. Næppe fik Rygerne Efterretning derom, förend de sendte

1) Saxo, S. 289—290. Knytl. Kap. 119. Suhm, 7 D. S. 48—50. I Knytl. udgjöre de tre, hidtil anförte Toge, af hvilke det förste dog atter opgaves, kun eet, og det er efter de der anförte Omstændigheder det samme, som her det andet. Den danske Flaades Samlingssted var Möen; Maalet for Toget var först Hedinsö, derpaa Landet sönden derfor eller Bart, hvor Kongen og Absalon, saaledes som ovenfor er fortalt, hærgede hver paa sin Side af en Flods, nemlig Barthes, Udlöb (móða).

een af deres anseeligste Mænd, Dombor (Domabur), til Danmark, for at mægle Fred. Absalon modtog ham gjæstfri efter den Tids Skik, forskaffede hans Folk fri Underholdning og Herberge, men tog Dombor selv med sig til Flaaden, hvor Raadslagningen skulde holdes. Desuden var det den Tid Krigsbrug, at fremmede Sendebud, for at de ikke skulde blive til Spejdere, holdtes tilbage, saa længe et Tog stod paa. Imidlertid hindrede Modvind den danske Flaade fra at löbe ud, og Jyderne, hvis Levnetsmidler vare gaaede op, lode til at ville forlade Hæren; Skaaningerne og Sjællænderne meddeelte dem vel af hvad de havde, for at Hæren ikke ved deres Bortgang skulde svækkes, men Fyenboerne, der vare rigelig forsynede, vilde desuagtet ikke komme dem til Hjælp. Dombor saae Uenigheden, og benyttede den. Hidtil havde han bedet om Fred; nu forhöjede han sine Fordringer, og bad Absalon være Mægler imellem ham og Kongen. De forlangte da, at han skulde stille Sikkerhed for sin Oprigtighed, hvorpaa han tilböd at kaste Steen i Havet. Dette var en vendisk Skik, hvorved Forlig bleve bekræftede; den, der kastede Stenen, önskede nemlig derhos, at den, der bröd Forliget, maatte ligesom Stenen gaae under i Bölgerne. Men Absalon forkastede denne Borgen som hedensk Tant, og forlangte Gisler. Da gjorde Dombor samme Fordring. Fortörnet svarede Absalon, at Rygerne fordum sendte de Danske baade Gisler, Penge og Skibe; aldrig var det hört, at de Danske indrömmede dem sligt. Men nu blev Dombor höjröstet; han mindede Absalon om, hvor dybt Danmark var sunket; hine Tider vare nu forbi. En viis Mand, sagde han, agter ikke blot paa de forbigangne og tilkommende Tider, men ogsaa paa den, der ligger ham nær for Öje; forhen have de Danske betvunget os, nu have vi Lykken med os; eders Grændser ere hærgede, eders Kyster öde, vore ere blomstrende og kunne næppe föde vor Mængde;

og Overmænd sömmer det sig at modtage Skat, ikke at give. Disse stolte Ord saarede Absalon i Hjertet, men han betvang sin Harme, og bragte Kongen Dombors Fredsforslag. De bleve forkastede; men Dombor vendte ikke desmindre hjem med den Glæde, at Toget blev til intet. Modvind forhindrede det, maaskee ogsaa den slette Orden i Hæren.

Kong Valdemar indsaae, at han maatte forstærke sig med fremmed Hjælp. Allerede for flere Aar siden havde han holdt en Sammenkomst med Hertug Henrik Löve af Saxen, og betalt ham en Sum, for at han skulde hindre Vendernes Plyndringer paa Danmark. Men Hertugens Fraværelse i Italien gjorde denne Forholdsregel næsten unyttig. Nu holdtes der atter en Sammenkomst i Ertheneburg (Atlinburg) ved Elben. Kong Valdemar beklagede sig over den Skade, Venderne havde tilföjet hans Rige. Hertugen, der fik Löfte om endnu flere Penge, som derved erholdt Sold til sine Tropper, og desuden kunde haabe at udvide sit Lands Grændser, var villig til et Forbund. Man blev da enig om, at Hertugen skulde anfalde Venderne til Lands, Kong Valdemar til Söes. Begge trængte lige meget til hinanden. Uden den danske Flaade vilde alle Hertugens Bestræbelser være forgæves.

Valdemar samlede da om Hösten (1160) sin Flaade ved Masnet. Absalon, der ellers ved alle Ledingsfærd plejede at være den förste, laa den Gang i Isefjorden. Han skulde i Roeskilde bemande et Drageskib, som den norske Konge Inge havde sendt Kong Valdemar til Foræring, for derefter at före det til det fælles Samlingssted, men han blev opholdt af Modvind. Det gik ham nær til Hjerte. I sin Bekymring faldt han i Sövn i Bagstavnen af sit Skib, og drömte, at han med Biskop Toke af Börglum vandrede ved Strandbrædden, og at denne tre Gange sang den Psalme, der plejede at afsynges Julenat,

og bad ham höre nöje efter. Drömmen var saa levende, at Absalon, efterat være vaagnet, endnu antog den for Virkelighed; og den Anvendelse, han gjorde af Psalmens Indhold, gav ham den sikre Fortröstning, at Stormen næste Dag vilde höre op. Han steg strax i en Baad, roede, skjöndt Uvejret endnu ikke havde lagt sig, hen til Drageskibet, og befalede Skibshövdingen Astrad at lade Masten rejse og gjöre sig sejlfærdig. Vinden lagde sig virkelig, hvorpaa Absalon befalede at Flaaden skulde gaae ud af Isefjorden, sejle omkring Sjælland, og forene sig med Kongens. Den samlede danske Flaade gjorde derpaa et Tog til Öen Poel ved Wismar Fjord, paa samme Tid som Saxernes Hær til Lands rykkede ind i Venden fra Vesten. Begge hærgede, og vare undertiden hinanden nær. Den vendiske Fyrste Niklot, der ikke saae sig i Stand til at forsvare alle sine Fæstninger, satte da Ild paa Ilow, Meklenborg, Swerin og Dobin, og besluttede kun at forsvare Werle eller Wurle. Herfra lod han sine Folk strejfe ud igjennem Landet, for at bespejde Hertug Henriks Hær, og gjorde af og til selv et Udfald. Hans Sönner, Pribislav og Wertislav, overfaldt Saxerne i Nærheden af Meklenborg; de nedlagde en Deel af dem, men mange Vender bleve fangne, og Hertug Henrik lod dem hænge. Fortörnet over sine Sönners Fejghed, udbröd Niklot: Jeg troede at have avlet Mænd, men de ere frygtsommere, end Kvinder; jeg vil selv ud at forsöge Lykken. Han tog det mest udvalgte Mandskab med sig, og lagde sig i Baghold i Nærheden af Fjendens Lejr. Herfra var en Deel af Trosset gaaet ud, for at indsamle Levnetsmidler og Foder, og tresindstyve Ryttere, der havde trukket slette Klæder over deres Harnisk, vare med dem. Niklot angreb, og red alene midt ind i den fjendtlige Hob, men i det samme sprang de forklædte Ryttere paa deres Heste, og ombyttede Leerne med Sværdet; han vilde nedstöde

dem, men hans Vaaben traf uformodentlig paa Pantsere, og gjorde ingen Virkning; han blev omringet og fældet, förend nogen kunde komme ham til Hjælp. Man kjendte ham, afhug hans Hoved, satte det paa et Spyd, og bar det om i Lejren, et kjært Syn for den danske og saxiske Hær. Hans Sön Prislav, der opholdt sig hos de Danske, fik under Maaltidet Efterretning om sin Faders Fald; da, fortælles der, holdt han i en föje Tid op med at spise, og böjede sit Hoved ned, men derpaa udraabte han, at en Hedning fortjente sligt Endeligt. Saaledes vandt religiös Overtro Sejer over Naturens Röst. Niklots Sönner opbrændte og forlode Werle, skjulte sig i Skove og Moradser, og sendte Kvinder og Börn til Skibene. Nogle Dage efter Niklots Fald besögte Valdemar Hertugen, der beværtede ham og Absalon i sit eget Telt. Efter dette Möde vendte Kongen tilbage til sin Flaade. Dette Tog lagde Grunden til Hertug Henriks Undertvingelse af det Meklenborgske. Han erobrede hele Landet, og anlagde til dets Forsvar Fæstningen Swerin; med Niklots Sönner indgik han Forlig, og overlod dem Fæstningen Wurle samt flere Landstrækninger mod Östen, der dog först skulde erobres. Obotritternes forrige Lande uddeelte han derimod til sine Mænd, saa at Vendernes Religion, Herredömme, ja deres Navn her efterhaanden forsvandt. Medens Saxerne saaledes vendte deres Opmærksomhed mod de dem nærmeste Lande, fæstede de Danske, som det Fölgende vil vise, især deres Öjne paa Rygen og Forpommern, der för tildeels havde erkjendt deres Herredömme, og som Sölande især maatte være dem vigtige.

Medens Valdemar endnu laa udenfor Kysten med sin Flaade, vilde han i et vigtigt Anliggende skikke Sendebud til Hertug Henrik. Men Vejen til hans Lejr, midt igjennem Vendernes Egne, var farlig, og alle, som Kongen henvendte sig til, undskyldte sig: snart vare deres

Heste lamme, snart slet beslaaede, eller der var andet i Vejen. Absalon, der imidlertid havde været i Skoven, for at fælde Ved, kom nu tilbage, og var strax villig til at paatage sig Rejsen, og da det blev ham overladt, selv at bestemme sit Fölge, saa valgte han for det meste sine egne Frænder. Prislav, der var bedst bekjendt med Egnen, tilböd sig at fölge med. De ankom lykkelig, tresindstyve i Tallet, til Hertug Henriks Lejr, og udförte deres Ærende. Hertugen bad dem blive Natten over; men Absalon undslog sig, fordi hans Udeblivelse vilde volde Kongen Bekymring. Da han nu ved Nattens Udbrud vilde begive sig paa Vejen, gik en fornem Saxer til Hertugen, og forestillede ham, at de danske Sendebud maatte tilsætte Livet, hvis de ikke fik nogen Bedækning, og dadlede Hertugen haardt, fordi han vilde lade saa ypperlige Mænd blive udsatte for saadan Fare. Hertugen sendte derfor Bud til Absalon, men denne vilde ingen Bedækning modtage. De Danske vare ikke komne langt fra Lejren, förend Prislav bad dem om at gjöre Holdt; han forestillede dem, at de uden Tvivl havde handlet klogere ved at modtage Saxernes Hjælp, men nu var det for silde; at vende om, vilde være dem en Skam, de maatte altsaa vise Mands Mod og Hjerte. Uden Tvivl, vedblev han, havde Venderne af deres Hestes Spor erfaret deres Henrejse, og i en af Skovene lagt sig i Baghold; at döe maatte foretrækkes for Fangenskab, thi hans Brödre vilde sikkerlig martre dem tildöde, for at hævne hans Fader. Han besvor dem derfor ved Knud Lavards Minde, at vise sig kjække og brave. Da denne hans Tale blev modtaget med almindeligt Bifald, foreslog han, at lade de unge mindst bevæbnede Væbnere tage Plads imellem Rytterne, at lade hele Skaren drage frem i to Hobe, dog saa nær, at de let kunde komme hinanden til Hjælp, og at de paa Vejen idelig skulde raabe og synge, hvilken

Frimodighed vilde dæmpe al Vendernes Mistanke. Ved denne Anordning, der vandt Absalons Bifald, fuldendte de lykkelig Rejsen; thi Venderne ansaae dem for Hertug Henriks Folk, og gjorde intet Anfald. Ved deres Ankomst til Flaaden fandt de Kongen til sin Opmuntring læsende i Psalteren; han modtog dem med Glæde, og gav ufortövet Befaling til, at Flaaden skulde gjöre sig sejlfærdig.

Den danske Flaade sejlede nu fra Havnen ved Wismar til Gudakra eller Warnow Floden. Indlöbet der var meget grundt, saa at kun smaae Skibe plejede at sejle op ad Floden; og Kongen maatte lade sit Drageskib lægge sig udenfor for Anker. De mindre Skibe derimod gik under Absalons Anförsel op til det Sted, hvor Floden udvider sig og bliver bred som en Sö, og anfaldt her en vendisk Flaade; men de Danske kjendte ikke Flodlejets Beskaffenhed, deres Skibe kom paa Grund, saa de ikke kunde faae dem löse ved Aarerne; naar de sprang ud, for at skyde dem med Hænderne, hilstes de af Vendernes Pile. Prislavs tvende Snækker, der vare i Spidsen, kom ganske paa Grund, og da altfor mange sprang ombord paa dem, sank den ene. Ved de övrige Danskes Hjælp blev dog endelig Venderne fordrevne, og maatte lade deres Skibe i Stikken. Derpaa brændtes alle Landsbyer paa begge Sider af Floden. Henimod Natten vendte Absalon tilbage til Kongen, der nu sendte sit Drageskib, som var uskikket til Flodsejladsen, hjem, og besteg et mindre, hvormed han sejlede op ad Floden, og lod Sune hærge omkring i Egnen. Selv drog han til Rostok, hvis Indbyggere vare flygtede, og opbrændte der et Afgudsbillede. Da Hertug Henrik nærmede sig med sin Hær, og önskede at tale med Kongen, lod denne en Bro slaae over Floden, og gik over. Da hændte det sig, at Pribislav, som var paa den ene Side af Floden, saae sin Broder

Prislav paa samme Skib, som den Mand, der almindelig antoges at have dræbt Niklot; han bebrejdede derfor sin Broder den Ugudelighed, at han omgikkes som Ven med sin Faders Bane, men Prislav svarede, at han ikke vilde ansees for Sön af en saa ugudelig Synder. Imidlertid kom der en Tidende, at Rygernes og Pomeranernes forenede Flaade havde lagt sig ved Flodens Udlöb, for at indslutte de Danske. Kongen vendte tilbage, men saae ingen. Han formodede da, at Venderne havde lagt sig i Baghold, og sögte, imedens en Deel af Hæren hærgede paa Kysten, ved at lade Krigerne skjule sig paa Skibene, saa at disse lode ubesatte, at lokke dem frem. Rygerne lode sig skuffe, men nogle af de danske Hövedsmænd, der ikke kjendte Kongens List, sejlede for tidlig imod dem, saa at Listen ikke gjorde sin fulde Virkning. Rygerne bleve imidlertid fordrevne og forfulgte [1]. Da de Danske vare komne tilbage til Havnen, tjeldede de over deres Skibe for Hedens Skyld, og lagde sig til Hvile under Sejlene, især paa Kongens Skib. Ærkebiskop Eskild kom til, og saae næppe dette, för han bebrejdede Folkene deres Ladhed og Kongen sin Forsömmelse. Landsmænd, udbröd han, hvorfor grave I eder ind i disse Grave, förend I ere döde, paa en Tid da I just burde være virksomme? Vi ligge her og dvæle ved Öer og Udskjær, og lade den gunstige Tid gaae forbi. Kongen lod da strax Tjeldingerne nedtage, og befalede at styre til Rygen. Den sydlige Deel af denne Ö ovenfor Strela lod han Rytteriet hærge i to Dage. Morgenen efter sejlede han til Valung, hvor han sendte sin Sön Kristoffer i Land at hærge, og lod siden den övrige Hær fölge efter. Ved Schaprode kom det til Slag, i hvilket Rygerne skulle have mistet 1300 Mand. Valdemar sejlede derpaa bort med Flaaden,

1) Efter Knytl. skete dette i Havnen Svolder, hvilket ikke stemmer med Sammenhængen hos Saxe.

formodentlig henimod Hedinsö. Nu sögte Ryboerne Fred. og sendte Dombor til de Danske, men da disse allerede havde begivet sig ombord, lod han tænde en Ild paa Stranden, for at tilkjendegive dem sin Ankomst. Absalon befalede desuagtet, at intet Skib maatte sendes ham imöde, at det ikke skulde lade, som om de Danske længtes efter Fred. Dombor maatte da sejle til dem paa sit eget Skib. Han begyndte ved en Tolks Hjælp en Underhandling med Absalon, der altsaa ikke forstod Vendernes Sprog, og bad ham mægle Forlig imellem Kongen og Rygerne, der tilböde Underkastelse og Gisler. Men Absalon lod som han ikke forstod hans Begjering, gav sig til at opregne de ödelagte danske Öer, og mindede derved Dombor om hiin Samtale, i hvilken han havde forekastet Absalon Danmarks slette Forfatning. Dombor sögte da först at vinde sin Modstander ved personlig Smiger: de henvendte sig til ham, sagde han, hvis Farfader, Skjalm Hvide, fordum havde mæglet Forlig imellem dem og Danmark; Absalons Broder Esbern var vel ældre, men Absalons Embede gav ham en höjere Anseelse, en större Myndighed; og derpaa vedblev han: Saalænge I vare indbyrdes enige, have vi viist eder en bestandig Troskab, men da flere bejlede til Riget, og eders Land söndersledes af Borgerkrige, da tænkte vi mere paa vor Frihed, end paa eders Bedste, som I selv tabte af Syne. Vi bekrigede eder; men Fölgen af vore Krige blev, at I vendte eders af Borgerblod dryppende Stridsöxer imod os, og vore Hærgninger bleve eder til Gavn. Men disse Forestillinger rörte endnu ikke Absalon; han vedblev at opregne de ödelagte Öer og Kyster. Da tog Dombor sin Tilflugt til Bönner: Vi kaste os for dine Födder, sagde han, som Börn, der omfavne deres Moders Knæ, saa meget ivrigere, jo mere hun tugter dem. Straffen er i din Haand. Lad vore Agre ödelægge, brænd vore Landsbyer,

forstyr vore Stæder, nedhug vore Brödre, vi ville desuagtet ikke gribe til Vaaben, men til Bönner. Attraa I vort Liv, vi overgive det til eder; skulle vi være Trælle, vi underkaste os; hvo er saa grusom, at han ikke skaaner den Værgelöse? Ved vor Ödelæggelse svække I eders egen Magt, og ved at drive os til det Yderste kunne I komme til at miste ham, hvis Liv er dyrebarere end hele Rygen. Ved disse og lignende Forestillinger bevægede Dombor endelig Absalon til at tale Rygernes Sag hos Kongen. Denne tog Gisler af dem og det Löfte, at de skulde understötte ham i Krigen mod de andre Vender. Derpaa vendte han tilbage til Danmark [1].

6. I det fölgende Aar beskæftigede indenlandske Anliggender Kongen og Absalon, især Striden med Ærkebiskop Eskild; og derefter syntes Stridighederne om Pavevalget i lang Tid at maatte afdrage deres Opmærksomhed fra Venden. Imidlertid gjorde Kong Valdemar dog i Foraaret 1162 sit sjette Tog. Det gjaldt Wolgast, der havde sine egne Fyrster. I Fölge det med Rygerne sluttede Forlig lagde Kongen sig ved Strela, og forlangte deres Hjælp. De fandtes villige, og lagde sig med en stor Hær ved Knaviz eller Koos. Wolgasterne havde imidlertid henvendt sig til den pommerske Fyrste Bugislav, men fik kun liden Tröst. De gik derfor den danske Konge imöde, og sluttede Forlig med ham. De underkastede sig, lovede at tillukke Peene, forbandt sig til ikke at sende noget

1) Saxo, S. 290—297. Knytl. Kap. 119—120. Helmold. lib. 1, cap. 86. 87. lib. 2, cap. 6. Suhm, 7 D. S. 57—77. I Knytl. ere Togene til Wismar og til Rostok eller Warnowfloden smæltede sammen; dette Kildeskrift lader ogsaa Absalon med Prislav paa deres Rejse til Hertug Henriks Lejr eller, som det her hedder, til Brunsvig, drage forbi det Sted, hvor Niklots Hoved var sat paa en Stage ved hans forrige Borg Urle. Slige Forvexlinger ere særegne for denne Sagas Beretninger om de vendiske Toge.

Söröverskib i Söen, og stillede Gisler. Derpaa holdtes et Möde med Rygerne, paa hvilket der opkom Tvist imellem dem og Bernard, en Sön af Grev Henrik af Ratzeborg; Bernard spurgte dem, hvorfor de ikke sögte den mægtige Hertug af Saxens Venskab og Beskyttelse; de svarede, at de bekymrede sig hverken om hans Venskab eller Vrede. Kongen bilagde Trætten; men en ældgammel blind Ryger, der havde megen Indflydelse, sagde: Det er vilde Hestes Maade, at jo mere man holder dem tilbage, desto stærkere ville de frem; det er derfor bedst at give Saxerne Töjlen, at de ikke skulle forsprænge sig; ingen kjender bedre deres Tapperhed, end vi, men ogsaa de have lært at kjende vor. Denne Trætte og disse Ord bleve forebragte Hertugen, og nærede Mistilliden imellem ham og Rygerne, som han kun alt for gjerne vilde have under sit Herredömme [1].

7. Efter Hjemkomsten fra dette Tog krydsede Absalon med en Deel af Flaaden under de danske Öer, for at beskjerme Kysterne, da han uventet blev bortkaldet til andre Foretagender. Han fulgte i Slutningen af Aaret sin Herre og Konge til Mödet med Kejser Frederik Barbarossa, og efter Tilbagekomsten herfra begyndtes paa Danevirkes Udvidelse. Da drog Hertug Henrik Löves Erobringer i Venden paa ny de Danskes Opmærksomhed did. Niklots Sönner, Pribislav og Wertislav, vare nemlig ikke fornöjede med de Strækninger i Kissinernes og Circipanernes Land, som Hertug Henrik havde overladt dem; de sögte at erobre Obotritternes Land tilbage, begave sig til Werle, og befæstede sig der. Hertug Henriks Hær indsluttede og indtog Fæstningen; Wertislav förtes bort som Fange, og Pribislav maatte bönfalde om Fred. Men Henrik bröd tillige ind i Rygernes Land, og nödte dem

1) Saxo, S. 300. Knytl. Kap. 120. Suhm, 7 D. S. 109—110.

til at underkaste sig. Dette foranledigede Kong Valdemar til (1163) at tænke paa et Tog til Rygen, for at forsikre sig denne Ös Lydighed. Han samlede sin Flaade ved Grönsund, men da Rygerne erfarede det, og paa ny forsikrede ham om deres Lydighed, blev der intet af Toget [1].

Næste Aar (1164) sendte Hertug Henrik Budskab til Kong Valdemar, og beklagede sig, at Kongen hávde plyndret paa Rygen og taget Gisler af Wolgasterne. Begge Dele tilegnede Hertugen sig. Men imedens Budskabet endnu var paa Vejen, faldt Pribislav, for at befrie sin fangne Broder Wertislav, med Östvenderne ind i de vestlige vendiske Lande, ödelagde Meklenborg, belejrede Ilow med flere Stæder, og hærgede og brændte. Dette bevægede Hertug Henrik til at forene sig nöjere med de Danske, uden hvis Flaade han ikke kunde vente at gjöre betydelig Fremgang. Venskabet bestyrkedes ved Valdemars unge Sön Knuds Forlovelse med Hertug Henriks Datter; og de Forbundne besluttede at gjöre et Tog paa samme Tid imod Venderne. Hertug Henrik lod en Hær under Anförsel af Grev Adolf af Holsteen, Henrik af Ratzeborg, Guncelin Hövedsmand i Swerin o. fl. rykke frem til Verchen (Viruchne), et Par Miil fra Demmin. Men her overraskede Venderne Grev Adolf, lede vel selv et stort Tab, men nedlagde dog den störste Deel af hans Hær, og han selv omkom i Slaget. For at hævne dette Nederlag, drog da Hertug Henrik selv frem mod Demmin, som Indbyggerne stak Ild paa, og hvilken Henrik derpaa lod slöjfe. Derpaa opbrændte han den ligeledes forladte By Gutzkow. Den danske Flaade var imidlertid sejlet længer mod Östen, thi Wolgasterne havde brudt det forhen indgaaede Forlig. Förste landede de Danske, som

1) Helmold. lib. 1, cap. 92. Knytl. Kap. 120. Suhm, 7 D. S. 111—116.

sædvanlig, ved Rygen. Absalon begav sig til Rygernes Forsamling, hvor den hæderligste Plads blev ham anviist, og han underhandlede med dem ved Hjælp af en Tolk. Da hændte det sig, at en Ryger red bort med en Hest, der tilhörte een af Absalons Fölge. Saasnart Absalon erfarede det, klagede han derover paa Tinget. De forsamlede Ryger, forbitrede over en Uredelighed, der kastede en Skygge paa hele Folket, lode strax sætte efter Gjerningsmanden, og hans Slægtninge lovede at skaffe Hesten tilveje. Da dette var skeet, begyndte Forhandlingerne paa ny. Den rygiske Fyrste Tetislav lovede at lade en Deel Skibe stöde til den danske Flaade, der allerede var sejlet forud til Peenes Munding; hvorpaa Absalon skyndte sig at indhente den. Opad Peene gik nu Toget til Wolgast, der blev indsluttet. Indbygggerne bade om Fred, gave sig i Kongens Vold, og lovede at stille Gisler; men om Natten snege de sig ud med Koner og Börn, og flygtede over Peene til Osna eller Usedom; hvorpaa Valdemar indtog den öde By, og satte den allerede flere Gange omtalte Vetheman til Hövding derover. Indbyggerne i Usedom bleve ligeledes forfærdede over Fjendens Fremgang, satte ingen Lid mere til deres Mures Fasthed, og tændte Ild paa deres egen By, for at Fjenden ikke skulde sætte sig fast der, og forlode den. Saaledes var nu en stor Strækning givet til Priis for de Danske, og det er ikke besynderligt, at Ideen om at bevare den opstod hos Kongen. Hvorledes skulde dette skee uden ved en fast og varig Nedsættelse af de Danske? kunde denne have nogen Varighed, hvilke Fölger vilde ikke da en saadan Kolonis Anlæg have paa hele Fremtiden! Men endog Forsöget mislykkedes. Kongen vilde lade Wolgast besætte med Danske, bestemte Absalon, Buris og Svend, der siden blev Biskop i Aarhuus, til at forblive der, vilde lade sin egen Sön Kristoffer være hos dem,

for at de altid kunde være forvissede om hans og Moderlandets Hjælp, og lovede endelig, at de Danske, som nedsatte sig der, maatte beholde deres Venner og Frænder hos sig. Hele den danske Flaade lovede, at dele Levnetsmidler med de Tilbageblevne; de vilde efter Kongens Befaling för deres Afrejse afmeje Kornet i Wolgasts Omegn, og bringe det ind i Laderne. Men da det kom til Udförelsen, vilde kun nogle Sjællændere, rimeligviis de, paa hvem Absalon havde umiddelbar Indflydelse, blive; alle de andre forfærdedes for den Fare, de vilde udsættes for, og Længselen efter Hjemmets fulde Gryder overvandt Tanken om Danmarks tilkommende Hæder. Da altsaa dette Foretagende maatte opgives, besluttede Kongen at sejle op ad Peene, for at möde Hertug Henrik, der var rykket frem langs med denne Flod. For at komme op ad Floden, maatte Kongen bortrydde de af Venderne nedrammede Pæle, samt andre Hindringer, og afbryde Dunzarbro eller Broen ved Dansne. Venderne sögte at forhindre hans Fremgang; Peder Elivsen sprang med nogle af sine Folk i Land, forjog dem, men tilsatte selv Livet. Da endelig Vejen var bleven banet, lagde de Danske Skibene saa tæt sammen, at Hertugen kunde gaae derover, som paa en Bro, og der holdtes en Sammenkomst imellem begge Hærförerne. Derpaa begav Kongen sig til Stolpe, og Hertugen vendte, bestandig hærgende, tilbage til Demmin. Venderne sögte nu Fred, og lovede Kongen Gisler. Men denne, som fandt det urigtigt, at indgaae Forlig uden Hertugens Samtykke, sendte Thorbern Sunesen til ham, og först da Hertugen havde svaret, at han vilde være tilfreds med den Fred, Kongen indgik, modtog denne Vendernes Tilbud. Freden sluttedes da paa Vilkaar, at Wolgast skulde deles i tre Dele; Tetislav af Rygen skulde have den ene, Niklots Sön Prislav, der opholdt sig hos de Danske, den anden, Kasimir af Pommern den tredie;

Hertug Henrik skulde paa sin Side beholde alle de vendiske Fæstninger, han havde erobret. Kongen sejlede endelig tilbage ad Peene, og skal paa Hjemvejen paa et Ting, der holdtes under Öen Strela, have givet sin Sön Knud Kongenavn [1].

8. Venderne vare imidlertid ikke afkræftede, og Danmarks Stilling farlig. Kong Valdemar havde givet sin Sön Kongenavn, for at sikre ham Riget, men allerede nu gjorde Prins Buris, der nedstammede fra Svend Estridsen, Fordring derpaa. De enkelte Landskaber, der saa nylig havde været adskilte, saae endnu med Iversyge, stundum med Harm, paa hinanden; og det vilde være saa meget lettere for en Partihövding her eller hist at forskaffe sig Tilhængere. For at sikre sig Vigen i Norge, maatte Kong Valdemar begynde en Krig med dette Land, der fordrede hans personlige Nærværelse. Men paa samme Tid tragtede Hertug Henrik paa den anden Side af Riget efter at unddrage alle de vendiske Lande fra de Danskes Herredömme, og at sikre sig selv en uafhængig Stat ved Östersöen. Han kunde ikke undvære Valdemars Sömagt, men han undte ham dog ingen Magt over de undertvungne Lande. Derfor vexlede idelig Venskab og Fjendskab imellem begge disse Fyrster; paa hvert Brudd fulgte Forsoning for egen Fordeels Skyld, og paa hver Forsoning ny Uenighed. Henrik attraaede Rygen; Valdemar forlangte Delingen af det af Henrik erobrede Meklenborg; forbitret ophidsede nu Henrik Rygerne til at falde fra de Danske. Dette bevægede Kongen til (1165) at gjöre to Toge til Rygen, det ene om Sommeren, det andet om Hösten. Paa det förste drog Absalon forud med Sjællænderne, og biede i syv Dage efter Kongen ved Hedinsö. Derpaa hærgede de i Forening Landskabet Wittow, især

1) Saxo, S. 308—310. Knytl. Kap. 120. Helmold. lib. 2, cap. 1—4. Suhm, 7 D. S. 151—167.

Egnen omkring Arkon, samt Valung. Men da Kongen fandt det fordeelagtigere, at stride med Rygerne i enkelte Partier, end med samlet Hær, saa skikkede han Absalon forud fra Por eller Parez til Ziudar eller Zudar. Hele Egnen her blev hærget indtil Karenz eller Gards, förend Valdemar kunde stöde til ham. Da de Danske fra Karenz vilde vende tilbage med Byttet til deres Skibe, satte en Flok Ryger efter dem, og lokkede dem ved forstilt Flugt til et af Vadsteder omgivet Sted, hvor det kom til en almindelig Træfning. Venderne lede et stort Nederlag, men Vadstederne forhindrede de Danske fra at forfölge dem. Dette Slag skal have staaet Kristi Himmelfartsdag. Kongen kom just som Hestene bleve bragte ombord; Absalon forkyndte ham, at der var intet mere at plyndre, hvorover Kongen önskede ham til Lykke, at han med saa faa havde udrettet saa meget. Ved det andet Tog om Hösten agtede de Danske at ödelægge Sæden paa Markerne, for at beröve Indvaanerne Muligheden af at opholde sig i de faste Stæder. Arkon blev indsluttet. Venderne gjorde Udfald af Byens eneste Port, men de Danske sögte forgjæves at lokke dem længer ud paa Marken. Da red en sjællandsk Ridder, Niels, til Porten, kastede sit Spyd ind ad den, dræbte een af Fjenderne, og kom uskadt tilbage. Thorbern (Sunesen) vilde gjöre det samme, men blev farlig saaret af et Steenkast; ligesaa Buris. Imidlertid bevirkede dog de Danskes Tapperhed, at Arkonenserne ikke vovede sig ud. Flaaden sejlede derpaa til Halvöen Jasmond. Absalon var stedse foran, naar Hæren gik frem, men beskyttede med det udvalgte unge Mandskab dens Tilbagetog, hvorimod Kongen bestandig blev hos Hovedhæren. Denne Gang sendte Absalon sit Rytteri ud til forskjellige Sider, og beholdt kun nogle faa hos sig selv. Uventet fik han Efterretning, at en Deel af hans Folk vare indsluttede af Fjenden, og uden at bie til det

adspredte Rytteri igjen kunde samles, ilede han dem til Hjælp med oprejst Banner, thi han troede at udrette mere ved Hurtighed, end ved Mængde. Saasnart de indsluttede Sjællændere saae ham komme, begyndte de paa ny at anfalde Fjenden, for at vise, at de kunde frelse sig selv. En kjæk Ridder, Eskild, satte tilfods efter en Vende, der ubevæbnet flyede over et Morads, naaede ham, og afhug hans Hoved. Venden var sunken i, men den danske Mands Födder vare ved Guds Beskjermelse ganske törre. Denne Begivenhed fremstilles som et Under. Da Venderne vare adsplittede, satte Absalon Ild paa Landsbyerne, og hærgede Landet lige til Forbjerget Gor. Rygerne maatte da atter falde tilföje, og bede om Fred; de betalte en Sum Penge, stillede Gisler, og sluttede Forlig med Kongen ved Öen Strela [1].

9. Kong Valdemar havde allerede forhen ladet sin Sön Kristoffer deeltage i disse Toge. Nu gav han ham i Foraaret 1166 [2] Anförselen paa et saadant, dog saaledes at han bestandig skulde fölge Absalons Raad. Erik Lams Sön Magnus fulgte med. Tropperne bestode af Skaaninger, Sjællændere og Fyenboer. Toget gjaldt Circipanerne. Flaaden sejlede til Svolder, hvorpaa de Danske gik i Land, og hærgede indtil Tribusees. Prins Kristoffer rykkede med sine Tropper frem imellem Absalons og Magnuses, for at den unge Fyrste saa meget desto bedre kunde beskyttes. Mange af de da hærgede Landsbyer laae öde mange Aar efter, da Saxe nedskrev sin Fortælling derom. Da Hæren igjen vendte tilbage, og Absalon, som sædvanlig, dækkede Tilbagetoget, fik han at vide, at Fjenden forfulgte dem. Strax gik han med fyrretyve Ryttere imod

1) Saxo, S. 310—312. Knytl. Kap. 120. 121. Annal. Esrom. hos Langebek, 1 T. S. 211. Suhm, 7 D. S. 200—205. — 2) efter Suhm 1167.

dem, thi den strænge Kulde forböd at kalde de andre tilbage. Han førjog Fjenden, drog saa langsomt frem til Floden (Trebel eller een af dens smaae Bifloder), lod slaae Bro over den, og bröd ikke denne af efter sig, for at det ikke skulde lade som om han frygtede for Fjendens Forfölgelse. Da han kom til Strandbrædden, fandt han, at Flaaden havde lagt sig i en anden Havn. Det var da en saa stræng Kulde, at man maatte grave Huller i Jorden, og sætte Hestene ned deri, at de ikke skulde fryse ihjel; ved at grave disse Huller, fandt man en stor Mængde Snoge, der vare stive og döde af Kulde.

Om Sommeren, da Wolgasterne atter havde brudt Forliget, beredte Kongen sig til et nyt Tog imod Leutitierne. Han var allerede paa Vejen, da han fik Efterretning om Prins Burises Forræderi. Han sejlede derfor hurtig til Ostrosna, overrumplede denne Egn, og sejlede saa ufortövet med Flaaden til Vordingborg. Imedens Kongen nu var beskjæftiget med Burises Forhör og Afstraffelse, tog Bugislav af Pommern sin Tilflugt til Hertug Henrik, og lovede ham Huldskab og Troskab; Hertugen tog ham i sin Beskyttelse, uden at agte Forbundet med de Danske. I denne Anledning holdt Kong Valdemar og Hertugen et Möde i Krempe i Stormarn (1167), som endtes med deres Forbunds Ophævelse; og Kongen, der havde et Tog fore til Norge, maatte opsætte det af Frygt for Saxerne. Ved Rygtet om at disse vilde gjöre et Indfald, drog han til Slagelse, og lod Absalon kalde til sig fra Hulminde Havn. Da Absalon igjen vendte tilbage, og laa med tre Skibe ved Strandbrædden, hörte han om Morgenen, da han holdt Messe, en Stöj langt borte, og det viste sig, at det var ni Söröverskibe. Han vakte sine Folk, lod Ankerne kappe, og roede imod Venderne. Et af deres Skibe blev taget; en Deel flygtede til Björne-

kjær Skov, men bleve der indhentede af Bönderne og nedlagte [1].

Tvende Ting maatte især gaae Absalon nær, Vendernes Plyndringer paa de danske Kyster og deres Forbindelse med Saxerne. For at hindre de förste, lod han efterhaanden flere Kasteller anlægge; til at skille Vender og Saxer syntes der ogsaa nu at frembyde sig en god Lejlighed. En Mand ved Navn Gotskalk, der længe havde opholdt sig hos Venderne og forstod deres Sprog, henvendte sig til Absalon, og lovede at foretage sig en Rejse til Pommern, for at gjöre Ende paa Venskabet imellem den pommerske Fyrste og Henrik Löve, samt at forbinde Venderne nöjere med de Danske. Absalon gav denne Plan sit Bifald, men bad ham, ikke paa de Danskes Vegne at give Venderne noget falsk Löfte. Jeg elsker Redelighed, sagde han, og veed, at mit Fædreland har ingen Mangel paa kjække Mænd, der bruge Vaaben og ikke Svig til Forsvar. Gotskalk begav sig til Pommern, og forestillede Indbyggerne, at Kjærlighed til det vendiske Folk og Mindet om deres gamle Venskab havde bevæget ham til at drage did, for at vække dem af deres Slummer; det var et trykkende Aag, de havde paataget sig, ved at underkaste sig et Folk, der ikke tragtede efter andet, end deres Lands Erobring; saa var Saxernes Skik; derfor havde de skilt Niklot ved Livet, Prisklav ved hans Fædreland, og befæstet Ratzeborg, Ilow og Swerin med Volde og Grave. De Danske derimod attraaede kun Fred;

---

1) Saxo, S. 313—316. Knytl. Kap. 122. Suhm, 7 D. S. 220—223. 232—235. Det her omtalte Hulminde eller Hylminde *(portus Hulyvimmensis)* er rimeligviis, som Langebek antager, at söge sydvest for Slagelse, hvor man finder saavel et Hulby ved Taarnborg, som et Hyllerup. Saxes Björnckjærskov eller Björneskov *(ursina sylva)* kunde maaskee da have været i Nærheden af Bjereby.

ved at indgaae Venskab med dem kunde Venderne uddrive Saxerne, befæste sit Fædrelands Frihed, og forõge dets Hæder. Venderne lode sig heraf bevæge; de anfaldt Saxernes Fæstninger, erobrede Ilow, men belejrede forgjæves de andre. Ikke desmindre foraarsagede allerede denne Fremgang Kong Valdemar saa stor Glæde, at han ikke noksom kunde rose Gotskalk for Absalon. Hertug Henrik, der var omgivet af Fjender, og paa ny indsaae hvor lidet han vilde være i Stand til at udrette uden de Danske, begyndte atter Underhandlinger med Valdemar; han foreslog paa ny den danske Prins Knuds Forlovelse med een af hans Dötre, og, efterat Forlovelsen var bekræftet, forenede Kongen og Hertugen sig om et Tog til Venden. Henrik drog mod Demmin, Valdemar mod Wolgast. Den Deel af Usedom, der var bleven opbygget efter den forrige Ödelæggelse, lagdes atter i Aske, og den omliggende Egn hærgedes. Venderne gave Penge og Gisler [1].

10. Saare langsom var de Danskes Fremgang i Venden; men Rygerne havde atter brudt det indgaaede Forlig, og Tiden var endelig kommen til deres Undertvingelse. Valdemar udböd Leding; de sendte forgjæves een af deres meest veltalende Mænd til Kongen, for at afvende Faren. I Foraaret 1168 [2] landede Kong Valdemar med en stor Hær og Flaade ved Rygen. Han blev understöttet af Fyrsterne i Pommern og Leutitien, Kasimir og Bugislav, samt efter Hertug Henriks Befaling af Obotritternes Fyrste Pribislav. Kongen anfaldt efterhaanden flere Dele af Rygen,

---

1) Saxo, S. 316—317. Suhm, 7 D. S. 236—239. — 2) efter Suhm 1169; men Helmold henförer Toget til 1168, og stemmer heri overeens med Bestemmelsen af Rygens Erobring bag den sjællandske Kirkeret. Den Pavebulle, ved hvilken Rygen blev henlagt under Roeskilde Bispestol, mangler Aar, og kan derfor næppe i denne Henseende afgjöre noget.

og fandt Lejlighed nok til at gjöre Bytte, men liden til afgjörende Kamp. Han vendte sig derfor til Fæstningen Arkon; paa dens Fald beroede Öens Erobring; Svantevits Ödelæggelse maatte bane Vejen for Kristendommen, og kun dennes Indförelse kunde standse Söröveriet. I den ved Byen liggende Egeskov fældte Krigerne med megen Besværlighed Træer, for at bygge Krigsmaskiner; men Kongen satte mere Lid til den hellige Vit, hvis Navn Rygerne efter hans Formening havde misbrugt i deres Guds Navn. Imidlertid sendte han dog en Deel af Hæren til Sundet imellem Wittow og det egentlige Rygen, for at forhindre Ryboerne fra at komme Arkon til Undsætning, indsluttede Byen med den övrige Hær, og lod Krigsmaskinerne rette imod Volden. Han lod tillige Absalon afstikke en Lejr rundt om Byen, saa at Enderne paa begge Sider berörte Havet. Arkonenserne dyngede til Forsvar Jord og Törv op i den eneste Port, og satte saa megen Lid til denne Portens Spærring, vel ogsaa til Svantevits Bistand, at de fandt det ufornödent at lægge nogen Besætning i det over Porten værende Trætaarn. Dette blev Anledning til Byens Undergang. Det var en stærk, næsten utaalelig Hede; Hæren laa stille i Lejren, og Kongen selv sögte Skygge og Hvile, men nogle Drenge nærmede sig Volden, og kastede, halv som Leg, Stene op paa den med deres Stavslynger. Venderne saae det, men havde mere Moro deraf end Skræk, og skammede sig ved at bruge Vaaben imod dem. Efterhaanden kom flere danske Ynglinge til, de begyndte at gjöre det samme, og Arkonenserne grebe endelig til Værge. Men endnu mere dansk ungt Mandskab lod alt andet hvile, og kom sine Stalbrödre til Hjælp, medens Rytteriet, der ansaae det Hele for Börneleg, holdt sig tilbage. Imidlertid begyndte Legen at blive Alvor. Da bemærkede en klygtig dansk Yngling, at den Jord, hvormed Porten var tilstoppet, var

sunken sammen, saa at der imellem den og Taarnet over den var en Aabning. Han kaldte flere af sine Stalbrödre til, og sagde, at han vilde vise dem Vejen til Byens Erobring; bad dem at stikke deres Spyd ind i Jordvolden, og klavrede saa op ad Spydene som paa en Stige. Nu bad han dem række sig Straa og Tönder. Til Lykke kjörte der just et Læs Halm forbi; de danske Ynglinge reve det strax fra hinanden, og stak det op til ham med Spydspidserne. Taarnet, der ingen Besætning havde, ragede saa langt frem, at det ikke blot beskjermede de Danske, men skjulte tillige dette hele Foretagende for Arkonensernes Öjne. Hele Aabningen var nu fyldt med Straa, Ynglingen tændte Ild deri, og kom ved sine Stalbrödres Hjælp lykkelig ned. Arkonenserne saae Rögen, men kunde ikke begribe, hvorfra den kom, og vidste hverken om de skulde gjöre Anfald eller slukke Branden. De besluttede endelig det sidste, men de Danske sögte at forhindre det. Vand havde de ikke ved Haanden, grebe i Fortvivlelsen til Mælk, men derved forögedes Branden. Kongen blev opmærksom paa den Tummel, der var opstaaet, gik ud for at see hvad der var paafærde, saae med Forundring det hele Paafund, og spurgte Absalon til Raads. Denne gik med Hjelm og Skjold hen at undersöge Sammenhængen, og opmuntrede Krigerne at blive ved. Ilden havde nu angrebet Taarnets Gulv, gik op ad Pillerne, ja antændte endog de udstukne Bannere. Saasnart Kongen fik dette at vide af Absalon, lod han hele Hæren rykke frem rundt om Voldene, og der begyndte en fortvivlet Kamp, da Arkonenserne heller vilde lade sig fortære af Luerne, end give sig fangne; men i Længden kunde de ikke modstaae den dobbelte Fjende. Een af dem raabte til Absalon, for at begynde en Underhandling, men denne svarede, at han intet vilde höre, saalænge de forsögte at dæmpe Ilden; han forestillede desuden

Kongen, at naar man tilstædte Venderne en Stilstand, paa Vilkaar, at de skulde lade Ilden vedblive saalænge, vilde denne af sig selv gribe videre om sig, og derved betydelig lette de Danske Sejeren. Underhandlingen blev da fortsat. Kongen fordrede, at Indvaanerne skulde overgive ham Svantevits Billede og Tempelskatten, löslade de kristne Fanger uden Erstatning, antage den kristne Læres Skikke, og overlade deres hellige Marker og Agre til kristne Præsters Underholdning; de skulde endelig efter Kongens Opbud drage paa Hærtoge med de Danske, aarlig betale fyrretyve Sölvpenge af hvert Spænd Öxne *(ex singulis boum jugis)*, samt stille fyrretyve Mænd til Gisler. Disse Forslag vare haarde; men de forekom dog selve den danske Almue utaalelige. Thi Hæren, som ingen Sold fik, som selv maatte skaffe sig Levnetsmidler, og ingen Vinding havde af Toget uden det erhværvede Bytte, törstede efter Fjendens Blod, men endnu mere efter det Bytte, som her kunde tages med Storm, og blev næsten ganske oprörsk. Kongen begav sig derfor med Hövdingerne afsides fra Lejren, for endnu en Gang at raadslaae. Han henvendte sig til Absalon med det Spörgsmaal, om de skulde indgaae Forlig, eller storme Byen og overgive den til Plyndring. Absalon svarede, at hans Raad vilde blive ilde udlagt af Almuen, men han vilde heller mishage sine Uvenner, end foraarsage sit Fædreland Skade; ved fortsat Belejring kunde det vel lykkes de Danske at indtage Fæstningen, men först efter lang Tid; det överste af Volden, der for en Deel bestod af Træ, var brændt og ödelagt, men Lævningen endnu for höj til at kunne bestiges; stormede man strax, saa var Luen endnu saa heftig, at den hindrede Arkonenserne fra at forsvare sig, men den vilde ogsaa svække de Danskes Angreb; hvis man tilbageviste Arkonensernes Fredsforslag, saa vilde dette

Afslag ikke blot bringe dem, men ogsaa alle de andre Byer til at gjöre heftigere Modstand; gav man dem Naade, saa vilde de andre des lettere vindes. Fredens Fordele vare overvejende; men skulde andre, saa sluttede han, være af anden Mening, saa maatte man i det mindste sende Arkonensernes Gisler uskadte tilbage, at ingen Skygge af Svig eller Trolöshed skulde kastes paa de Danskes Navn. Ærkebiskop Eskild bifaldt hans Mening, og ytrede, at hvor der var Spörgsmaal om det almindelige Bedste, der maatte Almuen adlyde de Store; og hvilken större Vinding, sagde han, kunde man vente ved Krigens Fortsættelse, end den, der ved Forlig kunde tilvejebringes, at et hedensk Folk ikke blot blev skatskyldigt, men ogsaa kristnet. Alle Hövdinger sluttede sig til Eskild og Absalon, hvilket bevægede Kongen til ikke at tage Hensyn til de simplere Krigeres Misfornöjelse. Hæren fik Befaling at standse med Anfaldet; Gislerne bleve hos Absalon. Om Natten kom en Ryger, for at tale med Gotskalk, og begjerede ved denne at faae Absalon i Tale. Han hed Granza, var en Sön af Fyrsten Littog, födt i Karenz, og tilböd sig at drage til denne By, for at bevæge den til at underkaste sig de Danske; til Beviis paa, at han ikke foer med Svig, viste han, at han var saaret og uskikket til Strid; Absalon modtog med Kongens Samtykke hans Tilbud. Forliget blev sluttet, og næste Dag fik Esbern Snare og Sune Befaling af Kongen at nedbryde Svantevits Billede. De advarede deres Folk, herved at gaae forsigtig tilværks, at ingen skulde blive lemlæstet eller saaret, hvilket af Hedningerne maatte ansees for en Hævn af Guden; en Forsigtighed, der var saa meget mere nödvendig, som en utallig Mængde af Indvaanerne havde omringet Templet, for at være Vidne til Svantevits Straf over hans Fjender. Forhænget for Templets Inderste blev revet fra; derpaa hug de Billedets Been löse, hvorved det faldt

bag over til Trævæggen. Derpaa befalede Sune sine Tjenere at hugge Hul paa Væggen, for at trække Billedet ud; det styrtede til Jorden med et stort Bulder, og da — siger Legenden — saae man Djævelen fare ud af Templet i et sort Dyrs Skikkelse. Derpaa befalede Sune og Biskop Svend af Aarhuus Rygerne selv at slæbe Billedet ud af Byen med Tove, men de havde endnu saa megen Ærbödighed derfor, at ingen vovede at röre det; de bevægede derfor Fangerne og de Fremmede, der opholdt sig i Byen, til at gjöre det. I Rygernes Paasyn blev Billedet slæbt hen til de Danskes Lejr, hvor alle stimlede til for at see det, og om Aftenen hug Kokkene det istykker, og brugte det som Brænde under deres Gryder. Gudens Afmagt maatte bidrage betydelig til at Rygerne saa meget villigere lode sig döbe; Præsterne, der bleve sendte ind i Byen, omvendte og döbte paa een Dag over Tusende. Saa let var Kristendommen den Tid at nemme. Dette skal være skeet St. Viti Dag den femtende Juni; Haabet om denne Helgens Hjælp gjorde de Danske saa meget tryggere. Derpaa blev Svantevits Tempel nedbrudt og brændt, samt Grunden lagt til en kristen Kirke. Om Natten sejlede Absalon bort med tredive Skibe, for at see, om Granza havde opfyldt sit Löfte, og bad Kongen komme bagefter om Morgenen. Rygtet om Arkons Indtagelse havde saaledes forskrækket Karentinerne, at de selv för den Granza forhen tilstaaede Frist havde indfundet sig paa et bestemt Sted ved Strandbræddeu, hvor Granza forkyndte Absalon, at Fyrsten Tetislav og hans Broder Jarimar eller Jarmer vare komne did med de anseeligste af Byens Indvaanere. Absalon sluttede da Forlig med dem paa samme Vilkaar som med Arkonenserne, og beholdt Fyrsterne hos sig til Kongens Ankomst. Jarmer vandt især Absalons Yndest, uden Tvivl fordi han ytrede mest Tilböjelighed til Kristendommen. Absalon

besluttede nu, medens Esbern beværtede de rygiske Hövdinger, med Biskop Svend og Jarmer at drage ind i Karenz. Han havde kun tredive Hofmænd med sig, og sendte efter Karentinernes Begjæring endog de fleste af disse tilbage, for at der ingen Strid skulde opkomme i Byen. Igjennem de Moradser og Söer, der omgave Byen, förte kun een snæver Vej med et Vadsted. Paa begge Sider af denne stode Karentinerne, sex Tusende Mand stærke, med Spydsoddene satte i Jorden. Biskop Svend studsede og standsede; men Absalon opmuntrede ham; at ytre Frygt for Fare kunde her öjebliklig have fremkaldt den, Tilliden forögede Sikkerheden. Da de vare komne over Vadstedet til Vejen, som förte til Stadens Port, kastede Karentinerne sig troppeviis ned for dem, stode ikke op, förend de vare komne forbi, og fulgte saa efter. Byens tre Templer havde hver sin Gud. I Skjægget paa Rugivits höje Billede havde Svalerne bygget Reder, og de Danske bemærkede under Latter, hvorledes Fuglenes hvide Skarn havde tilredt hans Bryst. Til Indbyggernes store Forfærdelse gave Absalons Hofmænd sig i Færd med at hugge lös paa Billedet med Öxer, saa det med stort Bulder styrtede til Jorden; og nu gave Indbyggerne sig selv til at forhaane hvad der för havde været Gjenstand for deres ivrige Tilbedelse. Paa lignende Maade nedhuggedes Billederne af Porovit og Porenut (Pronevit?). Absalon befalede Indvaanerne at opbrænde Billederne, men de bade ham at skaane deres By; da Husene vare af Træ, saa vilde eet Huses tilfældige Antændelse före hele Byens Undergang med sig. Han lod da Billederne slæbe ud af Byen, og, for at vise, hvor foragtelige de vare, stillede Biskop Svend sig selv ovenpaa dem. Samme Dag indviede Absalon tre Pladser til Kirker, og omtrent tusende Vender bleve döbte. Ud paa Natten vendte Absalon med Jarmer tilbage til Flaaden, og begav sig endelig til Hvile,

hvortil han höjlig trængte, da han i tre Nætter og Dage ikke havde lukket sine Öjne. Efterat have modtaget Gisler, og, som det synes, indsat Jarmer til Fyrste over Rygen, vendte den danske Konge med et stort Bytte af Kostbarheder og Vaaben tilbage. De Præster, der i den förste Skynding vare beskikkede paa Rygen, bleve siden af Absalon kaldte tilbage, og ny indviede i deres Sted, samt forsynede med Levnetsmidler og Indkomster, at de ikke skulde falde Rygerne til Byrde. Efterhaanden opbyggedes elleve Kirker paa Öen; og endnu i dette eller det fölgende Aar henlagdes den ved en Pavebulle under Roeskilde Bispesæde [1].

11. Rygens Erobring maatte henlede de Danskes Opmærksomhed paa de endnu östligere pommerske Lande. De pommerske Fyrster, der havde deeltaget i Toget, ventede derved at udvide deres Herredömme eller i det mindste at faae Deel i Byttet. Begge Forventninger skuffedes, og de droge misfornöjede bort. Hertug Henrik Löve sendte ufortövet Bud til Danmark, og forlangte, i Fölge det imellem ham og Kong Valdemar sluttede Forbund, Halvdelen af Rygernes Gisler og af den aarlige Skat. Da dette blev afslaaet, gav han de pommerske Fyrster Lov til at hærge paa Danmark. I Slutningen af Aaret og i Begyndelsen af næste hjemsögtes dette Land af deres idelige Plyndringer. De trængte ind i alle Sunde, Fjorde og Bugter, gik i Land paa Öerne og gjorde meget Bytte. Mange Danske bortförtes som Fanger; paa et Marked i Meklenborg solgtes paa een Dag syv Hundrede. Als blev frygtelig hærget, og dens Kirker nedrevne. De Danskes Hengivenhed til Drikkegilder og deres sövnagtige Dorskhed, siger Helmold, forhindrede i lang Tid Kongen fra at

1) Saxo, S. 319—328. Helmold. lib. 2, cap. 12. Knytl. Kap. 122. 123. Suhm, 7 D. S. 265—298. Estrups Absalon, S. 71—79. Thorkelin Diplom. I T. S. 251. 326.

gjöre alvorlig Modstand. Og alle disse Ödelæggelser forögedes endnu ved Kurers og Esters Anfald. Kong Valdemar befalede da, at hvert fjerde Krigsskib (eller et Skib af hvert Herred) bestandig skulde ligge ude, for at holde Vagt paa Rigets Strömme, at disse Skibe skulde besættes med lutter ugift Mandskab, og Overanförselen betroede han til sin Sön Kristoffer, til Absalon og Esbern Snare. De lode sig imidlertid ikke nöje med at frede om Kysterne, men strejfede ogsaa til Rygen og til Leutitiernes Kyster; og större Toge foretoges, som endelig endte med Pommerns Undertvingelse.

I Aaret 1170 gjordes et Tog mod de östlige, næste Aar et andet mod de vestlige Vender. Om Efteraaret (1170) imedens Hertug Henrik var saa indviklet i andre Stridigheder, at han ikke kunde komme Pommeranerne til Hjælp, sejlede Kong Valdemar til Rygen, forenede sig med Rygernes Flaade, og drog ind ad Swine. Han kom saaledes til det saakaldte store Hav, hvorfra han atter löb ind ad Diwenow, og berörte Egnen omkring Julin eller Jomsborg. Fra denne Bys Volde gik en Bro midt ud i Floden, der desuden var opfyldt med Gjærder, Bundgarn og lignende Fiskerindretninger. De Danske maatte blive liggende ved Broen om Natten; men om Morgenen gjorde Kongen Landgang, og lod en Deel af Broen afbryde, imedens Sjællænderne bortryddede Gjærderne; Julinerne, der med deres Baade havde skjult sig ved Broen, sögte forgjæves at forhindre det, thi Absalon, der var gaaet i Land med Kongen, bemægtigede sig en Deel Baade, og undsatte sine Landsmænd. Hans Skib, som laa langt derfra, skyndte sig derpaa did efter Kongens Befaling, Fjenden blev fordreven, en Deel af Broen nedreven, og Vej banet for Flaaden. Julinerne fulgte efter, men dreves tilbage af Bueskytterne, som Absalon og Sune havde taget ombord. Sune selv nedlagde flere med sin Armbörst. Da

Flaaden var kommen op ad Diwenow, lagde den til Kriztö eller Gristow, hvor Kongen forböd at hærge, for at man der kunde have Foder til Hestene. Ved at sejle lige over Floden, kom de Danske til Kamin; her hærgede de Egnen nordenfor Byen, og strede med Indbyggerne paa Broen til Staden. Efterat Flaaden var kommen tilbage til Kriztö, opstod en stor Raadvildhed, hvorledes man nemlig igjen skulde komme ud i Östersöen (*pontus*); thi der gaves vel tre Udlöb fra Pommeranernes Sö eller det store Hav: Peenemundingen, Swinemundingen, som de vare komne ind af, og Udlöbet ved Kamin; men Vejen ad de to förste vilde være for lang, og Udfarten ved Kamin var ubekjendt. En Mand, ved Navn Gere, som var bekjendt der i Egnen, forsikrede, at dette Udlöb var saa grundt og saa fuldt af skjulte Dybder, at man ikke kunde komme derigjennem uden ved Höjvande. Absalon blev da med tre Skibe sendt hen at undersöge dette Farvand, men han fandt Strömmen saa stærk, at han ikke ret kunde komme til at udforske Dybden, og hvor dette nogenlunde lod sig gjöre, var Grunden for lav. Isteden for at oppebie hans Tilbagekomst, satte Flaaden sig imidlertid kort efter i Bevægelse, og adskillige Skibe vare, da de ikke kjendte Farvandet, nær ved at sætte til. De bagerste Skibe, som anförtes af Prins Kristoffer, bleve derhos angrebne af Venderne, som han dog lykkelig drev tilbage. Kongen, der formodentlig opgav for det förste at finde Vej ud ad Diwenow, befalede samme Dag paa ny at gjöre Landgang paa Landskabet Julin; Absalon blev ved Midnat sendt ud for at udforske de hertil bekvemmeste Steder, og betegnede Vejen for Flaaden deels ved at nedramme Pæle, deels ved at slaae Knuder paa Rörene ved Strandbrædden. Næste Dag strejfede han vide om med Erik Lams Sön Magnus, der endog vovede sig saa langt bort, at han blev omringet af Fjenden. Absalon ilede ham til Und-

sætning, skjöndt han allerede af Kongen, der hærgede Landsbyerne, havde faaet Befaling at vende tilbage; han frelste Magnus, og lod, for at forsone den maaskee fortörnede Konge, en stor Deel Bytte af Kvæg og Fanger ved sin Tilbagekomst drive foran sig. Nu overlagde man paa ny, hvorledes man skulde komme ud af Diwenow. Nogle foresloge, med Spader at grave Udlöbet dybere, men indsaae snart, at Havet vilde fylde Renden med Sand; andre meente, at man med Bjælker og Löftestænger skulde see at faae Skibene over Grundene, medens Rytteriet til Arbejdets Beskyttelse drog frem paa begge Sider af Floden; der gjordes et Forsög, og det lykkedes virkelig sex smaae rygiske Skibe paa denne Maade at komme ud, men de andre vare for svære. De Danske gjentoge flere Gange med Iver Forsöget, men det vilde ikke lykkes, hvorfor Kongen befalede at höre op. Men nu blev Forlegenheden endnu större. Den pommerske Fyrste Kasimir havde imidlertid lagt sig med en Flaade af halvtredsindstyve Skibe i den Arm af Diwenow, som gaaer forbi Kamin, og hans Broder Bugislav, der havde sendt ham en Deel Skibe til Hjælp, lejrede sig med sine Ryttere ved Julin. De Danske vare altsaa indsluttede fra begge Sider. I denne Nöd bleve Jyderne saa modfaldne, at de omringede Absalon, udskjældte ham höjt, og tilskreve hans Dumdristighed al deres Ulykke. Forhen, sagde de, benyttede Kongen sig af de viseste Mænds Raad, nu fulgte man den förste den bedste Daares; derfor vare de nu indsluttede hist af en Flaade, her af en Landhær, og der viste sig ingen Udvej. Man burde derfor med forenede Kræfter trække nogle af Skibene over Grundene, for i det mindste at frelse Kongen og Hövdingerne, at dansk Navn og dansk Magt ikke ganske skulde gaae tilgrunde. Absalon hörte paa disse Bebrejdelser uden at skifte Stemme eller Aasyn, og bad kun sine

Dadlere, ikke nu at sige noget, som de snart vilde angre. I det samme kom Skorre Vognsen til, en Mand, der for sin Dannished og Tapperhed stod i megen Anseelse; da de Misfornöjedes Skrig var stillet saa meget, at han kunde höre hvorom det gjaldt, irettesatte han dem haardt, og bebrejdede dem deres Forsagthed og Fejghed. Imidlertid havde Kasimir, der troede, at de Danske nu vare givne i hans Vold, ladet sit Telt opslaae paa Strandbrædden, og lod, for endnu mere at vise hvor meget han led paa sin Magt, skjænke Viin for sig og sine Mænd af Guld- og Sölvbægere, som om intet Sværdslag her vilde være fornödent. Kong Valdemar lod Hövedsmændene samle paa sit Skib, for at höre deres Raad, hvad der nu var at gjöre. Alle tav. Da han forundrede sig derover, traadte een af dem frem, og sagde trodsig, at han nu kunde holde sig til de Drenge, hvis Raad han plejede at fölge; den, der havde fört dem hid, gjorde bedst i at före dem tilbage. Valdemar indsaae strax, at man bebrejdede ham hans Fortrolighed med Absalon, og svarede, at kjække Mænd ikke burde kives som Kvinder, naar Nöden var forhaanden; han var vis paa, at den, de nu skjældte for Dreng, ikke vilde tie, naar han æskede hans Raad. Og i det samme vendte han sig mod Absalon. Denne tog da Ordet: Gode Raad, sagde han, vare ikke vanskelige at finde, naar Kongen vilde fölge dem; hverken Fjendens Flaade eller Rytteri kunde hindre dem fra at vende tilbage ad den samme Vej de vare komne. Kongen skulde lade Rytteriet sætte i Land, for at beskytte Flaaden, der hvor de farligste Grunde vare, og sende nogle med panserklædte Krigere besatte Skibe derhen, det ene efter det andet, og naar disse havde samlet sig, skulde de anfalde den fjendtlige Flaade, for at bane Vejen for de övrige. Han vilde ikke vise sig mandigere i Ord end i Gjerning, og selv före disse Skibe. Kongen bifaldt dette Raad, gik

selv paa Land med Rytteriet, og gav Absalon syv Skibe. Absalon roede med to af dem foran, og efter ham fulgte Esbern Snare, Sune, Thorbern, Oluf, og Peder Thorstensen. Han var selv saa lykkelig at finde en hidtil ubekjendt Rende, og kom snart igjennem; det næste Skib kom vel paa Grund, men blev strax igjen gjort flot af de raske Sögutter, og nu fulgte de andre Skibe uden Hindring efter. Den store vendiske Flaade, der ikke anede noget Angreb, hörte de Danskes Hærraab, saae dem sætte ind paa sig, og tog strax Flugten. Henrykte raabte nu de Danske, at Steenbaandet var brustet, og lovpriste Absalon ligesaa höjt, som de för havde nedrevet ham; men han var ligesaa rolig nu ved deres Roes, som han havde været för ved deres Dadel. To vendiske Skibe, hvis Mandskab var flygtet, bleve tagne ved Kriztö. Imedens Flaaden sejlede videre frem, ilede Kongen med Rytteriet til Julin, hvor Bugislav sögte at kaste sig ind med sine Ryttere, men ogsaa han trak sig tilbage ved Synet af de Danske. Kongen satte sine Folk over til den söndre Side af Byen, og for at holde denne i Ave, lod Absalon et med Bueskytter bemandet Skib lægge sig imellem den og Flaaden; men Julinerne holdt sig rolige indenfor sine Mure, saa at intet forstyrrede den danske Flaades Sejlads forbi Byen. Den lagde i Havn, og tog Rytteriet ombord. Henimod Morgen hændte det sig, at en Juliner med et anseeligt Fölge kom ridende ned til Strandbrædden, ganske drukken, og gav sig til at underhandle med Gotskalk. Men i det han vendte tilbage, faldt han af Hesten; hans Folk, der vilde löfte ham op, forhindredes ved de Danskes Pile, og Absalon, der frygtede en Krigslist, lod ham tage til Fange og bringe ombord. Her vaagnede han endelig op efter sin Ruus, og gav sig til at omfavne alle de Tilstedeværende, i den Tanke at det var hans egne Folk, hvilket vakte en almindelig Latter. Han blev udlöst

for hundrede Mark Sölv. Den danske Flaade roede nu uhindret videre; thi Vendernes Frygt var saa stor, at de ikke engang, som ellers, vovede at anfalde de bagerste Skibe; Peder Toddes Skib var bleven beskadiget paa nogle Pæle, og blev alene tilbage, men Venderne saae rolig paa at han istandsatte det, og derpaa fulgte efter den övrige Flaade. De Danske vendte ad Swine tilbage til Danmark. Paa Tilbagevejen skal Absalon paa Vejen til Öresund syv Dage för alle Helgens Dag have ligget med sex Skibe ved Hylleminde [1]; med tre af Skibene laa han selv ved Mindet eller Udlöbet, medens de andre tre laa længer inde ved Landet. Her blev han, medens han holdt Ottesang, angreben af ni store vendiske Skibe, men drev dem paa Flugt og erobrede eet af dem.

Dette Tog har stedse været anfört som eet af de mest glimrende Punkter i Absalons Liv. Kort för samme berettes en anden Begivenhed, der viser, hvorfor hans Broder Esbern erholdt Tilnavnet den Snare, og passende kan sammenlignes med den nyere Tids Tordenskjold. Da Esbern efter en Underhandling med Erling Skakke vendte tilbage fra Norge, bestod han en Strid med vendiske Sörövere. Paa Hjemvejen fik han nemlig ved Odsherred af nogle danske Udliggere at vide, at Kongen allerede var sejlet til Pommern, og at henved fyrretyve Skibe havde lagt sig ind under Sejerö (Syra); men om det var Handelskibe eller Vikingesnækker, vidste de ikke. Esbern sögte da at sejle dem forbi om Natten, uden at de skulde see ham, bekymrede sig ikke om Stjerneskin, men vilde söge langt ud paa Havet; men i det samme gav Maanen sig til at skinne, hvorved hans hvide Sejl faldt Venderne i Öjnene, og de holdt strax ud imod ham. Esbern lod da sine Folk gribe til Vaaben, opstillede de Bedstbepansrede

1) efter hvad der för er bemærket, paa den sydlige Side af Laaland.

paa passende Steder, og begav sig med de andre til Forstavnen og begge Skibsbord, for at skyde paa Fjenden. Han befalede dem at styre lige ind paa Fjenden, og naar de vare komne midt i den fjendtlige Flaade, at trække sig tilbage til Bagstavnen, for ligeledes derfra at sende Fjenden et Lag af Pile, alt dette uden at tale et Ord, for at hans Befalinger saa meget desto bedre kunde höres. Hvis han faldt, skulde de adlyde hans Medfölger Tove, og faldt denne, endnu en Mand, Esker; inden de alle tre faldt, meente han, vilde Striden nok være afgjort. I det Esbern nu, for at berede sig til Striden, vilde iföre sig sit Panser, spurgte Styrmanden ham, hvorledes han, der maatte bruge begge Hænder ved Roret, skulde forsvare sig, hvorpaa Esbern strax overlod ham sin egen Brynje, og satte derved tillige Mod i sine Folk, i det han selv stred uden Harnisk. De fulgte nöje hans Befalinger, banede sig Vej ind i den fjendtlige Flaade, sendte den en Regn af Pile og Spyd, og drev den tre Gange tilbage. Venderne, som beundrede deres Tapperhed, spurgte hvem det var de strede imod, men Esbern svarede, at det nyttede dem kun lidet at vide Navn paa dem, som de ikke kunde overvinde. En dansk Mand af höj Slægt, som var tagen til Fange af Venderne, kjendte Esberns Stemme, og sagde til Venderne, at ham kunde de ikke fange. Dette gjorde Venderne endnu ivrigere; de lagde med alle Forstavnene mod Siderne af hans Skib; mange faldt vel, uden at nogen Sjællænder kom til Skade, men i Længden vilde denne Kamp dog være altfor ulige. Nogle spurgte da Esbern, om de ikke skulde gribe til Aarerne, men han forböd det, at det ikke skulde lade som om de flyede. Derimod spurgte han, om de havde Flintestene ombord, og da de svarede Ja, befalede han een af dem at stige op i Masten og der slaae Ild. Fjenderne troede, at det var et Tegn for en Flaade, der kom efter, standsede med

Angrebet, for at see efter den formodede farligere Fjende, og trak sig derved efterhaanden tilbage. Dette Öjeblik benyttede Esbern, og da han troede sig ude af Sigte, lod han Sejlet falde, og roede til Hærvig. Ved sin Klögt og sine Folks Uforfærdethed undgik han saaledes med eet Skib Anfaldet af fyrretyve [1].

12. Næste Foraar (1171), medens Hertug Henrik var i Bajern, skete Toget mod Bramnes eller Brandhus, Byen Oldenborg i Wagrien. Kongens Sön Kristoffer var bleven Jarl i Slesvig, og havde allerede alene herfra gjort et Tog mod Venderne, da Kongen paaböd et större. Absalon og Kristoffer samledes med Flaaden ved Masnet, og da Kongen udeblev, besluttede de at gaae imod Bramnes. Ærkebiskop Eskild, der var kommen tilbage fra en Jorsalfærd, sejlede med den skaanske Flaade igjennem Grönsund, og stödte til dem. For ikke at fornærme sin gamle Primas, underrettede Absalon ham om deres Forehavende, hvilket Eskild priste; og han bad, at han, skjöndt graahærdet Olding, maatte deeltage i denne deres Ungdomsleg. De sejlede da sammen til Laaland, hvor syv rygiske Snækker forenede sig med dem. Eskild bad Absalon om en god Styrmand, ved hvis Hjælp han naaede den bestemte Havn; men Absalon selv sejlede med Sjællænderne vild i det tykke Mörke, og Rygerne gik endog i Land strax ved Bramnesiernes Flaade, uden at ane den farlige Nærhed. Herved bleve en Deel af de danske Skibe erobrede eller borede i Sænk. Indbyggerne i Oldenborg havde forladt Byen, og vare flygtede til Kirken, der laa udenfor den, hvor de Danske formedelst Stedets Helligheds Skyld ikke vilde angribe dem. Imidlertid havde Hurne og Markrad, som Grev Adolf den Anden af Holsteen havde beskikket til Formyndere for sin unge Sön, samlet en stor Hær af

1) Saxo, S. 328—329. 332—337. Knytl. Kap. 123. 124. Helmold. lib. 2, cap. 13. Suhm, 7 D. S. 308. 336—352.

Saxer og Vender, og talte med Haan om de Danske, der havde lagt sig til Hvile paa Jorden. Eskild beklagede sig just, at han nu formedelst sin höje Alder var saa skröbelig, at han uden Hjælp ikke kunde stige til Hest, men da Fjenden i det samme viste sig, svang han sig med Ungdomsmod paa Hesten. En Trop Danske, der havde vovet sig for vidt frem over en Aa, der udvidede sig til et Kjær (Dannau og Dannauersee), turde hverken indlade sig i Kamp med Overmagten, vilde heller ikke flye, og blev da staaende i Haab om Undsætning fra den anden Side af Aaen, der kun havde eet Vadsted. Mærkedrageren dvælede med at sætte over, men Absalon red foran, viste de andre Vejen, og en Bakke skjulte dem heldigviis for Fjenden. Næppe saae hiin lille Trop, at de fik Undsætning, för de faldt rask ind paa Fjenden, og hermed begyndte Slaget. Venderne maatte vige, og de Danske, tilfredse med Sejeren, stödte dem tilsidst under Forfölgelsen kun med deres Spydskafter ned af Hestene, da de vilde skaane dem, fordi de vare deres Medkristne. Efter vunden Sejer sejlede de Danske tilbage med mange Fanger, Heste og andet Bytte. Frygt for lignende Nederlag, den af de Danske viste Mildhed og Absalons berömmelige Navn bevægede Grev Guncelin og Henrik Löves övrige Leensmænd til at opgive et Indfald over Dannevirke i Sönderjylland [1].

Fra Bramnes sejlede Absalon tilbage, og traf ved Gedesö eller Gjedserodde paa Falster en dansk Flaade, som Kongen havde samlet for at gjöre et Tog til Circipanien. Han sluttede sig til Toget. Det gik först til Strela, derfra til Fastlandet, hvor de Danske efterhaanden trængte frem til Tribusees og Tribedne, men paa denne

1) Saxo, S. 311—313. Knytl. Kap. 124. Helmold, lib. 2, cap. 13. lib. 1, cap. 86. Suhm, 7 D. S. 365—370. Estrups Absalon, S. 88.

Vej maatte de kæmpe med mange Vanskeligheder. De stödte paa store Moser, der vare bedækkede med fiint og tæt Græs, og i hvilke Rytteriet uforvarende sank ned. De maatte stige af, og trække Hestene over; for at komme over Bækkene, maatte de fylde dem med Riisknipper. Derpaa droge de igjennem store Skove til en med en Sö omgivet By, der paa den ene Side havde en Vold med en Bro. Kongen belejrede den, imedens Absalon drog omkring i Egnen. Byens Hövedsmand Otmar havde ladet Broen afbryde, men de Danske benyttede sig af de tilbageblevne Pæle til at slaae en ny, og alt som denne blev længere, tabte Otmar Modet, og begyndte Underhandlinger. Da Kongen frygtede for, at Venderne om Natten skulde stikke Ild paa Broen, var han heller ikke utilböjelig til Fred; men Absalon, der vendte tilbage med meget Bytte, forhindrede det. Han afnödte Kongen det Löfte, ikke uden hans Vidende at slutte noget Forlig med Otmar, fik den danske Tolk til at give Fjendens Forslag en modsat Mening, gik derpaa ud paa Broen, opmuntrede Krigerne til et nyt Anfald, og lovede dem alt Byttet, naar Byen blev indtaget. Dette Löfte virkede. Broen blev fuldendt, Krigerne stormede frem, og anfaldt et Trætaarn. En dansk Rytter Herbert, der ikke kunde komme frem for de fremtrængende Krigere, styrtede sig bevæbnet i Vandet, og svömmede over. Men Trængselen paa Broen blev saa stor, at den brast; Absalon styrtede med mange andre i Vandet, men som en dygtig Svömmer frelste han, skjöndt han var i fuld Rustning, ikke blot sig selv, men flere af de andre. Venderne, som ingen Baade havde, sögte at flye paa runde Tönder, men disse sloge om, og under Latter bleve mange tagne til Fange af de Danske. Byen blev indtaget, alle Mænd nedhuggede, og Kvinderne bortförte i Trældom. Otmar skjænkede den

ædelmodige Valdemar Friheden. Hæren vendte tilbage til Skibene, og sejlede hjem [1].

13. Efter Hertug Henriks Tilbagekomst fra Bajern blev der ved Midsommerstid samme Aar (1171) i et Möde ved Eideren sluttet Forlig imellem ham og Kongen. Kongen gik ham imöde paa Broen, som om de vare hinandens Lige, da dog den ene var en uafhængig Fyrste, den anden Kejserens Vasal. Henriks Stolthed og Magt nödte Kongen til at antage hans Fordringer, hvoriblandt var, at Halvdelen af Rygen (maaskee menes dog kun Rygernes Besiddelser paa Fastlandet) skulde afstaaes ham. Derimod forböd Henrik Venderne herefter at fejde paa Danmark, et Forbud, som först efter lang Tid kunde have nogen Virkning. Da Absalon paa Tilbagevejen fra dette Möde sejlede forbi Stevnsklint, indtog han der Steen for at bruge dem til Værn paa sin Borg Havn (Kjöbenhavn); og da han efter sin Ankomst hertil var gaaet i Bad, hörte han nogle af sine Tjenere udenfor tale om et Skib, der sejlede igjennem Sundet. Han forlod strax Badet, samlede sine Roerkarle, og satte efter Skibet; det var et Vikingskib. Hans Staller Niels fulgte efter ham paa et andet Skib; de gjorde Jagt paa Vikingen, men han sögte ved allehaande snilde Vendinger at undgaae. Pilene flöj Vikingerne om Örerne, gjennemborede deres Hænder og fæstede sig i deres Rygge, men de bleve ved at roe for at undflye. Desuagtet bleve de indhentede, mange sprang over Bord, og druknede, de fleste bleve fældede. Derpaa bleve deres Hoveder afhuggede, og til Skræk for andre Sörövere satte paa Stager omkring Axels Borg. Kun Hövedsmandens Liv blev skaanet. Ved denne Tid stödte ogsaa Esbern Snare og Vetheman, der jævnlig laae ude og krydsede frem og tilbage paa Havet, paa syv Vi-

1) Saxo, S. 344—345. Knytl. Kap. 124. Suhm, 7 D. S. 370—374. Estrups Absalon, S. 90.

kingesnækker, medens de selv kun havde fire. Den dristige Viking Mirok sprang alene ind paa Vethemans Skib, og der begyndte en Kamp imellem dem, til hvilken Esbern var rolig Tilskuer, at det ikke skulde lade, som han vilde staae flere bi imod en eneste Mand, hvorimod han vendte sig mod en anden Viking Strunike, og tog ham til Fange. At fordrive Mirok var dog ikke muligt, för et andet Skib kom Vetheman til Hjælp; da blev han fangen, men fik formedelst sin Tapperhed Lov til at udlöse sig.

Ved Rygens Undertvingelse, ved de Danskes Aarvaagenhed hjemme, ved deres og Saxernes forenede Magt til Lands og Vands tilvejebragtes efterhaanden en fredelig Samfærsel imellem Danmark og de vestlige vendiske Lande. Efter Forliget med Henrik Löve frededes de saxisk-vendiske Lande, og de Danske, endog Kvinder og Börn, kunde uden Frygt for röversk Overfald vandre fra det ene Land til det andet. Pribislav forholdt sig rolig, og gav sig til at opbygge de ödelagte Stæder. Kun de pommerske Lande truede endnu bestandig, og de Danske havde Anfaldet paa Rygen at hævne. Samme Aar som Henrik Löve var dragen til det hellige Land, eller Aaret för Prins Kristoffers Död (1173), altsaa 1172 gik en dansk Flaade igjennem Flatsmynne eller Swine, hærgede omkring det ubekjendte Sted, som Knytlinga kalder Gorgasiam, og vendte sig derpaa mod Stettin eller Burstaborg. Denne By var saa befæstet, at det var blevet til et Ordsprog, om den, der uden Grund gjorde sig til af sin Sikkerhed, at selv Stetin ikke kunde beskytte ham. Den udholdt en lang Belejring. I Begyndelsen haabede de Danske at kunne tænde Ild paa den, da den var bygget af Træ, og vovede sig derfor ind under den, deels beskjermede af Stormtage af Riisfletninger, deels igjennem Grave; men Kongen opgav snart dette Forsög, og lod den kun omringe af Bueskytter og Slyngekastere;

nogle af det unge Mandskab sögte ogsaa, bedækkede af deres Skjolde, at bestige Volden, eller sögte med Öxer at sönderhugge Portene. Hövedsmanden Wartislav var Kristendommen gunstig, og de andre Indbyggere saa ulig, at man ikke skulde troe det var en Vende; han lod endog Munke komme fra Danmark og et Kloster (Kolbatz) bygge paa sit Gods, hvis Stiftelse stadfæstedes af Hertug Bugislav 1173. Desto villigere maatte Valdemar være til at slutte Fred med ham, da han, efterat have ladet sig ved et Tov hisse ned af Volden, efter givet Lejde kom til de Danskes Lejr; men den danske Hær hörte næppe, at der var Tale om Overgivelse, för den blev yderst misfornöjet. Kongen, sagde de, vilde med deres Livsfare tilvende sig Penge og Gods, medens de selv gik Glip af Sejer og Bytte. Valdemar lod dem da forsöge et nyt Anfald, men da dette blev frugteslöst, sluttede han Fred. Wartislav maatte stille Gisler, betale en saa stor Sum Penge, at Pommern havde Ondt ved at bringe den tilveje, men beholdt derimod Herredömmet over Stettin som den danske Konges Leensmand. Det kongelige Banner blev rejst paa Volden til Tegn paa Byens Underkastelse, men al Plyndring forbuden. Man saae da, hvorledes Volden fra överst til nederst var saa tæt besat med Pile, som om den havde været bevoxet med Rör; de Danske samlede dem omhyggelig, og fyldte deres Koggere. Flaaden sejlede tilbage, erobrede paa Vejen Lyubin, og lagde til ved Rygen.

Nu kom just den Tid (sædvanlig i November), da Fiskeriet ved Rygen skulde tage sin Begyndelse. Kongen vilde derfor, at en Trediedeel af Flaaden skulde blive tilbage for at beskytte det, og overdrog dette Hværv til Knud Prislavs Sön. Men denne svarede, at han havde ingen Forlening i Danmark, uden det lille Laaland, der ikke var saa meget værdt, at han derfor skulde udsætte

sit Liv for en saa aabenbar Fare; sligt tilkom snarere Bisperne, som alene besade Kongens Fortrolighed. Fortörnet over en saadan Opförsel af sin egen Söstersön sagde Valdemar, at havde han hidtil kun et ringe Leen, saa var Grunden den, at han ikke havde fortjent noget bedre, og herefter maatte han vente sig endnu mindre. Absalon blev her atter Manden, der maatte paatage sig det vanskelige Hværv, og han gjorde det gjerne; han gik om til Sjællænderne, og fik snart sine Venner og Frænder til at blive hos sig, Thorbern, Peder Thorstensen, Sune Ebbesen, Esbern Snare, og med dem bleve næsten alle Sjællænderne; ogsaa Biskop Svend af Aarhuus blev med nogle Jyder. Kongen sejlede da hjem, hvorimod disse Mænd beskyttede Kystfiskeriet. Af Taknemmelighed herfor sendte Tetislav og Jarmer Absalon Levnetsmidler; men Jyderne bemægtigede sig dem næsten alle, saa at Absalon, for ikke at misbruge Rygernes Gjæstemildhed, derefter kun modtog Penge. Paa Hjemvejen fra Rygen lod han den jyske Flaade drage sin Vej; men da han hörte, at den ved den sydlige Kyst af Fyen var truffen paa Söröverskibe, og havde flygtet for dem, besluttede han at opsöge dem, gjennemsögte Havne, Öer og Bugter, hvor de plejede at have deres Tilhold, og traf paa Öernes skyggefulde Odder og i Havets skjulte Viger Mærker nok paa deres Nærværelse, Vrag af erobrede Skibe og Levninger af andet Bytte. Han deelte derfor sin Flaade, for at opsöge Söröverne. Da han forud for de andre sejlede hen mod Masnet, saae han en Mand paa Kysten, der idelig viftede med sin Hat og gjorde Tegn, som om han vilde tale med ham. Det var een af hans Spejdere, som han havde lovet aarlig at betale tolv Mark Sölv, imod at han skulde give ham Underretning, naar fire eller flere Vikingesnækker styrede imod Danmark. Absalon gik paa en Baad, sejlede hen til ham, og bebrejdede ham, at han

ikke i Tide havde bragt Efterretning om den vendiske Flaades Udlöb; men Spejderen undskyldte sig med, at denne var löben ud förend deres Overeenskomst var sluttet, og tilföjede, at Absalon allerede nu endte Toget, da det först skulde begynde; der var nemlig sejlet en stor vendisk Flaade ud imod Danmark, mod hvilket Sted vidste han ikke, men vilde Absalon om sex Dage træffe ham paa Möens Klint, da vilde han give ham Efterretning derom. Spejderen, der frygtede for at blive kjendt, var allerede ude af Sigte, förend Absalons övrige Skibe kom til, saa at denne nu kunde meddele sine Landsmænd en Tidende, hvis Kilde ingen var i Stand til at begribe. Ved Meddelelsen af samme forelagde Absalon tillige de övrige Hövdinger det Spörgsmaal, om det nu var bedst at forstærke Flaaden, eller at opstille Rytteriet paa Kysten, eller at lade Indvaanerne trække sig tilbage fra de mest udsatte Strækninger ved Stranden til de befæstede Stæder. Hövdingerne fandt det tjenligst at foröge Flaaden, siden man dog ikke vidste, hvor Fjenden vilde gjöre Anfald; de gik derfor hen hver til sin Havn, for at samle flere Skibe og at lade Folkene forsyne sig med Levnetsmidler. Absalon selv drog i Forretninger til Roeskilde. Da han vendte tilbage derfra, var Frosten bleven saa stærk, at Vandene lagde til; Sjællænderne, der förte Levnetsmidler ned til Skibene, kunde ikke komme frem, da Hjulene frös fast paa Vognene; de maatte före Læssene paa Heste, og selv med stor Besværlighed gaae tilfods. Absalon red forbi dem, og beklagede deres Nöd, men de svarede, at det var dog bedre, end at sidde fastbundne ved de vendiske Vikingesnækkers Aarer. Paa Möen traf Absalon sin Spejder, og erfarede nu, at den vendiske Flaade laa ved Svolder (portus Svaldensis), at den vilde angribe Möen, sætte sit Rytteri i Land paa dets söndre, Fodfolket paa dets nordre Side, og med Flaaden lægge ind

i Sundet ved Kjeldby. Han besluttede da, at sejle ind under Halvöen Koster (Cozta), og der lægge sig i Bagbold, da der intet bekvemmere Sted kunde gives til at overrumple den fjendtlige Flaade, naar den sejlede til Kjeldbysund. Men Venderne kom ikke; han sejlede derfor til Falster, og udtog tvende Skibe af Flaaden, lod det ene bemande med Sjællændere, det andet med Falstringer, og befalede dem at spejde efter Fjenden; hvis de skulde falde i Vendernes Hænder, lovede han, at hele Flaaden skulde befrie dem. Hertil svarede Befalingsmanden paa det sjællandske Skib, at han haabede, det skulde ikke gjöres fornödent at befrie dem, thi de vilde ikke lade sig tage. Absalon vendte derpaa tilbage til Koster. Men paa Falster var der en Forræder, ved Navn Gvemmer, som hemmelig stod i Forbindelse med Venderne; han gjorde et Gjæstebud for sine Landsmænd, og holdt derved det ene af Skibene, der skulde paa Spejderi, tilbage. Desuden sendte Venderne, som laae ved Svolder, Bud til ham, for at faae Efterretning om de Danske, og skjöndt han da var bleven afhentet til Absalons Flaade, erfarede de dog af hans Folk saa meget, som de behövede at vide om de Danskes Rustninger og Paapassenhed, til at opsætte Anfaldet. En Deel sejlede derfor kun til Grönsund, hvor de nedhug et af Indbyggerne oprejst Kors. Absalon erfarede, at de vare i Farvandet, sendte to tapre Mænd, Fader og Sön, Oluf og Ingvar, med nogle lette Skibe fra Bogö, for at opsöge dem, men besluttede strax efter selv at indhente Kundskab. Men Venderne fik næppe Öje paa ham, för de vendte deres Forstavne mod Söen, Bagstavnene mod Land, og næppe kom det sjællandske Banner til Syne, för de toge Flugten. Absalon satte efter dem, men blev af Storm nödt til at lægge ind under Falster. I samme Storm satte mange af Vendernes Skibe til, og eet af dem, som faldt

i Hænderne paa den rygiske Fyrste Jarmer, blev af ham sendt Absalon til Foræring. Dette skete paa St. Nikolai Dag i December; det var Vendernes sidste Plyndring paa de danske Kyster. Af hele dette Aar havde Absalon tilbragt de ni sidste Maaneder med at ligge paa Havet imod Söröverne [1].

Fölgende Aar (1173) i Efteraaret skete et nyt Tog. Da Wolgasterne ikke alene havde udvidet og befæstet deres By, men ogsaa ved nedrammede Pæle og Nedsænkning af store Stene tilsluttet Peenemundingen, saa gik Kong Valdemar op ad Swine, satte Ild paa Julin, hvis Indbyggere vare flygtede, og hærgede Egnen omkring denne By og Kamin. Derpaa hjemsögte han Osna. Her forsögte de Danske at gjennemgrave et Udlöb, der var tilstoppet med Sand; men Kongen fandt Foretagendet for vanskeligt i Forhold til Nytten, og vendte atter hjem, efterat have belejret Osna. Næste Foraar rustede han sig til et nyt Tog, men Venderne sendte en vis Prislav til Danmark, der mæglede Fred paa to Aar. Saaledes henrandt nu nogle Aar uden Toge til Venden [2].

14. Imidlertid benyttede Venderne Freden til at anlægge to Borge ved Flatsminne eller Swine, saa at de Danske, da Peenemundingen allerede var spærret, og Erfaringen havde lært dem, at Indlöbet ved Kamin ikke kunde befares af deres Skibe, ligesom udelukkedes fra de pommerske Lande. Desuden overfaldt Venderne nogle af Kong Valdemars Sendebud, og borttoge et Skib, der blev sendt ham med Foræringer. Han fordrede det tilbage, men fik et haanligt Svar. Han forenede sig derfor

---

1) Saxo, S. 345—346. 337—341. Knytl. Kap. 125. Helmold. lib. 2, cap. 14. Suhm, 7 D. S. 374—380. 398—411. Estrups Absalon, S. 94 fgg. 2) Saxo, S. 346—347. Suhm, 7 D. S. 421—422. 431.

atter med Hertug Henrik om et fælles Indfald til Lands og Vands, og krævede Hjælp af Rygerne. Fra den ene Side gik Henrik til Demmin, medens de Danske (1177) löb ind ad Swine, og afbrændte Julin, der efter den Tid aldrig kom til sin forrige Herlighed, gik derpaa opad Peene, og indtog Gutzkow. Der gjordes saa meget Kvæg til Bytte, at de Danske maatte lade det bevogte af særegne Hyrder; og hele Egnen her omkring blev hærget, saa at Svalerne, der ikke mere fandt noget Huus, byggede Reder i Skibsstavnene. Kongen vilde nu have draget til Demmin, for at træffe Hertugen, men hindredes af en stor Flod. Efter et Tog til Kamin vendte han atter tilbage; men da Hertugen efter længe at have belejret Demmin, opgav Toget, for at gaae tilbage til Brunsvig, hvorhen hans Fjenders Anslag kaldte ham, besluttede Kongen ogsaa at sejle hjem. Först hærgede han dog Egnen omkring Wolgast, og belejrede denne By, hvis Hövding Zulister gjorde tapper Modstand. Wolgasterne begyndte at afkaste Broen, der förte til Byen, men de Danske benyttede Bræderne som Stiger til at bestige Volden. De bleve drevne tilbage, og kun Absalons Væbner Hemming vilde ikke vige; endelig trak han sig langsom tilbage, men blev omringet, og styrtede over sit eget Sværd; imidlertid var han næppe kommen paa Knæene, förend han hug efter Fjendernes Födder, og ved sine tililende Landsmænds Hjælp frelste sit Liv, og drev Fjenden tilbage til Byen. Derefter hærgede de Danske Egnene imod Östen, rimeligviis flere Borge paa Usedom; og vendte tilbage igjennem Swine, hvor de af Venderne anlagte Borge allerede Vinteren för vare blevne forstyrrede af Uvejr og Oversvömmelser [1].

---

1) Saxo, S. 359—360. Knytl. Kap. 125. Suhm, 7 D. S. 497—502. Estrups Absalon, S. 106.

Det fölgende Aar (1178) skete Opbud af hele Riget, undtagen Nörrejylland. Kongen, der ikke selv turde forlade Landet, overgav Befalingen til sin Sön Knud og til Absalon. Slesvigerne skulde forene sig med de andre Danske under Anförsel af Biskop Frederik af Slesvig; men han kuldsejlede og tilsatte Livet. Flaaden samlede sig i Grönsund ved Falster, forenede sig med Rygerne, og gik til Ostrosna. Overfaldet var uformodentligt og heldigt. Egnen omkring Wolgast blev hærget, og derfra gik Flaaden op ad Peene til Osna. Fodfolket sov om Dagen, roede om Natten, men Rytteriet omvendt, saa at de Danske vare i idelig Bevægelse, og Venderne, der intet Öjeblik vidste sig sikre for deres Anfald, kom i den störste Forvirring. Endelig begave Bugislav og Kasimir sig til Knud og Absalon, for at handle om Fred. De lode i Begyndelsen, som om de ikke bröde sig synderlig om de Danskes Ödelæggelser; de agtede nemlig, sagde de, at drage sig tilbage og at opdyrke de store Örkener i Bagpommern. Heraf lo Niels fra Falster, en Frænde af Absalon, og sagde, at de sörgede kun slet for deres Lande; den ene Deel overlode de til de Danske, den anden vilde Polakkerne bemægtige sig, og saaledes vilde de snart ikke have noget blivende Sted. Da denne List ikke virkede, gjorde endelig de pommerske Fyrster alvorligere Tilbud; de lovede at löslade de Sendebud, de för havde bemægtiget sig, at give Kongen 2000 Mark til Erstatning, Knud og Absalon hver 100. Absalon samlede Hövdingerne, og forestillede dem, at Tilbudet var fordeelagtigt, men Krigens Fortsættelse maaskee endnu mere, da Venderne vare aldeles afmægtige; dog foretrak Hövdingerne Freden. Derpaa blev Esbern Snare sendt forud til Kongen, der var paa Jagt paa Möen, for at underrette ham om det heldige Udfald af dette Tog, der kun havde varet i ni Dage. Ogsaa Kongen foretrak Freden,

og modtog med overordentlig Glæde den tilbagevendende Flaade [1].

Kong Valdemar havde vundet betydelige Fordele. Rygen var allerede under hans Herredömme, og efter pommerske Kilder afstodes ogsaa Circipanien til Jarmer, der fik det som et dansk Leen; Hertug Henrik, der laa i Fejde med Kejser Frederik Barbarossa, og hvis Magt efterhaanden svækkedes, kunde ingen Indsigelse gjöre. Kun Pommern sögte endnu at gjöre alvorlig Modstand. Bugislav og hans Broder Kasimir underkastede sig Kejseren, og bleve ophöjede til Hertuger over Venden (1181), rigtignok, efter Kejserens Foregivende, kun for at tjene til Bistand mod Hertug Henrik, men det var aabenbart, at de alene attraaede deres egen Uafhængighed. Om Vinteren gjordes Anstalter til paa ny at opföre Borgene ved Swine. Valdemar, der frygtede, at Pommeranerne ligesaa lidet nu, som för, vilde holde Freden, havde allerede ladet sin Flaade samle sig i Grönsund (1182), da han fik Efterretning, at Borgene ved Swine allerede vare opförte. Toget var da saa meget nödvendigere, men Kongen var svag, og hans Nærværelse ansaaes for vigtig. Endelig overgav han Befalingen til Knud og Absalon, og vendte selv tilbage til Vordingborg. Modvind opholdt Flaaden i Grönsund, Levnetsmidlerne mindskedes, og Jyderne bleve derover oprörske. Da lod Knud Flaaden igjen gaae fra hinanden, og sejlede til Vordingborg, for at oppebie Udfaldet af Kongens Sygdom. Kong Valdemars Död hævede ganske Toget. Han havde holdt otte og tyve Slag i hedenske Lande, og efterlod sin Sön en övet Sömagt, ypperlige Hærförere og en allerede erobret betydelig Strækning af Venden, saa at Fuld-

---

1) Saxo, S. 361—362. Knytl. Kap. 126. Suhm, 7 D. S. 518—555. Estrups Absalon, S. 116.

förelsen af hans begyndte Daad ikke længe kunde udeblive [1].

15. Næppe var Knud den Sjette hyldet til Konge, för Kejser Frederik gjorde gjentagne Forsög paa, at bevæge ham til at erkjende sig for Kejserens Leensmand; da disse tilbagevistes selv med Udæskning, at Kejseren jo kunde forsöge at tage med Magt hvad der aldrig vilde forundes ham med det Gode, saa sögte han at opmuntre Bugislav, der efter sin Broders Död alene beherskede Pommern, til at anfalde Danmark. Anledning kunde let gives. De meklenborgske Fyrster, Niklot og Borwin, bleve uenige; Jarmer, Fyrsten af Rygen, understöttede den ene, Bugislav forenede sig med den anden, og begyndte Strid med Jarmer. Han gjorde store Udrustninger, og Jarmer, der ene ikke kunde udrette noget, tyede til Danmarks Hjælp. Knud bestemte et Möde paa Samsö, hvor Bugislavs Sendebud fremförte haarde Beskyldninger mod Jarmer; men der blev intet afgjort, thi Bugislavs Hensigt var kun at uddrage Tiden. Imidlertid drog han nemlig Hjælp til sig fra alle Sider, havde endelig en Flaade paa fem hundrede Skibe, sendte Bud til Kejseren, at han med denne Magt först vilde anfalde Rygen, derpaa kue Danmark, og inden et Aars Forlöb gjöre Kong Knud til Kejserens Vasal. Forfærdet over denne Udrustning sendte Jarmer Bud til Absalon, der opholdt sig i Sjælland, og bad om öjebliklig Hjælp, hvis Rygen skulde frelses. Ærkebispen sendte med sin sædvanlige Hurtighed Bud omkring i Sjælland, at alle, der kunde bære Vaaben, skulde gaae ombord paa de nærmeste Skibe, uden Hensyn til hvem de tilhörte, hvad enten de vare smaae eller store, Fribytterskibe eller ej. Lignende Befaling sendte han til de mindre Öer ved Sjælland, og bad Fyenboerne og

1) Saxo, S. 369—372. Knytl. Kap. 127. Suhm, 7 D. S. 617. 657—661. 8 D. S. 17. Estrups Absalon, S. 131.

Skaaningerne at indfinde sig inden sex Dage; efter den Tid vilde det være for silde. Sjællænderne samlede sig til den bestemte Tid, men fra Fyen kom kun sex, fra Skaane fjorten Skibe. Kongen, der opholdt sig i Jylland, fik Efterretning om Udrustningen, men Tiden var for kort til at samle den jyske Flaade. Dagen för Pindse (1184) gik da Absalon under Sejl til Hedinsö. Her fik han Bud fra Rygerne, at Bugislav laa ligeover for Rygen ved Koztö (Koos), og man vidste endnu ikke, paa hvilken Kant han vilde anfalde Öen; næste Dag hed det sig, at han vilde gjöre Landgang ved Strela. Om Aftenen gik Absalon i Land, samlede Styresmændene, sendte Bud til alle Krigerne, for at opmuntre dem, og fortalte, hvorledes en Dröm den foregaaende Nat havde forkyndet ham Sejer. Hele Hæren var begjerlig efter Kamp; men Farvandet i Sundet mellem Rygen og Fastlandet var vanskeligt, og der viste sig ingen Fjende. Det ene Skib ilede frem for det andet; Absalons, hvis Anker var sunket for dybt i Sandet, blev opholdt, og han roede til for at indhente de andre, da der kom Efterretning, at Bugislav endnu laa ved Koztö. Den danske Flaade lagde sig da ved Drecce Strand (Drigge). Det var en stærk Taage, saa at Jarmers Spejdere ikke kunde see Fjenden, og nu forkyndte de Absalon, at Bugislav maatte være vendt tilbage, men bade tillige de Danske at lægge ind i Havnen ved Darsin, hvor Rygernes Flaade vilde stöde til dem. Absalon sejlede derhen, men fandt hverken Jarmer eller noget Budskab fra ham; han afsendte derfor Niels fra Falster, der forstod Vendernes Sprog. Men just som denne var rejst, og Absalon vilde gaae i Land for at holde Messe, bragte een af Jarmers Fortrolige det Budskab, at den pommerske Flaade nærmede sig, og kun Taagen forhindrede Synet af den. Isteden for Messe tænkte Absalon da paa Kamp, og iförte sig sin Rustning. Pommerne kunde formedelst

Taagen ikke tydelig see den danske Flaade, om dens Nærværelse havde de ingen Anelse, men troede meget mere, at det var Borwins vestvendiske Skibe, der kom dem til Hjælp. Bugislav gav derfor Befaling, at 150 smaae Skibe skulde sejle frem, for at omringe Rygerne, imedens den övrige Flaade lagde sig i Slagorden; de store Förselsskibe lagde han imellem den og Landet, for at den kunde synes saa meget större. Taagen begyndte at hæve sig. Absalon saae nogle fjendtlige Smaaskibe gaae sig forbi, og sagde, at ikke alle skulde komme lykkelig hjem. Han opmuntrede sine Folk, og sejlede selv i Spidsen imod Fjenden. Sune, der havde ladet sig skuffe af Bugislavs List, og troede, at en tysk Flaade havde forenet sig med denne, advarede Absalon, og raadte til at roe langsom frem, for at Krigerne tillige kunde have Tid til at væbne sig; men Absalon svarede, at det nu ikke var Tid at dvæle, Fjenden var indsluttet paa et saa snævert Sted, at han hverken kunde stride eller flye med Fordeel, og Sejren var vis. Taagen hindrede endnu Fjenderne at skjelne hvad der foregik; men da de kom hinanden nær, da de fyrige danske Krigere udstak deres Bannere og istemmede en höj Krigssang, da Pommerne paa een Gang bleve angrebne af de Danske og af Rygerne, da virkede Synet af Absalons sejerrige Banner som et Lyn. Betagne af Skræk lettede Bugislav og hans Mænd Anker, vendte Skibene, og flyede saa hurtig, at de nu i faa Timer tilbagelagde den Vej, hvortil de för havde brugt Dage. En utallig Mængde, hvis Skibe enten vare for store, eller som ikke strax kunde lette Anker, sprang overbord, saa at de för fuldbemandede Skibe i et Öjeblik bleve tomme, og störste Delen tilsatte Livet. Atten Skibe sank, fordi for mange vilde redde sig paa dem. Man saae endog en Vende hænge sig selv af Fortvivlelse. Mandskabet fra hundrede Skibe sögte at redde

sig til Lands igjennem Kjær, Moser og Skove, men mangfoldige omkom af Hunger og Törst. Imedens de andre Danske gjorde et umaadeligt Bytte, satte Absalon og Jarmer efter den fornemste vendiske Adel, der flygtede paa fem og tredive Skibe; Absalon forfulgte dem med syv. De lode endnu engang vende, for at sætte sig til Modværge; men da Absalon roede frem imod dem, tabte de atter Modet, kastede Heste og Vaaben overbord, for at gjöre Skibene lettere, undkom endelig, og tyede ind i Peenefloden. Disse vare de eneste Skibe, der frelstes af den store vendiske Flaade. Absalon vendte tilbage, men vilde ingen Deel tage i Byttet, thi han tænkte som Skjold, at Byttet tilhörer Krigerne, Anföreren Æren. Derimod lod han atten Skibe fra Skaane, der först ankom Dagen efter den vundne Sejer, deeltage i Byttet, som Belönning for deres Iver. Fyenboen Tage sendte han med Bugislavs erobrede Telt til Kong Knud, hvem han raadte, for at Venderne ikke skulde samle nye Kræfter, at foretage endnu et Tog för Hösten. Denne Sejer tilintetgjorde for bestandig Bugislavs Magt og Kejserens Haab; ja dens Ry udbredte sig til Konstantinopel, hvilket Absalon siden erfarede af nogle af hans Krigere, som havde tjent blandt Væringerne.

Kongen lod Jyderne sammenkalde til Viborg Ting, lod Tage her fortælle Sejersbudskabet, og fandt alle villige til at udruste Flaaden. Om Sommeren sejlede han ud, forenede sig med Rygerne, og besluttede at anfalde Wolgast. Indlöbet til Peene var spærret, store Stene nedsænkede i Floden, og et Kastel anlagt paa hver Side, hvorfra Venderne kunde kaste store Stene mod de Danske. Absalon maatte atter med megen Anstrængelse bane Vej for Flaaden, der lagde sig saa nær Byen, som muligt, for at indslutte den. Wolgasterne skjöde med Pile, og udkastede store Stene af deres Krigsmaskiner; een af

dem blev opmærksom paa Absalons Skjoldmærke, og nu rettedes alle Skudene mod ham; da een af de Danske advarede ham, svarede han spögende, at Venderne viste ham megen Opmærksomhed. Da Belejringen ej havde Fremgang, fandt Esbern Snare paa, at fylde et stort Skib med brændbare Sager, og lod det ved Vindens Hjælp drive imod Byen; men Branderen blev hængende ved en Pæl, og brændte op uden at tilföje Fjenden Skade. Bugislav, der indsaae, at de Danskes Fremgang især beroede paa Absalons Liv, skal under denne Belejring have sögt at forraske ham. Han foreslog et Möde for at mægle Fred, begav sig med sit Rytteri til det bestemte Sted, og indböd Absalon, der kun var kommen med to Skibe, til at gaae i Land; men Absalon blev advaret af en Mand ved Navn Erling, norsk af Æt, som i en Dröm vilde have faaet Varsel om den Absalon truende Fare. Denne svarede derfor Bugislav, at den Större burde ikke gjæste den Ringere, en Biskop var mere end en Hertug, og indböd ham til sit Skib. Men Bugislav undslog sig, og red tilbage, uden at have opnaaet sin Hensigt. Den ved dette Möde foraarsagede Stilstand havde han imidlertid benyttet til at forsyne Byen med Levnetsmidler, dens Erobring kunde da saa meget mindre haabes; de Danske besluttede derfor at hærge Egnen. De trak sig tilbage under Vendernes Anfald, og stak Ild paa deres Lejr, som Venderne sögte at plyndre. Egnen omkring Byen blev hærget. Derpaa drog Kongen selv til Osna, hvis Indbyggere stak Ild paa deres egne Forstæder, medens Absalon drog til Julin, hærgede Egnen deromkring, og overdrog sin Broder at ödelægge Kastellerne ved Swine. Esbern fandt dem begge uden Besætning, og lagde dem i Aske, hvorpaa de Danske vendte hjem igjennem dette Udlöb.

Endnu om Hösten i samme Aar gjorde Knud i Forbindelse med Rygerne et nyt Tog. Det er det allerede forhen beskrevne, som gik imod Tribusees og Tribedne, og endte ved en Havn ved Peenefloden [1]. Derefter vilde Kongen have hærget paa Voztrosa, men forhindredes af Uvejr, og vendte atter hjem [2].

Næste Foraar (1185) skete endelig det sidste Tog, som endtes med Bugislavs Underkastelse. Det gik ind ad Swine til Grozwin, som blev ödelagt. Herfra besluttede de Danske at gaae til Pommern, en dristig Beslutning; thi Vejen did var lang, og förte igjennem store Örkener, men efter hvad man havde hört var Folket ikke stridbart, der fandtes faa Fæstninger, og de Danskes Mod var voxet med deres Lykke. Undervejs manglede der imidlertid Foder til Hestene, og Fodfolkene fandt det altfor trættende at bære Levnetsmidlerne med sig. Planen opgaves; man gik atter ombord paa Flaaden, og sejlede til Julin, hvorpaa Kongen besluttede at overraske Kamin. Han begav sig med Vejvisere paa en besværlig Vej igjennem Krat og Skove; en stor Deel af Hæren foer vild, men Sjællænderne og Skaaningerne kom under Anförsel af Absalons Söstersön Alexander, der havde Ryger til Vejvisere, lykkelig frem ad den korteste Vej. Kamin blev indsluttet; Bugislav, som opholdt sig der, gjorde et Udfald, men blev dreven tilbage, ja maatte endog, for at frelse sig, springe af Hesten, og sætte over et Gjærde. Kongen og Absalon beredte sig til et alvorligt Anfald, da alle Kanniker i Byen, barfodede, med Kors og Faner i Procession droge ud til de Danskes Lejr, og bönfaldt Kongen at skaane Kirkerne, der nödvendig maatte ödelægges, naar han stak Ild paa Husene; de tilföjede, at

1) See Annal. for nord. Oldk. 1836—1837. S. 221—225. 2) Saxo, S. 376—382. Arnold. lib. 3, cap. 4. 7. Knytl. Kap. 128. 129. Suhm, 8. D. S. 51—67. Estrups Absalon, S. 140. 145.

Bugislav önskede mod sikkert Lejde at begive sig til Kongen. Denne svarede, at han krigede med Mennesker, ikke med Gud, og lovede Skaansel; men Absalon, der ingen Lid satte til Bugislav, lod alle Angrebsanstalter være paa rede Haand, og truede med at hærge den hele Omegn, hvormed der ogsaa gjordes Begyndelse den samme Dag og næste Nat. Dette fremskyndede Bugislavs Overgivelse, der ingen Hjælp kunde vente fra Kejseren, og paa samme Tid laa i Krig med sine Fættere i Bagpommern. Han begav sig næste Dag til Absalon og Jarmer, der gave ham Hænder til Beviis paa hans Sikkerhed, og förte ham til Kongen, der havde begivet sig til Flaaden. Bugislav lovede da, at betale en betydelig Sum, efter Knytlinga 300 Mark Sölv til Kongen, 800 Mark til Absalon (en Omstændighed, der minder om den Gjerrighed, som flere Kilder tillægge denne Ædling), efter Opfordring at staae de Danske bi, og hvad der var det vigtigste, at tage sit Land til Leen af Danmark, samt at stille de fornemste Mænds Sönner til Gisler. Ved denne Lejlighed skal Bugislav ogsaa have givet sit Samtykke til Circipaniens Aftrædelse til Jarmer under dansk Leenshöjhed, hvortil endnu föjedes en Landstrækning söndenfor Peene. Til Afsked beværtede Absalon Bugislav paa sit Skib, hvor Bugislav drak saa meget, at han fra först af blev overmaade munter, men tilsidst hverken kunde röre Haand eller Fod, saa at Ærkebispen maatte lade ham bære til et Telt, hvor han lod fyrretyve af sine Krigere bevogte ham indtil Morgenstunden. Bugislav drog til sine Mænd, og kom næste Dag tilbage til Kongen, kastede sig med Kone og Börn for dennes Födder, fremstillede en Deel af de lovede Gisler, og overgav sig og sit til Kongens Naade. Denne rejste ham op, rört over hans ulykkelige Stilling. Da denne Fred blev sluttet, opkom et stærkt Uvejr med Storm og Torden, hvilket man udlagde som et Tegn paa

det vendiske Riges Undergang. Næste Aar för Paaske kom Bugislav til Roeskilde, blev der Paasken over, og bar Sværdet for Kongen som hans Mand. Da Julin endelig ved eet af de sidste Toge var blevet slöjfet, hvortil Historieskriveren Svend Aagesen selv var Öjenvidne, saa var Danmarks Herredömme over Venderne paa Rygen og i de nærmeste pommerske Lande for en Tidlang sikret; ligesom ogsaa de forhen nævnte Fyrster i Rostok og Meklenborg, Borwin og Niklot, der havde været fangne af Jarmer og Bugislav, nu erholdt deres Frihed, imod at tage deres Lande til Leen af den danske Konge. Fra denne Tid optoges i den danske Kongetittel Tillægget: de Slavers eller Venders Konge[1].

16. Skjöndt Fortællingen om disse Toge er temmelig eensformig, frembyder den dog for enhver eftertænksom Læser Stof nok til dybere Eftertanke, og for Fantasien vil de Scener træde levende frem, som her i det matte Ord kun efterhaanden kunde skildres. For den udbrede de danske Farvande sig med venlige Öer og skovkrandset Strand; der hersker Travlhed i alle Sunde og Bælter, Bugter og Viger; Vagterne ved Kysterne, Arbejderne ved Kastellerne, skvulpende Baade besatte med Fiskere, der tidlig danne sig til Sökrigere, vise sig hist og her, medens Plovmanden drager sin Fure opad Oldtidshöje, og Hyrden sidder tilsyneladende sorglös i Dalen. Nu iler en Baad til Landet, langt ude paa Söen sees Vikingeskibe, Sejlene nærme sig Kysten; alle Beboerne komme i Bevægelse; fredelige Indvaanere og Arbejdere samle alt hvad de formaa og flygte ind i Landet, imedens Flokke af Baade nærme sig hinanden, hist lægge sig i Skjul bag en Odde, her roe frem for at lokke Fjenden til

1) Saxo, S. 382—384. Svenon. Agg. Hist. dan. cap. 10. Arnold. lib. 3, cap. 4. 7. Knytl. Kap. 129. 130. Suhm, 8 D. 8. 41. 99—110. Estrups Absalon, S. 148.

et andet Baghold. Men Vikingerne ere stærke, og Byttet lokker dem, de gaae i Land; deres Krigsraab blander sig med Indvaanernes; Angreb og Flugt, Tummelen af de angribende Hobe, enkelte Riddersmænd, der fægte næsten ene midt i en stor Flok af Fjender, som de sprede fra hverandre, Vikingernes Flugt til Skoven, deres Forfölgelse hist og her, deres Omringen ved Kjær og Moser, sligt ere Scener, der paa flere Steder forefalde næsten hver Sommerdag, thi Fjendens idelige Anfald tillader aldrig Landets Krigere at være ledige. Men et andet ophöjet Skue frembyder Udrustningen af den danske Flaade. Opbud til Hæren udgaae til alle Sider, allehaande Fornödenheder samles; Afskeden og det Uvisse i Toget til næsten ubekjendte Lande, altid til vilde Fjender, sætte Hjerterne i Bevægelse. Flaaden bestaaer af en stor Mængde smaae Skibe, der ere vidt udbredte, og kun enkelte Hövdingskibe hæve sine höje Bord over de andre; et simpelt Sejl og stærke Aarer ere alle de Midler, hvormed Farten bevirkes; Gejstlige stille sig i Spidsen, deres Bannere og Korset rage frem, og gjöre dem overalt kjendelige. Det er ikke et heelt Riges Magt, der lyder den enkelte Mands Vink, men det er forskjellige Provinsers Mandskab, af höjst forskjellig Stemning, stundum endog iversygt indbyrdes, og kun Synet af den fælles Fjende bringer dem til, saalænge Faren staaer paa, at virke i Forening. Som forskjellige Flaader nærme de sig de ubekjendte Kyster, og gjöre Landgang; stundum hærge de blot paa Kysten, stundum gaaer Toget dybt ind i Landet; til alle Sider ere Farer, som hist overvindes ved enkeltes Tapperhed, her ved List og Klögt; overalt viser Absalon sig som en skinnende Morgenstjerne, naar det gaaer fremad, og som en tindrende Aftenstjerne blinker hans Sejl, naar det gaaer tilbage. Rörende er især Forholdet imellem denne udmærkede Mand og Kongen, og begges Stilling

til Hæren; Absalons Höjhed og Kongens Sagtmodighed, hiins flammende Ild og dennes jævntbrændende Lue, have forenet sig til Fædrelandets Bedste. Begge have at kæmpe med de Fornemmes Avind, med Hobens Ustadighed, der næsten i samme Öjeblik i Ulykken knurrer, i Lykken forguder; begge vinde Sejer, fordi deres egen Udholdenhed forener sig med Folkets naturlige Tapperhed. Men denne fordunkles paa mange Maader, især ved hiin Tids Udrustningsmaade; Lönnen for Krigernes Tapperhed er Bytte, Levnetsmidler maae de forskaffe sig selv; Hövdingen rager frem af Hoben ved sin personlige Tapperhed, ved sin Födsel og Værdighed, men hans Aand har endnu ikke omfattet alle hans Undergivnes Vel; begge have hver sit Maal, men intet fælles. Dette var en Fölge af den egennyttige Egenkjærlighed, der dannede en Muur imellem Kongen og Folket, og som i de fremfarne Tider saa ofte hindrede Danmarks Udvidelse og Storhed; paa den ene Side Almuens Fasthængen ved materielle Fordele, paa den anden Adelens (thi den og Gejstligheden maa betragtes som een Stand) Foragt for Massen af Folket. Begge afsondrede sig; hos den ene Stand udviklede sig den Tro, at den var skabt af en finere, ædlere Malm med större naturlige Evner og större naturlige Rettigheder; hos den anden blev Mangel af Dannelse til Raahed, Sorgen for Öjeblikkets Fornödenheder uden Hensyn til höjere Formaal til Trældom; og det, som skulde have udjævnet denne Tvedragt, en stor og kraftig Personlighed hos Kongen, udeblev i Tidens Löb. Det er derfor med Rette, at vor Tid uafladelig stræber frem mod det Maal, hvorpaa alle Rigers Velfærd beroer, almindelig Oplysning hos hele Folket fra den Höjeste til den Laveste; ingen Prærogativer i Handel og Vandel, men heller ingen i Videnskab og Kunst; samme Tro, som samme Haab, samme Pligter, som samme Rettigheder, og Oplysningen lige tilgjængelig for alle; det

er den elektriske Funke, som udbreder sig igjennem alle Kjædens Led, der slutte tæt i hinanden. Hvis Middelalderen med sine utallige bornerende Institutioner ikke havde stillet sig i Vejen for denne Folkets almindelige Udvikling, hvor langt anderledes vilde da ikke meget have formet sig i Tiden! Ogsaa i denne Henseende frembyde de vendiske Toge en særegen historisk Interesse. De ere nemlig Begyndelsen til det, som aldrig kom til Udförelse, til Danmarks Herredömme over Östersöen, til Dannelsen af en stor Stat, hvori Östersöen kun var at betragte som en Indsö. Besynderligt, at ingen opfattede denne Idee i sin Storhed, og at Danmark blev saa fattigt midt i Havets Rigdom, saa afmægtigt med alle sine Krigerskarer, at en enkelt Hansestad kunde blive mægtigere og rigere end hele Danmark, ja kunde foreskrive Herskeren over tre Riger Love; og dog træder denne Idee idelig og idelig frem, kun stedse fordunklet, nu af Mangel paa Eenhed, nu af Mangel paa Aand. Rygen og Forpommern vare nu under de Danskes Herredömme; under Valdemar Sejer udstraktes dets Magt over Holsteen, Lauenborg, Meklenborg og saa fremdeles indtil Lifland og Estland; og i de senere Tider gjentoges Forsöget selv ved en dansk Prins, at befæste sig i disse Egne. Til en anden Tid udbredtes Danmarks Herredömme, ved Foreningen af de tre nordiske Riger, over Norge og Sverrig indtil Finland; ligesom forhen den sydlige Deel af Östersöen, saa hörte nu den botniske og finske Bugt til Rigets Strömme. Disse Bemærkninger synes at vise, at Danmark ved sin naturlige Beliggenhed og ved sine naturlige Hjælpekilder i hine Tider var bestemt til fra Nord og fra Syd at lægge sin ene stærke Haand i den anden, for at slutte den Kjæde, der ved sit mægtige Stöd vilde have frembragt en overordentlig Virkning, ikke blot paa Danmark selv, men paa hele Norden og dets politiske og sociale Udvikling; kun een Gang ret

fast Sammenhold imellem Statens Dele, kun een ret stor Personlighed blandt Kongerne, kun een Peter Czar, og Ideen vilde i Historiens Aarböger have staaet ikke blot som en flygtig Tanke, men som en skjön, kraftig og indflydelsesrig Virkelighed. Men hvad möde vi nu i dets Sted i Danmarks Middelalder? En Række af for störste Delen svage Konger, der ikke kunne værne om deres egen Magt, end sige om Landets; Stænder, der bekæmpe Kongemagten, og sig selv indbyrdes; isteden for Love, der forbinde alle til eet, höre vi tale om skaansk Lov, sjællandsk Lov, jysk Lov, som om Provinserne vare særskilte Lande; overalt, i det Smaae som i det Store, lutter Enkeltheder, og ingen Eenhed. Fremmede Stæder kunde ved Handelens, ved den materielle Interesses Baand knytte sig tæt sammen til en uadskillelig Hanse; men Landskaber, der fra Arilds Tid vare forbundne, kunde ikke opgive deres særegne Sæder og Skikke. Allerede ved de vendiske Toge finde vi Sporene til den Afmagt, der siden saa aabenbar træder frem; allerede her træffe vi Indbyggerne i de forskjellige Landskaber hver med sin Interesse, alle higende efter egen Fordeel, ingen efter det Heles. Nu er det Sjællænderne, der ikke unde Jyderne Byttet; nu er det Jyderne, der med Misundelse see paa Sjællændernes Fremgang; og atter forbinde Falstringer sig med Landets Fjender, fordi deres Brödre ikke yde dem Hjælp nok til det nödvendige Forsvar. Vil Kongen udruste en Hær, da veed han ikke, om disse og hine ville komme eller ej. Allerede paa denne Tid möder os hiin Bebrejdelse, der er saa nedværdigende for et ædelt Folk, og som senere langt oftere og stærkere lyder os imöde: de Danskes seendrægtige, dorske Karakteer. Men naar Beslutninger fattes langsom, naar de endnu langsommere udföres, da kan, som vi have

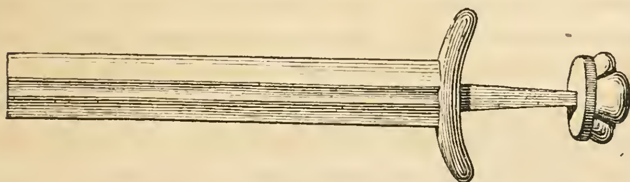
seet, selv en Absalons Iver kun virke halvt, og enhver stor Idee maa, selv om den födes, kvæles i Födselen.

Anm. Til S. 193 i denne Fremstilling bemærkes, at Suhm, 7 D. S. 272, og efter ham flere have antaget, at der paa det citerte Sted af Saxe, S. 320, burde læses *illum* (Præsten) isteden for *illam* (den af ham fremstillede Honningkage), hvorved der först vilde komme Mening ind i Saxes Fortælling. Efter denne Læsemaade spurgte da Præsten de Omstaaende, om de kunde see ham eller ej, og önskede, at de næste Aar ikke maatte kunne see ham, fordi Honningkagen nemlig da var saa stor, at den dækkede hans Legeme. Denne Forklaring forekommer mig dog heller ikke ganske utvungen; thi da dette var en aarlig tilbagevendende Ceremoni, saa forudsættes i Præstens Spörgsmaal, hvis det stiles saaledes, at Frugtbarheden aldrig blev saa stor, at Kagens Störrelse overgik hans. Sammenligning med de indianske Vildes lignende Skik med Kager, som efter Ofringen fordeeltes iblandt Mængden og fortæredes, men især Saxes Fortælling om Bægeret, hvoraf han udgjöd den gamle Drik, for at fylde det med ny, gjör det ikke ganske usandsynligt, at Meningen kan have været, at Præsten ved sit Önske om, at Arkonenserne næste Aar ikke maatte see Kagen, kun vilde udtrykke, at Aaret maatte blive saa frugtbart, at den, han nu fremviste, trygt kunde fortæres, og en anden komme i dens Sted. Men betragter man saa atter Tillægget: næsten saa stort som et Menneske, saa maa dette dog nödvendig være sagt med Hensyn til Præsten, og Suhms Mening gives Medhold.

BESKRIVELSE OVER ET FUND AF OLDSAGER VED GAARDEN NORDGAARD I SPARBOENS PRÆSTEGJÆLD I NORDRE THRONDHJEMS AMT; VED R. KEYSER.

Tæt ved Vaaningshusene paa Gaarden Nordgaard i Sparboens Præstegjæld i Nordre Throndhjems Amt blev i Aaret 1830 udgravet en Höi af 12—14 Alens Gjennemsnidt, dannet for största Delen af sammenkastede större og mindre Stene. De Oldsager deels af Jærn, deels af Bronce, der fandtes omtrent i dens Midte, synes vise at det har været en Gravhöi fra Hedenskabets sidste Tider, skjönt et ordentligt Gravkammer eller Spoer efter et saadant ei skal have været at opdage. De fundne Sager, over hvilke man her tillader sig at meddele en Beskrivelse, ere opbevarede i det norske Universitets Samling af Nordiske Oldsager i Christiania.

1. Et Sværd af Jærn, hvis Form sees ved den her tilföiede Afbildning:

Dets Længde i heel Tilstand kan ei skjönnes, da Klingen er sönderbrudt og Stykker borte. Hæftet er 6½ T. langt; Knappen af Jærn, svær, af en paa Siderne sammentrykt Halvkugleform med tre Fordybninger, en ved de i hedenske Gravhöie forekommende Jærnsværd meget almindelig Form; Pareer-Stangen ligeledes af Jærn 5¼ T. lang, ¾ T. bred, afrundet og noget opadböiet til begge Ender; Haandfanget,

af hvilket kun Grebtungen af Jærn er tilbage, har en Længde af henimod 3 T.; baade Knappen og Pareer-Stangen have været forgyldte. Klingens störste Brede er $2\frac{1}{4}$ T.; den er tveægget og — som sædvanligt ved Jærnsværdene — med en Fordybning langs Midten paa begge Sider.

2. En Spyd-Od af Jærn, sönderbrudt i tvende Stykker.

Dens hele Længde udgjör 20 Tr., hvoraf Bladet 13 Tr., med en Brede af höist 1 T. Bladet er tveegget og stærkt ophöiet paa Midten. Skafthulingen, hvis Aabning i Gjennemsnidt er omtrent $\frac{3}{4}$ T., har udvendig, som det lader, været omviklet med Guld- eller Sölv-Traad, og Skaftet, af hvilket intet er levnet, har været fæstet ved 11 tvert igjennem gaaende Bronce-Nagler, hvis Ender ere uden Hoved og rage ud paa begge Sider til en Længde af 2—3 Linier.

3. Et Öxe-Blad af Jærn, $6\frac{1}{2}$ T. langt, $2\frac{3}{4}$ T. bredt for Eggen og $1\frac{1}{4}$ T. foran Skafthullet. Banen firkantet, 1 T. lang og ligesaa bred. I Formen intet usædvanligt.

4. Fire Pile-Odder af Jærn, treeggede, som vedstaaende Afbildning udviser,

med Stift i den bagerste Ende til at hæftes i Skaftet; alle omtrent lige store; af Længde 5 Tr. og $\frac{1}{2}$ Ts. största Brede.

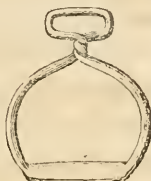
5. Tre Bidsel-Mundbid af Jærn. Det störste har i det Hele en Længde af

11 Tr.; det egentlige Mundbid er 6 Tr. langt, tykt og med enkelt Led; Side-Ringene ere 3 Tr. i Gjennemsnidt og cirkelrunde

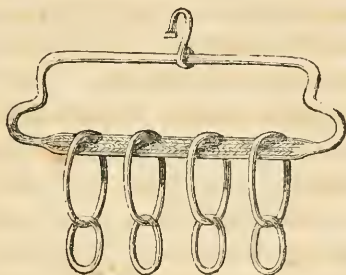
De to andre, af hvilket det ene er sönderbrudt, have en Længde af 10 Tr,; det egentlige Mundbid er $6\frac{1}{4}$ T. langt og med dobbelt Led; Side-Ringene cirkelrunde og $2\frac{1}{4}$ T. i Gjennemsnidt.

6. En Stigböile af Jærn; Længde 5 Tr., störste Brede 4 Tr.; dannet af en cylindrisk Jærnstang, der under Fodsaalen er udhamret til en Plade af 1 Ts. Brede, og hvis to Ender oventil ere viklede et Par Gange om hinanden og derpaa sammenböiede til en Hempe.

7. En Sax af Jærn, 9 Tr. lang, af Form aldeles som de nu brugelige Uldsaxe.

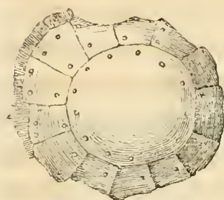
8. Et Redskab af Jærn, bestaaende i en aflang lukket Jærn-Böile, 9 Tr. lang og $1\frac{1}{2}$ T. bred, dannet af en cylinderformet Jærnstang, som paa Böilens ene lange Side er udhamret til en mod Enderne sammenkneben Plade af omtrent 1 Ts. Brede, og paa den anden har en temmelig stærk Indböining henimod hver af Enderne. Pladens indre Side er paa langs belagt med tynde, vredne Jærn-Stænger, og dens Kanter ere indadböiede, saaledes at de omfatte Belægningen fra Siden. Paa Böilen hænge 5 löse, cirkelrunde Jærn-Ringe af Gjennemsnidt $2\frac{3}{4}$ T., og i hver af disse en noget mindre, ligedan formet, af Gjennemsnidt omtrent $2\frac{1}{4}$ T.; begge Slags Ringe ere dannede af cylindriske, temmelig spæde Jærnstænger. Af dette Redskab, hvis Brug man hidtil ei har kunnet udfinde, ere flere Exemplarer, deels hele deels i Brudstykker, fundne i forskjellige norske Gravhöie fra Hedenskabets Tid, eller i

Jorden i Forbindelse med Sager, der synes ældre end Christendommens Indförelse. I Form og Störrelse skille de sig höist ubetydelig fra binanden. Alle de övrige hidtil bekjendte, der ere i nogenlunde heel Tilstand, have kun 4 Par paahængende Ringe, men derimod en Krog, som paa det her beskrevne Exemplar fattes, hvad enten den nu er bortfalden, eller det 5te Par Ringe har skullet gjöre dens Tjeneste. Den foran tilföiede Afbildning viser dette Redskabs almindelige Form.

9. Brudstykker af en Kjedel af Jærn. Kjedelen synes at have været omtrent halvkugleformet, uden Födder, af Höide i det mindste 6 Tr., og i Gjennemsnidt ved Aabningen omtrent 14 Tr. Den er sammensat af tynde, for störste Delen firkantede Jærn-Plader, der ligge over hinanden som Skjæl og ere sammenklinkede med Jærn-Nagler. Pladernes Störrelse er forskjellig, den störste er $4\frac{1}{2}$ T. paa hver Side; nogle ere langagtige. Bund-Pladen er temmelig flad, næsten cirkelrund og 6 Tr. i Gjennemsnidt, den ligger udenover alle de nærmeste Side-Plader. Randen af Kjedelen har været udadböiet. Den tilhörende Hadde, eller

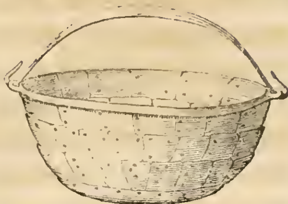

tvertover gaaende krumme Hank, er ogsaa af Jærn; af den ene Ende er et Stykke afbrukket, men Længden mellem Enderne synes at have været omtrent 14 Tr. Den er fladhamret, temmelig tynd, krummet til den skarpe Side, paa Midten omtrent 8 Lin. bred, mod begge Ender meget smalere og med tilbageböiede Kroge, der udentvivl have været fæstede i

Hemper paa Kjedelens Rand. Det Hele har lidt meget ved Rust. Udseendet af de tilværende Brudstykker, og af Kjedelen, saaledes som man med temmelig Sikkerhed kan slutte den har været i heel Tilstand, viser hosföiede Tegning.

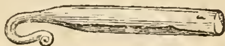
10. Tre temmelig spæde Jærn-Stænger af vredet Arbeide.

Tvende af disse, den ene 7, den anden 8 Tr. lang, ere sammenhæftede ved et Led, eller tvende i hinanden löbende Kroge, og have i de modsatte Ender ligeledes Kroge. Den tredie, som er 9 Tr. lang, har ogsaa en Krog i hver Ende, af hvilke den ene griber ind i en aflang, paa Midten noget sammentrykt Jærn-Böile, der er 3 Tr. lang og mellem 1 og $\frac{1}{2}$ T. bred. I Böilens ene Ende er igjen en liden Hempe af Jærn. Rimeligviis har denne sidste Jærn-Stang været hegtet sammen med en af de tvende först nævnte paa samme Maade som disse indbyrdes; og det Hele er muligen Levning af et Slags Lænke til at hænge Kjedelen i over Ilden. Lignende Indretning skal endnu bruges hertil paa sine Steder i Norge.

11. Tre Jærn-Kroge. De tvende af disse — den större er i det Hele $7\frac{1}{2}$ T., den mindre $6\frac{1}{2}$ T. lang — ere indrettede med en temmelig dyb Skaft-Huling, hvis Aabning ved begge er noget mere end $\frac{1}{2}$ T. i Gjennemsnidt. Skaft-Hulingen er dannet ved Sammenböining af den udhamrede Jærnstang, hvoraf Krogen er dannet, og tæt under Randen forsynet med Huller for en tvertigjennem gaaende

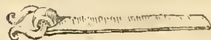

Nagle. Den tredie Krog har en Længde af 4 Tr. og er indrettet til at fæstes i en Spalte i Skaftet; Jærn-Naglen, der har tjent til Befæstning, sidder endnu igjennem den fladhamrede övre Deel. Disse Kroge have muligen ogsaa henhört til en Koge-Indretning.

12. En Rist (?) af Jærn, dannet af en lang, flad, tyndhamret Jærn-Plade af omtrent 1 Ts. Brede (Breden er ei overalt jævn), hvilken Plade er böiet ad den skarpe Side i Spiral-Form, saaledes at den med smaae Mellemrum danner en nogenlunde cirkelrund Flade af omtrent 6 Trs. Gjennemsnidt, og derpaa böier lige ud ad i et noget tilspidset Haandfang, der nu er omtrent 5 Tr. langt, men hvoraf et Stykke synes at være afbrudt.

13. Et Jærn-Redskab eller Brudstykke af et saadant, bestaaende af en smal Jærn-Plade, lidt over 5 Tr. lang og ½ T. bred, hvilken nederst er böiet til en Krog, i hvilken er fæstet en Malle af Jærn 1½ T. lang og 1¼ T. bred.

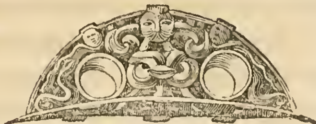

14. Fem Jærn-Ringe; de 4 af disse ere cirkelrunde, enhver omtrent 2¼ T. i Gjennemsnidt, og synes at være Levninger af Spænder; den femte og mindste er noget oval, 2 Tr. lang, 1¾ T. bred, temmelig tyk og oventil forsynet med en Hempe. Den sidstes Udseende viser hosföiede Afbildning.

15. Brudstykker af Beslag, Kroge, Söm, Klink-Nagler; Alt af Jærn. Blandt Sömmene udmærker sig et betydelig stort af Længde næsten 5 Tr.

16. En halvmaaneformet Bronce-Zirat, af Længde $4\frac{3}{4}$ T., af Höide næsten 2 Tr.; bestaaer af tvende noget convexe halvmaaneformede Plader af gjennembrudt Arbeide, hvilke paa den runde ydre Side ere forbundne, men paa den indre danne en Aabning, der paa Midten har en Brede af $\frac{3}{4}$ T. Den saaledes indeni hule Halvmaane gjennemskjæres paa tvers af tvende glatte, cylindriske Bronce-Rör, hvert omtrent $\frac{3}{4}$ T. i Gjennemsnidt og ligesaa langt, i en Afstand fra hinanden af noget over 1 T. Arbeidet paa Halvmaanens Sideflader er det paa de ovale Bronce-Spænder fra Hedenskabets sidste Periode sædvanlige: nemlig enkelte Hoveder, udgaaende i Slange-Zirater, omgive Gjennembrydningerne. Forövrigt svare Ziraterne paa begge Sider til hinanden. Langs ad Halvmaanens runde Side gaaer en ophöiet Stribe af omtrent 2 Lrs. Brede, med 3 smaa firkantede Knopper. Paa den modsatte Side böie Pladerne noget udad i smaa Tunger, tre paa hver Kant af Aabningen. Ved begge Ender ere Pladerne ligeledes noget forlængede i smale Tunger. Muligen har dette Stykke hört til et Seletöi og dannet det överste Beslag, hvorigjennem Tömmerne skulde gaae. Et ubetydeligt Fragment af en, som det lader, ganske ligedan Zirat fandtes hos.

17. Et Bronce-Stykke af ubekjendt Bestemmelse, bestaaende af en ved Böining dobbelt lagt Bronce-Plade, med tvertigjennem gaaende

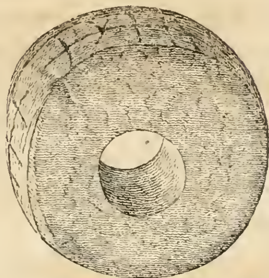
Nagler af samme Materie. Længden er omtrent 4 Tr., Breden i den böiede Ende $\frac{1}{2}$ T., i den modsatte henimod 1 T.; fandtes itu brudt tvert over Midten.

Af Been eller andre Levninger af Mennesker eller Dyr skal der intet være fundet i Höien, men i Jærn-Kjedelen troede man at bemærke Aske.

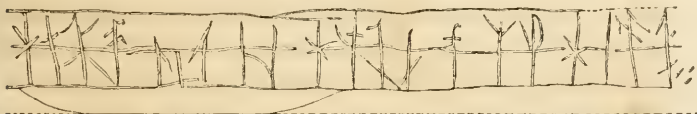
OM EN STEENRING MED RUNEINDSKRIFT FRA DEN HEDENSKE TID, FUNDEN I SKAANE; VED FINN MAGNUSEN.

I November 1837 fik jeg fra Professor Nilsson i Lund, der som bekjendt er i Besiddelse af een af de störste og mærkværdigste Samlinger af forarbeidede Steensager fra Nordens Oldtid, en lille saakaldet Steenring eller Steentridse med Hul i Midten, af den Art som man tit har fundet i oldnordiske Steensætninger eller Gravsteder. Den her ommeldte er for nogle Aar siden funden af en Bonde ved Landsbyen Hammerlöf i Skaane, i eller ved Levningerne af en ödelagt Steendysse, og hörer egentlig til de Steen-Oldsager, som i den af Selskabets Oldsag-Committee meddeelte Udsigt over saadanne fra den hedenske Tid kaldes Skiver, og er en Mellemart af dem, der beskrives i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed (1ste Bd. S. 436) som 13de Afdeling a, b, samt forestilles paa den tilhörende Tab. IV. som Fig. 52 og 53; jvfr. Ledetraad til Nordisk Oldkyndighed S. 40. Det her omhandlede Exemplar, af fiin Sandsteen, er vel fladt for oven, men Fladen afrundes mod Kanten, som ogsaa er noget buget, men dog tildeels næsten fuldkommen flad. Dets Gjennemsnit er $1\frac{1}{4}$ T., og Tykkelsen $\frac{1}{2}$, hvor intet er borte fuldt $\frac{3}{4}$ T.; den nederste

Deel af Stenen er nemlig for det meste bortkommet, ligesom om den med Vold var klövet eller flækket. Paa den beskrevne Kant ere svagt indhugne, eller rettere indskaarne tre horizontalt gaaende Linier eller Streger, af hvilke den överste og nederste ere nær ved de tilsvarende Rande, og den mellemste i Midten. Mellem de to yderste af disse Linier ere Runecharacterer

indridsede eller indskaarne, saa at de paa nogle Steder næsten see ud som Stave i et Stakit, og de udgjöre tilsammen en Indskrift, der gaaer rundt om hele Ringen, og som lykkeligviis ikke er bleven beskadiget ved Sprængning eller Klövning. Denne Indskrift paa et saadant Stykke er en saa stor Sjeldenhed, at Magen til den nu neppe findes i nogen Samling. Den fortjente derfor en nöiagtig Undersögelse, hvilken jeg og har foretaget, og jeg vil her söge at fremstille og forklare Resultaterne af denne Undersögelse. Indskriftens Form sees bedst af vedföiede Afbildning:

Ved förste Öiekast troede jeg at mærke, at Indskriften tilhörte den hedenske Tid, hvilket ogsaa selve Gjenstanden, om den end ikke var betegnet med Runer, syntes at maatte tilkjendegive. Jeg fandt strax Indskriftens rette Begyndelse; men da dens sidste Deel er meget slidt, varede det temmelig længe, inden jeg kunde faae den fuldstændig læst, aftegnet og dechiffreret, hvilket kun kunde skee ved temmelig Anstrængelse af Öinene og ved Hjelp af det klareste Dagslys. Indskriftens to förste Charac-

terer ere almindelige simple Runebogstaver, den tredie derimod en saakaldet Binderune af den Art, som jeg har beskrevet i min forelöbige Underretning om Runamo-Indskriften, i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 2det Bd. S. 297—299, og som upaatvivlelig er opkommen og bleven mest brugt i vort Nordens hedenske Tidsalder. Den förste Character af denne Art (overhoved den 3die) indbefatter 3 Bogstaver; strax efter fölger en anden (eller 4de) bestaaende af 4 Bogstaver, derefter 6 enkelte Runer; saa den tredie Binderune (eller 11te Character) paa to Bogstaver; — end en, uvist om et Bogstav eller Binderune, hvilket sidste jeg dog finder rimeligst (den 12te); 13, et enkelt Bogstav; 14, den 4de (eller 5te) Binderune paa 3 Bogstaver; 15, et Ord-Monogram eller simpel Sigle, da Runens Benævnelse udtrykker et heelt Ord; 16, en Binderune paa 3 Bogstaver; 17—18, to enkelte Bogstaver; 19, den 5te (eller 6te) egentlige Binderune paa to Bogstaver; 20, den 7de (eller 8de) paa to, og 21, en Character, næsten lignende en Prik, der dog tilkjendegiver en enkelt Rune. Nederst sees en Configuration af tre Punkter, som paa engang antyder Indskriftens Begyndelse og Slutning. I det Hele indeholder den saaledes 21 Characterer, der tilsammentagne udtrykke 37 eller 38 Bogstaver, — som i alt give 10 Ord, der virkelig sees at være adskilte i selve Indskriften, og som forekomme mig at være let forklarlige for den, som baade nöie kjender vor Oldtids Sprog og tillige har fornöden Kundskab om de i den forekommende Runer.

Af de egentlige her forekommende Runebogstaver, saavel for sig selv som i Siglerne, ere der kun tvende noget usædvanlige, men som dog have tydelige Sidestykker i andre Indskrifter, nemlig disse

a) ʜ for ᚢ, ᑎ, *úr* (U) i Betydning af vort V. Det findes saaledes paa den förste opdagede Grönlandske Rune-

steen (formodentlig fra Aaret 1135); see Rafns Antiquitates Americanæ Tab. VIII Fig. 3, jvf. S. 349, 352. Det forekommer og paa en i Skaane 1823 i en Törvemose funden Beenkam med Runeindskrift, sandsynligviis forfærdiget i den hedenske Tid. Figuren antages og som Bogstavets ældste Form, i en meget mærkværdig islandsk Angivelse (fra henved 1630) af det ældste Runealphabet i Worms Literatura Dano-Runica S. 42, samt findes saaledes tillige i John Olafsens (fra Grunnevig) Runologie, som dog kun haves i Haandskrift.

b) Runen ᚹ (eller ogsaa ᛘ) maðr, her, paa en meget passende Maade, anbragt i en Binderune, findes og som sikkert M i andre Indskrifter, f. Ex. paa een af de berömte Jellingestene;

c) en lille skraa Streg, i Slutningen for ᛁ eller S (sól) nærmer sig meget til dem, som findes paa nogle sædvanlige Runestene, samt sees og saaledes hos Worm l. c. S. 57 og 60.

De kunstigere Binderuner, som her findes temmelig hyppig at være anvendte, brugtes fordum rimeligviis mest til religieuse og magiske Indskrifter, f. Ex. i Runamo Klippens Bönner og Besværgelser til Guderne om Kong Haralds Seier samt Fjendens Ödelæggelse og Fald. Efter Christendommens Indförelse ansaaes disse Runer tildeels for Trolddomscharacterer, og misbrugtes undertiden i Island dertil af foregivne Hexemestere. Dog er det vist at man baade i ældre og nyere Tider har anvendt Binderunerne som Navnetræk eller endog for hele Ord eller Navne, f. Ex. paa Helten Kjartan Olafsens Ligsteen, fra Aaret 1002 eller 1003, paa Borg i Island. Længe bleve Runerne saaledes anvendte til Bomærker og diplomatiske Monogrammer, hvorpaa mange Exempler haves, endog

fra Nederlandene, hvorom den hollandske Oldgrandsker Westendorp har skrevet en særegen Afhandling.

Indskriften bestaaer af fölgende Ord:

ᚼᛆᚴᚮᚿ, Hákon, Hakon, et i det gamle Norden meget almindeligt Navn.

ᛁᛆᛚᛚ, jall, Jarl, skrevet ligefrem efter den islandske og fordum norske Udtale, ligesom paa Vinjestavene fra 1100 tallet; (see Ant. Annaler 1. B. S. 250, 2 H. Tab. 4 Fig. 2). Ethvert nordisk Riges Konge var i Oldtiden tillige den överste Forstander for dets samtlige Offer- og Thingsteder, dog især de störste og mest besögte. I en stor Provinds var Jarlen (Angelsaxisk *earl,* endnu i Engelsk *earl,* Kymrisk *jarll,* Gaelisk *jarla)* den Statholder, som overtog Kongens Pligter med Hensyn til Provindsens hellige Steder af denne Art.

ᛚᛁᛏ, lit eller *let,* nu i Islandsk *lèt (ljet),* 3 person imperf. activi af Gjerningsordet *læt, láta,* lade.

ᚢᛁ vi eller ve (da ᛁ ogsaa oprindelig gjeldte for ᛂ, *e)* Helligdommen, et helligt Sted, hvorom mere i det fölgende.

ᚼᛂᚴᛏᚿᛆ, hegtna eller *hegdna,* er vistnok det ældgamle Ord *hegna,* der forekommer i Sagaerne og i de gamle norske Love i Betydningen, at hegne, omgjærde, ligesom det nyere Danske *hegne,* Svenske *hägna,* Tydske *hegen* o. s. v. I det nyere Islandske har man tilsidst, efter at have glemt Ordets oprindelige Betydning, kun anvendt det paa Straf eller Revselse, isteden for den blotte Standsning eller Indskrænkning af Forbrydelsen, i hvilken Mening det fandtes i ældre Skrifter. Dette Ords 3die Character i Runeskriften kan ellers muelig læses som et stukket *t,* altsaa som vort *d,* og maatte da læses *hegða* eller *hagða,* som da vilde betyde at *danne* eller *indrette* og give den selvsamme Mening. Efter den antagne Læsemaade see vi her et sammenföiet eller abbrevieret ᛏ og ᚿ; — almindeligst har desuden ᛏ som oftest en lige Tvær-

streg, der vel kan skjelnes fra en saadan Sigle som den i vor Indskrift to Gange forekommende Character.

ᛆᛚᛂ, ALE, 3die Person i *præsens optativi*, af det bekjendte Gjerningsord *ala*, som har blandt andre Betydninger ogsaa den: at pleie, bevare omhyggelig; herom forbeholder jeg mig dog at anföre noget mere i det fölgende.

ᛘ, MAÞR, Manden, Mennesket, man, udtrykt ved Runen ᛘ, hvis Benævnelse har den selvsamme Ordværd og derfor sættes her isteden for det hele Ord, ligesom den ofte findes saaledes anbragt baade i oldnordiske og angelsaxiske Membraner; i det sidstnævnte Sprog kaldes Bogstavet dog *man*, og har en anden Form (ᛗ).

ᚴᛁᛘ, GIM, i Nævneformen *gimr*, en Steen, formodentlig dog især en dyrebar Steen. I denne Betydning forekommer Ordet i Qvadet om Völund, Völundarkviða i den ældre Edda:

Sló hann gull rautt	Det röde Guld han slog
við gim fastan	om Ædelstene.

Det svarer ellers til det Angelsaxiske *gim* af samme Betydning, og har da rimelig noget Slægtskab med det nyere Engelske *gem*, der dog nærmest synes at nedstamme fra det latinske *gemma*.

Naar man læser Binderunen bag fra, faaer man Udtrykket *mik*, mig, som da fremföres i Stenens Navn; begge Ordene kunde fölgelig læses i den samme Character: *mik gim*, mig Stenen.

ᚼᛁᛚᛚ, HILL, udtalt *heill; i* findes undertiden, i gamle Membraner, skrevet for *ei*, hvilket jeg og her antager at være Tilfældet. Ordet er vel ikke fuldkommen det samme som det Oldnordiske og Islandske *heill* (af Kvindekjönnet) Held, Lykke, — men er dog nöie beslægtet dermed, som det ligelydende *heill* af Hverkenkjönnet, der forekommer baade i den ældre Edda og i Sagaerne, samt har tildeels den samme Betydning, men betegner og tillige deels et

Varsel *(omen)* og deels, som det her maa forklares, et Skytsmiddel, en eller anden Ting der menes at bringe sin Eier Lykke, nu i Almindelighed kaldet, med fremmede Benævnelser, Amulet eller Talisman. I Hovedbetydningen svarer ellers det Oldnordiske *heill* til det Danske *Held*, Tydske *Heil*, Angelsaxiske *hæl*, *hal*, Mœsogothiske *haili*, ja selv det Persiske *hal*, *hall*. I det svenske Almuesprog bruges det endnu i Formen *hel*, men i Östgothland og Skaane som *hill*, der mærkelig nok aldeles stemmer overeens med Steenringens Indskrift.

ᛏᛌ; TES for *þess*, dets, — endnu almindelig i Islandsk skrevet *þess*. De to förste Bogstaver udtrykkes ved en Binderune; det tredie, nemlig *s* (sól) ved en kort Streg eller snarere et Punkt, efter hvad vi ovenfor have bemærket. Den förmeldte Grönlandske Runesteen har ogsaa *te* for *þe* (see Rafns Antiquitates Americanæ S. 352).

Hele Indskriften lyder da saaledes: *Hakon jall lit vi hegtna, ale maþr (mik) gim, heill tes*, eller: Hakon Jarl lod Helligdommen indhegne; man pleie (mig) Stenen, dens Held (eller heldydende Frembringelse)!

Ordet *vi* eller *ve* betyder overhoved i Nordens Oldsprog en Helligdom, og menes oprindeligen, ligesom det gamle Persiske *ve* at have betegnet den hellige Ild og dets Guddom. Denne Helligdom beskyttede nemlig baade det af Mennesker beboede Huus, hvis Arne betragtedes som dets Alter, og det fælles Forsamlingssted til Offringer, fælles Gilder, Rettergang og almene Anliggenders Afgjörelse, for en vis Menighed eller District; der gaves ogsaa saadanne for en heel Provinds, f. Ex. i *Odensvi*, *Odinsve* eller *Odinsey*, nu Odense, Fyens Hovedstad, *Vebjörg*, nu Viborg, fordum Hovedstaden i Nörre-Jylland, eller ogsaa for et heelt Rige, (især i hine fjerne Tider, da de nordiske Lande vare inddeelte i mange saadanne). Det egentlige Alter eller Helligdom svarede til Grækernes

κοινὴ ἑστία, Romernes *focus publicus*, (af hvilke *Vestas* Allerhelligste var den vigtigste), Sydasiaternes *Vehar* eller *Vihar* (kaldet πυρεῖον af Grækerne). Det var omgivet af et Hegn enten bestaaende af store Stene, en Muur, Steengjærde, Plankeværk eller og et Stakit, undertiden blot bestaaende af opreiste Stænger, sammenföiede med Lægter eller Baand, som kaldtes *Vebönd* (Helligdommens Baand). Det er netop et saadant helligt Sted (i Gullandsloven kaldet *stafgarð* eller Stavregjærde), som forestilles paa vor Steenring (samt flere Runeminder), og hvormed den i Indskriften nævnte Jarl har ladet indhegne det heromhandlede *Vi* eller hellige Sted [1].

Ethvert nordisk Riges Konge var i Oldtiden tillige saavel dets ypperste Offer- og Tingsteds, som de övrige mindres överste Forstander. I en stor Provinds var Jarlen

1) Om Ordet og Begrebet *Ve (Vi)* har Forfatteren forhen handlet i forskjellige Skrifter, og tillige nu sidst i en særegen Afhandling, som vil blive optaget i nærværende Tidsskrift. I Gullandsloven forbydes det udtrykkelig alle Christne at troe paa *Vi* eller *Stafgard*, eller at foretage Bönner eller Offringer (til hedenske Guddomme) paa saadanne Steder. Det fordum saa hellige Hegn, der antydes paa Steenringen, sees og (formodentlig som et talismanisk eller amuletisk Sindbillede), som omgivende en Runeskrift, i den nylig opdagede Jættestue i Heltborg Sogn i Thy (Aalborg Stift i Jylland) og ligeledes paa Levningerne af en aflang Plade, anbragt paa den indre Side af et i Jorden fundet angelsaxisk Skjold af Sölv, beskrevet og afbildet i *Fountaines Numismata* (et Anhang til *Hickes's Thesaurus Lingv. Septentr.)* Strabos Beretninger om de Hegn, som omgave de cappadociske (oprindelig persiske) Magers hellige Ildsteder ere i denne Henseende særdeles mærkværdige. Ogsaa i Zendskrifterne indeholdes adskillige Forskrifter til Anlæggelse af indhegnede runde eller firekantede Pladse (lignende vore ældgamle Steensætninger) med forskjelligt Antal, (indtil 93) af opreiste Stene, Steenrækker, Gröfter o. s. v., bestemte til visse Renselser, saa nær som muligt ved den hellige Ild.

hans Underkonge eller Statholder, som overtog Kongens Pligter med Hensyn til dens hellige Steder af denne Art. Nærmest maatte man saaledes antage, at den *Hakon jall* eller *jarl*, som her omneldes, har været den danske Konges Statholder over Skaane i den hedenske Tid, — og at han ved Indskriften har bevidnet sin Iver for Indretningen eller Indhegningen af eet eller flere af hine offentlige Helligdoms- eller Forsamlingssteder.

Undersöge vi Skaanes ældste Historie, som vistnok kun haves saare ufuldstændig eller rettere aldeles dunkel, finde vi der neppe nogen Hakon udtrykkelig ommeldt som Jarl over denne Provinds. Mueligt er det dog at Hakon, den danske Konge Hemmings Broder, som tillige med en Osfrid fra Skaane o. fl. sluttede eller bekræftede en Tractat med Carl den Store paa Eiderens Bredder i Aaret 811, har havt en saadan Bestilling[1].

Derimod vide vi med Vished at den berömte norske Hakon Jarl, kaldet den Rige eller Mægtige, har hærget Skaanes Kyster og de tilgrændsende Egne henved Aar 988. Efter at han havde af al Magt med sine Tropper hjulpet den danske Kong Harald Blaatand mod Keiser Otto den 3die, blev han, paa Öen Mors i Limfjorden, dog af den nylig döbte Konge tvungen til at antage Christendommen og til at medtage christne Præster, for at udbrede Troen i Norge. Saasnart Hakon Jarl saae sig i Frihed, og var gaaet til Söes med sin Flaade, frasagde han sig Christendommen, og tilbagesendte de ham medgivne Præster, samt hævnede sig for den ham formeentlig viste Trolöshed ved aaben Feide mod Danmark. Da Modvind drev ham tilbage, idet han först agtede at seile hjem til Norge, vendte han sig mod Öresund, og hærgede der saavel den sjællandske som de skaanske Kyster, paa hvilke sidste

1) See herom Suhms Historie af Danmark 2den D. S. 20—22.

han især gjorde Landgang paa adskillige Steder. Ved Östgotlands Kyster gik han i Land, og anstillede en stór Offring til Odin; i Tillid til Oraklets Svar opbrændte han sin Flaade (da han formodentlig frygtede for at Tilbageveien gjennem Sundet vilde blive spærret for ham af de Danske), landsatte sin hele Hær og drog med den i et allevegne seierrigt Tog tilbage til Norge[1]. Det er saaledes mueligt, at en af denne Hakon Jarls Krigere ved den ovenmeldte Leilighed har tabt den omhandlede Steenring, skjenket ham af hans Herre som et helligt Beskyttelsesmiddel mod Havets og Kampens Farer.

Endnu have vi et særdeles mærkeligt Brudstykke tilbage af Digtet Vellekla, forfattet til denne Jarls Ære af Islænderen Einar Skaaleglam. Deri prises Fyrstens Iver for Hedningtroen, hvilken han ved sin Regjeringstiltrædelse i Norge (Aar 978) af alle Kræfter sögte at fremme og udbrede, — ved at opbygge og gjenreise Helligdomsstederne *(ve)* og de hellige Indhegninger *(ve banda)* for Thors Mænd eller Dyrkere, hvorfor han og hans Rige styrkedes og velsignedes ved Gudernes Kraft *(ás-megin)*, som fremkaldte skjönt Veirlig, Jordens Frugtbarhed og Seier i Krigen.

Indskriftens senere Halvpart synes og, for den kyndige Grandsker, ved förste Öiekast at være tydelig nok, — da den upaatvivlelig maa oversættes, som ovenanfört. Meningen, som da frembyder sig, maa vi kortelig söge at forklare.

Udtrykket at Man, Manden eller Menneskene, som tilsammen, især i de to förste Betydninger, efter bekjendte Abbreviationsregler, hvorpaa baade oldnordiske og angelsaxiske Membraner afgive adskillige Exempler, betegnes ved Runen ᛘ (eller ᛗ, — Man, Mand, Menneske), —

1) Snorre Sturlasons Heimkríngla (Kh. Udg.) I. D. S. 218 o. f. (jvf. 203—204). Fornm S. I. D. S. 129—132 (jvf. 91—92).

bör (bedes eller befales) at pleie eller endog nære *(ala)* Stenen, er let forklarligt af ældre og nyere Skikke i Steendyrkelsens Historie. Lige fra Patriarchernes, Phœniciernes og andre Kabirdyrkeres Tid herskede den Skik, at Stene, som enten antoges for at være Guds Huse *(bethel)* βαιθύλιον *(betula)*, eller besjelede af himmelske Aander (λίθοι ἔμψυχοι) salvedes med Olie, Offerdyrenes Fedt eller Blod, udgydet Viin og andre Drikoffre. Lignende Skikke iagttoges i det gamle Norden, samt endog, selv i det 18de Aarhundrede, af de endnu hedenske Finlapper, Nordmændenes og Svenskernes Naboer mod Norden, som tilbade visse hellige Stene, kaldte *sæit*, paa en saadan Maade. De sagde om dem at de levede og kunde gaae (hvoraf de dog kun gjorde Brug om Natten), samt vare i Besiddelse af guddommelige Kræfter. Lapperne dyrkede dem paa visse af dem indhegnede Steder, som ansaaes for meget hellige.

Skandinaverne havde, ligesom alle gamle Folk, megen Overtro om forskjellige Slags mindre Stene, som man bar paa sig, eller overhoved hængte paa Mennesker eller Kvæg, for at de skulde bringe Lykke, helbrede eller bevare for Sygdomme. Man meente, at Stenene enten havde denne Kraft af Naturen eller umiddelbar fra Guddommen, eller og at den kunde meddeles dem ved en vis religieus eller magisk Ceremonie, som kaldtes at *magna* (styrke eller give Kræfter) — hvorved det kan bemærkes at en Guddom selv undertiden kaldtes *magn* (Kraft) eller *goðmagn* (Gudkraft eller guddommelig Kraft), svarende til det ellers mere brugelige *regin* (Element, Elementar-Kraft). En saadan Ceremonie blev uden Tvivl foretaget paa det hellige Offersted, og meentes rimeligviis at udgaae fra een eller flere der forvarede hellige eller guddommelige Stene (maaskee tildeels fra de her i Norden, som i andre Lande, saa höit anseete Ceraunier eller Tordenstene, her især hörende til Thors Dyrkelse, o. s. v., hvorom mere i det fölgende).

Islands ældste Kirkelove udgivne (1123) mere end 100 Aar efter Christendommens förste Indförelse, fandt det nödvendigt at forbyde hin hedenske Ceremonie, (hvorved man troede at visse Stene kunde meddeles overnaturlige Kræfter) og siden selv at bære dem eller hænge dem paa Mennesker eller Kvæg i den Hensigt at bringe dem Helbred eller Lykke; saadan og anden lignende Overtro om Stene straffedes endog med Fredlöshedens mindre Grad [1]. Lignende Forbud forekomme og i andre gamle for Norge og Sverrig udgivne Love.

Saavel af disse Lovsteder, som af mange andre i de gamle Sagaer om de gamle Nordboers Overtro om saakaldte Seierstene eller Livstene, (kaldede saaledes fordi de meentes at beskytte Livet og give Seier i Kampen), hvilke de stedse, eller ved visse farlige Leiligheder bare paa sig, har Christie i en udförlig Afhandling med Grund sögt at vise, at slige runde gjennemborede Stene, som den her beskrevne, og andre lignende, have i Hedendommen været brugte som Amuleter [2].

I Hovedsagen kunne vi ikke andet end give denne Forfatter fuldkommen Ret. — Blandt andre Grunde for hans Mening har han anfört den Analogie, som kunde uddrages af den aldeles klare Rune-Indskrift paa en i Fyen funden Guldring med oldpersiske Characterer, bevaret i Museet for nordiske Oldsager [3]. Derfor formodede han

1) *Kristinrèttr Þorláks ok Ketils* Cap. 16: *Menn skulo eigi fara með steina til at magna þá á sik eða á menn eða fènað. Ef maðr trúi á steina til heilindis mönnom, sèr eða fè síno, oc ver þat fjörbaugsgarð.* — 2) Om en Steenring (funden paa Notland i Norge, tilhörende det Bergenske Museum) o. s. v. i Urda, 1ste Bind (1831) S. 45—66. — 3) (See Ant. Annal. IV, 198—99). Det samme mener Christie og at være Tilfældet med en særdeles massiv og kostbar Guld-Fingerring, med Runer, hvilken Bröndsted har skjenket

og at lignende Indskrifter kunde findes paa Nordens talismaniske saakaldte Steenringe. Paa den i Norge fundne, som han selv havde for Öine og som især gav Anledning til hans Afhandling, antog han det for mueligt at en ved Tidens Indvirkning udslettet Indskrift forhen kunde have staaet, da Steenringens Ydersider vare meget forvittrede. Om disse Oldsager i Almindelighed yttrer han sig endvidere saaledes: "Jeg anseer det ikke usandsynligt, at deslige Amuleter have været forsynede enten med *almindelige* eller med *Trold-Runer*, hvilke sidste just bleve brugte i et saadant Öiemed."

Ved Troldrunerne meente Forfatteren vel de mere usædvanlige nordiske Runer, som enten maa læses bagvendt (fra Höire til Venstre) eller forekomme de Fleste, formedelst deres besynderlige Sammensætning eller Forvikling, som ulæselige. Paa den nærværende Steenring see vi baade de *almindelige* og disse ellers saakaldte *Binderuner* (som i visse Tilfælde kunne læses fra alle Kanter). Christies Anelse er saaledes her paa det fuldstændigste bleven opfyldt.

Indskriften siger endog bestemt, at Stenen er et Beskyttelsesmiddel (Phylacterium, Amulet eller Talisman) — Originalens *hill* eller *heill* (da *ei* selv i de ældste nordiske Membraner undertiden sættes for *i*). Dog er Ordet her *neutrius generis*, som det i denne Betydning forekommer i den ældre Edda og i forskjellige Sagaer, skjönt det vistnok er nöie beslægtet med *heill (fæm. gen.)* Held, Lykke, der findes i de fleste, eller endog alle, saavel ældre som nyere gothisk-germaniske (eller nordisk-

---

det Kongelige Kunstmuseum i Kjöbenhavn. — Der gives forskjellige saadanne Guld-Fingerringe med meget lignende Indskrifter, men deres Indhold kan vel endnu ikke forklares med fuldkommen Sikkerhed. Den hernævnte skal være fundet i Norge, men blev dog erhvervet, ved Kjöb, fra England.

tydske) Sprog [1]. Ellers angives Steenringen at være Helligdommens (det hellige Steds) Amulet eller Skytsmiddel uden Tvivl med Hensyn dertil, at den var bleven indviet eller styrket *(magnað)* der, med de dertil hörende (os nu ubekjendte) Ceremonier [2]. En saadan Amulet har man vistnok i Oldtiden anseet for en vigtig Kostbarhed, enten saa Offerforstanderen har skjenket den eller solgt den mod en vis ham selv, Templet eller Offergilderne tilfaldende Betaling.

Den sidstommeldte Skik bortfaldt vel offentlig med Hedendommens Ophör, men blev dog, som vi ovenfor have seet, længe drevet hemmelig og maatte strængt forbydes af de christne Love. Endskjönt Udtrykket *vie* (vígja) aabenbare var af hedensk Oprindelse, ligesaa vel som selve Begrebet og adskillige deraf flydende Skikke (ved Brudevielser, Ligbaål, Flytning til en ny Bopæl o. s. v.) — saa overförtes det dog til den christne Tro, ved hvis Kirke-Ceremonier viet Ild, Lys, Vand o. s. v. vedbleve at anvendes ved saare mange Leiligheder, ogsaa i det private Liv. — Saaledes indviedes eller velsignedes Urter, Korn, Frugter, Kvæg, Heste, — selv Kirkens hellige Alterstene (de saakaldte Fredstavler eller *Oscula pacis* o. s. v.), som i Middelalderen dækkede forskjellige

1) Især i det 1ste Kvad om Sigurdrifa eller Brynhilde, 17de Strophe, hvori jeg, i Overensstemmelse med Gudmund Magnæus's og den yngre John Olafsens Mening har oversat Ordet ved Amulet eller Talisman; see *Edda antiqv.* 2 D. S. 201, 926, — og i den danske Oversættelse (4 D. S. 40) ved Skytsmiddel. — 2) Steenringens lærde Eier, som har beskrevet og afbildet den i Skandinaviens Ur-Invånare, 4de Kapitlet, S. 30 Tab. XII fig. 153 antager, at den (og andre lignende) er bleven brugt her i Norden af et vildt Urfolk, lignende Eskimoerne eller Lapperne, som et Slags Redskab ("Knacksten") — men at den senere er af Nordens gothiske Beboere bleven betragtet og bevaret som en heldbringende Amulet i Overensstemmelse med det her udviklede.

9*

Helligdomme, der meentes at beskjerme eller signe den hele Menighed. Overtroen om de simple paa hedensk Viis indviede Amuletstene forsvandt saaledes blandt Samfundets mest dannede Klasser, — men en anden lignende, der ei meentes at stride mod den nye Religion, opkom dog efterhaanden blandt dem. De katholske Klerke, som havde fortrængt Hedendommens Præster og Mager, sögte ligeledes enten at udrydde den af disse plantede Overtro, eller og, hvor det ikke lod sig gjöre, at give den en for den nye Lære uskadelig Retning. De forfulgte saaledes den overtroiske Dyrkelse af simple indenlandske Stene, der nedstammede fra Nordens nationale Hedendom, men indförte eller befordrede derimod en anden lignende, som ikke stod i nogen umiddelbar Forbindelse dermed. Da de selv vare i Besiddelse af den hele nye Lærdom, benyttede de den, blandt andet, til Steendyrkelsens Overförelse til fremmede Ædelstene, hvis overnaturlige Kræfter foregaves at være, og tildeels virkelig vare beskrevne af græske, romerske eller arabiske Viismænd. Uden al Betænkelighed gjorde de da de Rigere og Fornemmere, tildeels ved Oversættelse eller Udarbeidelse af saakaldte *Steenböger*, bekjendte med de Fremmedes Luxus og overtroiske Meninger af denne Art, som endnu langt fra ikke ganske ere forsvundne i det sydlige Europa, hvilket det dog her ikke er Sted til at udvikle [1]. I den Roeskildske Kannik Henrik Harpestrengs af Molbech (1826) udgivne Steenbog (fra den förste Halvdeel af det 13de Aarhundrede) foreskrives dog, at Stene af visse mindre kostbare Arter skulde gjennembores og hænges om Halsen for at bringe Lykke, hvilken Bestemmelse den her beskrevne Steen rimeligviis ogsaa har havt, ligesom adskillige af de norske, hvilke Christie har fundet at være slidte paa Kanterne af en saadan Brug.

1) See herom Sommers Aglaia (Kbhvn. 1830) S. 80 o. f.

I vort Norden har Overtroen af denne Art vedvaret blandt den mindst oplyste Almue lige til vore Dage, og giver, endog i denne Tilstand, ikke uvigtige Bidrag til vor Kundskab om dens hedenske Skikkelse. De Exempler herpaa, som nu anföres, ere alle fra det sidstafvigte Aarhundredes sidste Periode (henved 1770 til 1800), og det er saaledes sandsynligt, at andre lignende endnu kunne findes. Da pleiede overtroiske norske Bönder i nogle Fjeldegne, især Tellemarken, (efter Wilses og Lunds troværdige Beretninger) at lægge visse saaledes dyrkede Stene af rund Figur i det saakaldte Höisæde, Sagaernes *hásæti* eller *öndvegi*, den fornemste Plads i Huset, som paa et Alter, med reen Halm under; de bleve, til visse Tider, toede i Kjernemelk og i Juletiden overstænkede med friskt Öl. Andre bleve med udmærket Höitidelighed dyrkede som en Guddom; hver Torsdagaften og tiere ved visse Leiligheder toede man dem, besmurte dem med Smör eller anden Salve paa Ilden, törrede og hen satte dem i Höisædet, alt i den Tanke at de gave Held og Velsignelse i Huset. Forfatteren heraf har, paa Island, i sin Ungdom seet gamle overtroiske Folk med stor Omhyggelighed forvare smaae Stene af sjeldent Udseende i pene Poser, fyldte med fint Hvedemeel, behandle dem med megen Ærbödighed og enten hænge dem paa sig selv eller lægge dem i Sengen eller andre Gjemmer. Disse Beretninger ere den tydeligste Commentar til vor Indskrifts Bud: at pleie eller nære den heldbringende, i Tempelkredsen indviede Steen.

Læseren vil have bemærket den særegne Omstændighed, at slige Stene, paa en vis Maade, dyrkedes hver Torsdag, og allerede deraf uddraget den Formodning, at den nordiske Steendyrkelse fordum især var forenet med Thors Cultus. Han var og den synlige Himmelilds Hersker og Udsender; i den raa Oldtid troede man, at han frem-

bragte Lynilden af haarde Stene, (paa jordisk Viis), og derved bleve tildels de saakaldte Tordenstene til i Folkenes Indbildning, endskjönt en mere væsentlig Grund til den kan söges i de saakaldte Aërolither eller Meteorstene, som udsendes fra himmelske Flammer, og derfor, efter forskjellige Begreber, meentes at komme fra Himmelen eller visse himmelske Guddomme. Thor tilegnede man her i Norden de formeentlige Tordenstene (Ceraunierne). Det er ogsaa mærkeligt, at forskjellige Stene, af sært Udseende, i Norge kaldtes Thorstene (Guden Thors Stene), ogsaa Tordenstene; der tillægger man især Belemniten dette Navn. Svenskernes *Thorvigg* (Thors Kile) og *Åskevigg* betegne tildeels den samme Gjenstand, men ogsaa tillige de forarbeidede Steenkiler, mest af Flint, som findes i hedenske Gravhöie og andre Steensætninger. Derimod kaldes (efter Sverrigs Rigsantiqvars Mag. Hildebrands Selskabet givne Underretning) netop de herombandlede gjennemborede smaae Steentridser eller Skiver *Åskehjul*[1], maaskee som en allerede i Oldtiden antaget mystisk-symbolisk Efterligning af Hjulene paa Thors lette Luftvogn. De höre for saa vidt aabenbare til Brontiernes Klasse. Den danske Almue har nu glemt Torden-Gudens Navn, men kalder ofte de i Gravhöiene fundne Steensager Tordenstene. Lige til det 18de Aarhundredes Slutning sporede man endnu mangfoldig Overtro om disse Gjenstande. Den norske Almue meente, at Tordenen, fordum Tordenguden, skjöd dem ned efter Trolde, som ellers, efter det bekjendte Ordsprog, vilde lægge Verden öde; — man forvarede slige Stene omhyggelig, som Amuleter, da de meentes at have store Mirakelkræfter; naar f. Ex. en Kone var i Barnsnöd, blev Öl tappet paa Stenen og givet hende

1) See Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 1 B. S. 185, 235, 237.

at drikke. I hele Norden, ogsaa i Danmark, troede man at de, ophængte i Husene eller paa Kvæget, skjermede for Lynilden, samt at de tillige fordreve Trolde eller skadelige Dæmoner og tilintetgjorde Trolddommens eller Hexeriets onde Virkninger saavel for Mennesker som for Kvæg og Heste, — men derimod tilvendte Huset, eller Stenens Besidder alskens Held og Lykke [1].

Hine i Norden saakaldte Tordenstene have tildeels Skikkelse af en Hammer eller Öxe; — saaledes synes Nordboerne, lige til vore Dage, at have dunkelt erindret sig Thors Tordenhammer Mjölner, med hvilken han, efter Eddaerne, forfulgte og ihjelslog Trolde og Jætter. Mærkeligt er det, at de gamle Græker, især Sotacus (efter Plinius) antoge at Tordenstenene vare tildeels dannede som Öxer, andre derimod vare sorte og runde; at Parthernes Mager endnu antoge en tredie Art, som kun fandtes paa de Steder hvor Tordenen slog ned; de lange kaldte man Keraunier, de runde Betyler (Bætylier), og ved disses Hjelp meente man at Fæstninger kunde indtages, Flaader erobres. Lignende overtroiske Meninger vare rimeligviis udbredte blandt Europas og Asiens samtlige gamle Folk. De have vel og forplantet sig til deres fleste Efterkommere, og vist er det at man har dem om Tordenstenene, i Tydskland, England, Frankrig, Spanien og flere Lande, hvilket det her ikke er Sted til at udvikle.

Det var ellers med Tordenhammeren Mjölner at man i Oldtiden efter Eddaernes Beretninger udförte adskillige

---

1) I den förste Halvdeel af det 18de Aarhundrede var Thors Navn og Dyrkelse ikke fuldkommen gaaede af Brug blandt Danmarks og Norges Almue. Pontoppidan bevidner, at en gammel Kone i Guderup (Gudebyen) paa Als hemmelig paakaldte Thor, endnu i Aaret 1720, i sine Morgen- og Aftenbönner. End længer hen i det 18de Aarhundrede svore Nordmændene i daglig Tale ved Thore Gud. See *Lex. Mythol. bor.* S. 630, 655.

höitidelige Vielser. Den brugtes saaledes, ikke allene ved Bryllupper, til Velsignelsen for Livets Ophav eller Vedligeholdelse, men ogsaa ved Ligbegjængelsen paa Baalet, bestemt for den Afdödes Overgang til det himmelske Liv. Til saadanne Ceremonier have vel de Kobberhammere (som Efterligninger af Thors Mjölner) været bestemte, hvilke den danske Prinds Magnus, henved 1129 borttog fra et Tempel paa en i Nærheden af Sverrig liggende Öe (formodentlig Gulland eller Öland), hvorfor de Svenske beskyldte ham for at have plyndret Guderne og ranet Helligdommen. De hedenske Finlapper forvarede, lige til det 18de Aarhundrede, Hamre paa Offerstederne, helligede den af dem dyrkede Thor, som endnu tilbedes dybt inde i det Russiske Asien af forskjellige hedenske Folkeslag. Ellers var Flintestenen Tordengudens Attribut blandt de hedenske Finlapper og Russer, og den anvendtes længe efter Christendommens Indförelse (ved Ilds Antændelse) ved de Svenskes o. fl. Bryllups-Ceremonier. Af det heranförte bliver det ellers ikke usandsynligt at de zirlige, men som oftest smaae Steenhammere, der undertiden findes i de hedenske Nordboers Steensætninger eller Gravhöie, fordum have været et Værdighedstegn for Hövdingen, der og var Gudernes Præst, samt tillige have været brugte ved forskjellige religieuse Ceremoniers Udövelse.

Endskjönt det ikke kan være tvivlsomt, at den heromhandlede Steenring i Oldtiden har været betragtet og brugt som et overtroisk Skytsmiddel (Amulet, Talisman eller Phylacterium), saa maae vi dog ikke glemme at bemærke den vigtige Omstændighed, at eet af Indskriftens vigtigste Ord har en dobbelt Betydning, og at dens sidste Halvdeel saaledes kan modtage en anden Forklaring. *Gimr* (acc. sing. *gim)* betyder nemlig ikke allene en *Steen*, som indeholder eller giver Ild (eller især en kostbar Steen, som flammer med Ildens Glands, *gemma)*, men ogsaa

Ilden selv. Derfor kunne Ordene *ale maðr gim heill tes* ogsaa oversættes: „Man nære Ilden, dens (Helligdommens eller Offerstedets) Held;" thi den maatte, i det mindste i visse Thor helligede Templer, ikke udslukkes, (hvilken Vedtægt saavel den islandske Landalmue som de gamle Persers Efterkommere og Troesforvandte endnu hylde om Husets sædvanlige Arneild, o. s. v.). Tempelilden nærtes ved Menighedens Offringer, og Offerdyrenes Kjöd m. m. nödes af den, paa Offerstedet, med de da brugte styrkende og opmuntrende Drikke, i Fred og broderlig Endrægtighed, som der ingenlunde maatte forstyrres. Det bliver da endvidere sandsynligt, at Indskriftens Ord opfordre Steenringens Besidder, og andre som læste den, til rigelige eller hyppige Offringer til Guderne paa det dem helligede Sted.

Vistnok maae vi, i alle Tilfælde, glæde os over, at en saa mærkværdig Pröve af vore hedenske Forfædres Steenskrift, tildeels af den magisk-religieuse Art, er, ved et heldigt Fund, bleven os gjengivet, — i det vi tillige maae forbauses over den Tydelighed, hvormed en raa og simpel, Indskriften ledsagende Forestilling tiltaler os. Den viser os en ringe afrundet Steen, som en summarisk Efterligning af den hellige indhegnede Höi eller Alterdysse, hvor den havde faaet sin Indvielse til andægtig Ihukommelse af et höitideligt Offer, hvorved Guddommens Præst havde nedbedet Held og Velsignelse for Sindbilledets Eier, ligesom han ellers der bad saaledes for den hele Menighed. Ikke allene selve Offerstedet, med dets frydelige fælles Gilder, antydes ved Forestillingen, men ogsaa den Guddom, hvis Tempel det var; var denne, som vi formode, oprindelig *Ve*, den hellige Himmelild (paa samme Maade og under det samme Navn dyrket i det fjerne Östen) og senere tillige den lynende Thor, saa kunde det lille Sindbillede, der tillige meentes at have en beskjermende og helbredende Kraft, være en kraftig og meget gavnlig Erindring

om det udtryksfulde Vers af de hedenske Nordboers Höisang:

Ild er bedst
blandt Menneskers Sönner
og *Solens* Syn,
naar man sit Helbred
have kan
uden i Laster at leve!

OM SKAKSPIL I DET GAMLE NORDEN, i Anledning af et vigtigt Fund paa Hebriderne; ved Oldsag-Committeen.

Et Fund paa een af Hebriderne, som har vakt alle britiske Antiquarers Opmærksomhed, fortjener at omtales her, ei allene fordi det er særdeles mærkeligt i sig selv, men ogsaa fordi der ingen Tvivl kan være om, at det oprindelig stammer fra Norden. Det har givet Anledning först til forskjellige Beretninger i Tidenderne, og senere til en lærd og udförlig Afhandling i 24de Tome (1832) af den af Antiquarernes Selskab i London udgivne Archæologia. Vi ville her blot beröre, hvad der forekommer os særdeles mærkeligt, eller det hvortil vi troe at kunne fremvise, om ikke saa udmærkede, saa dog analoge Stykker, der haves eller ere fundne her i Norden; og vi ville söge at henlede Opmærksomheden paa et Slags Oldsager, af hvilke man endnu tör haabe at erholde flere til de offentlige Samlinger her i Norden.

Sir Frederik Madden, Forfatteren af ovenmeldte Afhandling, er ved sine Undersögelser kommen til det Resultat, at Skakspillet er bragt fra Asien over det byzan-

tiske Rige, allerede i det 8de eller först i det 9de Aarhundrede, om ikke för, samt at dets Brug paa den Tid og derefter har været hyppig i det skandinaviske Norden, og er sandsynligviis indfört fra Danmark til England. Vi kunne ikke andet end glæde os over at see Meninger, som vi för have hyldet, saa ypperlig oplyste, tildeels ved nye Beviser og nyopdagede Facta, og med sand Erkjendtlighed möde vi den lærde britiske Oldgranskers Önske om Offentliggjörelse af de Mindesmærker af denne Art, som vi her have eller kjende, med egne tilföiede oplysende Bemærkninger, saavel over disse Oldsager i Særdeleshed som om Skakspillets Ælde og Benævnelser i det gamle Norden i Almindelighed.

I Foraaret 1831 fandt en Bonde i Kirkesognet Uig paa Öen Lewis [1], den nordligste af Syderöerne, ved at grave i en Sandbanke ved Strandbredden, i Nærheden af

---

1) Denne Ö kaldtes fordum *Ljóðhús* af Nordboerne, rimeligviis efter en paa den opfört stor Borg, kaldet, efter Navnets Betydning, Folkehuset eller Folkets Borg. *Uig* kommer rimeligviis af det nordiske *Uik, Vik,* dansk *Vig,* eller og af *Uigr, Vigr,* et almindeligt Stedsnavn paa Öer i Island og det gamle Norge. I Uig Sogn findes en ældgammel betydelig Borg, som endnu kaldes *the Danish Fort,* tilligemed Rudera af flere lignende. Det er bekjendt at Hebriderne allerede bleve indtagne af Harald Haarfager, Norges förste Monark, henved Aar 900 eller 910. Hans norske Statholdere faldt dog fra ham, herskede paa egen Haand eller forenede sig med indfödte mægtige Familier, og antoge Christendommen. Henved 1020 bleve Öerne underkastede Örkenöerne af disses Jarler af norsk Herkomst, Sprog og Sæder. 1096 erobredes de umiddelbart af Kong Magnus Barfod, og bleve siden under Norges Overherredömme til 1266, da de overdroges ved Salg til Skotlands Konge. Paa Öen Lewis sees mange mærkelige Steensætninger, lignende andre paa Örkenöerne og Shetlandsöerne, hvilke Dr. Hibbert har ypperlig beskrevet og viist at de ere af nordisk Art og Oprindelse.

betydelige Ruiner af en muret Bygning [1], 67 Skakbrikker samt 14 Bretspils- eller Dambrikker og et Spænde, alt af Hvalrostand. Til indbyrdes Adskillelse havde adskillige af dem oprindelig været farvede mörkeröde, men ved det at de havde ligget længe udsatte for Sövandets Paavirkning, var den störste Deel af Farven fortæret. Ved nöiere Undersögelse fandt man, at Skakbrikkerne henhörte til i det mindste 6 forskjellige Spil, og da de befandtes at være af betydelig Ælde og mærkværdige, besluttede man at erhverve dem for det britiske Museum. Brikkerne befandtes at bestaae af 6 Konger, 5 Dronninger, 13 Biskopper, 14 Riddere, 10 Vagtmænd eller Taarne og 19 Bönder. Störrelsen af disse Figurer varierer ofte en heel Tomme, saaledes at den störste af Kongerne er $4\frac{1}{8}$ T. höi, den mindste kun $3\frac{1}{8}$ T. Alle, med Undtagelse af Bönderne, ere udskaarne Figurer, som ere givne Form af det de skulle forestille. For at give et omtrentlig Begreb om dem have vi her vedföiet en Afbildning af en af Kongerne. Han er forestillet, ligesom Dronningerne og nogle af Biskopperne, siddende,

1) Nogle ville (hvilket et Privatbrev fra Edinburgh dog ikke stadfæster): et Nonnekloster, endnu benævnt *Tuignir collechin dugh un Uig*, de sorte Jomfruers Huus i Uig; og at Skakspillene have tjent til Tidsfordriv for Nonnerne i deres klosterlige Eensomhed.

og som i Færd med at udtrække sit Sværd, hvilket er anbragt tværs over hans Skjöd [1]. — Dronningerne have en Hætte eller bag til nedhængende Hovedklæde, hvorover Kronen er anbragt; i den venstre Haand have flere af disse Dronninger et Drikkehorn, hvilket hentyder paa en höiere Ælde. — Biskopperne ere deels forestillede med Messehagel og siddende, oprækkende den höire Haand til Velsignelse og holdende Bispestaven i den venstre; deels saaledes som den Figur, af hvilken her meddeles en Afbildning, staaende med Bispekaabe, og holdende Evangeliebogen i den höire Haand og Bispestaven i den venstre [2]. Alle ere de forestillede med meget lave Bispehuer, som ere for og bag til hornede, og med bag til nedhængende Baand (infulæ). — Ridderne ere ogsaa særdeles mærkelige; de ere væbnede, og have Hjelme af conisk Form meget lignende Krigernes paa det berömte Tapetseri i Bayeux, der forestiller Wilhelm Conquestors Landgang i England og Erobring af dette Land. De have ligesom disse en Forlængelse af Overdelen, som gaaer ned over Næsen (oldnordisk *nefbjörg*); men, hvad der er særeget er, at

1) En meget lignende Figur er funden i Langenberg ved Halle; see Neue Mittheilungen herausg. von dem Thüringisch-Sächs. Verein, 4 B. S. 142. — 2) En lignende tilhörer det tydske Selskab i Leipzig; see Neue Mittheilungen herausg. von dem Thüringisch-Sächs. Verein l. c.

paa de fleste af disse Hjelme findes tre Klapper, af hvilke de to ere til Beskyttelse for Örerne og den tredie for Nakken, hvilke paa nogle bestaae af skjelformige over hinanden lagte Plader. Paa Armen har Ridderen et langt Spidsskjold, som foroven er overalt afskaaret, men forneden ender sig i en Spids. Disse Skjolde ere i Forhold til Brikkerne af betydelig Störrelse og kunne for det meste bedække hele Figuren. De have næsten alle forskjellige Mærker, der, skjönt endnu ikke Slægtvaaben, dog vise en Oprindelse til de ældste af disse. De

fleste ere i Korsform. En Sadel sees med For- og Bagsvidsel, og under den et prægtigt Hestedækken, som naaer lige ned til Jorden. Ved Sadlen ere Stigböiler anbragte af simpel Form. Ridderne have Halvstövler, men uden Sporer. Om Livet have de en Rem, hvorved et Sværd hænger, der dog næsten skjules af Skjoldet. I höire Haand före de en Kesie eller svær Landse. Mannen paa Hestene er afklippet, men derimod vedhænge lange Pandehaar. — Vagtmændene ere ligeledes forestillede som Krigere, men til Fods. De have Hjelme af forskjellig Form, mest coniske, og lignende dem som Ridderne bære, men uden

Næseskjerm. De holde for sig et Skjold af samme Form og Indretning, som de nys omtalte og i höire Haand et draget Sværd, der ligner nogle af dem, som man har fundet i Grave fra Hedendommens sidste Tid her i Norden. Een af dem er, som om han var en Bersærk, forestillet bidende i sit Skjold. — Bönderne hvis Form vedföiede Figur udviser, ere ottekantede og de fleste uden Zirater. Til ethvert af disse Spil, naar Brikkerne vare fuldtallige, maatte udfordres et Skakbret af to Fods Gjennemsnit.

Dette mærkelige Fund viser, paa hvor mange Maader man maa have anvendt det i Middelalderen kostbarere agtede Hvalrostand, der i de Tider udgjorde en vigtig Handelsartikel herfra Norden, og var i Særdeleshed den, som kom fra Grönland, i höiest Priis, hvorfor man ogsaa finder, at de gamle Grönlændere mærkede Hvalrostænder med egne röde Runemærker, for at de kunde skjelnes fra andre, der ikke vare af den Bonitet eller Störrelse[1]. Saavel Materialet, hvoraf disse Sager ere forfærdigede, som selve Figurerne, stemme med hvad man veed om ældre nordiske Skakspil; og Stedet, hvor de ere fundne, har i Forbindelse med flere Omstændigheder bragt de engelske Lærde til at antage, at de have med flere tilhört en Kjöbmand fra Island eller dog fra Norden, der har havt saadanne Sager som en Handelsvare med sig, hvilke ved Stranding ere forliste, og hvoraf man nu efter saa lang Tids Forlöb har fundet en Deel. Den engelske Forfatter hensætter disse Skakbrikker til omtrent Midten af det 12te Aarhundrede; men Ziraterne, som findes paa flere af dem, have saa megen Lighed med Ornamenterne paa de i Thyre Danebods

1) See Rafns Antiquitates Americanæ S. 269—270, Nota b.

Gravhöi fundne Sager[1] ligesom med flere fra Overgangsperioden fra Hedenskabet til Christendommen, at man neppe feiler meget ved at henföre disse Stykker til det 11te Aarhundrede.

At man har fundet adskilligt her i Norden, som har Lighed med de Sager, vi her omtale, ville vi i det fölgende söge at oplyse, og tillige henlede Opmærksomheden paa lignende Stykker, hvis Bestemmelse man maaskee ikke tidligere har indseet, og der muelig henstaae som Zirater eller endog som Idoler. Da Afbildninger stedse langt tydeligere vise Beskaffenheden af saadanne Sager end alle Beskrivelser, have vi ledsaget vor Beretning med en Kobbertavle (Tab. 1), som indeholder Pröver af forskjellige Beensager i vore Samlinger, der enten ere Skakbrikker, eller Stykker, der tjene til at oplyse de paa Lewis fundne.

Fig. 1 og 2 ere to Grupper, udskaarne af Hvalrostand. Den förste forestiller en Dronning, den anden en Konge til Hest, omgiven af fire af sit Fölge. Naar man sammenligner disse Grupper med dem som forestille Ridderne i ovenomtalte Skakspil, saa ledes man til den rimelige Formodning, at disse Grupper have været Konge og Dronning i et lignende, hvilken Formodning vinder yderligere Bestyrkelse ved Sammenligning med det af Carl den Store til Skatkammeret i St. Denis Abbedi skjenkede Skakspil, hvori Kongen og Dronningen ere forestillede siddende paa en Throne under en Himmelhvelving i Form som en Halvcirkel, baaren af Piller, og paa hver Side af Kongen to mandlige og af Dronningen to kvindelige Personer sees i Færd med at trække et Gardin tilside[2]. Costumerne, hvori de af os her fremstillede Personer vise sig ere mærkelige og hentyde paa en höi Ælde. De paa Fig. 1

1) See Antiqvariske Annaler, 1 B. Tab. 11. — 2) Villemain, Monumens Français inedits, jvf. Archæologia T. 24, p. 207—208.

forestillede synes paa den ene Side at være et Par Drabanter, af hvilke den ene holder et Spyd, den anden en Hellebarde. Paa den anden Side sees en Page *(smásveinn)*, ubevæbnet og med blottet Hoved, som holder og leverer Dronningen Tömmen; en anden i pyntelig Dragt staaer ved Siden af ham, og stötter sig ved sit Sværd med den ene Haand, men retter paa Ridetöiet med den anden. Den anden Gruppe, Fig. 2, har en endnu mere sammensat Forestilling. Kongen holder foran sig et Skjold, og lægger sin venstre Haand paa Hovedet af en Kriger, der er forestillet at före i den ene Haand et Banner, og i den anden en saa kaldet Fodbue, et Pilekogger ved Siden. Ved ham staaer en anden, som blæser i et Horn og holder et lidet Skjold for sig. Paa den anden Side: en Stigböileholder, som knæler ned og förer Kongens Fod ind i Stigböilen; ved Siden af denne en Kriger med Skjold, stöttende sig paa sit Sværd. Det er öiensynligt, at nogle af Figurernes Bevægelser og Form ere blevne betingede ved Materialet, hvoraf disse Stykker ere forfærdigede, i det man har maattet indrette samme efter Hvalrostandens Tykkelse, og disse Stykker have maaskee derfor faaet en mere oval Form end de i Forhold til de andre Brikker skulde have haft. De findes begge i det herværende Kunstmuseum, og den Fig. 2 forestillede stammer fra Worms Samling, (see Museum Wormianum S. 380).

En Figur, som har en vis Lighed med disse, og ligeledes er udskaaren af Been, er funden i Vester-Götland. Man har troet i den at see Guden Freyr til Hest, men den synes snarere at kunne være en Dronning til et Skakspil. Vi meddele Afbildning af den i fuld Störrelse efter Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare Tome III Fig. 153. Ornamentet, som er anbragt underneden, vil sees at stemme med dem, som findes paa flere af

Brikkerne fra Lewis; ogsaa er det over Nakken nedhængende Klæde eller Slör, som ligeledes findes paa

hine, her forestillet. Af Kronen sees paa den Afbildning, vi have for os, intet Spor; men Erfaring viser, at saadanne fremspringende Dele let afstödes, og naar man ikke meget nöie undersöger Gjenstandene, eller indseer deres Betydning, da oversees let, at saadanne Dele ere gaaet tabte. Paa Fig. 2 vil man see, at kun en eneste af Lilierne i Kongens Krone er bleven tilbage.

Vi hensætte som en rimelig Formodning, at de her omtalte Stykker have været Skakbrikker, uden at vi tör paastaae det med fuldkommen Vished. Om de fölgende er ingen Tvivl; men förend vi gaae over til at betragte disse, ville vi fremstille et Par Stykker, som forekomme os at have stor Overeensstemmelse i Henseende til Ziraterne med dem fra Lewis. For end mere at tydeliggjöre dette, have vi Fig. 3 ladet afbilde Bagsiden af en udziret Stol, hvorpaa en af Figurerne fra Lewis er forestillet at sidde. Fig. 4 viser et Stykke af Hvalrostand, formodentlig et Haandtag, som i Aaret 1715 er fundet i en Klippehule paa Öen Munkholm ved Trondhjem og bevares i det herværende Kunst-Museum. Ornamenterne have stor Lighed indbyrdes, ligesom og de paa den svenske Figur ere lignende, og samtlige henhöre til det Slags, der her i Norden brugtes i den hedenske Tids sidste Periode, og i Christen-

dommens förste Tider indtil henimod 1200, da en anden Smag fortrængte denne. At de oprindeligen grunde sig paa antike Motiver, som ere blevne forvanskede ved Tilsætning af flere Drager og phantastiske Dyr, vil man indsee.

Fig. 5 viser Bagsiden af et Höisæde eller en Throne, hvorpaa en Konge er forestillet siddende. Der kan ingen Tvivl være om Forestillingen, da den siddende Figur er kronet, har en kongelig Kappe paa og Scepter i Haanden. Ved den ene af hans Sider sees en Drabant i fuld Rustning med Spyd i den ene Haand; ved den anden en Page, som aftager sin Hovedbedækning og frembyder et Drikkekar. Denne Figur findes i Oberstlieutenant Sommers Samling.

Fig. 6—10 henhöre til en Samling af Skakbrikker af Hvalrostand, som vi have erholdt til Museet fra Island, hvor de for omtrent 100 Aar siden ere fundne i Jorden, og siden have været opbevarede i en Bondefamilie. De ere af en langt mindre udmærket Art, og have formodentlig i sin Tid tilhört en Bonde. Figur 6 udmærker sig især ved en Simpelhed der er særegen; det er en Pröve af Bönderne (Pions), der henhöre til dette Skakspil; man har brugt den allersimpleste Fremgangsmaade som var muelig, i det man hertil har betjent sig af den naturlige Spidse af Tanden, og blot afskaaret denne saaledes at den har en lige Flade underneden. Af de fölgende tre dreiede Figurer har Fig. 7 maaskee været en Löber, dannet efter en af de allerede i det hedenske Norden forekommende eller kjendte Former, hvorom mere i det fölgende; Fig. 8 en Springer og Fig. 9 formodentlig et Taarn; Fig. 10 er en siddende Dronning, forestillet med Hænderne i Skjödet, og har, skjönt meget simplere, nogen Overeensstemmelse med Figurerne fra Lewis.

Fig. 11 er en Skakbrikke, som i mange Aar har været

i Museet, længe den eneste af denne Art i samme; den skal være funden i Ruinerne af en Borg.

Fig. 12 er en prægtig og stor Skakbrikke, som findes i Antiquitet-Samlingen ved Stiftsbibliotheket i Odense. Indskriften karla magnus med Minuskel-Munkeskrift leder os til at antage den for at være fra det 14de Aarhundrede, og viser, at den er Kongen og rimeligviis enten fra Island eller Norge, thi vi vide bestemt at Karl den Store, *Carolus Magnus*, allerede 1024 var i disse Lande bekjendt under hin Benævnelse saaledes at Karla ansaaes for et Slags Tilnavn, men Magnus for Egennavnet, med hvilket den norske Konge Olaf den Helliges Sön da blev hjemmedöbt af Skjalden Sighvat fra Island, som saaledes först foranledigede det siden i Norden, Tydskland og Storbritannien almindelige Navn Magnus.

Ogsaa til det paa Lewis fundne Spænde, der er udarbeidet aldeles i samme Smag som Ornamenterne paa Stolene i Skakbrikkerne, have vi analoge Stykker i vore Samlinger, og vi have ladet afbilde det störste blandt disse under Fig. 13. Et andet, som fandtes blandt de paa Kunstmuseet opbevarede Sager, der ansaaes for at have tilhört Erkebiskop Absalon, er udarbeidet i en noget sildigere Smag med en Helgenfigur indsluttet af Zirater, blandt hvilke den gothiske spidse Bue forekommer. Ved samme er den tykke Læderrem med Zirater endnu bevaret, der spændtes om Livet. Da endnu et tredie saadant Beenspænde findes i Kunstmuseet, seer man at dette Slags Sager ingenlunde vare ualmindelige her i Norden.

For dem, som kjende Nordens Historie, behöves ingen yderligere Beviser for, at Skakspillet er ældre i Europa end Korstogenes Tid og ikke först med disse indkommet, saaledes som visse ældre franske Forfattere have paastaaet. Da imidlertid Madden med stor Flid og Lærdom har samlet mange Citater af troværdige Sagaer, som vise

Skakspillets Brug i den hedenske Tid i vort Norden, behöve vi ikke at tilföie her saadanne Beviissteder. Et afgjörende Beviis derfor, at det er blevet brugt og yndet i det hedenske Norge, haves i den Kjendsgjerning, som vi have fundet i en endnu kun i Manuscript tilværende Deel af den norske Historieskriver Gerhard Schönings Beskrivelse over hans Reiser. Hans Beretning lyder saaledes: „I en Begravelseshöi paa Vestrerommen paa Hedemarken i det nuværende Christiania-Stift er fundet et heelt og holdent Skakspil, indsvöbt i en næsten forraadnet Silkedug, som skal være nedsendt til det kongelige Kunstkammer 1730." Silkedugen i hin fjerne Periode maa vel antages at være kommen fra Orienten gjennem det byzantinske Rige eller og det nuværende Rusland, maaskee da med selve Skakspillet. Desværre findes det nu ikke samlet eller heelt i noget af vore Museer, og ei heller Efterretning om Fundet. Dog er det muligt, at nogen af de her afbildede Brikker forhen har hört dertil, men at de andre i en Tid, da man her ikke almindelig satte Priis paa simple Oldsager fra vor Hedenold, ere blevne casserede som mindre mærkværdige fra Kunstarbeidets Side.

Vi kunne ikke her indlade os paa at pröve forskjellige lærde Oldgranskeres Undersögelser, om Skakspillet er af chinesisk, indisk, persisk, arabisk, ægyptisk eller byzantinsk Oprindelse. Kun holde vi os til den Paastand, at det allerede var bekjendt for og brugt af de hedenske Nordboer. Dog have Brikkerne og deres Benævnelser tildeels undergaaet visse Forandringer efter Christendommens Indförelse, formedelst Skandinavernes större Omgang med Fremmede, og tillige ved den Omstændighed, at Nordboerne efter Grönlands Opdagelse og Bebyggelse gave sig til at forfærdige Skakbrikker af Hvalrostand, tildeels for at anvende dem til Foræringer eller Handel udenlands,

og de maatte da nogenlunde stemme overeens med de Hovedformer, som de havde i flere fremmede Lande. For at bidrage til at oplyse dette, meddele vi her en Fremstilling af de Benævnelser, som vi vide ere blevne tillagte Skakspillet og de dertil hörende Brikker i det gamle Norden, samt forhen og endnu paa Island, hvor det oldnordiske Sprog endnu tales og mange paa andre Steder aflagte ældgamle Skikke iagttages — med tilföiede Sammenligninger og Oplysninger af andre Sprog.

Den Art af Spil, hvortil Skakspillet hörte, kaldtes för som endnu paa Island overhoved *tafl* eller *tabl,* hvilket Ord betegner alskens Spil med Brikker. Af saadanne finde vi at vore hedenske Forfædre have i det mindste kjendt 3 Arter, nemlig: *hnefatafl,* Spil i Brettet, *hnottafl,* Hund og Hare[1], og *skáktafl.* Navnets og Skikkens Ælde skjönnes af fölgende hertil hörende Benævnelsers Angivelse i forskjellige Sprog: 1) TAFL er det Alemanniske *tebl, tapel, zabl,* Angelsaxiske *tæfl, tæfel,* Kymriske *tabler, tawl,* hvilket, besynderlig nok, ganske stemmer overeens med det danske *tavl,* Arabiske *tavll*[2]. 2) TAFLA, som forekommer i Valas Spaadom, eet af de allerældste eddiske Digte, en Brikke, henhörende til Bretspil: Angel-

1) HNOTTAFL betyder egentlig et Spil med Nödder eller Brikker af lignende Form; en *húni*, Björn eller Björneunge, var fordum Hovedpersonen deri; senere har *Ræven*, det eneste Rovdyr i Island, der indtaget dens Plads; thi af den kaldes Spillet nu *refskák.* De övrige Brikker forestille Faar eller Lam, som forfölges af Ræven. Denne forekommer og i den Art af dette Spil, som hyppig forlyster Finlapperne, men der forfölger den Gjæs, ligesom i de Tydskes *Gänsespiel,* Englændernes *Gooseplay,* Hollændernes *Ganzespeel,* de Franskes *jeu d'oie.* I Danmark er det derimod som oftest Hunden (i Udtalen lignende det gamle *húni),* som i det samme Spil forfölger Harerne, hvoraf den danske Benævnelse. — 2) See Niebuhrs Reise in Arabien 1, 171.

saxisk *tæfel*, *tæfelstan*, *tæfelmon*, Engelsk *tableman*[1]. 3) TAFLBORD, det Bret, hvorpaa der spilles, enten til Bretspil eller Skak[2], Dansk *tavlbord*, Svensk *tafvelbord*, Kymrisk *tawlburdd*, hvorved det maa bemærkes, at *borð* i de ældre og nyere nordiske Sprog især betyder et fiirkantet Bret. 4) TEFLA, *tebla*, at spille i Brettet, som ogsaa forekommer i Valas Spaadom, Angelsaxisk *tæflan*, Fransk *tabler*. 5) TAFLPÚNGR, ogsaa SJÓÐR, forekommer i Sagaerne om en Pung, hvori Brikker til Bret- eller Skakspil pleiede at gjemmes og bæres af Eieren[3]; disse vare undertiden forsynede med Guldringe.

Vi see af Tacitus, at *Germanerne* vare meget forfaldne til Bretspil, endog om Penge, Gods eller Frihed. De ældste Ord for de dertil hörende Gjenstande[4] finde vi, som ovenmeldt, i deres gamle Sprog lignende de oldnordiske *tafl*, *tefla*; nu ere samtlige disse Ord gaaede af Brug udenfor Island, saa at vi let indsee, at de ikke kunne være bragte til Tydskland eller Norden

1) Dette Ord maa dog synes snarere at komme af *table*, *tables*, et Bret til Bretspil, Fransk *table*, Tydsk *tafel*, som ellers stamme fra det Latinske *tabula*; men selv dette Ord er tilfælles for de fleste europæiske og adskillige asiatiske Sprog. — 2) Ogsaa kaldet *leikborð*, Spillebord, alveus lusorius, i et eddisk Digt. — 3) Araberne gjemme ogsaa endnu sædvanlig Skakspillets Brikker i en Pung eller Dug, ofte sammensat af forskjellig farvede Lapper, som kunne udgjöre Brettet. — 4) Aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo jactu de libertate et de corpore contendant etc., Germania c. 24. Vi vide ikke, om en lignende Spillesyge nogensinde har hersket i det gamle Norden, men Middelalderens Love, f. Ex. de ældste *islandske* og de *norske*, forböde strængelig al Spil om Penge. Derimod findes hint Spilleraseri meget tidlig i Asien. Som den hellige Ambrosius beretter, vare Hunnerne i hans Tid ligesaa forfaldne dertil som Germanerne; Chineserne, Malaierne o. fl. ere det endnu.

i den sildigere Middelalder, men have sandsynligviis været til, tilligemed de med dem betegnede Gjenstande for mere end 1800 Aar siden. I Nordens hedenske Gravhöie har man fundet Terninger, og, ligesom vi ovenfor bemærkede, ligeledes Skakbrikker. Ogsaa paa et nordisk Mindesmærke fra Hedenold træffe vi Bretspil forestillet, nemlig paa det berömte ved Mögeltönder i Sönderjylland i Aaret 1639 fundne Guldhorn [1]. De angelsaxiske Runer paa Hornet pege til dets sönderjydske eller angliske Oprindelse.

Skakspillet var, som sagt, en Art af de Bretspil, som Nordboerne allerede kjendte i Hedenold. Er end Spillets Navn, hvilket andre paa forskjellige Maader have sögt at vise, af ældgammel asiatisk Oprindelse, saa er det dog vist, at det her i Norden, ligesom vel ogsaa i Tydskland, har meget tidlig erholdt Benævnelser, hvilke man her tillagde særegne Betydninger, grundede paa selve Modersmaalet. Dette ville vi kortelig söge at vise.

I det gamle Norden og paa Island kaldtes Spillet stedse SKÁK, Dansk *Skak*, Svensk *skåk*, *schack*, Hollandsk *schaak*, Tydsk *Schach*, Fransk *échecs*, hvoraf vel Engelsk *chess*. Ellers betyder Ordet i Islandsk et lavt fiirkantet Loft eller en saadan Forhöining af Bredder; ogsaa en lignende Afdeling af en flad Mark. Til vor Gjenstand höre ellers Ordene *skáktafl*, Skakspil, i gammel Dansk ogsaa *Skaktavl* ligesom i Svensk *skaktafvil* [2];

1) Henneberg söger i sit Skrift om Guldhornene S. 36 og flg. at vise Bretspillets höie Ælde og asiatiske Oprindelse af de ægyptiske Monœmerier. Odysseens 1ste Bog synes og at vise at Tavl eller Bretspil allerede var i Brug i Grækenland længe för Homers Dage. — 2) f. Ex. i Digtet Hertig Fredrik af Normandi fra det 14de Aarhundrede, hvoraf Gejier har meddeelt Pröver i Idunna IX, 119 og flg. Hertugen blev indtagen i et Bjerg i Normandiet, og beværtet af en Dverg (i Overeensstemmelse med Nordens Myther) med kongelig Pragt. Dvergen besad et *Skaktafvil*, sammensat af ædle Stene og saa kostbart at det ikke kunde betales

skákborð, Skakbret, Hollandsk *schaakbord*, Engelsk *chessboard*; *skákmenn*, Engelsk *chessmen*, Skakspillets Brikker eller Figurer; de kaldtes og *taflmenn*, svarende til det Angelsaxiske *tæflesmon*, samt *taflfólk*, Tavlfolk; *at skáka*, sætte Skak, ogsaa ofte figurlig: at bringe een i Knibe, jvf, Holl. *schaaken*, Tydsk *schachen*.

Nogle have meent, at Skakspillet var allerede Romerne bekjendt under Navn af *latrunculi* eller *ludus latrunculorum*. Er end dette ikke rigtigt, have disse Spil dog sandsynligviis haft nogen udvortes, maaskee ogsaa indvortes Lighed. Det romerske, i sin Tid almindelige Spil maa og være blevet bragt til Tydskland, og der har det da vel erholdt et Navn, der senere næsten uforandret anvendtes paa Skakspillet. Dette slutte vi af fölgende ældgamle tydske Ord[1]: i det ældste Tydske (alemanniske eller lingua theotisca) betydede *scacha*, Ran, Röveri; *scaahch*, Rov, Bytte; heraf det tydske endnu tildeels brugelige *schächer*, Röver *(latrunculus)*; til dette Ord har allerede den for sin Tid store Oldgransker Ole Worm lagt Mærke, og vilde at det svarede til det islandske *skækmaðr* af selvsamme Betydning[2]; at dette Ord næsten er det samme som *skákmaðr*, seer enhver. I det Hollandske kaldes og en Röver *schaaker*; i dette Sprog har da Ordet *schaak*, som nu kun betegner Skakspillet, för uden Tvivl haft samme Betydning som det oldtydske *scacha*, thi deraf kommer Gjerningsordet *scaaken*, at röve, og selv Skakspillets Navn efter nogles Mening. Mærkeligt er det endvidere, at en vis Brikke i et islandsk

---

med alt hvad Hertugen eiede. Dvergen havde og et *Vardtafvil*, Bretspil; Brettets Kant var af Smaragd.

1) Glossaria latino-theotisca; Nyerup Symbolæ ad literaturam teutonicam; Isidori Fragmentum theotiscum (af en Codex, skrevet herved Aar 900) Dän. Bibliothek 11, 326. — 2) Literatura Danica antiquissima, Hafniæ 1651, pag. 177.

Bretspil kaldes *skækja*[1] *(horna-skækja)*, som om det kunde være et Slags Foeminin til et obsolet *skækr (skækmaðr)*, svarende til det tydske *schächer*.

Med Hensyn til de her omtalte og tildeels afbildede islandske Skakbrikker tilföie vi endvidere disse Figurers Navne, som ere tillagte dem deels i Hedenold, deels i de catholske Tider og endnu senere ligetil vore Dage.

Kongen, forhen *konúngr*, nu *kóngr*. I denne Figur stemme alle os bekjendte Benævnelser overeens. Odin, som under Navn af Gest den Blinde löste den gothiske Kong Heidreks Gaader, gav enhver af Skakspillets tvende Konger forskjellige Navne: *Ítrekr*, d. e. den som driver Folk foran sig, er den Konge som angriber, eller har det förste Træk; *Öndóttr*, Modstanderen, den som staaer ham imod for at forsvare sig selv. Paa Brettet stride de om Boliger, hvor de ville nedsætte sig, men i Pungen hvile de fredelig sammen tilligemed alle deres Undersaatter[2].

Dronningen, *drottníng*, ogsaa *frú*, Frue, fordum muelig *Freya*[3]. Mener man end, at denne Brikke i Orienten först har været kaldt *ferz* og har forestillet Kongens Storvizir eller förste Minister, kjendes den dog i Europa

---

1) Dette Ord udledes almindelig af det oldnordiske og islandske *skaka*, *ek skek*, ryste, stöde, bevæge tit, quatere, quassare, hvoraf *skak*, Rysten, Skumpen, idelig Bevægelse, uden Tvivl ogsaa beslægtet med *skakka*, bringe af Lave, forurette. Isl. *skaka*, *skekja*, er det Angelsaxiske *scacan*, *sceacan*, Engelske *shake*, *shock*, Tydske *schaucheln*, *schockeln*. Heraf er og den ældre Eddas *skokr*, Ryster, Bevæger, som og vel kunde skrives *skökr*, *skækr*. Skakbrikkernes idelige Bevægelse hid og did af Spillerne kunde let tænkes at have foranlediget Benævnelsen *skák* for selve Spillet, dersom man kunde antage dette for at være af nordisk Oprindelse. — 2) Hervarar Saga cap. 15, i Rafns Fornaldar Sögur Norðrlanda 1, 473. — 3) Efter den yngre Eddas Bemærkning stammer Ordet *frú* fra det ældre *Freya*. Denne Gudinde meentes at vise sig til Hest, naar hun besögte Valpladse.

kun under den först anförte Skikkelse og Navn, endog fra det 8de eller 9de Aarhundrede med arabisk Indskrift[1].

Löberen mene vi at have, i Nordens hedenske Tid, haft Navn af *hyrníngr*, Hornbærende, ligesom Skikkelsen af Brikken Fig. 7 tydelig viser det. Benævnelsen svarer fuldkommen til Middelalderens barbarisk-latinske for denne Brikke i Skakspillet *cornutus*, Engelsk *cornute*, Fransk *cornu*. Denne Formodning bliver til Vished derved at en catholsk Biskop i Aaret 1021 kaldtes *hyrníngr* af de hedenske Nordmænd, som sammenlignede hans Hue *(cornua)* med saadanne „krumme Væderhorn," som vor Figur her netop viser[2]; thi den samme Brikke i Skakspillet fik efter Christendommens Indförelse Navn og Form af en Biskop i fuld Ornat. Benævnelsen har den endnu i Island og England; den findes og at have været brugt i Danmark. I Orienten hed denne Brikke Elephanten, *alfil*, hvoraf *alfin* i Europa. Da Nordboerne ikke kjendte dette Dyrs rette Skikkelse, omdannede de maaskee dens krumme Snabel til et Vædderhorn, og dette fordobledes da med Tiden, som det her viser sig. Mærkeligt er det at de hedenske Nordmænd, som meget yndede Skakspillet, optoge Ordet Hyrníngr blandt de mandlige Egennavne[3].

Springeren er vel i Nordens ældste Tider bleven kaldet *reiðhrókr*, den ridende Kæmpe eller drabelige Rytter. Det bruges endnu paa Island, dog neppe mere i den Betydning, men anvendes derimod lignelsesviis paa lidenskabelige Ryttere, som helst bestandig ville være til Hest. Nu kaldes Brikken paa Island *riddari*, hvilken Benævnelse vi, skjönt den allerede forekommer i Fortællinger

1) jvf. Archæologia a. St. S. 217. — 2) Fornmanna Sögur IV, 246, 247. — 3) Det kan endnu bemærkes, da et Slags Horn i Middelalderen og senere hörte til Narres Udstaffering, at man i Frankrig har tillagt denne Brikke Navnet *fou*, og i England derefter *the fool*.

om Knud den Store 1028, formode maa være yngre end den ovenmeldte. Ordet betyder oprindelig, ligesom *ríðari*, en Rytter. Saaledes, med Hjelm, Skjold og Landse, forekommer Figuren virkelig blandt de paa Lewis fundne oldnordiske Brikker, som sees af den her ovenfor indförte Afbildning. Ogsaa paa Island vides denne Brikke at have haft Skikkelse af en Mand til Hest i Spil, som vel kunde være 200 til 300 Aar gamle. I det ovenmeldte ældste arabisk-europæiske Skakspil skal den være dannet som en Centaur. Paa Fransk kaldes den *chevalier* og paa Engelsk *knight*, hvilke Benævnelser aldeles svare til det islandske *riddari* og gamle svenske *riddare*[1], dog især det förste efter den ældste Betydning. En fuldt saa tydelig Erindring om dens rette Oprindelse ligger dog i det ældre engelske og endnu i Sverrig brugte Navn Hesten, *the horse;* og denne Skikkelse har Brikken i mange danske Skakspil; her antydes det samme ved et Hestehoved, hvorved den og sædvanlig udmærkes i Sverrig, Spanien, Italien og flere Lande.

Taarnet kaldtes *hrókr*, *rókr*, hvilken Benævnelse vist har været brugt fra de ældste Tider i Norden ligesom paa Island; Ordet betyder en vældig Kæmpe eller vild Kriger, ogsaa en stor og stærk Mand[2]. Madden, som har lagt Mærke til Björn Haldorsons Oversættelse af Benævnelsen, har meget heldig sammenlignet dens oldnordisk-islandske Navn med de gamle Persers *rokh*, som af Herlebot forklares ved en tapper Mand, Kriger eller Helt, og

1) Efter et svensk Haandskrift fra det 14de Aarhundrede i den Arnæ-Magnæanske Samling, Nr. 191 i Fol., angaaende Skakspillets ethiske Udtydning. — 2) jvf. Archæologia a. St. Tab. XLVIII. Som Madden viser, havde Brikken endnu en lignende Form i islandske Skakspil 1644, efter La Peyrere's Beretning fra Kjöbenhavn: Rokerne havde Sværd ved Siden og blæste i et Krigshorn samt kaldtes *Centuriones*.

som saaledes skal være bleven forestillet i deres Skakspil, hvilken Figur dog Araberne, som efter Koranens Bud ikke maae danne eller besidde Afbildninger af Menneske-Skikkelser, senere forandrede, men beholdt dog Navnet *(roukh* eller *rukh)*. Saaledes har denne Brikke endnu paa Island sit ældste persiske Navn, og havde der, endnu i det 17de Aarhundrede, sin gamle asiatiske Form, ligesom den og fordum kaldtes i England *rook, roke,* og i Sverrig *rok* eller *roçk,* og disse Brikker beskrives der i gamle Haandskrifter som *centuriones* eller *milites triarii in extremo agmine*[1]. Navnet gjenkjendes ogsaa i det Latinsk-Barbariske *roccus, rochus,* Franske *roc,* Italienske *rocca,* Tydske *roche*[2].

Bönderne. Denne danske, norske og svenske Benævnelse, Islandsk *bóndi,* i Fleertallet *bændr,* som i Betydningen stemmer overeens med det tydske *Bauer,* er vistnok den ældste nordiske for dette Slags Skakbrikker, da Bönderne som Fodfolk her stedse have udgjort Hærens Kjerne. Den nu mest brugelige islandske antyder vel det samme, men denne, nemlig *peð,* synes dog snarere at være en, maaskee af Klerkerne indfört Forkortelse af det Latinske *pedes,* lat. barb. *pedo, pedinus,* Fodgænger, Kriger til Fods, nu Infanterist; deraf og det Italienske *pedone,* Spanske *peone,* Franske *pion,* forhen *paon,* Engelske *pawn.* De kaldes og paa Islandsk *peðmaðr,* i Fleertallet *peðmenn,* samt *peðsnydda,* som vel erindrer om den Fig. 6 fremstillede islandske Brikkes Form og Dannelsesmaade, da dette Ord, udledt af at *sníða,* skjære, antyder Afskjæren eller Afstumpning. Endog i de indiske Skakspil ere Bönderne Soldater, ligesom og i Carl den Stores, forfærdiget af en Araber i Lille-Asien, eller, som andre ville,

---

1) Archæologia a. St. S. 242. — 2) Mandsnavnet *Hrókr (Rókr)* var almindeligt i Norden i de hedenske Tider; jvf. Rafns Fornaldar Sögur Norðrlanda III, S. 699.

af en asiatisk Græker, i hvilket sidste de dog mere skulle vise sig som blotte Skjoldbærere. Selv det indiske Navn *schatpada*, som tillægges Bönderne eller Soldaterne i visse Spillets Forhold, erindrer levende om det islandske *skákpeð*.

Vi have saaledes meddeelt, hvad der er os bekjendt til videre Oplysning af Skakspillets Brug og Figurer i det gamle Norden som Tillæg til Maddens Granskninger. Et klarere Lys vil maaskee med Tiden udbredes over dette interessante Spils ældste Historie, naar Opmærksomheden henvendes derpaa af europæiske Oldgranskere i forskjellige Lande, deels for at redde dets Oldsager fra Undergang eller Forglemmelse og deels for at forklare Benævnelserne i Fortiden. Sandsynligviis kunne vi især fra Rusland[1] og Storbritannien, som have udbredt deres Herredömme og Indflydelse over hele Asien[2], med Tiden vente fyldest-

1) Strahlenberg beretter, at blandt de utallige kostbare Oldsager, som först i det 18de Aarhundrede opgravedes af det sydlige SIBERIENS og de dertil grændsende Egnes hedenske Gravhöie, ved Siden af Monumenter med Skrifttegn, som meget ligne Nordens Runer, ogsaa vare hele Skakspil af Guld; Nord- und östl. Europa und Asien S. 356. — 2) Muligen ville ogsaa ÆGYPTISKE MINDESMÆRKERS og Oldtidslevningers Undersögelse kunne give noget Udbytte i denne Henseende. Det fortjener at bemærkes, med Hensyn til Skakspillets höie Ælde, at Brikker til et lignende Spil mellem to Personer, som i Störrelse og Hovedform synes at have maattet svare til de paa Lewis opdrevne, findes afbildede fra gamle ægyptiske Malerier i Rossellinis Monumenti dell' Egitto & della Nubia; see Texten Parte 2 T. 3, pag. 115—116, samt Afbildningerne M. C. Tab. CIII. Forfatteren siger selv derom: L'altro giuoco figurato li presso ha una certa analogia con l'antichissimo giuco degli scacchi. Nogle af Brikkerne ere grönne, andre gule. Et andet Slags Brikker, fuldkommen lignende visse i Island endnu brugelige for Bönder i Skakspil, sees i samme Værk, fra Medinet Abu, Afb. M. R. Tab. CXXII Fig. 2 og 3. Den ene af Spillerne menes at være Kong Ramses den 4de.

gjörende Underretninger om Skakspillets Oprindelse og förste Former.

OM DE SYDAMERICANSKE VILDES STEENÖXER,

ved Dr. P. W. Lund.

(Uddrag af et Brev til Selskabet, dateret Lagoa Santa i Brasilien den 10de Januar 1838).

Steenöxen var ved det förste Bekjendtskab, Europæerne gjorde med Brasilien, almindeligen udbredt blandt de Folkestammer, der beboede Kysten, Bredderne af de större Floder, samt det indre Höiland, hvorimod de aldeles vilde Stammer, der trak om i Kystkjedens Urskove, manglede selv dette ufuldkomne Erstatningsmiddel for vore huggende og skærende Instrumenter. Forbindelse med Europæerne har nu sat den störste Deel af Brasiliens Vilde i Besiddelse af Öxer og Knive af Jern, og disses raa Forbillede, Steenöxen, findes nu störstedelen ikkun som et historiskt Minde omspredt paa Jorden.

Den eiendommelige Form af disse Stene har ei undgaaet de portügisiske Indvandredes Opmærksomhed, og — mærkeligt nok — Overtroen har i dette Land fremavlet samme Forestilling om deres Betydning, som hos os. Almuen kalder dem „*Corisco,*" d. e. Tordenkile, og troer at den nedslaaende Lynstraale indeholder en slig Steen, og at det er med den at den anretter sine Ödelæggelser. Det förste Bekjendtskab med disse Stene gjorde jeg ved Bredderne af Tietéfloden i Provindsen *San Paulo,* hvor jeg forskaffede mig to, begge af Flint, og, saavidt jeg erindrer, mærkelig overeensstemmende i Form med nogle af de nordiske. De, jeg har havt Leilighed til at iagttage i

Provindsen Minas-Geraes, ere ei af Flint. Jeg har fundet een i Indgangen til Hulen ved Maquiné, hvilken jeg har omtalt i min Beskrivelse, som jeg har givet mig den Ære at indsende til det Kongelige Videnskabernes Selskab angaaende denne mærkværdige Hule. Dens Tilstædeværelse der vidner om, at denne Hule i fordums Tider har været besögt af de Vilde, men det mærkeligste ved den er Materien, hvoraf den bestaaer, thi den viste sig at være af Basalt, en vulkansk Bjergart, der hidtil ikke er fundet i Brasilien.

Den smukke Landsö Lagoa Santa, ved hvis Bredder jeg for Tiden opholder mig, synes i fordums Tider at have tiltrukket sig i en særegen Grad Indianernes Opmærksomhed, og lokket dem til Nedsættelse i dens frugtbare Omegn; thi Jorden omkring samme var ved Europæernes Ankomst beströet med deres Steenöxer, hvilke endnu ei sjeldent forefindes her. Jeg fandt selv strax ved min Ankomst een, der var af Hornblende, en Steenart, der i Haardhed nærmer sig Flint, men overgaaer den i Tunghed. — Jeg har foreviist den til Indvaanerne i Egnen, og de forsikkre mig alle, ei sjeldent at have fundet lignende „*Coriscos;*" dog har jeg hidtil ei været saa heldig at forskaffe mig nogen hos dem; thi Indvaanerne gjemme ei disse Stene; tvertimod, da de nære den Overtro, at, hvor de befinde sig, slaaer Lynstraalen ned „for at söge sin Broder," kaste de dem gjerne langt bort. Imidlertid tvivler jeg ei om ved fortsatte Eftersögelser at kunne forskaffe mig nogle.

Den almindelige Form af disse Öxer er en langstrakt sammentrykt Oval, tilskærpet i een eller begge Ender. Maaden hvorpaa de befæstes er fölgende: Indianerne udsöger til Skaft et haardt og dog seigt Træ, hvilket spaltes ved et Korssnit i den ene Ende. I dette Korssnit stikkes Stenen ned paa tvers, men i en lodret Plan, og de fire

oventil fremragende Ender af Skaftet knyttes sammen med en Cipó (træagtig Slyngplante). Denne Befæstningsmaade vil ved förste Blik forekomme meget ufuldkommen; imidlertid levere Brasiliens Skove paa den ene Side Træ af en saa overordentlig Fasthed og Seighed, og paa den anden Side Slyngplanter af en slig Böielighed og Styrke, at Befæstelsen af Stenen virkelig bliver langt fuldkomnere, end man skulde troe. I övrigt arbeider den Vilde, i Mangel af passende Materialier, ogsaa med den blotte Steen. — Det er indlysende, at saavel i sidste, som i förste Tilfælde Virkningen af et sligt Redskab maa være meget ubetydelig; ogsaa er virkelig dets Brug meget mere indskrænket, end vel i Almindelighed antages. Den Vilde er ingenlunde i Stand til med en slig Öxe at fælde et Træ. Maaden, paa hvilken han gaaer frem for at opnaae denne Hensigt, er fölgende: Han hakker saalænge med sin Öxe paa den ene Side af Træstammen, til han har tilveiebragt en ringe Huulhed; i denne anbringer han en Glöd, hvilken han underholder ved Paapustning, indtil den er bleven forvandlet til Aske. Asken blæses nu ud, og det forkullede Omfang af Huulheden hakkes lös med Steenöxen. Den saaledes noget udvidede Huulhed fyldes paa ny med Glöder, og den omtalte Fremgangsmaade gjentages nu, indtil hele Træstammen paa denne Maade er gjennemsveden, en Operation, der medtager mindre Tid, end man skulde troe, og — hvad for den Vilde er af stor Betydning — koster mindre Anstrængelse, end at gjennemhugge den hele Stamme med et skærende Instrument. Er den omhuggede Stamme bestemt til Forarbeidelsen af en Canoe, da afskalles först Barken med Steenöxen, og, naar Stammen er tilbörligen törret, bedækkes den paa den opad vendende Side i sin hele Længde med Glöder, og Udhulingen gaaer da for sig efter samme Princip, som den omtalte Gjennemsvien af Stammen.

BESKRIVELSE OVER NOGLE MINDRE FUND AF MÆRKELIGE OLDSAGER; VED OLDSAG-COMMITTEEN.

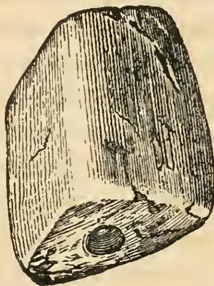
A. ET FUND VED LÆSTEN I JYLLAND AF RAVSAGER FRA STEENALDEREN.

I November Maaned 1837 var en Arbeider beskjeftiget med at grave en Gröft igjennem en Eng ved Læsten, Sönderlyng Herred, Viborg Amt, to Miil VNV for Randers. I en Dybde af tre Fod, i meget vandholdig Mosebund stödte han under Arbeidet paa noget som raslede og vakte hans Opmærksomhed, fordi han efter Mosebundens Beskaffenhed ikke ventede der at træffe Smaastene. Han optog nogle Stykker med Haanden og afvaskede dem, og bemærkede da snart, at det ikke var Stene, men Rav. Han borttog nogle Træstumper og adskillige Stykker der lignede Kul, som laae over Ravet, og trak efterhaanden en Mængde Ravsager frem, der laae samlede paa eet Sted, under hvilke han atter fandt Træstumper. Disse kastede han tilside, og lagde ikke synderlig Mærke til dem, dog forekom det ham at de vare af Gran eller Fyr, 3 til 6 Tommer lange og af ubetydelig Brede, og at de fleste laae underneden. En Kasse, syntes ham, havde det ikke været, rimeligviis altsaa en Spand eller andet Kar af Bödkerarbeide. — De fleste Sager indsendtes umiddelbar efterat Fundet var skeet, de övrige först senere i 1838. Samlingen indeholder: a) 25 Stykker der ikke ere gjennemborede, men tildeels ved Kunst givne en Fordybning paa Midten, saaledes at de kunde fastbindes, og have muligen tjent til at indsættes i en Stroppe; en saadan fremstilles her:

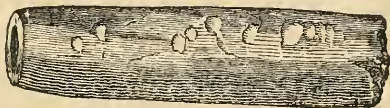
flere af dem vise Spor til Slid paa Midten; b) 500 större og mindre Stykker uden videre Forarbeidning end alene den at de ere gjennemborede, saa at man har ladet dem beholde den oprindelige Större- relse, hvilken ogsaa andre Fund vise at man har sat Priis paa og sögt at vedligeholde, naar denne var mere end almindelig; fremdeles c) et hammerformet og

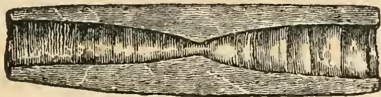

d) 59 tresidede Stykker af Form som et efter Höiden gjennemboret ligestaaende trekantet Prisma; disse, af hvilke een her afbildes, synes at have været brugte som Perler; e) 460 cylinderformede Perler af ½ til 2½ Tommes Længde, ikke dreiede, men paa en temmelig raa Maade forarbeidede, saa at de, efterat være ved et simpelt Redskab tildannede og paa en ufuldkommen Maade forsynede med

Huller, blot ere slebne lidt paa Ydersiden. Det Ufuldkomne ved Forarbeidningen bliver især synligt ved at undersöge den indvendige Deel af Perlerne. Intet Stykke i det hele Fund har noget Kjendemærke af at et Bor har været anvendt, og netop paa de langagtige Perler, hvor man mest havde behövet dette, er det allertydeligst at man ikke har kjendt det. Afbildningen af en saadan Perle, seet saavel fra Ydersiden som ogsaa i Gjennemsnit, fremstiller dette klart for Öiet; Hullet har man tilveiebragt ved fra begge Ender

at arbeide sig ind med et formodentlig trekantet spidst

Redskab, hvilket man har dreiet rundt; som en Fölge deraf er Hullet i alle længere Perler, ligesom i den her fremstillede, snævrere i Midten end mod Enderne, hvilket naturligviis ikke var blevet Tilfældet, om man havde betjent sig af et Bor. Af det Baand, paa hvilket Perlerne have været trukne, sees Spor i adskillige af dem, og har Hr. J, Steenstrup desangaaende foretaget en nöiagtig Undersögelse. „Skjöndt Hullerne", saa beretter han derom, „fornemmelig ere fyldte med Törvemasse, har det dog lykkedes mig, under Mikroskopet at gjenkjende deri smaae Stykker, som opblödte vise en Structur, der ingen Tvivl kunde lade tilbage at de virkeligen vare Levninger af en *Tarm;* da der nu ingen Rimelighed er for at saadanne Stykker skulle have hört Törvemassen til, og senere ere indkomne i Hullerne tilligemed denne, antager jeg det for afgjort, at Perlerne have været baarne paa Tarmstrænge." f) 2800 smaae runde, eller rettere rundagtige Perler, meget unöiagtige; g) 50 aflange med 4 eller 5 Huller gjennemborede Stykker, der have tjent som Mellemstykker i Perlehalsbaand af flere Rader; h) 5 til samme hörende Endestykker, i hvis ene Ende 4 eller 5 Huller ere anbragte for de forskjellige Perlerader, i den anden, som er tilspidset, eet Hul, hvori Smykket bares. Hvorledes disse uden Tvivl have været anbragte, overbeviser man sig bedst om ved Betragtningen af nedenstaaende Afbildning:

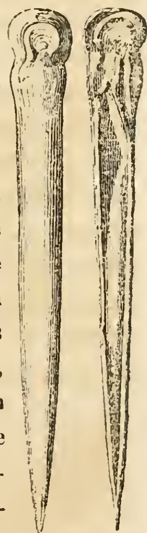

Det hele Fund bestaaer saaledes af 3900 Stykker, der veie 17 Pd., og er det betydeligste Fund af Ravsager der

vides at være gjort, næsten ligesaa betydeligt som alle andre i Norden hidtil bekjendte tilsammentagne. Dette Funds fuldstændige Tilveiebringelse, som netop giver det större Betydning, skyldes DHr. Pastor Bruuns, Kjöbmand Meyers, Amtsfuldmægtig Olsens og Overauditeur Timms Deeltagelse og forenede Bestræbelser.

B. EN GRAVHÖI PAA MÖEN FRA OVERGANGSPERIODEN FRA STEENALDEREN TIL BRONCEALDEREN.

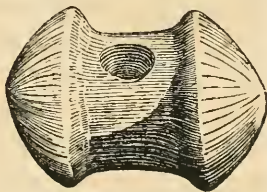
Omtrent til samme Tid som den betydeligste Deel af de til ovenomtalte Fund hörende Sager modtoges, erholdt man fra Grosserer Hage i Stege adskillige i en stor Gravhöi i Nærheden af Stege paa Möen fundne Ravsager, tildeels af selvsamme Art, saavel Hængestykker, som rundagtige og cylinderformede Perler. Nederst i denne Gravhöi var et af store Kampestene dannet Gravkammer, hvori disse Ravsager laae ved flere Skeletter af *uforbrændte Liig*, i Forbindelse med Sager af *Flint*, saasom Kiler, Meisler, Knive, hjerteformede Pilespidser, halvmaaneformede Redskaber, fremdeles tre Meisler, to *Prene* og en cylinderformet Perle *af Been*, Urner og Gravkar af Leer, som ikke indeholdt brændte Been, men tildeels Spor af en hvidagtig Substants, et *Trækar*, hvoraf dog kun Fragmenter optoges, men *aldeles intet af Metal.* Som Beviis paa Ælde tjene ogsaa de her i Forbindelse med Steensagerne fundne Redskaber af Been. Da saadanne vel oftere ere fundne, men sjelden indsendte, have vi fremstillet een af Prenene i halv Störrelse, seet fra to Sider. Det er kun Spidsen der er forarbeidet og meget skarp tilsleben, iövrigt det naturlige raa Dyrebeen. Dette Stykke synes at være meget vel

skikket til at bore Huller igjennem Skind med, ligesom Beenmeislerne til at udglatte Syninger paa Skindklæder, af hvilke man sikkert har betjent sig i den Tidsalder, hvortil disse Sager höre. Överst oppe i samme Gravhöi, aldeles adskilt fra Gravkammeret, var indrettet en lille steensat Kiste, meget mindre end at deri noget Liig har kunnet være nedlagt. I denne stod en Leerurne med massivt Laag indrettet med Fals til at gaae ind i Urnen, som indeholdt *brændte Menneskebeen*, og ovenpaa disse vare nedlagte en *Pincette* og to *Knive* af *Bronce*, den ene af Form som et bredt Sværd, men kun 4 T. lang, Haandtaget endende sig i en Ring, den anden med omböiet Haandtag og med bölgeformede Zirater indgravede paa den ene Side. Dette övre Gjemmested hörer saaledes til Broncealderen, det nedre store Steen-Gravkammer derimod, hvori Ravsagerne laae, til den ældste Periode eller Steenalderen. Hvad man ved flere Gravhöie har bemærket, sees ogsaa her, nemlig at de have været Familiegravsteder, og ikke uden Grund have haft Navn af Æthöie, saa at de ogsaa efter forandrede Forhold ere i længere Tid blevne benyttede. Den her omtalte Höi skjönnes at være fra Overgangsperioden fra den ældre Religion og Begravelsesmaade til den Ligenes Forbrænding, som i Broncealderen var herskende. Dette mærkelige Fund, ligesom flere andre, af hvilke vi her ville omtale nogle, tjener til Beviis paa at hint store Ravsagefund fra Læsten tilhörer den samme Tidsalder, hvilket ogsaa især Sagernes Form og raa Forarbeidning uden Hjælp af Dreierbænk eller Bor bekræfter. En Ravhandler i den fjerneste Oldtid, den Gang Engen ved Læsten endnu var en betydelig Indsö, har i den forlist sit kostbare Forraad, der ved at henligge i Vand er blevet bevaret, og nu efter flere Aartusinders Forlöb vækker især deres Opmærksomhed, der söge Kundskab om de længst fremfarne Tider.

C. UNDERSÖGELSE AF TVENDE GRAVHÖIE I BORRE SOGN PAA MÖEN.

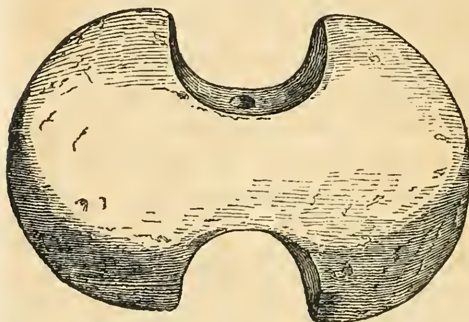
Tvende andre i 1838 paa Möen gjorte Fund, hvis videnskabelige Udbytte skyldes Pastor Freuchen til Magleby, bekræfte end yderligere den ovenanförte Tidsbestemmelse. I Borre Sogn, nordenfor den fra Budsemarke til Raaby förende Vei ligger en Mark, som synes at have været en Holm i det Sund, der tidligere adskilte Höie-Möen fra den övrige Deel af Landet. Denne Mark indeholder en stor Mængde Gravhöie af forskjellig Beskaffenhed, blandt hvilke tvende tæt ved hinanden beliggende nylig bleve aabnede. I den ene var et 18 Fod langt og paa Midten 9 Fod, mod Enderne 6 Fod bredt HALVKORSFORMET GRAVKAMMER med Indgangen i Sydost. I selve KAMMERETS nordlige Ende laae, foruden Skelettet af en Kat, flere *Ravsager*, tildeels af selvsamme Art som de ved Læsten fundne, saasom en cylinderformet, en hammerformet og flere rundagtige Perler; foruden disse endnu et andet Slags, tildeels meget store, der ere lidt fuldkomnere forarbeidede, af hvilke een fremstilles her ved Siden. Ogsaa to gjennemborede Skiver, ligeledes af Rav, vare i dette Fund, fremdeles en

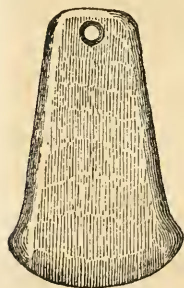
Naal af *Been* med Zirater indridsede paa fri Haand, og et ligeledes paa fri Haand, uden Hjælp af Bor, i den överste Ende anbragt Hul; flere *Urner af brændt Leer*, af hvilke dog kun Fragmenter erholdtes. Den ene har istedenfor Örer haft en Zirat, der har skullet forestille to Öine. Paa et andet Fragment sees Stribezirater, bestaaende af indstukne Trekanter. I GANGEN tæt ved Indgangen laae to *Menneskeskeletter* med Hovederne indad imod Kammeret, og ved det enes höire Haand en med Flammezirater udziret udmærket *Flintkniv* med Haandtag af Form

som Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed 1 B. Tab. III Fig. 21; den er 12½ T. lang og saaledes den störste man hidtil kjender af denne Art. Imellem begge Skeletter laa en anden mindre Flintkniv af 6 T.s Længde og uden Flammezirater, tre Flintkiler og en tresidet Flintpilespids, og derved en 6 T. höi med en lille Udhugning og to Örer forsynet *Hænge-Urne*, paa hvilken udvendig ere anbragte indstukne Zirater i Flammer stillede i dobbelte Rader. Ved Födderne af de to Skeletter laa et Cranium.

I den anden af de to undersögte Höie var et ovalt Gravkammer af 7 Fods Længde og 5 Fods Höide, hvortil i Öst en Gang förte. I selve GRAVKAMMERET fandtes en paa fri Haand udarbeidet *Urne* uden Zirater og uden Hank; fremdeles en Kniv, 3 Smalmeisler og en Kile af Flint, samt enkelt *Ravsager*, nemlig nogle cylinderformede og to hammerformede ualmindelig

store Perler, af hvilke den ene her ovenfor fremstilles. Ved at sammenligne den med Steenhamrene, som ere afbildede i Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed 1 B. Tab. IV Fig. 41, vil man see dens Lighed med disse. En endnu större Lighed bemærker man ved et her fundet Hængezirat, ligeledes af Rav, i Form af en gjennemboret Steenkile; jvf. Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed 1 B. Tab. II Fig. 11. Dette er et sjelden forekommende Stykke, hvis Forbillede synes utvivlsomt. I selve Kammeret fandtes *intet af Metal*, i GANGEN der

imod stod en Urne, hvori *brændte Been* af et Barn og en *Broncesaug*, indrettet til at indsættes i et Træskaft; og OVEN OVER KAMMERETS DÆKSTEEN omtrent en Fod under Jorden fandtes Klingen til *en Dolk* og to Spiral-Fingerringe af *Bronce.*

D. ET FUND PAA VINKEL MARK VED VIBORG.

Ogsaa i Jylland ikke langt fra Læsten gjordes i 1838 et analogt Fund, hvorved ligeledes *Ravsager* fremkom lignende dem som fandtes ved Læsten. Ved Gravning i en Höi paa Vinkel Mark, Högslev Sogn, Viborg Amt, opdagedes et steensat Gravkammer med en dobbelt Indgang, een i Öst og en anden i Vest. Deri fandtes tre *Menneske-Skeletter*, de to ved Siden af hinanden, og ved deres Hoveder hensat et paa fri Haand udarbeidet *Gravkar* af brændt Leer af Form som en stor Theekop med en Rad indskaarne Zirater paa Bugen. Paa dette Kar, der ikke indeholdt brændte Been, sporedes saavel indvendig som udvendig Levninger af en hvidagtig Materie, der ogsaa var neddryppet paa en ved Födderne liggende *Steen-Öxhammer*, som har en Knop istedenfor Banen, af Form som Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed 1 B. Fig. 38. De her fundne *Ravsager*, der tilligemed de formeldte Gjenstande indsendtes af Assessor Eberlin, bestaae af smaae Perler af raa Forarbeidning og Stykker, som man har ladet beholde deres naturlige Form og alene med et ufuldkomment Redskab anbragt et Hul igjennem. I Höien var *intet af Metal* at spore.

E. FUND VED TOLNE I HJÖRRING AMT.

I to Steenkamre i en betydelig rectangulair Steensætning ved Tolne Kirke i Horns Herred, Hjörring Amt, fandtes, og indsendtes af Justitsraad Juel i Frederikshavn, en flad, ei sleben 5 T. lang Kile, en Flække og to hjerteformede, 1 T. lange, Pilespidser af Flint, hvilke ere meget

nöiagtig og fiint tilhuggede med udtakkede Kanter, samt en af Calcedon udhugget, 1¼ T. lang, Pilespids af en ualmindelig Form, der nærmer sig de hjerteformedes, men er uden Indsnit. Endvidere et Stykke Rav med et Hul anbragt igjennem, og en langagtig Perle med Fragmenter af flere, samt

en dobbelt Knap af Rav aldeles som de mangfoldige af Bronce man har fundet oven i Urner; dog er Midterstykket her maaskee lidt tykkere, for at give det större Styrke. Denne Ravknap viser tydelig at de lignende af Metal ikke, som man har formeent, have været anbragte paa Skjolde, men maae have været brugte, ligesom den her fremstillede, ved Klædningen. De ligne aldeles Böndernes Skjorteknapper. Det fortjener ogsaa at bemærkes, at man sædvanlig ikkun finder een saadan Knap i en Urne i Forbindelse med de andre deri liggende Sager. Ravknappen tilhörer rimeligviis en noget sildigere Tidsalder end de foran omtalte Ravsager, i hvorvel den Forbindelse, hvori den er funden, synes at henvise til Steenalderen.

EFTERRETNING OM UNDERSÖGELSEN AF TO STEENDYSSER I VEIBYE SOGN, VED J. J. A. WORSAAE.

I Veibye Sogn, Holboe Herred, Frederiksborg Amt, findes en stor Mængde af de saakaldte „Steendysser", som nu dog næsten alle ere forstyrrede og have forandret deres oprindelige Udseende. I uskadt Tilstand have de sædvanligviis bestaaet af en lav med Stene omsat Jordforhöining i Öst og Vest eller Syd og Nord, paa hvis Midte Dækstenen til et i Jorden skjult Gravkammer var tilsyne. Gravkamrene dannedes som oftest af 4 à 5 Stene i Rundkreds med Overliggere, men i nogle have de været aflange, saaledes at Sidevæggene dannedes af to

lange flade Stene, hvis Ender forenedes ved en tredie flad Steen. Af alle de Dysser, der findes i Sognet, har ikke en eneste Spor til en ordentlig steensat Indgang, men de have kun i Öst en Aabning mellem Sidestenene, som vel fordetmeste har været tillukket med en flad Steen. Ligeledes have Gravkamrene den Eiendommelighed, at de alle findes opfyldte med faststampet Steengruus, hvilket sandsynligviis er Aarsag til, at de Skeletter, som ere nedlagte i dem, ere enten ganske fortærede eller saa skjöre, at de næsten ikke taale at beröres.

Blandt de forskjellige Dysser, som ere blevne aabnede paa denne Egn Tid efter anden, ville vi her i Særdeleshed betragte de to störste i Veibye Sogn, som fortrinligen udmærkede sig ved de i dem fundne interessante Oldsager.

Tæt ved Veien, der förer fra Veibye til Mynge ligger paa Gaardmand Jörgen Larsens Mark i Mynge en stor Steendysse, som desværre er meget forstyrret. Af Bönderne kaldes den Isaksdys, fordi en Mand ved Navn Isak for henved 80 Aar siden skal være bleven ihjelslagen ved at falde fra Hesten ned paa en af de store Stene, som omgive Höien. Denne bestaaer af en temmelig lav, men lang og bred Jordforhöining i Retningen NV. til SO., og er omringet af en beundringsværdig Samling af svære Stene, der danne en dobbelt Steensætning, som i NO. har endt sig i en Spids, hvortil der endnu findes Spor. I den östlige Ende er Höien flad og temmelig lav, hvorimod den i NV. er mere ophöiet og belagt med nogle store tæt sammen i Rad liggende Stene, som see ud til at være sprængte fra hinanden, hvoraf man kunde formode, at de forenede have udgjort Dækstenen til et Gravkammer, som nu dog ikke vil kunne undersöges, för disse Stene komme bort.

Da jeg oftere havde betragtet denne formedelst sin Störrelse mærkelige Dys, undrede jeg mig over, at intet

Gravkammer var tilsyne, endskjöndt Dyssen ingen synderlig Höide havde uden i den nordvestlige Ende. Eieren forklarede mig derfor, at han for nogle Aar siden havde sprængt en meget stor Steen i SO. paa Höien og ligeledes at han af og til i NV. tæt under de ovenfor omtalte i Rad liggende Stene, havde fundet ganske simple Leerkrukker fyldte med Been og Aske. Da jeg havde erholdt disse Efterretninger, sögte jeg nöie efter der hvor den store Steen havde ligget, og fandt ogsaa nogle Spidser af Sidestenene til et Gravkammer, hvis Dæksteen Bonden fölgelig havde bortfört. Paa min Forespörgsel, om han nogensinde havde ladet grave under den store Steen, erholdt jeg til min Opmuntring et benægtende Svar og begyndte derfor (14de April 1838) med stor Forsigtighed Gravningen her. Men uagtet al anvendt Flid kunde det ikke lykkes at erholde alle Oldsagerne ubeskadigede, da Kamret var ganske opfyldt med Steengruus, der var saa fast stampet, at man næsten ene kunde anvende Hakken. Efter een Dags Arbeide med 2 Mand fik jeg et Gravkammer renset af omtrent 6 Alens Længde, 3 Alens Brede og 3 Alens Höide, hvori Sidevæggene dannedes af 7 à 8 store paa den indvendige Side flade Stene, af hvilke Bonden havde sprængt nogle paa samme Tid som Dækstenen. I Ö. lidt til N. skal der have staaet en meget stor, men ganske flad og tynd Steen ligesom en Dör, hvilken nu var omvæltet og ganske tildækket med Jord. Ligefor det Sted, hvor denne havde staaet og Indgangen rimeligviis havde været, fandtes nogle Fragmenter af en liden raae Urne, ligesom jeg ogsaa i Ö. og SO. fandt nogle faa ganske fortærede Skaar af Urner, men meget ubetydelige Spor til Skelettet. Jeg formoder, at Urnerne have staaet tæt op til de sprængte Sidestene, da Skaarene netop fandtes paa deres Plads, og at de derved ere knuste. Midt i Gravkammeret lige ved Bunden var lagt som et

Slags Leie en aflang Række af temmelig store Haandstene omtrent saaledes ⁝......⁝. Ovenpaa denne Steenbelægning, hvori maaskee det nu fortærede Liig er bleven nedsat, saavelsom ved Siderne deraf fandtes en Mængde Sager af Rav og Steen, som dog ikke laae i nogen bestemt Orden, men rundtomkring i alle Hjörner af Kamret. Kun syntes de i Öst henlagde Sager at være större og smukkere, end de andre. Mærkeligt er det, at saavel de i denne Grav, som i andre lignende paa samme Eng fundne Steensager bære ganske tydelige Præg af at have været nye, da de bleve nedlagte med den Döde. Mange af Kilerne ere saaledes f. E. aabenbart tildannede i Hast og med en vis Skjödeslöshed, men desuagtet ere de tildeels alle saa skarpe, at de vistnok aldrig have været anvendte til Arbeide. Heraf kunde man fristes til at troe, at den Afdöde ikke har faaet sine sædvanlige Steenredskaber med sig, men at nye ere blevne begravede med ham. De fundne Sager ere:

Af Rav. 1. *Fragment af en efterlignet Öxe*, der har været tveegget og havt en Længde af c. $1\frac{1}{2}$ T. og ved Eggen en Brede af c. $1\frac{1}{4}$ T.; fandtes i Öst. 2. *Otte lignende* men meget mindre, samt adskillige Fragmenter. 3. *En Hammerform* liig den i Nord. Tidsskr. for Oldk. 1 Tab. IV Fig. 46 afbildede af Steen. Denne er $\frac{3}{4}$ T. lang og $\frac{3}{8}$ T. bred. 4. *En anden Form* liig den sammesteds Fig. 37 afbildede. 5. *En halvrund Knap* med et Hul forneden, rimeligviis bestemt til at befæstes i Klædningen. Den er af en hidtil ubekjendt Form og derfor her afbildet. 6. *En stor Knap*, der er meget fortæret; den har oprindeligen bestaaet af 2 store runde Hoveder, gjennem hvis Forbindelse et Hul har været boret; fandtes i Öst. 7. *Otte lignende*, hvoriblandt en temmelig stor i 2 Stykker, samt en heel Deel Fragmenter. 8. *En flad Perle* af $1\frac{1}{3}$ T. Længde og $\frac{3}{4}$ T.

Brede, fandtes i Öst. 9. *En Perle* noget liig et Hjerte, gjennemboret paa den brede Side henimod den ene Ende. 10. *En aflang og ved Enderne tilspidset Perle*, 1 T. lang og ½ T. bred, med Fragmenter af lignende. 11. *En rundagtig Perle* med nogle Brudstykker. 12. *Endeel smaae Perler*, deels lange og smale, deels runde, samt en stor Mængde Fragmenter. Af ubeskadigede Perler fandtes saaledes 25, og man kan efter de tilbageblevne Stykker slutte at ligesaa mange ere gaaede itu deels af Ælde deels ved Opgravningen.

Af Steen. 13. *Elleve Kiler af Flint med fiirsidet Bane* (7½—3½ T.), slebne paa de to flade Sider. 14. *Syv flade Kiler* (5½—4 T.), slebne paa samme Maade. 15. *En Huulmeisel* med fiirsidet Bane, sleben paa alle Sider, 6 T. lang og 1½ T. bred. 16. *En Smalmeisel*, sleben ved Eggen, 6 T. lang. 17. *En Flintkniv* af almindeligt Slags uden Haandtag, 5 T. lang. Senere har jeg erfaret, at ved en tilfældig Gravning skal være fundet en större Steenkniv, som blev brækket og bortkastet. 18. *To Steenhamre*, af hvilke den ene kun er et Fragment, den anden af almindelig Form med afrundet Bane, 5 T. lang og 2 T. bred. 19. *En trekantet Pilespids*, 2¾ T. lang, smukt tilhuggen. 20. *Fjorten Flækker*, for det meste 5, 4 og 3 T. lange. 21. *Et krumt, halvrundt og tilslebet Flintstykke*, 4¼ T. langt, som seer ud til at være udflækket af et andet. Dette Stykke, som fandtes over 2 Alen dybt i Midten af Gravkamret, er, saavidt skjönnes, det mærkeligste af Alt hvad der fandtes i Graven. Deels udmærker det sig nemlig ved en ganske særegen Form (see vedstaaende Afbildning) og deels var det, hvad Jernrusten paa det udviser, nedlagt ganske tæt ved 22. *Et Stykke krumt böiet Jern*, 2½ T. langt og 2 T. bredt, som i Midten er gjennemboret, hvis Bestemmelse nu neppe vil kunne udfindes. Ved Siden af dette fandtes nogle smaae

Jordklumper gjennemtrængte af Jernrust, ligesom ogsaa Trækul sporedes her og paa flere Steder i Graven. Det maa her endnu bemærkes, at en Hestetand af almindeligt Slags fandtes omtrent midt i samme.

Den anden store Steendysse paa Gaardmand Lars Hansens Mark i Veibye tæt ved Stranden paa det saakaldte „Hanebjerg" er blandt alle lignende i Sognet den bedst bevarede. Paa en liden lav af omtrent 18 Stene omsat Höi findes nemlig i N. og S. to af Jorden fremragende Gravkamre, som hver bestaae af 5 Stene i Rundkreds med en meget stor Overligger, af hvilke den största og nordligste kaldes „Munkestenen", fordi, som Bönderne sige, „Munkene have sat den op". Det Kammer, som denne Steen bedækkede, var c. 3 Al. i Diameter og $2\frac{1}{2}$ Al. i Höide og det bedst bevarede, men tillige det mest aabne, hvilket formodentlig har sin Grund i en tidligere Undersögelse. Uagtet jeg nemlig (24de Mai 1839) med störste Omhyggelighed lod Jorden udrense, fandtes dog aldeles Intet uden nogle adspredte Beenstumper og et lidet Brudstykke af en raae stribet Urne tilligemed Trækul. I det sydlige Gravkammer vare derimod nogle af Sidestenene ved Indgangen i Öst styrtede sammen, hvilket havde forhindret tidligere Eftergravninger. Efter at have gravet en Aabning mellem Sidestenene lod jeg en Mand krybe ned i det ikke heelt tilstoppede Gravkammer, for at udrense Jorden og Stenene. Omtrent 1 Alen dybt i V. fandtes 1. *en meget smuk flad Flintkile* ($4\frac{3}{4}$ T. l., 2 T. b.), og kort efter omtrent paa samme Sted 2. *en lignende* (4 T. l., $1\frac{1}{2}$ T. b.), og i samme Dybde i SV. 3. *3 trekantede Pilespidser* $2\frac{3}{4}$—$2\frac{1}{2}$ T. l.), af hvilke de 2 bleve noget beskadigede. Da Jorden tildeels var afdækket, sporedes tydelig 2 Skeletter, som laae med Hovederne mod V. og Benene mod Ö., men som vare saa fortærede, at kun meget faa Levninger af Hovedskallerne og nogle Tænder kunde optages. Oppe ved Hovederne

fandtes 4. *en Flintkniv* c. 6 T. lang, som ved den vanskelige Gravning sönderbrödes, saavelsom det ved Siden deraf nedlagte 5. *Jernstykke i Form af et Knivsblad,* 2½ T. langt og ¾ T. bredt. Ved en Nagle paa Siden var dette i den ene Ende befæstet til et Træstykke formodentlig et Slags Skaft, som hensmuldrede ved Berörelsen. Endvidere fandtes i S. henlagt 6. *en Huulmeisel* (6½ T. l., 1½ T. b.), sleben paa alle Sider og 7. *endeel Flækker,* samt nogle ganske fortærede Levninger af Rav. Muligen kunde man endnu finde flere Sager i den östlige Ende af Gravkammeret, men her vovede jeg ikke at lade grave af Frygt for at Stenene der ganske skulde styrte sammen.

Höist mærkeligt er det, at netop i disse to störste Steendysser i Sognet, og ikke i de andre, som bleve undersögte, fandtes Brudstykker af Jern i Forbindelse med Levninger af Skeletter og Sager af Steen og Rav, hvilket Alt tyder hen paa Gravenes meget höie Ælde. Ifölge den Beliggenhed, Jernstykkerne havde i Gravkamrene, synes det ikke rimeligt at de i sildigere Tider ere komne derned; om det först fundne Stykke kan jeg sige dette med temmelig Vished, da jeg selv var tilstede ved Opgravningen, men da det sidste blev fundet, var jeg uheldigviis gaaet et Öieblik bort, og maa derfor holde mig til Arbeiderens Udsagn, om hvis Troværdighed i saa Henseende jeg dog aldeles ingen Grund har til at tvivle. Det vilde derfor være önskeligt, om man ved fremtidige Undersögelser af Steendysserne[1] ret nöie vilde lægge Mærke til, om Jernsager oftere findes i dem, da det derved vil kunne afgjöres, om disse her fundne Jernstykker virkelig hidröre fra samme Tid som Steensagerne, eller om de maae antages i senere Tider at være blandede med dem.

1) jfr. iövrigt Ant. Annal. IV, 489 og Nord. Tidsskr. f. O. 3 B. S. 301.

OM NORDBOERNES ÆLDSTE GUDSDYRKELSES-STEDER, KALDEDE *VE* ELLER *VI*, SAMT DENNE BENÆVNELSES OPRINDELSE OG AFLEDNINGER; VED FINN MAGNUSEN.

Da vi her især komme til at omhandle de Gudsdyrkelses- eller Helligdoms-Steder, hvor den hellige Ild fordum forvaredes og blussede ved höitidelige Leiligheder til Guddommens Ære, tillader jeg mig her forelöbigen at fremstille de Aarsager dertil, som jeg, efter mangeaarige Forskninger i selve Kildeskrifterne og Nordboernes i Almuetroen lige til vore Dage bevarede Meninger, med stadigt Hensyn til andre beslægtede eller tilgrændsende Folks tilsvarende kosmologisk-religieuse Anskuelser, i andre Skrifter forlængst tildeels har sögt at udvikle.

Den saakaldte gamle Verdens ældste og mærkværdigste Folk, hvortil man og kan regne vore Forfædre, Skandinaverne, have antaget at en alstraalende Ild- og Lyshimmel omgav den synlige Stjernehimmel, der atter omfattede Jordklodens Luftsphære. Af Grækerne kaldtes den ἡ ἐμπυραῖος, hvoraf det endnu temmelig almindelig brugte Ord *Empyræum*. Af slige Begreber dannede vore hedenske Forfædres Digtninger saavel Ildverdenen Múspell (det gammeltydske *Múspilli)*, som den överste Lyshimmel, de overhimmelske Lysalfers Bolig med den höieste Guddoms Hovedsæde, tillige engang de salige Menneskeaanders Opholdssted, kaldet *Gimle*. Man forestillede sig at det uskabte höieste Væsen, Verdens förste Frembringer, boede i det höieste Lys og den oprindelige Æther. Derunder laa den synlige Himmel, hvis lysende Kloder, Sol, Maane og Stjerner, kun vare smaa Dele af hin Ildhimmel, omsatte hid for at oplyse, pryde og varme Jorden. Stjerne- og Lufthimmelen meentes i det Hele at regjeres af en Guddom, som vel

af de fleste ansaaes for at være vor synlige Verdens höieste, ogsaa at betragte som dens Aand, Sjæl eller Aande, hvorved hele Verdenslegemet bevægedes, men de troede dog at den var undergivet den allerhöieste, evige Gud, der ligesaalidet var synlig eller fuldkommen tænkelig for Menneskene, som den usynlige överste Himmel, hans evige Bolig. Sol, Maane, Planeter og flere Stjerner meentes at regjeres og styres af guddommelige Aander, om hvis Indflydelse paa Livet Hedningerne fandt sig overbeviste. Heraf opstod Himmellegemernes guddommelige Tilbedelse og ligeledes Astrologien med dens vidunderlige Spaadomme om det Tilkommende, af Stjernernes forskjellige Bevægelser og Stillinger. Ligesom de Gamles Phantasie saaledes befolkede Himmelen med straalende Guddomme, saa fik ogsaa Skyluften eller Jordens Dunstkreds sine egne styrende Aander. Her viste den vældige Tordner sig med funklende Glands og knusende Kraft; ofte valgte han de höieste Alper til sit jordiske Opholdsted, naar det behagede ham at nedstige fra det egentlige Gudebjerg, som hvælver sig over Jorden, nemlig Himmelen selv, saaledes som den viser sig for det menneskelige Öie. Der viste og forskjellige skinnende Luftsyn eller Meteorer sig, som man flux gjorde til Guder eller Gudernes Sendebud o. s. v. Endelig kom de fleste hedenske Folk til at forestille sig *Himlen* som *Jordens* Ægtemand, da den synes at hvile over Jorden og befrugte den ved Varmestoffet. Denne formeentlig egentlige Himmelgud antoges da for det avlende Naturprincip, Jorden (eller den Luft hvoraf den omgives) for det födende. Af en slig Forbindelse sagde man fordum næsten overalt at de övrige Naturguder og siden Menneskene vare fremkomne. Saaledes blev f. Ex. hos os Odin (der dog skyldte Alverdenens eller Empyræets Guddom sin förste Tilblivelse) betragtet som den skabte Verdens *Alfader*, Frigga eller Jorden som *Almoder*. Da Hed-

ningernes Hovedreligioner dog, ligesom de fleste eller alle i vore Dage, deelte sig i adskillige Sekter, ærede andre *Solens* mandlige og *Maanens* kvindelige Guddomme som de överste og som al Frugtbarheds Givere; hos os have de været personifiserede ved Navnene Freyr og Freya, der udtrykke lignende Anskuelser.

Endvidere antog den oldnordiske Kosmogonie et Slags Trefoldighed af skabende Guddomme, nemlig *Odin* (som Verdensaand) og hans tvende Brödre, *Ve* eller *Lodur*, som efter min i andre Skrifter udviklede Mening betegnede Ilden, og *Vile* eller *Hæner*, der synes at betyde Lyset. Ved deres velgjörende Indflydelse fremstod den organiske Skabning af det uformelige, mörke, kolde og ufrugtbare Chaos, kaldet *Ginnúngagap*, og de betragtedes tillige siden (efter den yngre Eddas Udtryk), som Himlens og Jordens Styrere (eller bestyrende Guddomme), ligesom de ogsaa havde givet de förste Mennesker Aanden (eller Sjælen), tilligemed Forstanden, det varme Blod og den skjönne, skinnende Farve.

De ældste Folks Forestillinger befolkede ikke alene Himmelen og Luften med de höiere Guder og andre dem underordnede, men de deelte endog Jorden mellem mangfoldige Elementaraander (i Luft, Hav, Jord, Klipper, Floder, Kilder, Træer o. s. v.) og de mere materielle Mennesker. Derimod troede man, at Afgrundens Svælg, som deels bestod af den indbildte, nederste og hule Halvkugle af Verdens Sphære, deels omgav den som det yderste Mörke, der især beboedes af onde og mod Menneskene fiendtlig sindede Væsener. Nattens Dunkelhed frembröd over Verden fra Urmörkets Huler i Dybet; derfra opstod Vinterens Mulm, som medförte Kulde og Frost, der atter gjorde Ende paa Jordens og Naturens blide Sommerliv; der herskede Döden, thi Underverdenen ansaaes for dens Bolig, hvortil Menneskets afsjælede Krop nedsænkedes, og hvor

mange gamle Folk meente at dets Aand ogsaa som oftest holdtes enten i et evigt eller i et timeligt Fængsel. Afgrundens, Mörkets og Dödens Fyrster modsattes saaledes Himmelens, Lysets, og Livets Herskere. Herfra den stedsevarende Strid mellem Himmelen og Dybet, Lyset og Mörket, Döden og Livet, det Onde og det Gode. Hine onde Væsener kaldtes af vore Forfædre Jætter og Trolde, hvortil andre Oldtidsfolks forskjellige Benævnelser svare, (som Persernes Diver, Indernes Rakschasa'er, Grækernes Giganter o. s. v.). Men der gaves ogsaa forskjellige Mellemvæsener, der hörte til de mindre Elementaraander og som virkede overalt paa den jordiske Natur, nemlig de saakaldte Vætter eller Alfer (Grækernes Dæmoner eller Genier o. s. v.). En Hovedart af disse var af *Lysets* Natur, hengivne Himmelens gode Guder; andre hörte derimod til *Mörket* og de onde underjordiske Væsener. Hine kaldtes af vore Forfædre *Lysalfer* eller gode *Vætter*, disse derimod *Sortalfer* eller *Uvætter*. Sidestykker til dem finde vi i de övrige gamle Religioner, og selv have de, lige til vore Dage, levet i Folketroen, ikke alene i Orienten, men ogsaa i det christnede Europa, især dets nordlige Lande.

Det er saaledes ikke at undre over at *Sol*, *Ild* og *Lys* höre til de ældste jordiske Sindbilleder, hvorved Guddommens Væsen eller Nærværelse forestilledes eller antydedes. Af mange antoges *Solen* for Guddommens ypperste Symbol eller Repræsentant (f. Ex. i Persien); andre troede derimod at den Höieste især aabenbaredes ved Lyn og Torden eller lignende Meteorer. Den jordiske Ild (især forsaavidt den foregaves eller meentes at være af himmelsk eller guddommelig Oprindelse) antoges da let for Solens eller Tordenens Afglands, og kom saaledes til at ansees for den helligste Naturgjenstand paa selve Jorden. Vi finde virkelig, at en hellig og bestandig Ild underholdtes

i Hovedtemplerne, ikke alene blandt Hebræerne, den sande Guds rettroende Dyrkere, men ogsaa blandt Syrer, Phœnicier, Chaldæer, Perser, Inder, Græker, Romere, Skandinaver, Irlændere, Preusser, Letter, Russer o. fl. Den höieste Guddom, hvis Sindbillede denne hellige Ild oprindelig var, meentes at boe i det höieste Lys; hans Væsen bestod i en Glands, som et menneskeligt Öie ei kunde udholde at skue i sin fulde Klarhed; Sol, Maane og Stjerner fik deres Lys fra ham; han var Tordenens Herre, — mild og velgjörende som Himmelvarmen, mod dem, som dyrkede ham rettelig, men for de Ugudelige var hans Vrede en fortærende Ild. Desuden troede man at Menneskets Sjæl kom fra Gud og at den egentlig var en himmelsk Gnist, som vedligeholdt Blodets og Legemets Varme; veg denne derfra, var det ude med Livet, og Sjælen vendte tilbage til sit guddommelige Udspring, eller til det Sted, som anvistes den af den höieste Magt. Herved maae vi erindre, at ligesom alt sandseligt Godt kom fra Himmelens og Lysets Guder, saa vare disse ogsaa den ethiske Godheds og de deraf oprundne Dyders förste Givere og Lærere; de gode og dydige Mennesker yndedes og belönnedes fölgelig af dem i dette og det tilkommende Liv. Heraf blive os de ellers dunkle Udtryk i Nordens Höisang tilstrækkelig klare: at *Sol* og *Ild* (de Guddomme, som efter Cæsars Mening vare, tillige med *Maanen*, de eneste som dyrkedes af Germaner) ere de bedste af alle Væsener, for de Mennesker som ere sunde (paa Sjæl og Legeme) og före et ulasteligt Levnet. Derimod hyldede de Ugudelige og Onde de mod Guderne oprörske og fiendske Jætter [1], de straffedes da for deres Frafald fra

[1]) Sortalfer og Trolde hörte til Underverdenen og Jætternes mörke Rige; allerede i Hedenold herskede her i Norden den almindelige Tro, hvilken Holberg forefandt som blomstrende i hans

Guddommen, ikke alene ved physiske Lidelser her paa Jorden, men ogsaa i en anden Verden efter Döden, med Udelukkelse fra Gudernes og de Saliges Samfund i de overhimmelske Egne. Den kolde og mörke Underverden blev saaledes efter de nordiske Folks, især Skandinavers og Celters Forestillingsmaade, slige frafaldne Aanders timelige eller evige Fængsel. Hvor nöie Forfædrenes Naturdyrkelse saaledes var knyttet til moralske Begreber, behöver jeg ikke her nærmere at udvikle, men bemærker kun at de i Almindelighed ikke tilbade de egentlig physiske Gjenstande, men de som oftest for Menneskene usynlige Guddomme eller Aander, der meentes at være Elementernes Beherskere eller Styrere.

See vi end ikke hen til Oldtidsfolkenes metaphysiske Meningsslutninger, men blot tænke os aldeles vilde, raae og til grov Fetischisme hengivne Mennesker, maatte Ilden, da den nedfoer med Lyn og Torden eller antændtes af Solens concentrerede Straaler, forekomme dem at have en himmelsk og guddommelig Oprindelse. I al Fald vide vi det nu med historisk Vished, at fra den Tid af at Menneskene gik ud fra den förste Vildhedstilstand og lærte Ildens gavnlige Brug, forenedes de i særskilte Familiekredse, ved et fælles Arnested, i Huler, Telte eller Hytter. Arnens almindelige Helligdom fremlyser af de den betegnende Ords Betydning og Slægtskab blandt forskjellige Folk, dog mest af samme Menneskestamme. Vort *Arne* hed blandt de gamle Skandinaver og i det ældste Höitydske *arin*, noget senere i Danmark *arn*, i Bornholms Folkesprog *ara*, endnu i Norge *are*, blandt Finlapperne *aran*, blandt de kaukasiske Aser eller Osseter *ardast*. Hertil svarede fordum

---

Dages danske og norske Almues Overtro om hine onde Nattevæsener som

naar de *Lys* og *Solen* seer,
forvandlet blier til Steen, kan sig ei röre meer.

Angelsaxernes *ærn* eller *are*, og at Ordet i det Hele er det samme som Latinernes *ara*, er ingen Tvivl underkastet, skjöndt dette mest anvendtes paa den Guddommen helligede Arne. Naar vi endnu sige: „fra Arilds Tid", saa kan det ikke betyde andet end fra den umindelige Tid da Arne-Ilden först forenede Menneskene til smaa huslige Samfund; — i dette fjerne Old kjendte man intet helligere end Arild eller Husilden, fordi Arnen oprindelig tillige var Guddommens Alter, helliget den ved jævnlige Libationer og andre smaa Offringer. Den betragtedes endog som et helligt Fristed for Fremmede. Ved Culturens Fremskridt forenede hele Stammer eller Folkehobe sig til en Art af Familieforbund under fælles Overhoveder, som i de ældste Tider besörgede dets offentlige Gudsdyrkelse paa et vist helligt Sted, bestemt til Offringer, samt Rets- og Folkeforsamlinger. Disse fastsattes til bestemte Tider og holdtes med visse Festligheder ved et fælles Alter eller almindelig Arne, som derfor af Grækerne kaldtes κοῖνη ἑστία, af Romerne *focus publicus*. Saaledes forbandt og beskyttede den hellige Ild saavel Huset og Familien, som Templet og Menigheden, Tingstedet og Tingsognet [1].

Det er saaledes let at indsee, hvorfor Ordet *Ve*, egentligst vel et Navn for Ildens skabende og velgjörende Guddom og tillige for Ilden selv (efter nylig opdagede gamle

---

[1]) Af saadan Oprindelse vare Grækernes Phratrier, Eraner, Syssitier o. s. v., som havde deres hellige Arne eller Alter, hvor Offringerne forrettedes af disse Samfunds Forstandere eller dertil bestemte Præster. Hertil svarede de ældste Romeres Curier med deres særskilte Cænacula og de i disse feirede festlige Gilder, af samme Art som de der vare i Brug blandt Oldtidens Germaner og Skandinaver (som i Middelalderen omdannedes til christelig-religieuse Gildeselskaber, samt endnu i vore Dage tildeels ere til under forvandlede Former og Navne).

Membranfragmenter af den yngre Edda) [1] eller i al Fald nedstammende fra et saadant, kom til at betegne enhver Helligdom eller helligt Fristed, især dog de fölgende: 1) Huset eller Boligen, endnu, fra Arilds Tid af, helliget ved Huusfredens Rettigheder. 2) Templet eller Offerstedet, der ogsaa i de hedenske Tider havde sin Kirkefred, og da var bestemt til Menighedens fælles Maaltider og Drikkegilder til Gudernes Ære. 3) Tinget, Tingstedet, fra hvis ældgamle Tingfred den, som endnu hævdes af vore Love, har sin Oprindelse; — derfra overförtes og Benævnelsen, i mere udstrakt Betydning, til Tingsognet, Herredet eller Jurisdictionen, ja endog til Lov og Ret overhoved. Endelig fik dette Ord en nu for os, med Hensyn til det nysanförte ved förste Öiekast noget sælsom Betydning, nemlig 4) af Fyrstens eller Krigshövdingens Banner, men dette betegnede, vel at mærke, saavel hans som de ham undergivne Krigeres Opholdssted, Leir eller Feldtboliger. Fanen eller Banneret antydede den samme Fredshellighed for Leiren og dens Offer- eller Arnested, som allerede tilkom Templet, Tinget eller den fredelige Bolig. Germanerne

---

[1]) I den Arnæmagnæanske Haandskrift-Samling, under Nr. 748 i 4to.

Dette Brudstykke indeholder blandt flere af forskjellige Tings poetiske Benævnelser, der ikke ere optagne i de trykte Udgaver som da ubekjendte for Udgiverne, adskillige saadanne Navne paa Ilden *(Ellds heiti)*; deriblandt forekommer et lille Vers, som jeg læser saaledes:

Ve, lannfasti

(da *lannfasti* formodentlig betegner Ilden som *landfast*, fordi den fordum betragtedes som bestandig hörende til en vis Land- eller Grundeiendom, da den ikke maatte udslukkes eller aldeles bortföres fra Husets Arne). *Lódur* (et andet Navn for Guden *Ve)* er ligeledes en af Ildens digteriske Benævnelser (af *lóð*, *hlóð*, Arne, Alter, hvoraf ogsaa Ossians *loda*, brugt om et steensat Offersted af den oldnordiske Art. Jfr. ovenfor S. 179.

forvarede Bannerne og visse Billeder eller Sindbilleder som sande Helligdomme, i deres hellige Lunde, der baade tjente dem til Gudsdyrkelses- og Offersteder, samt tillige til festlige Gilder og andre Folkeforsamlinger [1]. Persernes fornemste Banner var netop selve *den hellige Ild*, som förtes foran Kongen og Hæren (ligesom senere foran de romerske Keisere), tilligemed *Solens* Billede, samt dens og Himmelgudens (symboliske) Vogn og Heste.

Herved kunne vi ikke andet end erindre om *Ve*, som den ældste persiske Benævnelse for Ilden [2]; til dette for Oldperserne helligste og reneste Elements Ære indstiftedes deres ældste Fest, *vedag (Wedagh)*, hvilket Ord v. Hammer-Purgstall oversætter ved *Feuertag*, hvoraf han mener at *Feyertag*, den almindelige tydske Benævnelse for Helligdage, maa udledes [3]. I hint sammensatte Ord gjenfinde vi vel vort almindelige Oldnordiske og endnu Danske *Dag (dagh)*, og dette, tilligemed Udviklingen af Ordet og Begrebet *Ve*, synes da tydelig at vidne om Skandinavernes (eller overhoved Gotho-Germanernes) [4] og de gamle Persers

---

[1]) De fra Fjenden erobrede Bannere pleiede Germanerne derimod at nedgrave i Jorden paa eller ved disse Gudsdyrkelsessteder, hvilke de, i det mindste i Krigstider, besatte med Vagt; ved at overfalde og fordrive en saadan gjenerobrede Romerne den ved Varus's Nederlag tabte Örn, efter Tacitus's Beretning; Annal. IV, 14. — [2]) See herom Hyde de religione veterum Persarum, S. 358 (jævnfört med den her næstfölgende Anmærkning). — [3]) „Der älteste *Feyertag*, welcher eigentlich ein *Feuertag* war, „hiess *Wedagh*". Wiener Jahrbücher der Literatur XXXIX. 116. Antages denne Etymologie, maatte da det tydske Udtryk *feyern*, (at *feire* Helligdage, Svensk *fira*) være af samme Oprindelse som *feuern* (vort *fyre*) o. s. v. — [4]) Det er mig vel bekjendt, at jeg og flere danske eller overhoved nordiske Forfattere maae höre ilde hos visse tydske Lærde for Brugen af denne og lignende Benævnelser; — vore Grunde derfor er det her ikke Sted eller Tid til at fremstille, — men det er vistnok temmelig ligegyldigt enten

fælles Stamfolks Identitet. Hin persiske Ildfest indtræffer paa samme Tid som vor *Kyndelmisse*, der efter Ordet betyder *Fakkelhöitid*, — og den har selv i Hedenold haft samme Bestemmelse, hvorfor den vel i Sverrig og Norge kaldes lille Jul, da den store, oprindelig feiret i Anledning af Dagenes Forlængelse og Solens Tilbagekomst ved Vintersolhverv, udmærkedes ved de saakaldte Julebaal og andre Illuminationer, saavel her som i Tydskland, hvor Julenatten (allerförst vel den ved samme Tid indtræffende Solstitialnat) fordum kaldtes *vinaht*, senere *Weyhnacht* etc., ligesom Angelsaxerne kaldte den *moderniht* (Modernatten) o. s. v. Den svenske Forfatter Olaus Magnus bevidner udtrykkelig (XVI, 6) at de christelig-katholske Ceremonier som i Sverrig brugtes paa Kyndelmisse (formodentlig ved Indvielse og Uddelelse af Vox-Lys der skulde beskytte mod Spögeri, Torden, onde Aander o. s. v. ligesom i de övrige nordiske Lande) der havde traadt i Stedet for andre hedenske, som havde Hensyn til Ildens Dyrkelse og dertil hörende Festligheder. Om Sandheden heraf maae vi overbevises ved at bemærke tydelige Levninger heraf, som endnu ere i fuld Brug blandt Almuen i Sverrig og Norge, beskrevne (uden noget Hen-

man betegner vore Forfædre ved dem, eller ved det i Tydskland nu moderne Nord-Germaner eller Nordtydske, hvilket sidste især dog maa let kunne give Anledning til betydelige Misforstaaelser. Jeg for min Deel har stedse antaget at begge Folk tilhöre een Hovedstamme, som dog for mere end et (ja maaske flere) Aartusinder siden har deelt sig i hine tvende Forgreninger, som atter i nyere Tider i vort Norden have deelt sig i flere, og end andre f. Ex. Angelsaxerne, der opstode allerede i Middelalderen som en Blanding af begge. Ellers er det vist at Skandinaver og Tydskere i Oldtiden have haft mange flere Skikke, Troesmeninger, Ord, Talemaader, Skrifttegn o. s. v. tilfælles, end man længe har villet antage, hvilket nu först er blevet rigtig oplyst (f. Ex. af Brödrene Grimm). Enkelte ikke umærkværdige Pröver af denne Art haaber jeg at nærværende Afhandling kan opvise.

syn til Skikkenes Oprindelse) af troværdige Iagttagere. De kunne fortjene at optegnes her som nordisk Höitideligholdelse, henved 800 Aar efter Christendommens Indförelse, af de ældste Persers store *Vedag* eller Ildfest.

I Bahuslehn celebreredes Ildfesten i Ödmans Tid (henved 1740) med forskjellige Ceremonier i forskjellige Sogne. I eet eller flere af dem brugtes disse: För Dagen gryede, pleiede Huusmoderen at lægge Ild i Bagerovnen. Naar den brændte bedst, lagde hun tykt Smör paa en Fladbrödskage og skjenkede en stor Skaal fuld med Öl. Derpaa kaldte hun alle Huusfolkene sammen og opstillede dem i en halvmaaneformet Kreds lige for Ovnhullet, da de alle med Knæböininger og Lykönskninger eller Bönner spiste en Mundfuld af Brödet og drak Eldborgs Skaal af Öllet. Det som blev tilovers af Maden og Drikken blev kastet i Ilden, i den Tro at man i det paafölgende Aar blev skaanet for Ildsvaade. Andre pleiede at lægge en stor Pude paa Gulvet mellem to store tændte Lys; derpaa skulde alle Husets Folk sætte sig, den ene efter den anden, og drikke Eldborgs Skaal eller Minde i en Træskaal, som siden skulde kastes bag over Hovedet ud paa Gulvet. Efter den Stilling, i hvilken Skaalen da kom, op- eller nedvendt, spaaede man om Liv eller Död i det da begyndende Aars Tid. Lignende Libationer og Spaadomme af den bortkastede Offerskaals Stilling bruges endnu ved den festlige Offerild paa Tempelpladsen af visse hedenske finsk-asiatiske Stammer.

Hvad Bahuslehns nu svenske Beboere kaldte Eldborgs Skaal, det kaldte Tellemarkens norske Indbyggere, efter Willes Beretning, henved 1785, Eldbjörs Minne, og tömte det paa den saakaldte Eldbjör-Dag [1], der da betragtedes

[1]) I Tellemarken har man forflyttet denne Höitid til Julens 14de Dag, den 8 Januar, — formodentlig af den Aarsag at den, efter Middelalderens Love, var den förste Fardag, og saaledes

som en særegen Fest „til glædelig Erindring om at *Solen* med sin *Ild* nu vender tilbage". Madmoderen kom ind med Ölbollen, stod mod Aren (d. e. Arnen) og drak „Ildens Skaal", hvorpaa hun slog noget (af Öllet) i Ilden, med disse rimede Ord:

„Saa hög min El!
Og ikkie högare og heitare hel"[1].

d. e. Saa höit min Ild og ikke höiere eller hedere heller! Siden drak enhver for sig paa fölgende Maade: Man satte sig paa Gulvet med denne Ölbolle paa Skjödet og Hænderne paa Ryggen; med Munden optog man Bollen, uddrak Öllet og med Hovedet kastede den bag over; hvelvede da Bollen, maatte man döe i dette Aar; hvis ikke, da havde man den Lykke endnu engang at drikke *Elbjörs Minne.*

Med denne til vore Dage fra Hedenold opbevarede norske Anskuelse af den höitidelige Arneild som Solens Sindbillede, hædret ved særegne Offringer, stemmer det saare vel, at en gammel norsk Bondevise (af hvilken Provst Engelhardt i Ballerup har været saa god at med-

---

tillige, i visse Maader, en Nyaarsdag, som den förste i Landhuusholdnings- eller Fardags-Aaret. Et saadant Offergilde til Ilden passede saare vel, efter Hedningernes Begreber og Skikke, til den förste Aften, som Huusfader og Huusmoder, med den övrige Familie, tilbragde i den nye Bolig, hvori de, i det mindste et heelt Aar igjennem, skulde være samlede. Et lignende Offer kan dog gjerne fordum være blevet gjentaget der ved den aarlige Ildfest, — men ingenlunde er det at undre over, at Skikkene ikke, sidst i det 18de Aarhundrede, da gjentoges i disse Egne. Navnet, uden Tvivl fordum ledsaget af lignende, men nu forlængst forglemte Skikke, tillægges endnu denne samme Dag i Island som *Eldbjargarmessa* (Eldbjörgs eller Elbjör Festdag).

[1]) I gammel Norsk maa det have heddet:

Svo hár minn eldr!
Ekki hærri nè heitari heldr.

dele mig en Afskrift) begynder med en Bön til „Söndags-Arnen", som tillige er „den hele vide Verdens Arne", og hvorved da vist ikke noget andet end Solen selv kan forstaaes, thi til den var Söndagen fordum helliget under Navn af *sunnudagr*, Solens Dag, ligesom endnu i Tydsk *sonntag*, Engelsk *sunday*, det latinske og de romaniske Sprog *dies solis*, hvortil endelig de indisk-persiske Benævnelser og astrologisk-religieuse Idoler, Afbildninger, Bönner og Offerskikke svare, som nærmere grændsende til slige Begrebers urgamle Hovedkilde.

Herfra udsprang da og den oldnordiske, vel og for det meste den hele europæiske Sol- og Ild-Dyrkelse, hvis övrige utallige Levninger i og uden for Norden vi ikke her kunne opregne eller videre beröre, — med Undtagelse af det som angaaer hint ældgamle Ildvæsen *Ve* og Levningerne af dets Dyrkelse, hvoriblandt hin paa dets Fest af Nordboerne endnu for nylig saa höitidelig uddrukne Skaal, dog tildeels rettet til et mystisk Væsen, hvis Navn nu i dialectiske Forskjelligheder enten klinger som *Eldborg*, d. e. Ildborg (Borg eller Værn mod den hærgende eller ödelæggende Ild) eller som *Eldbjör*, endnu i Island *Eldsbjörg*[1] (Beskjermelse for eller Redning fra det samme Slags Fare). Hvilke Begreber Hedningerne have gjort sig om dette kvindelige Skytsvæsen, der mulig har erholdt en til de christne Tider mere passende Omdannelse, er det nu umuligt at

[1]) Mulig forhen *Vebjörg* eller *Veborg*, — der og fordum brugtes som et kvindeligt Egennavn i Norden, da f. Ex. en Skjoldmö, som kæmpede med i Braavallaslaget (efter Sögubrot) bar dette Navn; det er nu, saavidt jeg veed, kommet af Brug i Island og Norge; derimod bruges endnu paa min Fædreneö forskjellige ældgamle Kvindenavne af lignende Oprindelse, som *Thorbjörg*, (*Þórbjörg*) *Ingibjörg* (Dansk Ingeborg), *Asbjörg* o. fl., som alle betegne hedenske Guddommes Hjelp, (Redning eller Næring, som skyldes dem o. s. v.)

vide, men det maa levende erindre os om den kvindelige Guddom for Arnen og Arne-Ilden, som Grækerne dyrkede under Navn af *Hestia*, men Romerne som *Vesta*. Selve Ordet *hestia* udtrykte de samme Begreber som Nordboernes *ve*, nemlig 1) selve Arne-Ilden, 2) den Guddom som forestod Arnen, 3) Ildens Alter eller den hellige Tempelarne (oldnordisk *vestallr)*, 4) Husets Arne og Huset overhoved, 5) det hellige Fristed som Arnen eller Alteret tilböd (oldnordisk *vestaðr)*. Romernes *Vesta*, hvis Dyrkelse nedstammede fra Asien, (formodentlig nærmest fra Phrygien og efter Foregivende fra Troja) svarede til hin græske Gudinde, og meentes af mange at betegne Ilden selv eller den Elementet besjælende eller styrende Guddom. Dens evigbrændende Alterflamme betegnede Stadens og Statens Arne, men Gudinden havde og i ethvert Huus sin særegne Helligdom. *Vestas* Dyrkelse og muligt tillige hendes Benævnelse henpeger tydelig til Oldpersernes *Ve* som den hellige Ild[1]; denne dyrkedes höitidelig hvert Aar, först i Februar paa disses og Nordboernes *vedag*, der sildigere blev de christne Katholikers Ild- og Lysfest, helliget den rene Mö og Moder; — i Martsmaaned tændtes ellers i det gamle Rom *Vestas* hellige Ild og en lignende Ceremonie overförtes fordum til de Christnes Paaskeild paa denne, tit i den samme Maaned indtræffende Höitid, der dog fordum af Hebræerne, udledte af Ægypten ved Jehovas Ildstötte, var blevet feiret ved store Baal og uhyre Brandoffre.

Det er nu almindelig bekjendt at ikke alene Græsk og Latin, men ogsaa de nordisk-tydske Tungemaal især höre til den saakaldte Japhetiske eller Indisk-Persiske Sprogstamme. I vore Dage have de Sproglærde samlet utallige Beviser for denne Sætning, især har Hammer-Purgstall

[1]) Adskillige Forfattere (Hyde, Foucher, Kleuker o. fl.) have og sögt at vise at Romernes *Vesta* og Persernes *Ve* eller *Avesta* (m. m.) vare de samme Guddomme.

udledt flere tusinde tydske Ord (der som oftest ere beslægtede med vore nordiske) af persiske Rödder eller henfört begge Forgreninger til en fælles Stamme [1]). Det oldpersiske og oldnordiske *Ve* var saaledes oprindelig det selvsamme Ord, og denne Sætning bliver os end klarere naar vi betragte dets Afændringer i de forskjellige Hoved-Dialecter, f. Ex.:

A. Oldpersisk *Ve*, Ild; — deraf formodentlig fölgende Ord af Persiens ældste Sprog (Pehlvi): *veh*, reen, hellig, (Pers.) ypperlig, fortræffelig (o. s. v.), Zend. *vehmae* o. fl. [2]; *vehar*, *vihar*, Helligdomssted, bestemt for Ilddyrkelsen [3]. Denne Benævnelse siges og at forekomme i Indernes tvende ældste Hovedsprog (Sanskrit og Pali) samt at anvendes paa Gudernes Templer og endnu tildeels paa Buddhisternes.

B. Mœsogothisk *veihs*, hellig, gammel Höitydsk *uuih*, Angelsax. *vig*, *vi*, (især i sammensatte Ord) hellig; *wihi*, Hellighed, *wihar* af en lignende Betydning (sandsynligviis Helligdom eller Helligdomssted), *vi-*

---

[1]) Eet af de allervigtigste vil jeg her for Exempels Skyld anföre. Vort *Gud*, oldnordisk og angelsaxisk *goð*, *guð*, Engelsk *god*, moesogothisk *guda*, Oldtydsk *cot*, *got*, *god*, nyere *Gott* o. s. v. er Persernes *choda*, *chuda*, *ghuda*, Curd. *chudi*, Afghanernes *chudai*, Indernes *coda* (o. s. v.) Saadanne fælles Ord fra ældgamle, i Aartusinder fra hinanden adskilte Folk, henpege vistnok til en fælles Religion, som engang herskende blandt deres Stamfædre. — [2]) Theodoret har ogsaa forlængst bemærket om den hellige Ild og Persernes Anskuelse af den: „hue enim denique spectant atque referuntur omnes notiones sublimes sanctæque". Cfr. Julianus Firmicus, udg. af Münter, Cap. 5, S. 16. — [3]) I nyere Persisk *ateschgah*, Ildsted, af Grækerne fordum kaldet πυραῖον. At Indhegninger og Steensætninger vare anbragte om og ved disse Gudsdyrkelsessteder, ligesom blandt Nordboer og Tydske (om hvilke vi herefter nærmere handle) har jeg allerede viist ovenfor (S. 125).

hini, Religion. Heraf ogsaa Gjerningsordet *wih*, at gjöre hellige Löfter *(vovere) wihian*; Mœsogothisk *veihan*, Angelsaxisk *vigian*, Oldnord. og Isl. *vígia*, Dansk *vie*, Svensk *viga* o. s. v.

Mærkværdigst for os er dog især det oldtydske Substantiv *wih*, hvilket vi, f. Ex. af gamle Gloser, der ere nedskrevne i det 8de Aarhundrede (mest optegnede af katholske Missionærer eller Præster, der da sögte at omvende Nordtydskerne) bestemt vide at have betegnet en hedensk Helligdom eller Gudsdyrkelsessted (Frisernes *vic)* altsaa aldeles svarende til det oldnordiske *vi* eller *ve*, samt Angelsaxernes *vig* i denne Betydning, ligesom paa den anden Side rimeligviis det oldtydske *vihar* (eller *vehar)* til det oldpersiske Ord af selvsamme Klang og Betydning, og de have da deres Sidestykke enten i vort Oldsprogs obsolete *vear*, dog tilovers i norske Stedsnavne, eller, som *viharg*, af det gamle tydske *harg*, *haruc*, Angelsaxisk *hearg*, oldnordisk *vehörgr*, almindeligst *hörgr*, *havrgr*, endnu i Sverrig *harg*, en almindelig Benævnelse for de fordum hellige Klipper, Steensætninger eller Altere, saavel blandt Tydskerne og Angelsaxerne, som blandt Nordboerne [1]). Vore ældste Skrifter og Mindesmærker vise

[1]) I Archæologia (Britannica) Vol. XXV, 1834, S. 24 o. f., findes en Afhandling af W. Hamper om de i England og Skotland saakaldte *Hoarstones, Hairstones* m. m., (det svenske *Hargstene* o. s. v.), som viser i hvor mange Skikkelser dette Ord der har forvandlet sig ved Benævnelser af mærkelige Klipper eller Stene, som forhen have været kaldede *hearg;* Forfatteren viser at saare mange saadanne nu ere eller have været Grændsestene *(termini)*, men feiler vist deri, at de i Oldtiden ikke have haft nogen anden Bestemmelse. Dog kan det vel være at nogle slige der allerede have været betragtede som hellige af Romerne, med Hensyn til deres Dyrkelse og Grændseskjels Guddomme. Derimod har den kyndige svenske Oldgrandsker Wallman forklaret det endnu svenske *harg* paa den rigtige Maade, og bemærket, at saavel det alene,

at visse Steensætninger paa Markerne, af hvilke endnu adskillige ere tilovers i de nordiske Riger, ja endog i Tydskland og Storbritannien, fordum tjente vore Forfædre til Gudsdyrkelses- og Forsamlingssteder, hvor og tildeels Thing og Rettergang holdtes. De kaldtes *Ve* eller *Vi;* deraf Odenses ældste Navn *Odensve* eller *Odinsvi,* som denne Guds Helligdom og formeentlige ældgamle Sæde, der stedse i de historiske Tider var (samt endnu er) Fyens Hovedstad, hvor hele Öens Landsthing fordum holdtes o. s. v. De omhandlede aabne Templer og tillige Thingsteder vare udmærkede ved en hellig Klippe, uden Tvivl et Slags Hovedalter, f. Ex. et saadant paa Islands almindelige Landsthing,

som Benævnelsen Hargstene (undertiden forvandlet til „Predikestolen" eller „Skams Altare") tydeligst tilkjendegiver Hedningernes Offersteder. I visse Egne er *harg* (eller *horg)* i Almuedialecten bleven til *horfv* (f. Ex. Odenstens horfvan ved *Veborm* paa Öland, kaldet saaledes af hine udmærket store Stene, der endnu sees i Midten af ældgamle Steensætninger), som samtlig inddrages under den förstmeldte Benævnelse. Sverrig har adskillige Kirkebyer og Gaarde af Navnet *Harg,* og ved een af Kirkerne ligger en stor saakaldet Hargsteen, der uden Tvivl har hört til det ældre Offersted. See Wallmans Undersökning om Svenska Monumenter från Fornåldern och deras Förbindelse med Historien (Sv. Vitterh. Antiqv. och Hist. Akad. Handlingar, 1838, XIV, 111 o. f., 175 o. f.). Om det oldnordiske *havrgr (hörgr, hörg)* har jeg udviklet min Mening i den ældre Eddas store Udg. II, 657-58 (jfr. ssteds I, 547-548). En egen, men dog gammel Betydning har Ordet *horg* beholdt i det norske Almuesprog, da det nemlig betegner „en Forsamling af Mennesker" (fordi saadanne i Hedenold samledes ved Horgerne eller Hörgerne). Ogsaa i Island opförte Hedningerne disse hellige Steensætninger, hvorom saavel Sagaernes Beretninger som mange gamle Stedsnavne (som *Hörgá, Hörgeyri, Hörgsland, Hörgsholt* o. s. v.) vidne. Om en saadan mærkelig *Hörg* som et Offersted, i hvilket en Gode (Præst og Hövding) indledtes, inden han overtog Embedet, (o. s. v), see Landnáma 2 B. 16 Cap., efter en Saga som nu forlængst er aldeles tabt.

kaldet *Lögberg*, Lovens Klippe, rimeligviis ellers i de ældste Tider *Veberg;* heraf er Fleertallet *Vebjörg*, hellige Klipper eller Stene, og netop et saadant Navn bar fordum Staden *Viborg*, da Nörre-Jyllands Hovedstad, udmærket ved det Landsthing, hvor Konger valgtes eller hyldedes. Fölgende Beretning om dette Sted (formodentlig skrevet henved 1090) af den engelske Munk Ælnoth, som opholdt sig i Danmark i 24 Aar, findes i hans Beskrivelse over den hellige Kong Knuds Liv og Levnet [1]: „Næsten midt i Jylland ligger dets mest berömte Sted, som enten formedelst sin höie Beliggenhed (eller Ypperlighed), eller formedelst de mange (eller meget besögte) Offringer, som fordum holdtes paa dette Sted, eller til Erindring af den der da mest ansete Gud, som nævntes *Vig*, er blevet kaldet i det danske Sprog *Viberg (Vibergis)*, enten som *Vigs* Höide eller Krigens eller ogsaa Offringernes Bjerg; der forsamles temmelig ofte en betydelig Mængde Folk fra alle Jyllands Dele, deels for at handle om fælles (eller almindelige) Sager, deels og for at pröve samt tillige bekræfte Lovenes Sandhed og Fasthed, og hvad som der er blevet stadfæstet, efter den forsamlede Mængdes Raadslagning, vil ikke blive ustraffet overtraadt i Jyllands övrige Dele." Vi see heraf at den fremmede Munk, efterat den christne Tro for mere end et Hundrede Aar siden var bleven indfört i Danmark, dog her havde erfaret den Tradition, at Guden *Vi* eller *Ve*, (hvis Navn han paa sin Angelsaxisk skriver *Vig*, hvilket Navn Heltedigtet Beovulf og tillægger den Afgud, som tilbades af de gamle Danske [2]), i Hedenold var bleven dyrket

---

[1]) Scriptores rer. Dan. medii ævi III, 361. Hist. S. Canuti Cap. XXIII. — [2]) Mærkeligt er det at den angelsaxiske Digter beretter at de Danske dyrkede *Vig* ved de hellige Steensætningers Telte *(at hrærgtrafum* el. *heargtrafum)* samt aflagde Löfter til Afguden, for at han skulde höre deres Bönner om Landeplagers Ophör og de onde Troldes Fordrivelse.

paa Viborgs for hele Jylland da almindelige Offersted, og saaledes erholde vi et historisk Beviis paa den hertilhörende, ovenfor anförte og der mest paa sandsynlige Slutninger grundede Sætning. At en lignende Steensætning fordum tjente til et almindeligt Gudsdyrkelses- og Thingsted ved Hleidra eller Lethra (nu Leire) for hele Sjælland, kunne vi ikke alene slutte os til af Historiens Beretninger og af selve Mindesmærkerne, som endnu tildeels ere til [1], men et Eddadigt, som kaldes Grottesangen, lader en fangen Jættinde, der holdtes i Trældom af den danske Kong Frode, saaledes tiltale ham:

Ei skal du beholde Röde Guldringe
Leires Throne, Eller *Gudernes Stene*,

i Originalen *regin-grjót*, som aabenbar betegner de hellige Steensætninger, hvor man offrede til Guderne, pleiede Retten o. s. v. [2].

Til hiint gammeldanske *Veberg* eller *Viberg* finde vi et Sidestykke i en gammel tydsk Glosse, der er optegnet i det 8de Aarhundrede, som fuldkommen svarer dertil, nemlig *uuih perch*, som oversættes ved *sanctus mons*, det hellige Bjerg, (vel og *sancta rupes*, den hellige Klippe, nemlig Hovedalteret) [3], og synderlig nok tillægges dens

[1]) See herom Münters Afhandling i det Skand. Lit.-Selskabs Skrifter 1805, 2det Bind: Leire i Sjelland, især S. 291 o. f., 308 o. f., 316 o. f., samt Gebhardi Gesch. von Dänemark, 1ste Deel, S. 311 med et dertilhörende Kort. — [2]) See Snorra Edda ásamt Skálldu, Rasks Udgave S. 149. — [3]) Angelsaxerne kaldte Alteret i deres Sprog *vigbeđ*, samt ellers ogsaa *veofođ* eller *viofođ*. Det er ellers især mærkeligt, at dette Ord först brugtes om de hedenske Altere, ligesom andre beslægtede Ord henförtes til Gjenstande for den samme Cultus (eller dens formeentlige Grene), som *viggilde*, et Offergilde (Afgudsdyrkernes fælles Maaltid), *vigeler*, en Troldmand, *vigelung*, Trolddom ved Tryllesange, — hvorved man dog ikke maa glemme, at Christne og Hedninger i de Tider vexelviis ansaae hinandens Gudsdyrkelsesskikke for forbudne

Beliggenhed: *in hauhi* (eller *haohi) cotes, in excelsis Dei,* paa Guds Höider (eller i Guds Höihed). Vi behöve ikke at tillægge nogen Forklaring herover, da det lettelig indsees at Talen her oprindelig har været om et hedensk Gudsdyrkelsessted af en lignende Art som det, hvilket Ælnoth har omhandlet ved Viborg. At man sildigere i Tydskland har anvendt saadanne Ord paa christelig Gudsdyrkelse og Talemaader, er ellers ikke usandsynligt, da vi med Vished vide det om saa mange andre af samme Oprindelse, hvorpaa Exempler allerede ere anförte i det Foregaaende. Dog bleve nogle slige Benævnelser omdannede i de christne Tider, f. Ex. den for det hedenske Hovedalter paa Offer- og Thingsteder i Island til *Lögberg,* som ovenmeldt (mulig og efter Paludans Mening paa Öen Möen i Danmark [1]), — i Tydskland derimod til *Malberg* (Sam-

---

Trolddomskunster. Derimod anvendte og Angelsaxerne flere Ord af den samme etymologiske Oprindelse paa Gjenstande, der vedkom den christne Religion, f. Ex. *vigescrip,* den hellige Skrift o. s. v. Rögelse brugtes först ved den orientalske, siden ved den græskromerske og endelig ved den christelige Gudsdyrkelse; Höitydskerne kaldte den först *viroh* (Helligdoms-Rög, — hvoraf vort *Virak),* siden *weihrauch;* det er höist sandsynligt, at en ældgammel Rögelseart, der tit findes i Danmark i store runde Kager, ogsaa af vore Forfædre er bleven brugt paa en lignende Maade.

[1]) Han bemærker og at denne höie, aflange Bakke, kaldet *Lögbjerget* af Almuen, er af samme Störrelse, (og vel i Grunden samme Benævnelse), som *Lögbarshöien* ved Lund i Skaane, *Hyldehöi* ved Hellested i Stævns Herred og flere gamle Thingsteder. En anden Bakke paa Möen kaldes endnu *Præstebjerget* (af Oldtidens hedenske Præster). Det har, paa Toppen, en uhyre Granitblok, forhen omkrandset af to Rader Stene. Om Natten sees Ild, efter Folketroen, at brænde paa Bjergets Top, og i det Indre siges der at være en *Ovn,* hvilken Almuen rigtig nok antager for de Höien beboende Troldes Bagerovn. Lignende Folkesagn haves og om de saakaldte *Jynovne* i forskjellige jydske Höie. See Paludans Beskrivelse over Möen, S. 100, 103, jfr. 105 o. fl. Steder.

talens eller Mærkets Bjerg eller Klippe), hvoraf de berömte *Glossæ Malbergicæ* (som Thingstedets juridiske Ord og Talemaader) have faaet denne Benævnelse.

De gamle romerske Forfattere, som ikke kunde af egen Erfaring beskrive vore nordiske Gudsdyrkelsessteder af denne Art, have tit ommeldt de germaniske eller egentlig tydske (til hvilke de dog tildeels regnede vore skandinaviske i Tidsrummet for, ved og kort efter Christi Födsel). Af disse Efterretninger vide vi, at de, og overhoved Germanernes Forsamlingspladse eller Thingsteder vare under aaben Himmel, i Skove og Lunde; de Klipper eller store Stene som udmærkede dem, ligesom vore nordiske, kaldtes af hine Forfattere barbariske Altere *(barbaræ aræ)*, ved hvilke Offringerne skete og de dermed forbundne Höitidsgilder holdtes. Efterat Christendommen indförtes i Tydskland og Frankrige (tildeels ogsaa i England) ivrede Concilierne eller Kirkemöderne, samt undertiden tillige Fyrsterne, mod alskens Afgudsdyrkelse og overtroiske Skikke med Faklers eller Kjerters Antændelse ved saadanne Klipper, Stene eller Steensætningers Ruiner, *(saxa, petras, lapides, — quasi ad altaria, — loca ruinosa et silvestria* o. s. v.). Vi kunne her ikke videre opholde os ved disse interessante Æmners Fremstilling eller Sammenligning med de tilsvarende nordiske, med Undtagelse af det höist vigtige Punkt, at mange af disse oprindelig temporaire Helligdoms- og Forsamlingssteder med Tiden bleve til bestandige Opholdssteder, ikke alene for Övrigheder og Præsteskab (som i Hedendommen dannedes af de selvsamme Personer), men ogsaa for en stor Deel af deres Underhavende, som endelig kom til at udgjöre hele Borgersamfund, i det at selve Stedet forandredes til en fast og privilegeret Kjöbstad.

Hovedgrunden hertil var den Omstændighed, at hine Forsamlingssteder allerede i den hedenske Tid tillige vare

eller laae tæt ved offentlige Markedspladse (f. Ex. Upsala og Viborg i vort Norden), der besögtes af en stor Mængde Folk paa de for aarlige, Fjerdingaars eller maanedlige Höitider fastsatte Dage. Her spiller atter, efter min Mening, Benævnelsen *Ve* en vigtig Rolle; vi have ovenfor seet at den, blandt andet, ogsaa betegnede Fyrsternes, Hærförernes eller Krigstroppernes Faner eller Bannere. Disse tillagde man i Oldtiden en stor Hellighed, som indviede til Gudernes Beskyttelse og Varetægt. Ovenfor have vi bemærket, at Persernes Hovedbannere vare den hellige Ild og Solens Billede (altsaa betegnede vore Forfædres ypperste Helligdomme efter det ovenanförte). I Nordens os bekjendte Oldtid flammede sikkerlig selve den hellige Ild paa Offerstederne ved alle höitidelige Sammenkomster, — men desuden betegnedes Fyrsternes eller Krigshövdingernes Nærværelse der, som overhoved i Feldttog og Feldtslag, ved egentlige Bannere eller Faner. Hertil valgtes især Gudernes Sindbilleder og selv deres formeentlig virkelige Billeder. Ligesom *Örnen* hos Græker og Romere var Zeus-Jupiters og Seierens Fugl, helligedes *Ravnen* af Nordboerne Verdens- og Seiers-Guden *Odin*. Dens Billede indvævedes af Ragnar Lodbrogs Döttre i deres Faders og Brödres danske Fane, som frygtedes saare meget af de fordum saa tappre Angelsaxer, da Sagnet vilde at den var en sikker Spaamand for deres Fjender om en forestaaende Krigs Udfald: thi naar Ravnen udfoldede sine Vinger, var Seieren de Danske vis; hang de derimod nedslagne, saa forkyndte den et uheldigt Udfald paa det da forestaaende eller paatænkte Slag. De hedenske Nordmænd ansaae *Thors* Billede for det helligste og kraftigst beskyttende Banner. Det er mærkeligt, at netop denne Guddom af mange ansaaes som Ve's Efterfölger, som den himmelske, vel og tildeels den jordiske Ilds Herre, hvorfor man rimeligviis tillagde ham

Navnene *Veorr*, *Veor* og *Veodr*[1], ligesom der og i det hedenske Island en bestandig eller evig Ild maatte brænde paa hans Alter, hvilket Olaus Magnus ogsaa efter udenlandske Beretninger bevidner om de svenske Hedningers Templer[2]. Da Guldbrandsdalens hedenske Indvaanere ikke vilde antage den af Kong Olaf den Hellige paabudne Christendom, satte de ham et Stævne paa deres Thingsted, til fredelig Underhandling; förend denne skulde begynde, opreiste de Thors Billede, som deres Banner og Beskytter, midt paa Thingpladsen. Selv i de norske Hedningers Sötog opreistes Thors Billede i Stavnen af Fyrstens eller den överste Anförers Skib, f. Ex. paa Erik Jarls Jernbarde i Slaget ved Svolder. Af samme Art vare vel oprindelig de prægtige Metalbilleder, som prydede Knud den Stores Flaade paa hans andet Tog fra Danmark til England.

Saadanne og andre lignende Faner og Billeder opreistes saaledes fordum paa Offer- og Thingstederne, samt ligeledes paa eller ved Markedspladserne, der kaldtes, som ovenmeldt, *Ve* eller Helligdomme, og vi kunne ikke, naar alt det ovenanförte tages i Betragtning, paatvivle i mindste Maade, at Tydskernes *Uuipiliti* eller *Weihbild* (af de ovenmeldte, i deres Forfædres hellige Lunde forvarede *effigies et signa*; see S. 185), senere kaldet *Weichbild*, er af den selvsamme Oprindelse. Da de faste Markedspladse, med selve Helligdommen, som ovenmeldt, indlemmedes i

---

[1]) Dog maa man bemærke, at de af Nordboerne dyrkede Guddomme undertiden kaldtes tilsammen *vear*; dette Ord synes og fordum at have været de Tydske bekjendt, da man let kunde mene at deres *wehadinc* (Guds eller Gudernes Ret, d. e. Tvekampens Ordal), var det samme Ord som det oldnordiske *veaþing* og af den selvsamme Oprindelse, fra hvilken Jac. Grimm ogsaa udleder det, Deutsche Rechts-Alterth., S. 929. — [2]) XVI, 6: Pagana superstitione ignis in eorum templis semper servabatur, ad honorem suorum numinum ac dæmoniorum.

de nye, dem omgivende Kjöbstæder, underkastedes disse, ligesom selve Markederne, hiint hellige Banners eller Billedes Beskyttelse og Varetægt. Dette pleiede saaledes at opreises paa Stadens Hovedtorv, og Skikken fortsattes i de christne Tider, dog naturligviis (som saa mange andre hedenske Institutioner og Ritus) med en noget forandret Typus og Anvendelse. Istedenfor Hedenolds Afgudsbillede eller Symbol, f. Ex. Irminsul og andre lignende, lod den christnede romersk-tydske Keiser opreise saadanne Billedstötter eller Sindbilleder, der bedre passede til den nye Tro, f. Ex. et Kors, en dermed eller paa anden Maade betegnet Fane, en saakaldet Rolands-Stötte, et Fredsskjold (ogsaa stundum brugt i ældre Tider), ja endog undertiden en vældig Handske, som antydede Herskerens bydende og skjermende Haand o. s. v. Da saadanne Billeder enten stode paa selve Dompladsen eller ved Raadhuset, saa fik Stadens hele Jurisdiction sit Navn af *Weihbild* eller *Weichbild* (Wiebilde, Wichbelle o. s. v. i de forskjellige Dialecter), ligesom vi finde at hele Herreder i det gamle hedenske Danmark ere blevne kaldede *Ve* [1], som hörende til det egentlig saakaldte Thing- eller Offersted, til hvis Thingsogn de regnedes. Hertil svarer, saavidt skjönnes, det Mœsogothiske *weihs*, en Stad eller By, Östfrisernes *Vic*, de övrige Tydskeres *wik*, *wicke*, *weich* o. s. v., som neppe, efter nogles Mening, er udsprunget af det latinske *vicus*, — men snarere fra den ældgamle her omhandlede Sprogrod, som baade er tilfælles for de ældste Nordboers og Tydskeres Tungemaal, nedstammende fra det fjerne Asien, engang vort fælles Stamfolks Hjemstavn [2].

---

1) F. Ex. *Vandilsve* (formodentlig ved Vendilskagen eller selve Vendsyssel); see den ældre Eddas store Udgave, 2den Deel, S. 107, 893. — 2) Denne min ældre Gisning finder jeg nu tildeels bestyrket ved de Sprogbemærkninger af Lassen, at *vi* og *vic* i Zend. betyder en Vaaning, ligesom *viç* i Sanskrit. (Det latinske

Ordet *Ve* blev til et fast Navn for den danske Kjöbstad *Ve* eller *Væ* i Skaane (som för har været meget anseelig, men nu er en Landsby) og i Formen *Vi* (eller *Wi)* for adskillige andre nu svenske Byer i Östgötland, Smaaland og paa Öland, som alle skal være udmærkede ved en Mængde af Oldtidslevninger [1].

Ovenfor have vi beviist, at Fyens og Nörre-Jyllands gamle Hovedsteders Navne vare udsprungne fra det selvsamme Ord *Ve* eller *Vi.* Det samme gjelder om en i Middelalderen höitberömt Handelsstad, som en Tidlang har staaet under dansk Herredömme, *Visby* (med Slottet *Visborg)* paa Öen Gulland. Om den vide vi udtrykkelig, at den har sit Navn af et Hedenolds Gudsdyrkelsessted, kaldet *Vi,* som fordum laa paa samme Plads eller i dens umiddelbare Nærhed. Saare mange andre lignende Stedsnavne i Danmark (f. Ex. *Viby, Vium* o. s. v. for adskillige Landsbyer), i Norge (som *Vear, Veum, Vedjö* fordum *Veey)* og især dog i Sverrig (som *Veby, Viby, Vistad, Vislanda) Vismarka, Vistena* eller *Vistämna, Veborm* o. fl.), ja selv paa de nu skotske, forhen af Nordboerne coloniserede eller beherskede Hebrider eller Syderöer (som *Vi, Vig* o. s. v.) [2] vidne (ofte i Forbindelse med gamle Mindesmærker) om de dermed betegnede Steders eller de dem

---

vicus er da maaskee ogsaa af samme Oprindelse). See Die Altpersischen Keilschriften in Persepolis (o. s. v.), Bonn 1836, 8, S. 42.

[1]) See herom Wallmans Undersökning o. s. v., l. c. XIV, 106 o. f., 174. — [2]) Paa den store Ö *Lewis,* forhen *Ljóðhús,* er et Kirkesogn, som af nogle kaldes *Ui (Vi),* af andre *Uig (Vig)* efter dets eneste hedenske Gudsdyrkelsessted, som af de brittiske Forfattere tillægges Druiderne, men neppe med Ret, naar dets ældgamle nordiske Benævnelse tages i Betragtning. Steensætningen bestaaer af en stor Kreds og et Par lange Rækker. I Kredsens Midte staaer en Obelisk af 13 Fods Höide, den omgives af 12 Stene, 7 Fod höie o. s. v. Paa Öen gives der Flere lignende Offersteder, som betegnes med Benævnelsen *Ui* eller *Vi.*

omgivende Egnes fordums Hellighed. Allermærkeligst ere dog saadanne Navne for svenske Steder, der have vedligeholdt sig til vore Dage, og dog endnu tydelig vidne om deres ældste Bestemmelse, som *Odensvi, Thorsvi, Frösvi* (hvor Odin, Thor og Frei eller Freyr fordum ere blevne dyrkede), *Helgvi* (det hellige Dyrkelsessted), *Ködevi* (de Ködes Helligdom eller fredede Hvilested) o. s. v., af hvilke de allerfleste endnu kunne fremvise hedenske Mindesmærker eller disses Levninger [1].

Om adskilligt hertilhörende have vi ypperlige Vink og Underretninger i et af vort eller Skandinaviens fælles Oldsprogs interessanteste Mindesmærker, nemlig Guthalaghen eller Gullændernes Lovbog, som dog, desværre! kun er bevaret i en eneste gammel, men (som det synes) maadelig Afskrift fra Midten af det 15de Aarhundrede, först udgiven af Hadorph (Stockholm 1687, i Folio) og anden Gang af Schildener, (Greifswald 1818, 4to). En gammel tydsk Oversættelse, meddeelt i Sidstnævntes Udgave, viser sig at være ældre end Originalafskriften, efter Hammarskölds Mening fra det 13de, men efter Udgiveren sandsynligviis fra det 14de Aarhundrede; denne Oversættelse sees og at have fulgt en fuldstændigere Original end den som nu haves; dog er det meste af det (vistnok temmelig gamle) historiske Tillæg bortkommet. Endskjöndt det saaledes er sandsynligt, at adskillige Skrivefeil og andre Mangler have indsneget sig i det eneste Exemplar af Gullands-Lovens Original, som endnu er til, eller og, efter N. M. Petersens Mening, maa tilregnes Udgiverne, saa viser dets Udgave dog klarlig, at Öens gamle Sprog har været næsten ganske overeensstemmende med det gamle Norske og Islandske, vel og med det ældste Danske, men i denne Dialect have

[1]) *Wallman* l. c.; nær ved Odensvi i Calmar Lehn er en höi Bakke, alleröverst udmærket ved to store flade Alterstene; sammesteds S. 39.

vi (med Undtagelse af Runeindskrifter og maaskee en Deel af *Witherlagsretten)* intet prosaisk Sprogmonument af saa höi en Alder. Det er nemlig, af forskjellige Grunde, meget sandsynligt, at Guthalaghen er forfattet i det 11te Aarhundrede, og at den fölgelig er ældre end alle de övrige svenske og danske Love eller Rets-Böger i deres nærværende Form. Lovens historiske Tillæg er vistnok affattet i en meget nyere Tid, saaledes som vi nu have det, men er dog upaatvivlelig grundet paa gamle ægte Kilder, der endnu tildeels spores i allitererede Vers af det ældste Slags. Dets Forfatter beraaber sig og paa andre vidtlöftigere da gjængse Oldsagn (so sumb saghur af ganga) som nu ikke mere haves.

Dette Uddrag af Gullands ældste Historie begynder med mythiske Beretninger, grundede paa Öens Oldtidskvad, af fölgende Hovedindhold: I de ældste Tider laa Gulland saaledes halvt under Vandet, at det saaes kun ved Nattetider, men sank om Dagen. (Meningen er vistnok den, at Öen da kun beboedes af Sortalfer, Nattetrolde og andre saadanne onde Væsener, som ikke kunde taale Lyset). Da blev Landet dog fundet af en Mand, som hed *Þjálfar* (eller *Thjelvar)*; han var den förste som bragde Ild der til Landet, og siden sank det aldrig. Her fremlyser den hedenske Tro paa Ildens Hellighed og Kraft mod Trolde, der som bekjendt endnu ikke er uddöd blandt den nordiske Almue. Det maa dog bemærkes herved, at Ilds Antændelse paa ubeboet Land eller Grundstykke i de hedenske Tider gjaldt for lovlig Besiddelsestagelse, og det kaldte man *at helga sèr landit* (at hellige sig Landet som sin Eiendom). *Thjelvars* Sön hed *Hafþi* (Stifteren, Begynderen); hans Hustru hed *Hvitastjerna* (den lyse eller klare Stjerne); de boede först af alle paa Gulland. Jeg har forlængst formodet, at det gullandske Folkesagns *Thielvar* eller *Thjalvar* (da Runerne *e* og *a* oprindelig

udgjorde den samme Charakteer), egentlig ingen anden var end den af Eddaerne bekjendte *Thjalfe (Þjálfi),* Tordenguden Thors Vaabendrager eller bestandige Fölgesvend; denne min Mening har Uhland ogsaa antaget; dette er saa meget sandsynligere, som det midt i Landet liggende Bjerg *Thorsborg* forhen synes at have været beboet, og i al Fald er blevet kaldet saaledes til Gudens Ære og Afmindelse. Om Thors Dyrkelse som Himmelildens synlige Guddom har jeg udförlig handlet i andre Skrifter, men kan og henvise til det som i Korthed er blevet anfört derom, saavel som og om vore Forfædres övrige Ilddyrkelse her ovenfor (S. 133—138). *Thjelvars* og *Hvitastjernas* tre Sönner deelte hele Gulland imellem sig i lige saa mange Dele. Deres Afkom blev i Tidens Længde alt for talrigt, saa at mange nödtes til at udvandre; disse kom sidst til Grækenland (det Byzantinske Rige), og bevarede til Forfatterens Dage meget af deres ældre Tungemaal. Förend hiin Udvandring skete, og længe derefter, troede det Gullandske Folk paa hedenske Guder, hvilke det dyrkede i Lunde og paa Höie, paa Offersteder og i Stakithegn (Originalens *vi* og *stafgarþ*). Der var et fælles Offersted for hele Landet, hvor Mennesker offredes (rimeligviis som i det övrige Norden, maaskee med enkelte fanatiske Undtagelser, kun Forbrydere eller onde Trælle); ellers havde enhver Tredding (eller Trediedeel) af Landet sit eget Offersted. Der gaves og blandt Indbyggerne mindre Thingsogne eller Menigheder *(smeri þing)* som i Fællesskab offrede Kvæg, Mad og godt Öl. Deeltagerne i disse Offringer kaldtes *suþnaucar*, skal være *suþnautar* (eller *soþnautar*) Kaagesamfund, fordi de kaagte deres Offermaaltider i Fællesskab. Alt dette svarer til Indretningerne i det övrige hedenske Norden, saaledes som vi kjende dem af Sagaerne, samt tildeels ogsaa af de ældste norske og islandske Love. Kun kunne vi af det Anförte

og af flere Steder i Beretningen, samt selve Loven, uddrage den Slutning, at saavel Landets almindelige Offersted, som det ypperste i enhver Tredding, kaldtes *vi*, samt at baade de og andre lignende mindre kaldtes *stafgarþ*, Stakit- eller Stavregjerder. I eet af de saakaldte *Vi* blev een af de förste christne Kirker bygget (og dette har paa mange Steder i Norden været Tilfældet)[1]. Dog forbyder Gullandslovens 4de Capitel al Afgudsdyrkelse paa Hedningernes Offersteder, enten de saa laae i Lunde eller paa Höie, enten de saa kaldtes *vi* eller *stafgarþ* (i den gamle tydske Oversættelse *wike adir stafgharde)*; ei heller maatte Löfter gjöres til dem om Mad og Drik, mod de Christnes Skikke o. s. v.[2].

Her er da saaledes aabenbar Talen om et *Vi* eller *Ve*, af samme Art som det der nævnes i den ældste Art af kunstig Runeskrift paa en Steenring (nylig funden ved Hammarlöf i Skaane), som indhegnet eller indrettet af en vis *Hakon Jarl*, — og tillige om et saadant Stakit eller Stavregjerde *(stafgarþ)*, som det paa den forestillede, — hvilket jeg nærmere har udviklet i en særegen Afhandling her ovenfor (Side 118—138). — Det sidstforekommende Udtryk *stafgarþ*, svarer ellers ganske til det i Nordens gamle Sagaer og Love tit forekommende Ord *vebönd*, Helligdommens Baand eller Indhegning. Tit vare vistnok de gamle Nordboers Gudsdyrkelses- og Thingsteder omgivne af Steensætninger, (af hvilke en Mængde har været

---

1) Derfor holdtes Thing og offentlige Forsamlinger meget længe i Kirker og paa Kirkegaarde, baade i Tydskland og vore nordiske Lande. — 2) Af samme Aarsag holdtes ogsaa Gilder og Maaltider i eller tæt ved Kirkerne i de i næstforegaaende Anmærkning nævnte Lande, hvilken Skik Præsterne efterhaanden fik afskaffet; i England lykkedes det dem dog meget længe ikke, saa at Paverne virkelig maatte tillade saadanne Kirkegilder, naar de kun anstilledes til Guds og Helgenenes Ære.

til i Danmark lige til vore Dage), mulig og tildeels af hele Steengjerder eller Mure, i andre Tilfælde af de nys-omhandlede Stavgaarde eller Stavregjerder, og endelig, især som vi vide i Norge og Island af en Afart af de sidstnævnte, som bestod deri, at Thingpladsen eller den egentlige Domkreds omgaves af Hesselstænger[1], oprettede i kort Afstand fra hinanden, forbundne ved Reb eller Baand, der, som ovenanfört, især kaldtes Vebaand. Nedrivelsen af denne svage temporaire Indhegning, saalænge Retten holdtes, betragtedes og straffedes af Lovene som et Niddings-

[1]) Jacob Grimm har udförlig viist, i hans ypperlige Værk: Die Rechtsalterthümer der Deutschen, at Middelalderens Tydskere, endog efter Christendommens Indförelse blandt dem, havde lignende Indretninger, da Eden, efter Ripuarernes Love enten skulde aflægges i en Kirke, en Kreds, eller paa et med Hesselstænger indhegnet Sted *(in ecclesia, in circulo et in hasla)*. Sildigere kaldtes saadanne Stænger *Richtepale*, eller *septa judiciaria*, „eingezäunte richtplätze, wobey doch an eingesteckte, verflochtene pfäle und zweige zu denken ist" (l. c. 810). Tydskerne have ellers fra Arildstid haft stor Overtro om Hasseltræets Hellighed; det voxte ikke i Island og kunde derfor ikke anvendes der til den ovenmeldte Brug. Dog indhegnedes Offer- og Thingstederne der paa forskjellige Maader. En vid Kreds, foruden en snævrere (uvist hvorledes betegnet), omgav, foruden de saakaldte *vebönd*, de Islandske Helligdomme af denne Art, kaldet *fjörbaugsgarðr* (Livskredsens Hegn); der opholdt Folkemængden sig, medens Thinget varede, morede sig tildeels med Legemsövelser og Lege m. m. Der vare vel ogsaa Gjæsternes Telte opreiste. De som vare dömte for visse Forbrydelser blev al Adgang forbuden til denne hellige Kreds; — derfor kaldtes og en bandlyst Misgjerningsmand *vargr i veom* (Ulv i Helligdommen). Med Hensyn til min Ordforklaring til Hammarlöf-Indskriften her ovenfor, S. 122, angaaende *hegdna*, *hegna*, hegne (Tydsk *hegen)*, tilföies her den Bemærkning af Jac. Grimm, at Angelsaxerne kaldte deres hedenske Templer eller Gudsdyrkelsessteders Indhegninger *(septa) hegas*, (Engl. *hedge*, Tydsk *Hecken*, vort Hegn), samt ogsaa *getymbre* (Tömmerværk) o. s. v.

værk eller uafsonelig Udaad. Det var en Indhegning af det sidstommeldte svageste Slags, opfört for en særegen Ret, bestaaende af 36 Domsmænd, paa en Slette ved Gulethinget i Norge, i en Arvegangssag mellem Nordmanden Berg-Önund og Islænderen Egil, — som den berygtede Gunnild Kongemoder, i Aaret 934 forförte sin Sön, Kong Erik Blodöxe, til at lade nedrive med Vold af væbnede Mænd, for at spilde den Fremmedes aabenbare Ret; Voldsmændene nedbröde Hesselstængerne og sönderskare Helligdoms- eller Fredsbaandene, som omgave Domringen, og forjagede Domsmændene. Derfor udöste den svært fornærmede Egil siden Bönner og Besværgelser til Guderne Odin, Freyr og Njord, men især Landets Skytsgud (nemlig Thor), at de skulde bortjage af Riget den Folkets Undertrykker, som bröd *Ve's*, nemlig Helligdommens eller Rettens Fred *(fólkmýgi þann er ve grandar)*; ogsaa Landvætterne (de mindre locale Skytsaander) opfordrede han paa lignende Maade, ved Runeskrifter, indskaarne paa en saakaldet Nidstang, til retfærdig Hevn mod Kongen og hans onde Moder.

Egils heftige Forbittrelse over denne Udaad kan let forklares af den Grund, at det netop, som ovenfor bemærket, var Kongens Pligt at hævde og frede de offentlige Gudsdyrkelses- og Thingsteder. Derfor kaldes Yngve Alreksön, een af Upsalas Drotter eller Herskere, som menes at have levet i det 3die Aarhundrede, Ildalterets eller Helligdoms-Alterets Vogter *(vestalls vörðr)*, af en hedensk Skjald i det 9de. De Fyrster, som vel opfyldte disse Pligter, erhvervede sig Folkets Agtelse og Hengivenhed. Derfor lod Skjalden Thjodolf fra Hvin, i sit berömte Mindedigt over Hakon Adelsteensfostre, de af Odin udsendte Valkyrier tilligemed Guderne Hermod og Brage indbyde den (i Aaret 961) paa Valpladsen faldne Konge (endskjöndt han havde bekjendt sig til den christne Tro) til Valhalls

Glæder og til at tage Plads blandt Einherierne (eller Nordens Heroer), fordi han havde skaanet og beskjermet det norske Folks Helligdomme eller hellige Steder *(vel of þyrmt veom).* I en saa stor Anseelse stode disse *Ve* eller *Vi* i Hedendommen, at det ansaaes for det tydeligste Skjelnemærke mellem de onde og gode Herskere, om de havde hegnet og fredet dem eller ikke, og derpaa meentes da tillige Gudernes Gunst eller Ugunst at beroe. Derfor stod ogsaa Hakon den Rige (eller Mægtige), der vel kun förte Titel af Jarl, men opkastede sig dog (henved 978) til Rigets Selvhersker, i sin Velmagts Dage, höit i Folkets Gunst. Skjaldene ophöiede hans Iver for at opbygge og gjenreise de forfaldne Gudsdyrkelsessteder *(ve)* og deres hellige Indhegninger *(ve banda)* for Thors Mænd og Dyrkere, hvorfor og hans Rige styrkedes og velsignedes af Gudernes Kraft *(ásmegin),* som fremkaldte skjönt Veirlig, Jordens Frugtbarhed og Seier i Krigen.

Förend Kongerne her i Norden havde opnaaet Enevoldsherredömmet i dets forskjellige Riger, og saaledes enten selv, eller ved deres Jarler, tillige kunde komme til at forestaae Gudsdyrkelses- og Rettergangsvæsenet, finde vi at de mægtige Herser og andre Hövdinger, især i Norge, selv forestode Offringerne og Thingene i de dem undergivne Herreder eller Districter. Uhland har, paa en meget sindrig Maade, sögt at forklare, som hertil hörende, et bekjendt Oldsagn, af samme Art som det ovenmeldte gullandske, ophevaret for os i Thorstein Vikingsöns Saga. To Jarler, *Veseti* (Helligdommens Stifter) og *Vífill* (Beileren) bortförte to Döttre af Kong *Hálogi* (den höie Flamme) og af hans Hustru *Glóð* (Glöd), og bosatte sig med dem paa fjerne Ölande: *Veseti* med *Eisa* (glödende Aske) paa Bornholm og *Vífill* med *Eymyrja* (ulmende Aske) paa Vifilsö. Som Thjalfar (eller Thjalfe) bringer den förste Ild til Gulland, saa före ogsaa *Veseti* og *Vífill* til andre östersöiske

Öer Gnisten til den hellige Flamme, den fredelige Arne-Ild [1]. Fra saadanne Stamforældre meentes vel ofte hine Hövdinger at nedstamme, om hvilke vi vide at de i mere historiske Tider forestode deres Stammes eller Omegns Helligdomme eller Retsforvaltning. Heri satte nogle af dem deres störste Ære, og opkaldte saavel sig selv som deres Börn efter det under deres Varetægt staaende Gudsdyrkelsessted eller den der mest dyrkede Guddom. Saaledes fortæller Landnama (2 B. 9 K.) om en norsk Hövding i den berömte Frithjofs Födeegn, bekjendt af dens ældgamle Religieusitet, som levede för og i Harald Haarfagers Dage: „*Geir* hed en ypperlig Mand i Sogn. Han blev kaldet *Vegeir*, fordi han var en ivrig Offrer (eller Dyrker af Guderne). Han havde mange Börn; *Vebjörn*, kaldet Sognboernes Kæmpe, var den ældste blandt hans Sönner; de övrige hedde: *Vestein*, *Ve(ð)orm*, *Vemund*, *Vegest* og *Veörn*. Datteren hed *Vedis*." Faderen har maaskee villet at disse Navne tildeels stedse skulde erindre om den Hengivenhed som de skyldte Guderne og deres Helligdomme. I Sagaerne finder man adskillige lignende Navne mest baarne af Danske, Nordmænd og Islændere, men næsten alle fra den hedenske Tid. Paralleler til nogle af dem ere optegnede af angelsaxiske Forfattere fra deres brittiske Födeland. Ogsaa har jeg, ved Eftersögelse i de nordiske, mest svenske Runeindskrifter, fundet ikke færre end 26 forskjellige Mandsegennavne af denne Art (foruden visse orthographiske Afændringer samt adskillige kvindelige Egennavne), som alle begynde med Ordet *ve*, eller dets övrige, efter Udtale eller Skrivemaade foranderlige Former, som *vi*, *vih*, *vö* eller *vöh*. De mest characteristiske af disse Navne er det vel ikke overflödigt at anföre, da de ofte i Sammensætningen ligne dem, som ellers sees

[1]) Rafn's Fornaldar Sögur Norðrlanda II, 384; — Der Mythus von Thor, nach nordischen Quellen, von L. Uhland, S. 56.

at være forbundne med Arnens, Gudernes (Asers og Alfers), men især Thors og Freyrs Benævnelser, samt tillige synes at indeholde nogen forstaaelig Hentydning til hine gamle Helligdommes Egenskaber eller Beskaffenhed. Foreløbig maae vi bemærke, at det ovenanförte *Vebjörn* (der med Björnens höitpriste Styrke og Klogskab skulde bevogte Helligdommen) har sine mangfoldige Sidestykker i de bekjendte Mandsnavne *Arinbjörn* eller *Arnbjörn*, *Ásbjörn*, *Þórbjörn* (Thorbjörn), *Freybjörn*, ligesom ogsaa *Vegeir* (dens tappre Forfægter), *Arngeir*, *Ásgeir*, *Þórgeir*, *Veormr* (dens værnende Slange), *Goðormr*, *Þórormr* (o. s. v.).

Veseti (i Runeskrifterne *Veseti*, *Vasati*, *Visiti*) Helligdommens Stifter, Grundlægger eller Besidder; den som sidder paa det hellige Sted eller besidder Retten med Dommerne (mulig ogsaa: den rene Ilds Bevarer o. s. v.).

Vegarðr, Helligdommens Hegn, Muur eller Gjerde, i Runeskrift *Vikarðr* eller *Vígarðr*. (Jfr. *Þórgarðr*, *Freygarðr*, *Ásgarðr*).

Vesteinn, Helligdommens Steen eller Klippe, (Grundsteen, Hjörnesteen), i Runeindskrifterne *Vistein*, *Vistín* (Angelsax. *Vigstan*, *Vihstan*, *Vistan*). Jfr. *Arnsteinn*, *Þórsteinn*, *Freysteinn*.

Vebrandr, Helligdommens Brand. Jfr. *Ásbrandr*, *Godbrandr*, *Þórbrandr*.

Veketill (forkortet *Vekéll*), Helligdommens Kjedel (hvorved sikkert Offerkjedelen meentes). I Runeindskrift *Vikitil*, *Vikil*, *Vekil*. Jfr. *Arnketill* (sammendraget *Arnkell*), *Þórketill*, (sammendraget *Þorkell*).

Vemundr, Helligdommens Gave, Eiendom (eller Offer? Offergave?). I Runeindskrifter *Vimuntr*, *Vihmuntr* (Angelsaxisk *Vigmund*). Jfr. *Goðmundr*, *Ásmundr*.

Vegestr, Helligdommens eller Offerstedets Gjest. Jfr. *Goðgestr*, *Þórgestr*.

Veleifr, enten a) *Ve's* eller Helligdommens Yndling, den Elskede i Helligdommen, eller b) Offerstedets Lev eller Bröd. I Runeindskrifter *Vilafr*, *Vöhlafr*, Angelsaxisk *Viglaf*. Jfr. *Ásleifr* (Angelsax. *Oslaf*), *Þorleifr*. (*Goð-leifr* vilde svare til det tydske *Gottlieb*).

Fölgende Mandsnavne forekomme, saavidt jeg erindrer, alene i Runeindskrifterne:

Viálfr, Helligdommens Alf, gode Aand eller Engel. Jfr. *Þórúlfr*, *Arnálfr* (*Arnólfr*), *Ásálfr* (*Ásólfr*).

Vikisl, det samme som *Vegísl*, Ildens eller Helligdommens Straale eller Gidsel. Jfr. *Þórgísl* (*Þorgils*), *Arngísl*.

Vifastr (*Vefastr*), en stadig Besöger af Helligdommen (forekommer meget hyppig). Jfr. *Arnfastr*.

Vinjútr, (*Venjótr*), den som nyder godt af Helligdommen (eller dens Offermaaltider).

Vitan, *Viten* (*Veteinn*), Helligdommens eller Offerstedets Ten (Kvist eller Green); enten dette Navn saa sigter til Offringerne (ved hvilke den saakaldte *hlautteinn* brugtes) eller Spaadomsstavene, som anvendtes til Orakelsvars Udvirkelse eller til anden Lodkastning paa Gudsdyrkelses- eller Thingstedet.

Af kvindelige Navne, som have den samme Begyndelse, ere disse især mærkelige:

Vedís, Helligdommens Gudinde eller Nymphe (ogsaa, efter nogles Mening, Söster). Jfr. *Arndís*, *Þórdís*, *Freydís*, *Ásdís*, *Álfdís*.

Vefreya, Helligdommens Gudinde, Frue eller Herskerinde.

Vebjörg, Guden *Ve's* eller Helligdommens Hjelp, Redning eller Næring. Jfr. *Arnbjörg*, *Þórbjörg*, *Guðbjörg*.

Velaug, Helligdommens Bad (Löv) eller Badning. Jfr. *Arnlaug*, *Þórlaug*, *Áslaug*, *Goðlaug* (*Gudlaug*).

Vený (Helligdommens Nymaane? eller Nymaanefest?). Jfr. *Ásný*, *Guðný*, *Þórný*, *Álfný*.

Adskillige af disse Navne pege tydelig nok til det som vi ellers vide om Hedenolds *Ve* eller Offersteder; de antyde at disse vare omgivne af Hegn, Gjerder eller Mure; at Kjedler og Tene der hörte til Offringerne; at Bröd også uddeeltes eller nödes der; at Helligdommen havde sine Gjester og Nydende, (nemlig ved Offermaaltiderne). Særdeles mærkeligt er det, at der af Ordet *gísl* (Straale) neppe forekomme andre Sammensætninger i gamle Mandsnavne end *Vegísl*, *Arngísl* og *Þórgísl*, (altsaa Alter- eller Arne-Ildens jordiske og Lynets himmelske Straale[1]). Sagaerne berette mest om slige Offergilder og hvad dertil hörte, forsaavidt de holdtes i Templerne, især i Norge og Island, hvor de kaldtes *hof*, — men hverken med dette Ord (eller det ovenommeldte *hörgr)* findes Hedenolds nordiske Mands- eller Kvindenavne (at sige rette Egennavne) at være blevne sammensatte.

Mandsnavnet *Veboði* (Helligdommens, Offerstedets eller Thingets Hersker) forekommer i Solens Saug, et Tillægsdigt til den ældre Edda, som tilegnes dens Forfatter, eller rettere dens fleste Bestanddeles Samler Sæmund Frode. Denne Benævnelse er sikkert der allegorisk, og betegner uden Tvivl een af det hedenske Islands hierarchiske Hövdinger, kaldet *goði*, da de baade forestode det dem underlagte Districts verdslige Bestyrelse samt tillige dets Præstedömme, forsaavidt dets offentlige Gudsdyrkelse vedkom; — en saadan kunde bogstavelig kaldes *veboði*, Helligdommens Hersker, Styrer eller Befalingsmand. En saadan har vistnok og den ovenmeldte norske *Vebjörn* været, som flygtede for den seierrige Enehersker Harald Haarfager, og grundede, tilligemed 6 af sine Söskende, en ny Colonie i Island. En saadan Övrighedspersons almindelige Be-

[1]) En Undtagelse herfra kan Navnet *Auðgisl* mulig være, men det betyder Rigdommens (Guldets, Sölvets eller Ædelstenenes) Straale.

nævnelse *goði* (eller *guði*, hvoraf Fœmininet *gyðja*, forsaavidt det brugtes om en Præstinde) svarede nöie til Mœsogothernes *gudja*, en Præst, — ogsaa, som ovenmeldt, *veiha* (beslægtet med vort *ve*, *vígja* o. s. v.).

Ovenfor (i Afhandlingen om den til Afmindelse af et *Vi's* Indhegning forfattede Runeindskrift) have vi udviklet hvorledes den hedenske Vielse, i det mindste i et vist Tidslöb, især henförtes til Thors Dyrkelse[1]; at de stedse paa een eller anden Maade vare ledsagede af visse Ritus, hvorved Ild eller Lys, ja endog Tordenhammerens Sindbillede anvendtes, (i Menneskets förste Barndom ved det varmende Bad, siden ved dets Giftermaal, og endelig ved dets Hedenfart eller Jordefærd ved Ligbaalet o. s. v.). Her var den da saaledes aabenbar forenet med de ellers til Ilddyrkelsen hörende Ceremonier, og dette giver da end et tydeligt Beviis paa Oprindelsen til Ordene *vígja*, vie o. s. v. (see ovenfor S. 192). Der er det og blevet bemærket, at en symbolsk Efterligning af Thors Hammer, samt ellers Fyrstaal og Flintesteen, ere blevne anvendte ved slige Leiligheder. Det maa da blive os höist paafaldende at gjenfinde denne Art af de nordiske Hedningers Religionsskikke aldeles upaatvivlelig i den norske Almues endnu i vore Dage gjængse Overtro, betegnet med et fra *ve*, *ví*,

[1]) Höist mærkelig er saaledes Runeindskriften paa Glavendrupstenen i Fyen (opdaget af Vedel Simonsen, beskrevet og forklaret af Werlauff, Abrahamson og Rask) over den afdöde Ale Sölve, sat af hans Hustru og Sönner, med denne tilföiede Bön: *Þór vigi þessar rúnar* (d. e. Thor vie disse Runer!). Meningen var vel at han med sin Tordenhammer skulde beskjerme Indskriften og Mindestenen for Ildesindedes Vold og Beskadigelse, hvortil og en særegen Besværgelse mod slige Folk er föiet paa en anden Kant af Stenen. Skjalden Gard, Runamo-Indskriftens Forfatter, indridsede derpaa en lignende Bön til Odin (Kong Harald Hildetands Skytsgud), som dog indeholder de samme Ord *(Óðin vigi rúnar)*; see herom Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed II, 291.

vigja (o. s. v.) nedstammende Ord. Wille berettede nemlig 1786, at Bönderne i Tellemarken pleiede at holde alskens kold Mad over Ilden, förend den bares ud til Arbeiderne i Marken, for at den derved skulde bevares mod Trolde og Forgjörelse. Man viftede endvidere andre Ting, eller og kun sin egen Haand, over Ilden, ved visse andre Leiligheder, hvor en slig Fare befrygtedes, og dette kaldte man at *vigsle* eller *vegsle*[1], endskjöndt andre udtrykte det ved et andet nu meer forstaaeligt Ord: at *fyre* (af Fyr, d. e. Ild). I andre Egne af Norge har Almuen (i det mindste til den samme Tid) pleiet at antænde Ild under Kreature, som skulde vogtes eller kureres for Sygdomme, der meentes at foraarsages af onde Vætters Aande eller Pust o. s. v., hvilken Handling man og betegnede med den nysanförte Benævnelse. At slige Ceremonier oprindelig tilhöre Hedendommen, derom kan ingen Tvivl næres; det haaber jeg allerede at have tilstrækkelig beviist i min ældre Afhandling om Höitidsbauner, Offerbaal, Nödild og Ilddyrkelse, især i Norden, i Tidsskrift for Nordisk Oldkyndighed 2 B. (S. 236—348), til hvilket jeg herom, samt om vore Forfædres Ildfeste, Arneildens aarlige Antændelse af Alterilden m. m., maa henvise, endskjöndt adskilligt deraf, for större Tydeligheds Skyld, med Hensyn til det her omhandlede Hovedæmne, er optaget i nærværende Undersögelse.

Efterskrift. I det jeg antager at den ovenomhandlede skaanske Steenring eller gjennemborede Skive med Ru-

---

[1]) *Vígsla* er endnu det almindelige Ord for Vielse i det islandske Sprog (af Gjerningsordet *vígja*). Mere umiddelbart fra Navnet eller Ordet *Ve*, nedstammer det Svenske *Vespelt*, en Benævnelse som Almuefolk, især i Vest-Götland, efter Linnés og Ihres Beretninger, tillægger Mistelen (Druiders, Persers o. fl. hellige Plante), om hvilken de tillige have megen Overtro og pleie at ophænge den i deres Huse, for at afvende al skadelig *Ild*. Jfr. *Lexicon mythol. vet. Bor.* S. 511.

ner er bleven uddeelt af Forstanderne for et hedensk Gudsdyrkelsessted og tillige for den derfra udgaaende Retspleie, ere fölgende Efterretninger mærkelige. De ere uddragne af Dr. Hibberts for Nordens Oldgranskning særdeles vigtige Undersögelser og Efterretninger om de gamle Thinge m. m. paa Örkenöerne og Hetland[1], som nu tilhöre Skotland, men fordum Norge. Disse og andre af Nordboerne forhen beherskede brittiske Öers fra Oldtiden bevarede Indretninger og Skikke ere höist mærkelige for os, fordi de for en stor Deel ikke ere blevne forandrede ved Indförelsen af de fordum i Norge eller Danmark gjeldende Love, og ere saaledes, tilligemed de Mindesmærker, hvortil de knytte sig, nedarvede lige fra de hedenske Tider.

Det er vistnok, at den nærværende Hovedstamme af Örkenöernes Befolkning maa udledes fra Skandinaverne, som allerede for mere end et Aartusende siden toge disse Öer i Besiddelse. Disse Colonister havde deres egen uafhængige Regjering, men deres Hövdinger vare tillige Fribyttere eller Vikingers Anförere, og disses, saavelsom deres Underhavendes Antal forögedes meget i Aarene 870 til 87 ved de mange Udvandrere fra Norge, som der maatte forlade deres faste Eiendomme og drage i Landflygtighed, for at undgaae Erobreren Harald Haarfagers Enevælde og Undertrykkelse. Han havde ombragt deres Frænder samt bemægtiget sig deres Gods eller Arvelande; — de sögte naturligviis Hevn og Erstatning ved i Sommertiden at gjeste Erobrerens Rige og bemægtige sig hans eller hans Tilhængeres Skibe og Gods. Dette betragtede Harald som Söröveri, og han standsede det (henved 888) med et vældigt Ledingstog og Öernes Undertvingelse. Han satte

[1]) Memoir on the Tings of Orkney and Shetland in Transactions of the Society of Scottish Antiquaries Vol. III Part. 2, 1831 S. 103 o. f.

en Jarl eller Statholder over dem, dog med en næsten uindskrænket Myndighed, — og den samme Indretning vedvarede siden i henved 600 Aar.

Dr. Hibbert har saaledes Ret i den Slutning, at Örkenöernes ældste Thinge eller Retsforsamlinger maatte have en norsk Indretning — vistnok efter den allerældste Maade, som ikke var underkastet saadanne eller saa mange Forandringer, som de i Moderlandet, ved dets omskiftelige Love, der ikke (i den nyere Skikkelse) ere blevne giorte gjeldende paa Örkenöerne eller andre norsk- danske Colonier, men nu brittiske Besiddelser.

Vi maae her forbigaae vor Forfatters höist interessante Efterretninger om de Steenkredse, der fordum udgjorde Orkadernes Gudsdyrkelses- og Thingsteder, med deres til Sol eller Maane helligede Steenkredse og store Altere eller Helligdomsstötter, som lige til vore Dage kaldtes Odins Steen[1], Thors Steen o. s. v. Jeg bemærker kun deraf at Folkesagnet endnu fortæller om Vagttaarne, oprettede i Offerstedets Nærhed, hvori det med Jern

---

[1]) Landboerne i Storbritannien forfölge ofte saadanne Mindesmærker fra Oldtiden med en lige saa stor Vandalisme som nogle, desværre! her i Danmark. Dr. Hibbert beretter saaledes, at en Forpagter 1804 ödelagde den höist mærkværdige Odins-Steen (*Stone of Odin*), som lige til den Tid betragtedes med saa stor Ærbödighed af Almuen, at det blandt dem var en almindelig Skik, at Personer, som gjorde hinanden gjensidige Löfter ved at indgaae en vigtig Contract (f. Ex. Forlovelser) gave hinanden Hænderne gjennem et paa Stenen dertil anbragt Hul; dette kaldtes Odins Löfte (*the promise of Odin*); hvo som bröd det, ansaaes almindelig som en Nidding. Saaledes har ogsaa Eieren af en Jordlod i Nærheden af Manchester henved 1830 aldeles forstyrret et paa den liggende Hedenoldsminde kaldet Odins Hule (*Den of Woden*) og tillige udslettet af Stenene nogle særdeles mærkelige Sculpturer — blot for at befrie hans Marker for antiqvariske Besög (l. c. S. 107, 111).

overtrukne Alter, hvorpaa *Thors hellige Ild bestandig brændte* [1], blev bevaret tilligemed Offerkarrene o. s. v. Öernes Præster beskyldte den der boende Almue for fuldkommen Afgudsdyrkelse, Bönner til Odin, o. s. v. i de ovenmeldte Steenkredse drevet i det mindste lige til 1760 (eller endog 1792). Den gik mest i Svang ved Steinhouse, hvilket vor Landsmand Dr. Clement nylig har besögt og fundet, at de der endnu tilbageblevne Oldtidsminder tildeels overgaae i kolossalsk Störrelse det verdensberömte Stonehenge.

Det er vistnok sandsynligt, hvad Dr. Hibbert mener, at den Hövding (forsaavidt han ikke var Jarlen selv), som fordum var en saadan Helligdoms Forstander, samt paa een Gang baade var geistlig og verdslig Övrighedsperson efter Hedenolds nordiske Indretninger, ligesom i Skandinavien er bleven kaldet *Gode,* d. e. Gudernes Mand, Præst eller Tjener (o. s. v.). Hvad han saa end kaldtes, betragter Traditionen ham som Hövding eller Overdommer, og Dr. Hibbert beretter, at denne „Gode" pleiede at uddele til Vedkommende smaae *Steenplader* eller *Skiver,* forsynede med *Runeindskrifter*, indeholdende een eller anden Befaling, Stævning, Indkaldelse o. s. v. — Har dette forholdt sig saaledes, er det og tænkeligt, at den af os ovenfor S. 119 o. f. beskrevne Steenring eller Steenskive har været et saadant Tegn, som ved visse Leiligheder (efter

---

[1]) Grantham fortæller (l. c. Vol. III Part. 2. S. 303), hvorledes Skotterne endnu (for at afvende visse Landeplager) tænde *den hellige Ild* — Nödilden — af to Stykker Træ, som gnides sammen, og hvorledes de antænde *Baal paa Höiene* ved et Slags Offergilder, Processioner og Indvielser af Kors (forhen rimeligviis *Hammere*) af *Rönnetræ* (som efter Eddaerne og Sagaerne var helliget *Thor* i det gamle Norden), for at disse derefter kunne tjene til Phylacterier (eller Beskyttelsesmidler) for Huse og Stalde (o. s. v.).

vor Gisning S. 136—37) af dets Besidder eller Ihændehaver (Jarlens Befuldmægtigede) er blevet omsendt, eller foreviist for (eller med) en Budstikke til dem, der skulde bidrage (ved Brændsel eller Penge) til Offringerne eller den bestandige Alterilds Vedligeholdelse [1]. Jeg har vel for adskillige Aar siden excerperet det her bemærkede af Dr. Hibberts Skrift, men havde glemt dets hertilhörende Indhold indtil nu, da jeg tilfældigviis i en anden Anledning eftersaae Uddragene deraf, — og af disse har jeg da her endvidere det Fölgende at meddele, om Afskaffelsen af lignende Steentegn paa Öen Man, fordum i lang Tid behersket af Danske, hvor Thinget ellers endnu holdes under aaben Himmel og hvis ældre Love i 1422 af en almindelig Retsforsamling tilskreves den hedenske Konge Orry, hvis Navn adskillige af Öens Steenkredse endnu bære: „Paa Öen Man bleve hine *Steentegn (stonetokens)*, der först indförtes af Skandinaverne, ikke afskaffede förend i Aaret 1763, ved denne Artikel af en da udgivet Forordning: „Og da den Fremgangsmaade at bevilge (eller udgive) Steentegn *(stonetokens)* for Befalinger (Bestillinger, *charges*) eller Executioner, ved og fra adskillige Retter, Dommere og Övrighedspersoner paa denne Ö er underkastet mangehaande Forfalskning og Uregelmæssigheder, samt har foraarsaget Tvistigheder og Trættesyge, ligesom den ogsaa er usömmelig for en Retsforsamlings Myndighed og Höitidelighed, saa være det herved befalet,

---

[1]) Heraf formoder jeg, at det Bidrag i Brændsel o. s. v., som Folk i Norge, lige til vor Tid, pleiede at give til de höitidelige Baal paa St. Hans Aften (fordum hellig i Hedendommen som Sommersolhvervs Höitid, Modstykke til Julen) o. s. v. kaldtes almindelig *Brandskat*. Af lignende Oprindelse var rimeligviis den *Arneskat* (forhen *Arngjæld*, *Midsommergjæld*) som det ogsaa efter Christendommens Indförelse blev paalagt Yderne at udrede i Danmark til den samme Termin (o. s. v.)

at fra og efter dette Lovbuds Forkyndelse skal al Bevilgelse og Udgivelse af *Steentegn* fuldkommen ophöre og afskaffes."

Vi slutte med den Bemærkning, at Almuen i Skotlands Höilande endnu betegner visse store Steenkredse (eller Steensætninger) med den selvsamme Benævnelse (*clachan*) som de nu give deres Sognekirke (jfr. ovenfor S. 184); hin var deres Forfædres, denne deres eget offentlige Gudsdyrkelsessted; saaledes ogsaa de heromhandlede *Ve* eller *Vi* for vore hedenske Stamfædre [1].

ANTIQUARISKE EFTERRETNINGER FRA GRÖNLAND; redigerede af Dr. C. Pingel.

Inden vi her meddele de vigtigste Resultater af de Eftergravninger og andre Undersögelser, som i Löbet af de tre foregaaende Aar (1836—38) have fundet Sted i adskillige af de nordiske Ruiner paa Grönlands Vestkyst og navnligen i Julianehaabs District, troe vi at skylde vore Læsere, korteligen at gjöre dem bekjendte med de, endnu i dette Öieblik saare tvivlsomme Efterretninger, vi Tid efter anden have modtaget om et formeentligt Oldtidsminde paa Landets öde og lidet befærdede Östkyst. Da vi imidlertid ingen anden Hjemmel have for disse Efter-

[1]) Det fortjener og at bemærkes, at Stedet, hvor en Steenkreds (af 84 preussiske Fods Omfang) forhen har staaet, ved Altenrode i Grevskabet Wernigerode, endnu i vore Dage kaldtes af Almuen *die Kaisersteine, die Freystätte*. Jac. Grimm formoder med Ret at her fordum har været et Thingsted, og jeg lægger til: et hedensk Gudsdyrkelsessted, et saadant *Fristed*, (*Ve*) som de her af os omhandlede. Jfr. ovenfor S. 200.

retningers Sandfærdighed end tvende alt for flere Aar siden paa Vestkysten indvandrede Östlændingers Udsagn, og vi af egen Erfaring vide, hvor vaersom man bör være med at fæste Lid til slige Fortællinger af de Indfödte, saa vilde vi have foretrukket at afvente yderligere Oplysninger om denne Sag, hvis ikke de Efterretninger, vi efterhaanden ere komne i Besiddelse af, allerede tildeels havde fundet Veien til Udlandet [1] og derfra igjen, mere eller mindre fuldstændigen, vare komne til de fleste af vore Læseres Kundskab.

Den förste Underretning om at der paa Östkysten af Grönland skulde være opdaget en ubekjendt Indskrift i en hidindtil ligeledes ubekjendt Steenvarde, modtoge vi alt i Efteraaret 1835 fra den ved det sydligste Handelsanlæg Nennortalik ansatte Nationalkatechet. De udförligste og paalideligste af de senere indlöbne Efterretninger skylde vi derimod Hr. Val. Müller, Forstander for de evangeliske Brödres Mission ved Friedrichsthal, af samtlige europæiske Etablissementer i Grönland det, som ligger Östkysten nærmest. Hans förste Skrivelse denne Gjenstand angaaende er af 26 April 1837 og meddeler fölgende Omstændigheder. Tvende Grönlændere, som vare indvandrede fra Östkysten og i adskillige Aar havde hört til Friedrichsthals Menighed, vare blevne opmærksomme ved undertiden at see de derværende Brödre söge efter Indskriftstene og havde i den Anledning fortalt, at de i deres tidligere Hjem omme paa Östkysten havde seet en saadan Steen med Skrifttegn paa. Nærmere adspurgte af Hr. Müller forklarede de, at den af dem omtalte Indskriftsteen

[1]) I en Skrivelse til Admiral Rosamel, daværende fransk Marineminister, indrykket i Comptes rendus hebdomadaires des séances de l'Académie des sciences. Séance du 30 Octobre 1837; og derfra udtogsviis i Nouvelles annales des voyages 1837 S. 336—37 og i en Mængde andre Tidsskrifter og Blade.

befinder sig, paa en ikke ganske ubetydelig Öe ved Navn Idloarsut, i Egnen af Tingmiarmiut og paa omtrent 63° N. Br.[1]. Efter deres Sigende viser den derværende Steenvarde en Fordybning eller et Slags Niche, i hvis Baggrund Indskriften er anbragt. Egentlige Ruiner derimod findes der, efter disse tvende Grönlænderes Forsikkring, hverken paa Stedet selv, hvor Varden staaer, eller i Omegnen. Ved denne Leilighed tilföier Hr. Müller den Bemærkning, at alle de Östlændinger, som hidindtil ere komne til Friedrichsthal og have seet de nordiske Ruiner der i Nærheden, benægte at have truffet noget Lignende i deres eget Hjem. Hvad Indskriftstenen fremdeles angaaer, da indsaae Hr. Müller strax, hvor magtpaaliggende det maatte være at faae den herned til Undersögelse, og han har lige siden 1835 ved Löftet om en for Grönlænderne betydelig Belönning sögt at formaae de Östlændinger, som undertiden besöge Friedrichsthal, til at bringe den med sig, hvilket selv i Östlændingernes smaae Konebaade letteligen maa kunne lade sig gjöre; thi hele Indskriftstenen skal, ifölge en fra Nennortalik modtagen Beretning, ikke være större end et stort Halvark Papir. Imidlertid har dette endnu ikke villet lykkes. Grunden hertil ligger maaskee for en Deel i den Omstændighed, at Samfærdselen med Östkysten, efter Hr. Müllers Forsikkring, Aar for Aar bliver vanskeligere, fordi den Iis, som om Vinteren danner sig imellem Löbene indenskjærs, paa sine Steder ikke mere töer op om Sommeren. En anden Hindring for Stenens Tilveiebringelse er dog maaskee at söge i de Indfödtes overtroiske Frygt for at befatte sig med den. I det Mindste troede Hr. Müller at spore noget Saadant,

---

[1]) Paa den af Hr. Müller angivne Brede har Capitain-Lieutenant Graahs Kort flere Öer, af hvilke den störste förer Navn af Griffenfeldts Öe. Noget sydligere viser Tingmiarmiut sig som et Fjeld lidt oppe i Landet.

da han i August 1837 atter talte derom til nogle Hedninger, som netop stode i Begreb med at vende tilbage til deres Hjem paa Östkysten, og han lod Stedet, hvor Varden skal befinde sig, nöie betegne for dem ved en af deres Slægtninger, som nu opholder sig ved Friedrichsthal, men som paastaaer forhen oftere at have været paa Stedet og selv at have seet Varden. Senere have vi Intet hört enten til den eller til Indskriften: i Slutningen af Juli 1838, da vort sidst modtagne Brev afgik fra Friedrichsthal, havde der endnu ikke viist sig Nogen af Östlændingerne.

Vi have i det Foregaaende seet, at Ingen af de Östlændinger, som Hr. Müller har havt Leilighed til at udfritte om Östkysten, har vidst det Mindste at fortælle om nordiske Ruiner omme paa denne Side af Landet. Dette stemmer ganske overeens med Beretningerne af de to danske Reisende, som fra Vestkysten af ere trængte frem paa Östkysten, nemlig Peder Olsen Vallöe (1752) og Capitain-Lieutenant Graah (1829—30). Dog maae vi bemærke, at Andre herom have været af modsat Mening og paastaaet, at der paa Östkysten findes nordiske Ruiner, ligesaavel som paa Vestkysten. Saaledes har Hr. M. Wormskiold i hans bekjendte Afhandling anfört[1], at man veed at nævne to Steder paa Östkysten, hvor Levninger af gamle Bygninger skulle forefindes. Det er uden Tvivl de samme, som nærmere ere opgivne i et Brev, skrevet 1810 af den daværende Bestyrer af Colonien Julianehaab, den senere i Bergen som Told- og Consumtions-Casserer afdöde, J. C. Mörch til Professor N. G. Wolf, hvori det blandt Andet hedder[2]: „Der er kun tvende Steder paa Östlandet, hvor man vidste at angive Rudera, som ei

---

[1]) Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter for 1814 S. 378. — [2]) Borgervennen for 1831 S. 39—40.

forskrive sig fra Grönlænderne: i en Fjord Najarmiut omtrent $64\frac{1}{2}^{0}$ et enkelt, og ved et Sted, Igloluarsoit kaldet, imellem 65° og 66° nogle." Begge disse grönlandske Stedsnavne forekomme ogsaa i den nyeste Fortegnelse over de Steder paa Östkysten, som ifölge Adskilliges Udsagn skulle have europæiske Ruiner at fremvise. Denne Fortegnelse er i Mai 1838 nedskreven af Missionairen ved Julianehaab Pastor J. F. Jörgensen, medens han paa Embedsvegne opholdt sig ved Nennortalik, hvor han traf flere Grönlændere fra Östkysten. Som saadanne Steder navngaves ham Tingmiârmiut (i Omegnen af Puirsortok), Iterdlâmiut, Umanak (hvor Levningerne af en meget stor Bygning endnu skulle före Navn af Kablunæt innæt), Najârmiut (som paa Grund af de mange derværende Varder ogsaa kaldes Innuksuït) og endeligen Igloluarsoït, om hvilket sidste Sted dog tillige yttredes den Mening, at det mueligen blot var grönlandske Huustomter, som her fandtes. Med Hensyn til disse Angivelser af de Indfödte, hvilke vi for Resten maae lade staae ved deres eget Værd, ville vi her ikkun bemærke, at en anden os ligeledes fra Nennortalik tilhændekommen Beretning omtaler Mure, opförte af Steen og Jord, som skulle findes paa flere Punkter af Östkysten, og bag hvilke Indbyggerne i ældre Tider, inden Iisblinken havde taget saa stærkt Overhaand og Rensdyrene, som en Fölge deraf, vare forsvundne, skulle have ligget paa Luur efter disse Dyr og skudt dem med deres Buer. Da nu Capitain-Lieutenant Graah paa den af ham undersögte Strækning af Östkysten hverken traf Harer eller Rensdyr, ja den særdeles vel underrettede Forfatter af det ovenfor anförte Brev endog forsikkrer[1], at Östlændingens Sprog savner Benævnelser for disse i hans Hjem ukjendte Dyrearter, saa maae hine

[1]) Borgervennen for 1831 S. 10.

Mure, hvis de ellers virkeligen have havt den Bestemmelse, som der tillægges dem, være meget gamle. Det er derfor let tænkeligt, at de af reisende Östlændinger have kunnet forvexles med de, ikke sjelden saare forfaldne og ubetydelige, nordiske Ruiner paa Vestkysten, og at de paa denne Maade have kunnet give Anledning til de Indfödtes gjentagne Fortællinger om Ruiner paa Østkysten. For Resten har ogsaa Vestkysten paa sine Steder lignende Mure eller Steengjerder fra ældre Dage at fremvise. Grönlænderne kalde dem Tellut ɔ: Skydeskjul[1].

Fra Hr. Val. Müller, der siden 1834 har forestaaet Missionen ved Friedrichsthal, men forinden har tilbragt en Række af Aar ved Lichtenau, have vi ligeledes modtaget flere interessante og tildeels nye Oplysninger om de nordiske Ruiner i den sydligste Deel af JULIANEHAABS District.

Den sidste Fjord af Vestkysten, hvori man har truffet paa Ruinerne, er, som bekjendt, ILLUA eller ILLUAMIUT[2]. Her findes Spor af Ruiner strax indenfor Fjordmundingeń, i den förste Bugt paa den vestlige Side af Fjorden; men der er nu ikke stort mere at see, end en ujævn, med höit Græs bevoxet Plads. Herfra förer en temmelig god Fodsti i nordvestlig Retning over til den store fiskerige Indsöe, af hvilken den betydelige Elv Kŏksoak falder ud i Tessermiut Fjorden. Illua Fjorden, der optager en Mængde Elve, som udspringe fra Iisblinkene, er meget fattig paa Fisk. Hr. Müller er derfor tilböielig til at troe, at de, i denne Fjord bosatte, gamle Nordboer snarere have fundet deres Livs Ophold ved Fangsten af de smaae

---

1) O. Fabricius i det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Skrifter for Aar 1809-12 S. 239. — 2) Forfatterens grönlandske Orthographie er nöiagtigen bleven fulgt; den afviger i Et og Andet fra den, som er sædvanlig hos de danske Forfattere om Grönland.

Fjordsæle *(Phoca hispida)*, hvoraf der i denne Fjord gives en stor Mængde. Græsgang er der heller ikke meget af i Illua; her vilde neppe mere end 8 Geder kunne finde nödtörftigt Foder Aaret igjennem. Dog mener Hr. Müller, at det i ældre Tider maa have seet ganske anderledes ud med Vegetationen her omkring: en af hans Roersker — maaskee en 36 Aar gammel — gjorde ham opmærksom paa en Plet i Nærheden af Ruinerne, hvor hun i hendes Barndom havde seet store Vidiebuske tilligemed noget Birkekrat; men nu var dette Sted bedækket med en tyk Iisblink, der aarligen tager til. — Ifölge en senere Meddelelse om denne Fjord og dens Ruiner, fra Pastor Jörgensen ved Julianehaab, hedder den förste Bugt paa Vestsiden af Fjorden, den hvori de ovenfor nævnte ubetydelige Ruiner befinde sig, Kangerdluk; den skal være en halv Miil dyb eller maaskee endog lidt derover. Den næste gaaer paa samme Side af Fjorden omtrent 1½ Miil ind i Landet og kaldes af Grönlænderne Kangekitsok; i den findes ingen Ruiner. Derimod saae Arctander Levningerne af to Bygninger og et Steengjérde inde i Bunden af denne Fjord [1].

Ved Narksak, det nuværende Friedrichsthal, fandtes tidligere fire nordiske Ruiner. Den störste af dem laa netop der, hvor Kirken tilligemed Missionairernes Vaaningshuus nu staaer. Ved at rydde Pladsen traf man paa Trækul, Fragmenter af Leerkar og nogle Fyrstene, men ellers ikke paa Noget, som havde fortjent Opmærksomhed. Af Grönlænderne synes dette Sted ikke at have været synderlig beboet; thi der fandtes kun et eneste og det forladt Grönlænderhuus i Nærheden. Desto mærkværdigere er det, at man paa en Halvöe, henimod en Fjerdingvei (10 Minuten Wegs) derfra, træffer en Mængde Grave.

[1] Ugeskriftet Samleren, 6 Bind S. 1161—65.

Alle disse befinde sig paa grönlandsk Viis over Jorden og ere paa Klipper opförte af Steen, men med en ualmindelig Flid og Omhu. Hr. Müller lod flere af dem aabne. I en af disse, som var 2 Alen 18 Tommer lang, 1 Alen 4 Tommer bred og ikke fuldt en Alen dyb, fandtes Beenraden af et voxent Menneske, liggende med Hovedet imod Östen. Ved Siden af dette Hoved laae 8 andre Kranier, for det Meste af samme Störrelse. To store flade Stene dækkede Graven. En anden Grav af omtrent det samme Omfang indeholdt ligeledes et fuldstændigt Skelet af eet Menneske tilligemed Kranierne af 5 andre; disse laae ordnede paa samme Maade, som i den förstnævnte Grav. Det er vanskeligt at gjette, hvad denne usædvanlige Begravelsesmaade har havt at betyde; thi det er ikke bekjendt, at de hedenske Grönlændere nogensinde have lagt mere end eet menneskeligt Lig i eet Gravsted, og de her omtalte Grave vare ei heller rummelige nok, til at de havde kunnet modtage Ligene af 6 eller endog 9 voxne Mennesker.

Om Ruinerne ved Ikkigeit, paa den anden Side af Narksamiut Fjorden og omtrent lige overfor Friedrichsthal, yttrer Hr. Müller, at de ere i höi Grad forstyrrede, hvilket, efter hans Mening, hidrörer derfra, at ikke faa Grönlændere i tidligere Dage have boet paa dette Sted og uden Tvivl, naar de behövede Steen til deres Vinterhuse, have tyet til de derværende Ruiner. Hvad disse sidste angaaer, da henvise vi vore Læsere til det Udtog af Missionairen A. de Fries's Beretning, hvilket vi for nogle Aar siden have meddeelt i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 3 Bind S. 312—14.

Narksamiut Fjorden strækker sig fra Friedrichsthal 1½ Miil i nordöstlig Retning op i Landet; men inden man naaer Bunden af Fjorden, afgiver denne en Arm i N. V., ½ Miil lang, men kun ⅛ Miil bred. Fjordarmen förer

Navn af Amitsuarsuk. Strax ved Indgangen i denne Fjordarm traf Hr. Müller paa Nordostsiden flere, saavidt vi vide, hidindtil ubekjendte Ruiner. Disse ligge paa en noget ophöiet Flade, men ere aldeles sammensjunkne og overgroede med Græs. Fra Ruinerne af og ind til det Inderste af Fjordarmen voxer der en Mængde Krækkebær; men Kratskov er der Intet af. Udenfor Indlöbet i Amitsuarsuk er der en ikke ubetydelig Fiskeplads, dog kun af Ulker, hvoraf der her falder en stor Mængde.

I Sermelik Fjorden, indenfor den store Öe Sermersok, kunde Hr. Müller hverken selv opdage, ei heller opspörge Ruiner. Derimod har han truffet saadanne imellem Sermelik Fjorden og Ounartok Fjorden, i en lille Bugt, som afgiver en god Skibshavn, men som hidindtil ikke fandtes i Korterne. Udenfor denne Bugt ligger en liden, næsten rund, Öe ved Navn Imnarsutelik. Inderst i Bugten, paa den vestlige Side og 50 Skridt fra Stranden, findes to store Ruiner. De ligge noget höit paa en smuk, for Solen udsat, Skraaning. Begge Ruiner ere meget forfaldne og bevoxede med höit Græs; dog er Muren paa sine Steder endnu en Alen höi. Dette Sted hedder Korngek.

De gamle Beboere af Korngek have over Land havt en bekvem Forbindelse baade med Annik, hvis Ruiner kun have Udseende af lyngbevoxne Jorddynger, og derfra videre med Bunden af Ounartok Fjorden, hvor der ligeledes findes stærkt forstyrrede Ruiner; men disse sidste har Hr. Müller ikke havt Leilighed til selv at tage i Öiesyn. Paa Nordvestsiden af Ounartok Fjorden, og en lille Miil sydvestlig fra Bunden af denne Fjord, gaaer en Bugt i nordnordvestlig Retning fra Fjorden op i Landet. Bugten er omtrent $\frac{1}{2}$ Miil dyb og ude ved Fjorden ligesaa bred. Paa Östsiden af denne Bugt, og nogenlunde midtveis imellem Fjorden og det Inderste af Bugten, ligger Sakkamiut, hvor der findes adskillige, men nu næsten

ukjendelige, Ruiner. Lige overfor disse paa den vestlige Side af Bugten ere atter Ruiner og nogle af disse endog af temmeligt Omfang; men alle ere de i höi Grad forstyrrede, saa at Störrelsen af dem ikke lader sig angive. Alligevel troede Hr. Müller, da han i Juni Maaned 1833 besögte dette Sted, at finde Anledning til her at foretage en Eftergravning; men imod Forventning fandt han Jorden endnu saa fuld af Frost, især hvor der laae Stene, at han nödtes til at afstaae fra dette sit Forsæt, hvilket han heller ikke senere har fundet Leilighed til at udföre.

I Mundingen af Ounartok Fjorden ligger Öen Ounartok eller Ōnartok, som Hr. Müller hellere vil have det skrevet. Fjorden er opkaldt efter Öen, der igjen har sit Navn (Ounartok, det Kogende) af tre varme Kilder paa Nordostsiden. Tæt ved den mellemste af disse Kilder eller Damme fandt Arctander, da han 1778 besögte Öen, Levningerne af en Bygning, som han antog at have tjent Landets gamle Beboere til Badehuus. Muren ragede paa den ene Side endnu $\frac{3}{4}$ Alen frem over Jordens Overflade og viste, at Huset havde været henved 8 Alen langt, men noget smallere[1]. Levningerne af dette Badehuus var Graah ikke istand til at gjenkjende[2], da han 1828, altsaa netop et halvt Aarhundrede efter Arctander, besögte Öen Ounartok. I Aaret 1818 havde Hr. Müller endnu tydeligen seet denne Ruin paa en lav Jordtunge i Nærheden af de varme Kilders Udlöb i Havet; men 1833 gjenfandt han til sin store Forundring næsten intet Spor deraf. Stormene, som især i Aarene 1829—30 havde raset med en usædvanlig Voldsomhed, havde saaledes kastet Sand og Smaasteen fra Havets Bund op over den lave Landtunge, at denne forhen græsrige Plads aldeles var bedækket der-

---

[1]) Samleren 6 Bind S. 1189—90. — [2]) Undersögelses-Reise til Östkysten af Grönland S. 39.

med. Ved denne Leilighed bemærker Hr. Müller, at man overhovedet har iagttaget, hvorledes Havet, som beskyller den grönlandske Kyst, i en Tid af 100 Aar kjendeligen er steget op paa Land.

Om de talrige Ruiner i Agluitsok eller, som den almindeligen kaldes Lichtenaus Fjorden havde vi, siden Bekjendtgjörelsen af Arctanders Dagbog, saa godt som slet Intet erfaret. Desto mere maae vi paaskjönne de Efterretninger, som Hr. Müller, efter to Gange i Aarene 1832 og 33 at have bereist og undersögt denne Fjord, har meddeelt om de derværende Levninger fra Fortiden.

Naar man fra Ounartok reiser ind i Agluitsok Fjorden, kommer man forbi et Næs Akkuliærosek, ogsaa Nicolaisnæsset kaldet. Fölger man nu den östlige Fjordbred, saa træffer man en god halv Miil fra Næsset en lille Bugt ved Navn Kangerdluluk. I denne findes talrige Jord- og Steen-Dynger, som mere ere overgroede med Mos end med Græs; men nu lader der sig Intet tydeligen erkjende paa dette Sted. I en betydeligere Bugt, længere inde i Fjorden, men ligeledes paa dens östlige Side, ligger Iglorsoak. Allerede Navnet tyder paa, at dette Sted i Oldtiden har været beboet og bebygget, hvoraf ogsaa enkelte svage Spor ere tilbage; for en 40 Aar siden var her endnu nogen Græsgang, men nu ikke mere. Fra Iglorsoak og Kangerdluluk har der over Land været en let Forbindelse med Sakkamiut og Narksarsoak i Ounartok Fjorden, ja til sine Tider selv med Öen Ounartok, da det smalle Sund imellem Fastlandet og Nordsiden af denne Öe pleier at være tillagt en stor Deel af Vinteren igjennem. En halv Miil længere i Nordost fra Iglorsoak udbreder der sig langs med Fjorden en for Grönland meget betydelig, græsgroet Slette. Her samles hvert Foraar næsten alle Grönlænderne fra den sydligste Deel af Juliane-

haabs District, lige fra Alluk[1] indtil Igalikko; thi her falder i Mai og Juni Maaneder den störste Sildefangst i hele Sydgrönland. Den lille grönlandske Sild (Lodden, *Mallotus arcticus)* öses da i en saa uhyre Mængde op af Fjorden, at Fangsten vilde udgjöre flere hundrede Tönder, og udbredes paa hiin Græsslette, hvor den törres til Vinterprovision. Det er meget troeligt, at de gamle Islændere og Normænd, som have boet her i Egnen, ogsaa have vidst at före sig denne Havets Rigdom til Nytte. Fra denne Sildeplads er der 2½ Miil ind til Bunden af den östlige Fjordarm, Sioralik kaldet. Her findes de tydeligste Ruiner i hele Omegnen; men det er noget vanskeligt at komme op til Stedet. Som en Fölge af det meget ferske Vand, der tilföres denne Fjordarm, er den sædvanligviis tillagt med Vinteriis lige fra Begyndelsen af September og til ind i Juni Maaned. Paa den sidste halve Miil, inden man naaer Ruinerne, er Farvandet saa grundt, at det kun lader sig passere med den höieste Springflod. Hertil komme endnu de Hindringer, som Storiis, Regn og Storm hyppigen lægge i Veien, saa at ofte flere Springtider gaae forbi, uden at man kan benytte Höivandet. Af disse Grunde kunde Hr. Müller ikke för i August 1833 bringe sin Reise til de herværende Ruiner til Udförelse. Og dette skete endda först paa den sidste Dag af Springet, saa at hans Roersker, da han den fölgende Dag vendte tilbage, flere end een Gang maatte stige ud af Baaden i Vandet og drage den over Sandbankerne. Hans Ophold ved disse mærkelige Ruiner var derfor saa indskrænket, at han knap fik Tid til at tage dem noget nærmere i Öiesyn og, for saavidt dette lod sig gjöre, at opmaale dem. Omtrent 4—500 Skridt nordvestlig fra Strandbredden og ikke langt

[1]) En Öe under Östkysten, hvorpaa der aarligen holdes et Slags Marked imellem Östlændingerne og Vestlændingerne.

fra en betydelig Laxeelv, sees paa en noget ophöiet Plads Levninger af en vidtlöftig Muur eller maaskee snarere af et Steengjerde. De rage hist og her $\frac{1}{2}$—$\frac{3}{4}$ Alen frem af det frodige Græs og omgives paa alle Sider af Vidiebuske, som have naaet meer end Mandshöide, og igjennem hvilke man kun med Möie arbeider sig frem. Indenfor denne Ringmuur bliver man en anden Muur vaer, som igjen indeslutter et mindre Rum; men det er vanskeligt at forvisse sig om Störrelsen uden ved Hjælp af Eftergravninger, hvortil der den Gang savnedes behörig Tid. Omfanget af den ydre Muur anslaaer Hr. Müller imidlertid til omtrent 140 Alen, og han er tilböielig til at antage den större Plads indenfor samme for at have været en Kirkegaard; hvori han bestyrkedes, da han ved her at tage nogle Steen op, fandt Menneskebeen. Med Hensyn til de to övrige Ruiner paa dette Sted, saa henviser Hr. Müller til Arctanders Beskrivelse[1], da de endnu ere i omtrent samme Tilstand; og han tilföier blot, at der her i Sioralik lod sig holde et betydeligt Antal Qvæg.

Fra Ruinerne i Bunden af Sioralik Armen kan man, ved at gaae over en nogle 100 Fod höi Bjergryg, i en Timestid ret magelig komme over til Bunden af den mellemste Fjordarm, Amitsuarsuk kaldet. Imellem Sioralik og Amitsuarsuk ligger Bjerget Akkuliærosersoak ligesom paa en Halvöe; dette er et af de höieste Fjelde i Julianehaabs District. Paa dets temmelig steile Sydside har Hr. Müller til forskjellige Tider seet to store Ruiner, men som ere aldeles forstyrrede. Ogsaa her er der betydelig Græsvæxt, og der groer tillige et Slags vildtvoxende, men spiselige Vikker *(Vicia Cracca)*.

Ruinerne i Bunden af Amitsuarsuk Armen ere 2 eller 3 i Tallet og ligne i nogen Afstand en gammel Forskands-

---

[1]) Samleren 6 Bind S. 1199—1200.

ning; men de ere aldeles sammensjunkne og Murene ikke at gjenkjende. Omgivelserne af den derværende Indsöe have saa temmelig Udseendet af et europæiskt Landskab. Sit meste Vand erholder denne Söe fra en stor Elv, som kommer nordfra, gjennemlöber en Dalslette af ¼ Miils Længde, der fordum har været bevoxet med Birkekrat, og, inden den falder ud i Indsöen, danner et prægtigt Vandfald af over 200 Fods Höide. Fra Amitsuarsuk har man tilfods en halv Dags Reise over til Igalikko Fjorden.

Ruinerne i Kadlumiut, den vestlige Arm af Agluitsok Fjorden, har Hr. Müller ikke selv seet; men en af hans yngre Colleger, som havde været paa Stedet, forsikkrede ham, at de ere i en aldeles forfalden og næsten ukjendelig Tilstand. Den derværende Laxeelv er en af de fiskerigeste i hele Omegnen. Om de Ruiner, som Arctander har truffet to Mile nordlig for Kadlumiut[1], vidste nu ingen af Grönlænderne Besked.

Derimod har Hr. Müller selv beseet Ruinerne ved Neppiset og det nedenfor Lichtenau liggende Kangerdluluk (hvilket ikke maa forvexles med Kangerdluluk paa den östre Fjordbred), men fundet dem höist ubetydelige. Deres fordums Omfang og Störrelse lader sig nu ikke længere bestemme. — Hermed ender Hr. Müllers Beretning om Ruinerne i Agluitsok Fjorden.

Missionairen ved Julianehaab Pastor J. F. Jörgensen har, af reen og uegennyttig Interesse for Sagen, siden 1835 velvilligen forestaaet og ledet de Opmaalinger og Udgravninger, som det Nordiske Oldskrift-Selskab har foranstaltet i de paa Fortidsminder saa særdeles rige Fjorde i Omegnen af Julianehaab. Om Resultaterne af disse Foretagender have vi Tid efter anden modtaget omstændelige Indberetninger fra Pastorens Haand. Undersögelserne omfatte allerede et betydeligt Antal Ruiner i

---

[1]) Samleren 6 Bind S. 1191—97.

Igalikko, Kakortok, Tunnudliarbik, Ikersoak og Sermelik Fjordene; og vi have Haab om at see dem udstrakte til de to vestligste Fjorde i Julianehaabs District, Immartinek og Sermitsialik, i hvilke der ligeledes skal forefindes nordiske Ruiner, men som hidindtil have været aldeles ubekjendte. Pastor Jörgensens Beretninger ere ledsagede af Situationskort og Grundtegninger, uden hvilke de ogsaa af de færreste Læsere ville kunne forstaaes. Da vi nu ikke see os i Stand til her at gjengive disse, og vi maae befrygte, at den blotte Opregning af en Mængde Ruiner, deres Dimensioner, gjensidige Beliggenhed og Afstand vilde altfor meget falde i det Trættende, saa troe vi, med Hensyn til disse vigtige Bidrag at burde henvise til den tredie Hovedafdeling af GRÖNLANDS HISTORISKE MINDESMÆRKER, hvis Udgivelse forestaaer, og hvori de ville blive optagne med det til deres Forstaaelse nödvendige Apparat. Vi ville her indskrænke os til i Korthed at omtale hvad der i hine Beretninger forekommer os at være aldeles nyt og ukjendt.

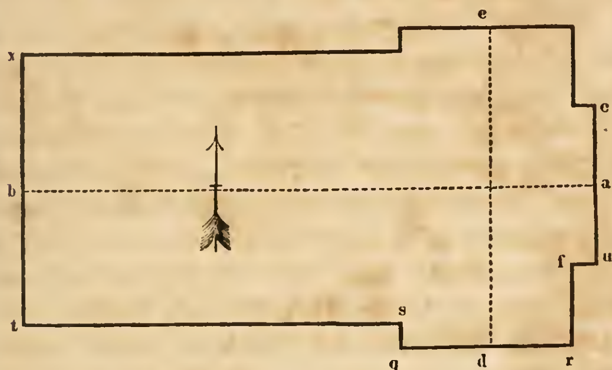
Omtrent to Mile fra Colonien Julianehaab ligger EKALLUARSOÏT paa Fastlandet imellem Igalikko Fjorden og den söndre Kangerdluarsuk Fjord, hvilken sidste ikke maa forvexles med en nordligere Fjord af samme Navn, der imellem Colonien og Tunnudliarbik Fjorden skyder sig op i Landet. Da de Indfödte havde fortalt Pastor Jörgensen, at der ved Ekalluarsoït ikke blot vare nordiske Ruiner, som hidindtil havde undgaaet Europæernes Opmærksomhed, men tillige at man der havde fundet flere Oldsager, saa besluttede Pastoren i September 1837 selv at besöge dette Sted. Han reiste derhen i en Konebaad, fulgt af flere Grönlændere i deres Kajakker. Disse förte ham fra Landingsstedet over et lidet Fjeld, bag hvilket Ruinerne ligge. Selve Stedet, som er vel bevoxet med Græs, kaldte de Iglorsoït. Paa den vestsydvestlige Side

skiltes det ved en Elv, som skal være rig paa Laxörreder, fra en temmelig höi Landstrækning, der förer Navn af Pamiedluk; paa Nordvestsiden gaaer en lille Bugt ind i Landet. Hvad de herværende Ruiner angaaer, da ere de i höi Grad forfaldne. De syntes at hidröre fra flere sammenhængende Bygninger, hvis Antal imidlertid ikke lod sig udfinde. Tilsammentagne havde de en Længde af omtrent 50 og en Brede af omtrent 30 Alen. Nogle faa Skridt östen for disse Ruiner skulde der efter Grönlændernes Sigende være en varm Kilde; ved Pastorens Besög var den udtörret. Höiere oppe i Landet fandtes derimod flere Ruiner, men i den samme aldeles forstyrrede Tilstand. I Nærheden af disse voxede en Deel af det bedste islandske Mos. Paa Grund af de Indfödtes Fortællinger om adskillige Oldsager, som tidligere skulle være fundne ved Ekalluarsoït, blev der gravet i de derværende Ruiner, men uden at der nu bragtes Andet for Dagens Lys end en Mængde forbrændte Kul, der öiensynligen vidnede om at ogsaa disse Bygninger i sin Tid ere blevne ödelagte ved Ild.

I den nordre Arm af Igalikko Fjorden ere de nordiske Ruiner af et saadant Omfang og tildeels af en saadan Mægtighed, at man i dem, for at bruge en nyere Reisendes Udtryk[1], troer at see Levningerne af en heel, ödelagt Stad. Intet Under derfor, at man, saasnart der blev Tale om Udgravningen af enkelte af de vigtigste blandt Grönlands Fortidsminder, först og fremmest henvendte Opmærksomheden paa de i Sandhed forbausende Ruiner i det minderige Igalikko! Under Pastor Jörgensens personlige Ledning og Tilsyn er den derværende betydelige, men i höieste Grad forstyrrede, Kirkeruin nöiagtigen bleven undersögt, og fortsatte Eftergravninger have fundet

1) Capitain-Lieutenant Graah i hans Undersögelsesreise til Östkysten af Grönland S. 175.

Sted saavel i det Indre af selve Kirken, som ogsaa paa den störste Deel af Kirkegaarden. Efter en Tegning, som vi have modtaget fra Pastor Jörgensens Haand, meddele vi vore Læsere nedenstaaende Grundrids af Kirken i Igalikko.

Dimensionerne kunne efter Pastorens nöiagtige Opgivelser antages at være fölgende:

Længden fra	a	til	b	=	$88\frac{1}{2}$	Fod
	u	—	f	=	4	—
	r	—	q	=	26	—
	s	—	t	=	$58\frac{1}{2}$	—
Breden fra	e	—	d	=	48	—
	c	—	u	=	24	—
	f	—	r	=	12	—
	s	—	q	=	4	—
	x	—	t	=	40	—.

Kirkeruinen i Igalikko er ikke blot den störste i Grönland, men tillige den eneste, i hvilken vi, til Trods for dens næsten fuldkomne Forstyrrelse, kunne gjenkjende en Korskirke. Dog er det uvist, om den fra Begyndelsen af har havt denne Form: af Grundstenenes Tilstand troer Pastor Jörgensen at kunne slutte sig til, at de Dele

af Kirken, som danne Korsets Arme, senere ere tilbyggede. Kirken har paa alle fire Sider været omgiven af en Kirkegaard, hvis Ringmuur endnu er kjendelig især paa Nordsiden. Afstanden imellem Kirken og Kirkegaardsmuren har imod Östen udgjort 32 Fod, imod Norden 43, imod Vesten 26 og imod Sönden 23 Fod.

Af de mange andre Ruiner i Igalikko, som Pastor Jörgensen har undersögt og opmaalt, ville vi her ikkun nævne Levningerne af en mærkelig cirkelrund Bygning, hvilke han traf en 300 Skridt eller noget mere nordlig for Kirken. Den holdt 34 Skridt i Omkreds. En lignende, men betydeligen större, Ruin omtaler Capitain-Lieutenant Graah iblandt Ruinerne i Kakortok [1]. Denne ligger 2—300 Skridt östlig for Kirken, er 22—24 Skridt i Gjennemsnit, og Muren var 1828 endnu fra 2 til 5 Fod höi. Hvad Bestemmelsen af disse runde Bygninger har været, er meget uvist; maaskee have de tjent til Klokketaarne, da de begge befinde sig i Nærheden af Kirker.

I den brede Munding af Kakortok Fjorden ligger en temmelig betydelig Öe ved Navn Akpeitevik. Paa denne findes der efter Pastor Jörgensens Beretning nogle, hidindtil ubekjendte, nordiske Ruiner, hvilke Pastoren ikke selv har havt Leilighed til at undersöge, men som ifölge hans Anmodning ere blevne opmaalte af Assistent Kauffeldt, da denne paa en Vaccinationsreise kom der i Nærheden. Ruinerne befinde sig paa Östsiden af Öen paa et Sted, som Grönlænderne kalde Kårsoak. Omtrent 300 Skridt fra Söen ligger her en Ruin, 44 Fod lang og 40 Fod bred. Paa den nordlige Side er der nu ingen anden Muur at see end den faste Klippevæg; dog har der fordum ogsaa været en Steenmuur, men som nu

---

[1]) Undersögelses-Reise til Östkysten af Grönland S. 46.

er nedfalden. Paa den östlige Side er Muren endnu 2½ Alen og paa den sydlige 2¼ Alen, men paa den vestlige Side ikkun 1 Alen höi; Murene ere overalt 1½ Alen tykke. Indgangen har været fra den vestlige Side. Lidet over 50 Skridt vesten for denne Ruin fandtes Levningerne af en anden mindre Bygning, men i en saa forstyrret Tilstand, at dens fordums Störrelse ikke lader sig angive. Derimod laa der 40 Skridt östlig for den förstnævnte Ruin en tredie, mindre forfalden Ruin, der holdt 29 Fod i Længden og 12 Fod i Breden. Paa den östlige Side var Murens Höide endnu 1¼ Alen og paa den vestlige 1 Alen; Tykkelsen var 1½ Alen. I Ruinens östlige Ende befandt sig et Slags Aflukke af 11 Fods Störrelse.

Til Öen Akpeitevik (paa Dansk Löbestedet[1]) og Ruinerne i Kakortok knytter der sig et grönlandsk Sagn om de sidste Nordboers Undergang. Dette er allerede tidligere blevet os meddeelt af Hr. J. Mathiesen, forhenværende Bestyrer af Colonien Julianehaab, hvis Efterretninger om de i Kakortok Fjorden værende Fortidsminder ere indrykkede i Annalerne for 1836—1837 S. 128—29 og S. 131—33. Temmelig overeensstemmende med hans Meddelelse lyder Sagnet i Pastor Jörgensens Beretning, der imidlertid er noget udförligere og tilföier adskillige, i den förste Optegnelse forbigaaede, charakteristiske Biomstændigheder.

Længe, hedder det, efterat de gamle Kablunakker vare blevne udryddede i hele det övrige Grönland, holdt de sig endnu i Kakortok Fjorden, hvor Kirken i Særdeleshed skal have tjent dem til et Tilflugtssted. De havde her en Herre eller Hövding, som Grönlænderne give Navn af Ungertok eller Ongartok. Uagtet Forstaaelsen imellem Kablunakkerne og Grönlænderne ikke var den bedste, levede

[1]) Grönlænderne derivere Öens Navn af det grönlandske Gejrningsord akpàpok, löber, fordi deres Forfædre her flygtede for Kablunakkerne.

de dog i længere Tid fredeligen i Nærheden af hinanden. Men omsider indtraf en Begivenhed, som gav Anledning til en blodig Feide og endte med de gamle Kablunakkers fuldstændige Undergang. En Grönlænder fra det nærliggende Akpeitevik var nemlig roet ud i sin Kajak, for at pröve nogle nye Kastepile. Da han nu roede forbi en lille Odde, der i Nærheden af Ruinerne skyder ud i Fjorden, sad der ved Stranden en ung Kablunak og saae paa, hvorledes Grönlænderen feilede med sin Fuglepiil. Strax begynder han, for at haane denne, at skrige som en Alke og tilraaber Grönlænderen: Pröv om du kan træffe mig! Dette lader denne sig ikke sige to Gange; han sigter efter Kablunakken og træffer ham dödeligen. Ungertok fandt sig deri, da han erfarede de nærmere Omstændigheder ved Drabet. Men det varede ikke længe, för en Grönlænder med hurtige og stille Aareslag listede sig ind paa en anden af hans Folk og ligeledes dræbte denne. Nu blev Ungertok opbragt og besluttede at tage Hævn over sine grönlandske Naboer. Disse boede da paa Vestsiden af Akpeitevik, hvor der endnu vises nogle gamle grönlandske Huustomter i Nærheden af den lille Indsöe. For at overraske dem, roede Ungertok i en maanelys Efteraarsnat med alle sine Folk over til Östsiden af Öen, og drog nu i Stilhed over det temmelig höie Fjeld midt paa Öen. Ubemærkede vare de komne ned til Indsöen paa Vestsiden; men her bleve de opdagede af en grönlandsk Pige, som var gaaet ud at hente Vand. Hun blev deres forlængede Skygger vaer paa Söens Overflade, ilede til sine Landsmænd og gjorde Anskrig. Det lykkedes nogle af Grönlænderne at redde sig ved Flugten; men de Tilbageblevne maatte lade deres Liv. Denne sörgelige Lod traf navnligen alle Qvinder og Börn, med Undtagelse af en halvvoxen Dreng, som under Blodbadet skjulte sig i en Klöft i Klipperne. Denne Klöft vide Grönlænderne endnu

den Dag i Dag at paavise nede ved Stranden og tæt ved de gamle Huustomter. Paa den Tid, da dette Overfald fandt Sted, var det nuværende Julianehaabs District allerede temmelig stærkt befolket af Grönlænderne. I Særdeleshed var det Tilfældet med Narksak imellem Tunnudliarbik og Sermelik Fjordene. Did tyede nu de faa Grönlændere, som lykkeligen vare undkomne fra Akpeitevik, for ved deres Landsmænds Hjælp at tage en blodig Hævn over Kablunakkerne. Dette lykkedes dem kun altfor vel. Dog skrede de ikke strax til Udförelsen af deres Forehavende; men Vinteren hengik med Forberedelserne. Imedens Mændene uafladeligen arbeidede paa Buer og Pile, maatte Fruentimmerne i Kulden berede en Mængde aldeles hvide Sælhundeskind til Overtræk for Baadene. Da Foraaret nu var kommet, og Vinden efter Sædvane stadigen blæste indad Fjordene[1], roede Grönlænderne fra Narksak ubemærkede uden om det Land, paa hvilket Colonien Julianehaab for Tiden ligger. Men, saasnart de havde naaet Mundingen af Kakortok Fjorden, lagde de Aarerne ind og lode nu Baadene drive for Vinden, som bar lige ind paa Kablunakkernes Boliger. Disse bleve vel opmærksomme paa Konebaadene, som nærmede sig paa Fjorden, kom ud af deres Huse, satte Haanden for Panden og saae ud over Fjorden. Men, skuffede ved Konebaadsskindenes hvide Farve, ansaae de Grönlændernes Fartöier for drivende Iisstykker og gik uden Mistanke atter ind i deres Huse. Om Natten landede Grönlænderne i en Bugt nogle Bösseskud fra de nuværende Ruiner, hvor Kysten var og endnu er stærkt bevoxet med saakaldet Lyng og med Enebærbuske. Heraf samlede de en Mængde, som de benyttede til at

---

[1]) Vestenvinden, som dagligen med godt Veir blæser indad Fjordene (den saakaldte Isersarnek) indfinder sig i Sydgrönland sædvanligviis i Mai og vedvarer til hen i Slutningen af August Maaned.

spærre samtlige Indgange til Kablunakkernes Huse og derpaa stak i Brand. Beboerne, som laae i den tryggeste Sövn, indebrændte alle med Undtagelse af Ungertok, der med sin Sön, en lille Dreng, under Armen sprang ud igjennem et af Vinduerne i den brændende Kirke og flygtede öster efter. Grönlænderne forfulgte ham i Förstningen, men opgave efterhaanden Forfölgelsen, paa en Eneste nær. Ungertok naaede den östre Ende af det höie, saakaldte Kirkefjeld, uden at den med Bue og Pile bevæbnede Grönlænder kunde komme ham paa Skud. Men Ungertok var altfor udmattet af Löbet og af sin Byrde, til at han kunde undkomme tilfjelds. Han löb derfor en Tid lang rundt omkring en derværende Indsöe, for saaledes at undgaae sin haardnakkede Forfölger. Tilsidst saae han sig dog nödsaget til at kaste sin Sön ud i Söen, for at kunne frelse sit eget Liv. Det lykkedes ham for Öieblikket. Han undkom til Igalikko, hvorfra han flygtede længere sydefter. Dog varede det ikke længe, förend Grönlænderne opdagede hans Tilflugtssted. Dette skete, ifölge det grönlandske Sagn, ved Hjælp af en af de Trædukker, som en Angekkok, inden hans Landsmænd skrede til Overfaldet, havde plantet paa Maagetuerne i alle Fjordmundingerne. En af Dukkerne viste nemlig hen til det Sted, hvor Ungertok holdt sig skjult i Nærheden af en Indsöe. Dog var han ikke let at faae Bugt med; thi han var saa behændig, at han efter Grönlændernes Fortælling kunde gjöre sig saa smal som et Knivsblad, og han værgede sig saa drabeligen med sin Öxe, at Ingen vovede at komme ham nær. Omsider lykkedes det dog en Grönlænder, hvis Broder Ungertok ved Overfaldet paa Akpeitevik selv havde dræbt med et Slag af sin Öxe, at træffe ham med en magisk Buepiil, forfærdiget af det yderste Tverstykke af en ufrugtbar Kones Hække. Saaledes kom

den sidste af de gamle Kablunakker af Dage; Drabet skete langt sydefter, indenfor Atartok.

Om Ungertok og hans Endeligt have Grönlænderne for Resten havt en Vise, som nu er gaaet i Forglemmelse paa en eneste Strophe nær. Denne lyder efter Pastor Jörgensens Optegnelse saaledes:

Asuna Kablunak anningoarsinnartok!
Asuna Ungartôk anningoarsinnartok erne onermiglugo!
Taima pigalloarpause.
Kalálit aggitlartut; niakoeet manninamik; niakoeet keblermeta.

Dette vanskelige Fragment af gammel grönlandsk Folkepoesie har Pastoren efter de kyndigste Indfödtes Ordforklaring troet at burde oversætte saaledes:

Se til den Tosse af Kablunak, der gaaer ud uden at tænke videre ved det!
Se til den Tosse af Ungertok, der gaaer ud uden at tænke videre ved det, med sin Sön under Armen!
Saaledes faaer jeg nok gjengjælde Eder.
Grönlænderne komme nu stærkt ansættende; deres Hoveder ere glatte; deres Hoveder skinne.

Det er den Grönlænder, hvis Broder Ungertok havde dræbt paa Akpeitevik, der her indföres talende. At deres Hoveder vare glatte og skinnende, skal efter Grönlændernes Forklaring betyde, at de vare rustede til Kamp. I gamle Dage skulle de nemlig have havt den Skik, inden de gik i Striden at afskjære en Deel af deres Hovedhaar eller i det Mindste at gjöre det vaadt og glatte det, for at det ikke under Kampen skulde falde dem ned i Öinene og derved blive dem til Besvær.

Allerede P. Egede[1] havde hört Grönlænderne for-

[1]) Efterretninger om Grönland. Kbhavn s. a. S. 81-82.

tælle et lignende Sagn om Anledningen til den Ufred imellem de gamle Nordboer og Grönlænderne, som endte med de förstnævntes fuldkomne Udryddelse. Men endnu större er Overeensstemmelsen imellem vort Sagn om Ungertok og det, som Arctander efter de Indfödtes Fortællinger meddeler[1] om en gammel Normand ved Navn Igalikko, der skal have boet i den nordre Arm af Igalikko Fjorden og have givet denne Fjord sit Navn. Hvad imidlertid hans Navn angaaer, da har Arctander uden Tvivl misforstaaet Grönlænderne; thi Igalikko er efter Pastor Jörgensens Forsikkring ægte grönlandsk og betyder et Land med Kogesteder, der (af en eller anden Aarsag) er blevet forladt. I gamle Dage skal Igalikko efter Grönlændernes Sigende have heddet Kangerdluluk. Kablunakkernes derværende Herre eller Hövding have de ældste blandt Districtets nulevende Grönlændere aldrig hört anderledes nævne end Olave eller Olavik (det nordiske Olaf?). Han skal have været meget rig og i Særdeleshed eiet et stort Antal Qvæg. Tillige skal han have været saa stærk, at han mægtede at bære en Hvalros paa Ryggen eller en fuldvoxen Svartside *(Phoca grönlandica)* under hver Arm. Da Igalikkoboerne paa samme Maade, som deres Landsmænd i Kakortok, bleve forraskede af Grönlænderne, undkom Olave, skjönt allerede gammel, lykkeligen tilligemed sin yngste Sön. For Resten vide Grönlænderne ikke at fortælle Noget om det gamle Igalikko, uden at der sammesteds skal have været en Kirkeklokke af en saadan Störrelse, at den, naar der ringedes med den, kunde höres i Tunnudliarbik Fjorden og kalde de derboende Kablunakker til Gudstjenesten i Igalikko[2]. Fremdeles ville de vide, at der fordum skal have været en Mængde Hvaler i

---

[1]) Samleren 6 Bind S. 1227-29. — [2]) Jvfr. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 3 B. S. 223.

denne Fjord; ja de fortælle endog om afdöde Landsmænd, som endnu skulle have seet disse Södyr i Fjorden, faa Aar inden den i den grönlandske Handels Historie bekjendte Kjöbmand Anders Olsen kom til Districtet og der (i Aaret 1776) anlagde Colonien Julianehaab. Ligeledes paastaae de, at der til den Tid har været en stor Overflödighed af Söfugle, men at disse senere have forladt Fjorden og ere dragne længere Nord paa.

Om de nordiske Ruiner i Frederikshaabs, Fiskenæssets og Godthaabs Districter have vi i Löbet af de tre sidste Aar ikke erholdt nye Efterretninger. Derimod er der til de tidligere, saare tvivlsomme Angivelser af nordiske Ruiner i Sukkertoppens og Holsteinsborgs Districter kommen en ny, men ligesaa utilforladelig. Efter en Grönlænderindes Udsagn skal der nemlig i det förstnævnte District paa en Öe, af de Danske „Skulderbladet" kaldet, som ligger en Miilsvei sönden for Napparsok, befinde sig en Ruin og i Nærheden af den tvende Grave, der efter hendes Forsikkring ikke hidröre fra hendes Landsmænd. Det er mueligt, at et Par hollandske eller andre fremmede Hvalfangere her ligge begravede.

Vi vende os nu til Nordgrönland og til det eneste Minde fra Fortiden, som det udstrakte nordre Inspectorat har at fremvise, nemlig Steenfælden ved Nôrsoak. Om denne har Botanikeren Hr. I. Vahl, ved sin Hjemkomst fra Grönland i Efteraaret 1836, tilstillet os en udförlig Beretning, hvilken vi saa meget mindre tage i Betænkning her at meddele i sin Heelhed, som Meningerne om dette Oldtidsmindes Herkomst og Bestemmelse i længere Tid have været deelte.

„Saa rigt paa europæiske Mindesmærker fra Oldtiden, som det söndre Grönlands Inspectorat og navnligen Julianehaabs District er, ligesaa fattigt er det nordre Inspectorat hvor der endnu ikke er fundet flere end tvende, der med

Bestemthed kunne siges at have deres Oprindelse fra Europæerne; men hvoraf det ene, nemlig den Runesteen, som Capitain-Lieutenant Graah erholdt, da han var ved Upernivik, er i höi Grad mærkeligt, fordi man deraf kan slutte sig til, at vore Forfædre ogsaa maae have besögt disse langt oppe mod Norden liggende Steder. Det andet Mindesmærke, om hvis Oprindelse man endnu er i Tvivl, findes ved det under Colonien Rittenbank hörende Udliggersted Norsoak, beliggende paa den nordvestlige Pynt af den i flere Henseender meget interessante Landtunge, der adskiller Disko Bugten fra Umanaks Fjorden."

„Da jeg i Sommeren 1836 gjorde en Reise fra Jakobshavn op til Umanak med Konebaad, standsedes jeg ved Norsoak af den store Mængde Vinteriis, som paa samme Tid laa her saaledes sammenpakket, at der ikke kunde sees aabent Vande. Jeg benyttede dette mit Ophold ved Norsoak til noget nærmere at undersöge den derværende af Nogle saakaldte Björnefælde, hvilken allerede er bleven omtalt af Paul Egede i hans Continuation af Relationerne om den grönlandske Mission og senere af Pastor Kragh; men begge disse havde ikke seet samme og ikkun beskrevet den efter Grönlændernes Fortællinger. Siden er den paa selve Stedet bleven undersögt af Missionair Funch og Kjöbmand Fleischer, begge den Tid ved Umanak, med hvis Undersögelser mine næsten ganske stemme overeens."

„Dette Mindesmærkes Oprindelse tilskrives af Grönlænderne enten en, i ældre Tider der indstrandet, hollandsk Hvalfanger, som vilde bevare sit Mandskab imod Skjörbugen, ved om Vinteren at lade dem udföre dette Arbeide, eller det tillægges en af deres egne Landsmænd, en mægtig Angekkok ved Navn Kunningajek, som i een Nat skal have reist denne Fælde og derved vundet et af ham indgaaet Væddemaal. Denne sidste Historie er uden Tvivl

Fabel, da man ikke i hele Landet finder noget Lignende, som er opfört af Grönlænderne, og man neppe kan tiltroe Nogen af dette Folk, at han skulde have udfört et saa vanskeligt Foretagende, uden at have Brug derfor, men ene og alene for at vinde et Væddemaal, hvilket de Indfödte knap nutildags kjende, end sige i ældre Tider have kjendt noget til. Rimeligere er derfor den förste Fortælling, ifölge hvilken dette Værk er opfört af Europæere; men, om disse have været Hollændere eller, som Pastor Kragh troer, af de gamle Normænd, lader sig ikke saa letteligen afgjöre. Dog har jeg fuldkomment overtydet mig om, at det aldrig har været bestemt til at beboes, hvilket ligeledes var Pastorens Mening, men at det snarere har været indrettet til en Fælde for större Dyr, f. Ex. Iisbjörne, som undertiden om Vinteren komme ned paa disse Höider. Den har ogsaa stor Lighed med den Steenfælde, som jeg tidligere har seet i Baals Revier, og som efter Grönlændernes Sigende er opfört af de gamle Islændere, der i Fortiden have boet i denne Fjord. Men Fælden ved Norsoak er noget mere forfalden end den i Baals Revier; hvorfor jeg heller ikke ved Norsoak fandt nogen Steen, som jeg med Bestemthed kunde sige at have tjent til Falddör, hvoraf der dog endnu i Aaret 1832, efter Kjöbmand Fleischers Indberetning, skal være seet nedfaldne Stykker. Ligesaa lidet som Pastor Funch saae jeg nogen Steen med Runer paa, hvorom Pastor Kraghs Hjemmelsmand havde fortalt ham. Vel viste de medhavende Grönlændere mig en Steen, hvilken skulde være den, hvorpaa disse Skrifttegn skulde findes; men jeg kunde aldeles Intet opdage paa Stenen, som havde mindste Lighed med denne Skrift."

„Fælden ved Norsoak staaer, i en Höide af omtrent 20 Fod over Havspeilet, paa et lidet Næs, hvilket ligger i lige Linie med de smaae Öer udenfor, som omgive Bug-

ten. I denne Bugt staae de af de herværende Grönlændere beboede Huse, i omtrent en halv Fjerdingveis Afstand fra Næsset. Fælden selv er reist af store Steen af graaligsort Farve, hvilke findes der i Nærheden. De ere alle temmelig glatte og eensformede, saa de næsten have Udseendet af at være tilhugne, hvilket dog ingenlunde er Tilfældet. Indvendig er Fælden endnu 6 Fod höi; den er 3 Fod bred, men en mod Östen tilbygget Indgang ikkun halv saa bred, nemlig 1½ Fod. Den indvendige Længde udgjör, denne Gang iberegnet, 8 Fod. Udvendig har Fælden en Længde af 13 Fod, af hvilke Gangen indtager de 3; Breden er 10 Fod. Murene, som slutte tæt sammen og, hvor de staae til hinanden, danne næsten rette Vinkler, ere af forskjellig Tykkelse; paa sine Steder ere de henved 5 Fod tykke. Det Indre af Fælden er for en Deel opfyldt med Steen, som ere nedstyrtede fra Murene. Desuden have engelske Hvalfangere, efter et Sagn iblandt Omegnens Grönlændere, engang begravet en paa Hvalfangsten afdöd Kammerat i denne Fælde."

Her ender Hr. Vahls Beskrivelse over et Mindesmærke fra Grönlands Fortid, om hvis Oprindelse og egentlige Bestemmelse Meningerne, som vi allerede ovenfor have bemærket, i længere Tid have været deelte [1]. Om dets Bestemmelse kunne vi nu vel ikke længere være uvisse. Tvivlsommere kunde derimod dets Oprindelse synes at være. Os forekommer denne Steenfældes skandinaviske Herkomst at være afgjort. Da P. Egede som Missionair opholdt sig ved Christianshaab i Disko Bugten, hörte han

[1]) P. Egedes Continuation af Relationerne, betræffende den grönlandske Missions Tilstand og Beskaffenhed. Kbhavn s. a. 4to, S. 40 og 41. — Sammes Efterretninger om Grönland. Kbhavn s. a. 8vo S. 76 og 77. — Antiqvariske Annaler. 4 B. S. 374—75. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. 1 Bd. S. 105—7 og 2 Bd. S. 335—38.

af en gammel Mand ved Nouk, som havde tilbragt nogle Aar langt nordpaa, at der deroppe fandtes en af huggen Steen opmuret Björnefælde, 4 til 5 Alen lang, som vore gamle nordiske Forfædre havde efterladt sig paa dette Sted[1]. Dette skete i Aaret 1736, altsaa kun 17 Aar efter at Hollænderne havde sendt deres förste Hvalfangere op i Strat Davis[2]. Hvis derfor Fælden ved Nôrsoak havde været et Værk af hollandske Hvalfangere, saa vilde dens Opförelse, som en ny Begivenhed, ikke have været den gamle Grönlænder fra Nouk, der selv havde levet adskillige Aar i hiin Egn, ubekjendt. Hans Udsagn bestyrkes endvidere ved den Omstændighed, at den ofte omtalte Fælde ved Nôrsoak staaer lige overfor Disko-Eiland, der upaatvivleligen har været de Gamles Bjarney, samt at der i Sydgrönland og i Nærheden af nordiske Ruiner findes lignende store Steenfælder, som de omboende Grönlændere ere enige i at tillægge vore nordiske Forfædre. Hr. Vahl har i det Foregaaende berört den Fælde i Ujararsoak, den mellemste Arm af Godthaabsfjorden, som han selv i Aaret 1831 har havt Leilighed at undersöge[3]. Grönlænderne vidste endnu at angive tvende saadanne Fælder i den samme Fjordarm. Selv have vi i Foraaret 1829, under vort Ophold ved Colonien Frederikshaab, af en Grönlænderinde, som var barnfödt og opdragen i Igalikko, hört fortælle om een eller endog to, der i Nærheden værende, store Steenfælder, som stammede fra de gamle

[1]) P. Egedes Continuation af Relationerne om den grönlandske Mission l. c. og sammes Efterretninger om Grönland l. c. — [2]) „It was not, it appears, until the whalefishery was on the de-„cline at Spitzbergen, that the Davis' Straits fishery was resorted „to. The Dutsch sent their first ships thither in the year 1719." *W. Scoresby's* Account of the Arctic Regions and of the Northern Whale-Fishery. Edinburgh 1820. Vol. II. pag. 61. — [3]) Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 2 Bd. S. 332.

Kablunakker. De vare, efter hendes Forsikkring, indvendigen saa rummelige, at to voxne Mennesker liggende kunde finde Plads jævnsides ved hinanden. Paa Grund af deres Störrelse antages de af Grönlænderne for at have været Björnefælder. Derfor kunne de heller ikke letteligen forvexles med de langt mindre Steenfælder, hvori Grönlænderne fange Fjeldræven.

Der har i den senere Tid oftere været Talen om nogle Varder i den nordligste Deel af de danske Besiddelser, som meentes at være reiste af Landets gamle nordiske Beboere. En saadan angaves at være oppe paa Toppen af det höie Fjeld paa Öen Kårsarsoak, söndenfor den nordligste danske Colonie Upernivik. Denne Varde er i Foraaret 1836 bleven undersögt af Assistent H. Christiansen, der holder sig for overbeviist om at den er bleven reist af hollandske eller engelske Hvalfangere ved et Besög der paa Öen. Den er neppe 12 Fod i Omkreds, ikkun $4\frac{1}{2}$ Fod höi og saaledes beliggende, at man ikke bliver den vaer, för man er ganske i Nærheden af den. For Resten bestaaer den af bare Steen og ikke, som man havde sagt, af Steen og Törv tillige, og den ligner aldeles de andre Varder, hvoraf man træffer saa mange paa Öerne der i Omegnen.

Af de forskjellige Oldsager, som Tid efter anden ere fundne i Grönland og derfra for största Delen nedsendte til det herværende Museum for nordiske Oldsager, ere Indskriftstenene uimodsigeligen de vigtigste og interessanteste. Uagtet de Eftergravninger, som have fundet Sted i og ved adskillige af de betydeligere Ruiner paa Landets Vestkyst, har man dog i Löbet af de foregaaende tre Aar (1836—38) ikke opdaget en eneste ny Indskrift. Men vi have Haab om, endnu i Aar at erholde en saadan i Af-

skrift. Det er ikke den foregivne, i höi Grad tvivlsomme, Indskrift omme paa Östkysten, hvilken vi her mene, men derimod en Klippeskrift i Nærheden af Colonien Julianehaab. Den derværende Missionair har nemlig af en Grönlænder faaet Underretning om, at der paa Öen Umanak ved Sardloks Fjorden skulle findes tydelige Skrifttegn, indhuggede i en Klippe, og hjemsendt en Copie af Grönlænderens Afridsning. Saavidt vi af denne kunne skjönne, ender den for Resten ulæselige Indskrift med et Aarstal, som det synes 1401, udtrykt i Romertal; i det Mindste slutter Afskriften tydeligen med CCCI. Ved Julianehaabs Skibets lykkelige Hjemkomst i dette Efteraar imödesee vi paalideligere Efterretninger herom; thi det var Pastor Jörgensens Agt, selv at begive sig til Umanak, for paa Stedet at undersöge, hvorvidt Sagen virkeligen forholdt sig saaledes, som Grönlænderen havde berettet ham.

Ved de i Kirkeruinen i Igalikko foretagne Eftergravninger har man fundet og Pastor Jörgensen hjemsendt adskillige Fragmenter af forarbeidet Vegsteen. Et af disse synes at have hört til Indfatningen af en Dör eller et Vindue; andre derimod synes at være af Kar, som ikke ere i Brug iblandt Grönlænderne, maaskee af Döbefonter eller af Vievandskjedler. Den hertil anvendte Vegsteen have de Gamle formodentligen taget indenfor Grændserne af det nuværende Julianehaabs District; thi her findes virkeligen endnu Vegsteen og det endog paa flere Steder, endskjönt man har paastaaet det Modsatte og lagt betydelig Vægt paa denne Omstændighed[1]. Pastor Jörgensen har opgivet os fölgende Findesteder i Julianehaabs District: Öen Nunarsoït, Allangomiut eller Skibshavnen ved Mathiesens Næs 2 Mile fra Colonien, Fjeldet

[1]) M. Wormskiold i det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter for 1814 S. 338-39 og Prof. J. H. Bredsdorff i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 3 Bd. S. 210.

Kuaksuârsuk paa den sydlige Side af Overbærestedet Itibliârsuk, Nepisæt i Omegnen af Lichtenau og endeligen Tuapeit östen for Anlægget Nennortalik. Fra Kirken i Igalikko har Pastor Jörgensen ligeledes nedsendt flere Malmfragmenter af sönderslagne Klokker, hvoraf Museet dog allerede tidligere havde modtaget nogle betydeligen större Stykker. Interessantere er uden Tvivl et, ved samme Leilighed fundet, Fragment af et stöbt Metalkar, som synes at have tjent til et Döbefad eller et andet af de ved den katholske Cultus brugelige Kirkekar. Et lignende större Stykke erholdt Museet ved Kjöbmand I. N. Möllers Hjemkomst i Efteraaret 1838. Det er et Brudstykke af Overkanten af en stöbt Metalkjedel, rimeligviis en Vievandskjedel, paa hvis indvendige Side der sees et ophöiet Kors. Dette Stykke er ikke fundet i nogen Ruin, men i Nærheden af nogle gamle grönlandske Teltepladse og nede i Fjæren paa Öen Ovingasak, som ligger udenfor Nordlöbet ved Colonien Frederikshaab. Af Metalsager, fundne i Igalikkos Kirkeruin, troe vi endnu at burde nævne det meget forrustede Hoved af et stort Jernsöm, da Jernsager saa yderst sjelden træffes i de nordiske Ruiner i Grönland, at dette först er det andet os bekjendte Exempel herpaa. Det er ogsaa let at forklare, ikke blot fordi Jernet saa hurtigen fortæres af Rust, men i Særdeleshed fordi Grönlænderne i Aarhundreder have sögt efter dette nyttige Metal i de nordiske Ruiner. I det Mindste beretter en Forfatter fra Midten af det syttende Aarhundrede, at Grönlænderne den Gang (1664) dagligen, som han udtrykker sig, gravede efter Söm og Jern i de Christnes Huse[1]. Ved denne Leilighed have de sandsynligviis i de ödelagte Kirker fundet de mange Stykker af Klokke-

[1]) J. Erichsens Udtog af Chr. Lunds Indberetning til Kong Frederik den Tredie angaaende de i Aarene 1652 og 1653 foranstaltede Sötoge til Grönland. Kbhavn 1787. S. 46.

malm, hvilke vi nu træffe omspredte over en stor Deel af det sydlige Grönland, selv paa saadanne Steder, hvor der ikke findes Ruiner i Nærheden. Fra Kirkeruinen i Igalikko, ligesom ogsaa fra den i Kakortok, har Pastor Jörgensen endvidere nedsendt Pröver af den Kalk, som de Gamle have anvendt ved deres Kirkebygninger, men ikkun sparsomt, da Kalken, saavidt vi vide, ikke hörer til Landets egne Frembringelser og derfor uden Tvivl i Oldtiden har været temmelig kostbar. I Stedet for Kalk have de Gamle sædvanligviis benyttet sig af et Slags Blaaleer, som paa flere Steder i Grönland forekommer i Mængde.

Foruden de ovenfor nævnte Fragmenter af forarbeidet Vegsteen fra Kirkeruinen i Igalikko, hvilke Pastor Jörgensen har tilstillet Selskabet, har Museet igjennem Cand. Theol. J. C. Möller, som for Tiden befinder sig paa en naturvidenskabelig Reise i Sydgrönland, modtaget en betydelig Sending af forarbeidet Vegsteen. Stederne, hvor disse Stykker ere fundne, ere ikke opgivne; men vi formode, at de uden Undtagelse ere fra Godthaabs District. Af disse Sager er en lille Lampe tilligemed flere Brudstykker, saavel af större Lamper som af Kjedler og andre Kar, aabenbart grönlandsk Arbeide. Til dem, som vi troe at burde tilskrive Landets gamle europæiske Beboere, höre iblandt Andet flere af de gjennemborede Stykker Vegsteen, som vore Landsmænd i Grönland pleie at kalde Synkestene, fordi det antages, at de have tjent til at sænke Fiskesnörer og Garn med. Et temmelig uformeligt, saaledes gjennemboret Stykke Vegsteen, som maaskee kan have været en *Kljásteinn*, hvormed Rendegarnet strammes i den islandske Væverstol, er derved mærkelig, at Runen ᚠ (punkteret) findes skarpt og tydeligen indhugget i den. Hr. Möller har ligeledes nedsendt to smaae Oldsager af Vegsteen, hvoraf den ene, en i Midten gjennemboret Skive af 1½ Tommes Diameter, aldeles ligner

de flade Steenskiver, som her tillands ere fundne i Gravurner[1], medens den anden i Formen meget nærmer sig de saakaldte Steendopper, hvilke man her i Norden hyppigen har truffet oven i Urnerne[2], kun med den Forskjel, at Gjennemboringen ved den grönlandske er noget udvidet for neden. I Bergens Stift har man for ikke længe siden i en Gravhöi, i hvilken man tidligere havde fundet en Leerurne tilligemed Oldsager af Jern, truffet paa to lignende Steendopper, der ligesom den grönlandske vare forfærdigede af Vegsteen eller Grydesteen, som den i Norge kaldes[3]. Endeligen har Hr. Möller gjort os opmærksom paa en anden nordisk Fortidslevning, ligeledes af Vegsteen, men af et langt betydeligere Omfang, som baade efter Grönlændernes og en hernhuttisk Missionairs Fortællinger skal befinde sig inde i Kappiselik, den söndre Arm af Godthaabsfjorden. Dette er en Kjedel af Vegsteen, der er rund, $\frac{3}{4}$ Alen i Diameter og har tvende Hanke. Den er for Resten af et meget raat Arbeide og, som det synes, ikke fuldkommen færdig. Man viser endnu det Sted oppe i Fjeldet, hvor den er udhuggen, men hvorfra den er rullet et Stykke ned. Derved skal den have faaet den Revne, som sees i den, og som rimeligviis har været Skyld i at man har forladt det begyndte Arbeide. Nu staaer den nedsjunken i Jorden næsten indtil Randen.

Endnu er der en mærkelig lille Steen-Antiquitet tilbage, hvis gamle nordiske Herkomst ikke forekommer os tvivlsom. Det er en, i Aaret 1836 af Kjöbmand O. V. Kielsen ved Fiskenæsset nedsendt, ganske lille og nogenlunde firesidet Slibesteen til at hvæsse Metalredskaber med. Den er af röd Jaspis, ikkun $1\frac{3}{4}$ Tomme lang og med et Öie i den ene Ende, altsaa indrettet til at

---

1) Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I Bd. S. 436 og Tab. IV Fig. 52. — 2) N. T. f. O. I Bind S. 435 og Tab. IV Fig. 50. — 3) Urda, et norsk antiquarisk-historisk Tidsskrift. 2 Bind, Bergen 1838. S. 181.

bæres hængende[1]. I afdöde Conferentsraad P. J. Monrads Samling findes et lignende Stykke fra Grönland, som i mange Aar har været i den afdöde Besidders Eie. Den er af den samme röde Jaspis, som den förstnævnte, men meget omhyggeligere tildannet, og den har tillige været noget större; thi den ene Ende er nu afbrudt. Begge erindre de om en saakaldet *Slujrastein*, som i sin Tid er bleven indsendt til Museet af den nu afdöde Pastor N. L. Holm til Nordströmöe. Efter gamle Folks Sigende have Færingerne i fordums Dage havt saadanne Stene hængende ned fra Beltet ved Siden af Kniven og brugt dem til at hvæsse denne med. Den færöiske *Slujrastein* er af bruunröd og grön Baandjaspis, som aldrig er funden paa Færöerne, men som har den störste Lighed med den bekjendte Baandjaspis fra Orsk i Gouvernementet Orenburg. Den röde Jaspis, hvoraf begge de grönlandske Hvæssestene ere forfærdigede, er en altfor almindelig Steenart til at vi skulde paastaae, at den slet ikke findes i et saa udstrakt Bjergland, som Grönland. Imidlertid troe vi at burde bemærke, at der i hele Grönland ikke er et eneste os bekjendt Findested for dette Mineral, men at der ved den i Sommeren 1828 af Capitain-Lieutenant Graah foranstaltede Rydning af Kakortok Kirken fandtes et lille Stykke röd Jaspis, hvorom der yttredes den Formodning, at det mueligen kunde have været af en sönderbrudt Döbefont[2]. Dette Stykke er gaaet tabt.

Foruden disse Steenoldsager, som med temmelig Sikkerhed lade sig henföre til vore nordiske Forfædres Ophold i Grönland, har Museet i de senere Aar erholdt tvende Stykker, hvis Alder efter al Sandsynlighed stiger

---

[1]) Den er afbildet i Skandinaviska Nordens Urinvånare, ett försök i comparativa Ethnographien af S. Nilsson. Christianstad 1838-39. Tab. XII Fig. 149. — [2]) Undersögelses-Reise til Östkysten af Grönland S. 44.

temmelig nær op til hines. Det ene er en i Amaralik Fjorden funden og af Capitain-Lieutenant Holböll indsendt Kam. Den er forfærdiget aldeles paa samme Maade som de Kamme fra Middelalderen, man har fundet i de danske Ridderborge. Den bestaaer nemlig af smaae Stykker Been, sammenföiede ved Hjælp af tvende Skinner, der ere lagte tvers over Kammen og befæstede ved Kobbernitter. Det andet herhen hörende Stykke, hvilket Museet skylder Cand. Theol. Möller, er en Hornskee af den ældre, i Middelalderen brugelige Form. Den er noget krummet af Hede og funden i Fjordarmen Kappiselik, hvor der, som bekjendt, ere temmelig betydelige Ruiner fra Landets nordiske Fortid.

Efter saaledes at have opregnet de vigtigste nordiske Oldsager, som Museet i Löbet af de foregaaende tre Aar har erholdt fra Grönland, ville vi nu gaae over til korteligen at omtale de mærkeligste af de eskimoiske Oldsager, der i samme Tid fra forskjellige Sider ere blevne Museet tilstillede.

Vi begynde med Steenoldsagerne, uagtet adskillige Jagt- og andre Redskaber af Hvalros- og Narhvals-Tænder, ja selv af Rensdyrhorn og Been, gjerne kunne være ligesaa gamle. De grönlandske Steenknive ere af meget fra hinanden afvigende Former. Saaledes har Selskabet fra Pastor J. C. W. Funch, medens han var Missionair ved Colonien Umanak, modtaget en Steenkniv af smuk blaa Angmak; den er 3 Tommer lang, hvoraf den paa den ene Side tilslebne Eg udgjör de to Tommer, og er indrettet til at sættes paa Skaft. Fra Colonien Jakobshavn nedsendte Hr. I. Vahl en, der i Egnen funden, Kniv af en grönligsort Steenart og næsten 5 Tommers Længde; den Deel, som udgjör Bladet, er $2\frac{1}{2}$ Tomme lang og ligner Bladet af en tyk Ragekniv. Cand. Theol. Möller har fra Godthaab sendt en 4 Tommer lang, blot tilhuggen, Steen-

kniv af Angmak; den har den störste Lighed med de her i Landet fundne Flintknive uden Haandtag (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 1 Bd. Tab. II Fig. 18). Iblandt henimod 30, tildeels meget mærkelige, grönlandske Steenoldsager, hvilke Chirurg Lytzen, under sit Ophold ved Jakobshavn, havde faaet fra nogle ældgamle forladte Vinterhuse $\frac{1}{4}$ Miil fra Colonien, og hvilke han ved sit Besög i Kjöbenhavn har foræret til Selskabet, befinde sig tvende större og aldeles utvivlsomme Steenknive: den ene, henimod 3 Tommer lang, udflækket paa samme Maade som vore nordiske Flintknive og indrettet til at indsættes i et Skaft, synes at være af et Slags Hornsteen; den anden, 2 Tommer lang, ligner den förstnævnte noget, men er forfærdiget af Angmak. Af samme Steenart ere fire smaae, tykke, tresidede Steenknive (?), som ogsaa höre til denne Samling; de tre af dem ere slebne, den fjerde ikkun tilhuggen. Museet er i de senere Aar blevet beriget med ikke faa saakaldte Harpun- og Pile-Spidser. To virkelige Harpunspidser (Ullo eller Ullanga) af Angmak og saaledes tildannede og gjennemborede, at de have kunnet indsættes og befæstes i Harpunens Beenstykke (grönlandsk Túkak) indsendte Pastor Funch fra Omegnen af Colonien Umanak; en lignende tredie, $1\frac{1}{2}$ Tomme lang, er fra Kappiselik i Godthaabs District og foræret til Museet af Cand. Möller. I den Lytzenske Samling fra Jakobshavn findes, foruden flere Harpunspidser af Angmak, en blot tilhuggen af Chalcedon, 2 Tommer lang og indrettet til at sættes ind i et Skaft. Til denne Samling höre ogsaa 8 lignende, men temmelig smalle og blot tilhuggede, Stykker af Angmak, hvilke man antager for at have været Pilespidser. Et meget mærkeligt Stykke af den smukke blaae Angmak, hvoraf de Steenoldsager, som forekomme i Omegnen af Colonien Umanak, ikke sjelden ere forfærdigede, skylder Selskabet Pastor Funch. Det er en afbrudt Pilespidse

(grönlandsk Sáuguak) af en Söfuglepiil (grönlandsk Nugit)[1] og hörer, naar den som her er af Steen, til de störste Sjeldenheder, da Grönlænderne, inden de af Europæerne forsynedes med Pilejern, almindeligviis benyttede sig af Been til Spidser paa deres Kaste- og Fugle-Pile. En lignende Bestemmelse synes et griffelformet Stykke Angmak fra de forladte grönlandske Huse ved Jakobshavn at have havt. Kjöbmand S. M. Cortzen har fra Godhavn, hvor han da opholdt sig, nedsendt en, længere nordlig ved selve Colonien Upernivik funden, ret mærkelig Steenoldsag, nemlig Spidsen eller Odden (Ullanga) af et Fangeredskab, som de i Landet boende Danske kalde Lændseren, men Grönlænderne Angoviak. Den ligner i Formen en nordisk Steenkniv med Haandtag og er i det Hele 3½ Tomme lang; Bladet, som er skarpt tilslebet, er 2 Tommer langt og det Stykke, som har siddet inde i et Skaft formodentligen af Been, er 1 Tomme langt. Denne Steenod, der er langtfra at være almindelig, hvis ikke nogle af de större saakaldte Harpunspidser af Steen skulde höre herhen, er ligeledes af Angmak, som overhovedet de allerfleste af de grönlandske Steenoldsager, og navnligen de i Norden fundne. Ved Benævnelsen Angmák betegne Grönlænderne en eller maaskee flere Steenarter, i Almindelighed af graalig, blaalig eller sortagtig Farve, der med Lethed lade sig tilhugge og tilslibe, uden dog at savne en vis Grad af Haardhed. Vi kjende Angmakken nu ikkun i forarbeidet Tilstand, og dens Findesteder ere tabte. Dog synes et af disse at have været ved Isefjorden imellem Claushavn og Jakobshavn; i det Mindste har Hr. Lytzen tilstillet Museet et lidet utildannet Stykke (en Flække) af Angmak, som var drevet op paa Land ved en betydelig Oversvömmelse af Isefjorden. Inden vi forlade

[1]) Afbildet i Skandinaviska Nordens Urinvånare af S. Nilsson. Tab. XII Fig. 150.

de grönlandske Steensager, maae vi til Slutning blot med et Par Ord nævne de endnu i Grönland almindelig brugelige Lamper af Vegsteen, hvoraf Museet har erholdt adskillige, som synes at have en betydelig Ælde. En af dem er derved mærkelig, at den, tvertimod Landsens Skik og Brug, ikke er af Vegsteen; den er funden $1\frac{1}{2}$ Fod under Jordens Overflade ved Iglorsoït i Amaralik Fjorden og hjemsendt af Capitain-Lieutenant Holböll.

Iblandt de grönlandske Oldsager af Been, Horn og deslige, som i de senere Aar ere komne til Museet, fortjener et gammelt grönlandskt Spil at bemærkes. Det bestaaer af 1 större og 10 mindre Stykker. Det större Stykke ligner en gammel nordisk Dolk og er gjort af Rensdyrhorn; de mindre ere deels af Rensdyrhorn deels af Sælhundebeen, med Undtagelse af to Stykker, som forestille en Grönlænder og en Grönlænderinde, og som ere gjorte af Narhvalstand. Pastor Funch fik dette Spil, hvis Brug de nulevende Grönlændere ikke kjende, fra en gammel grönlandsk Grav i Nærheden af Colonien Umanak. Museet besad allerede tidligere flere Exemplarer af Beenstykket (grönlandsk Nákok) af de gamle Buepile; men baade Spidsen, der i de ældste Tider var af Steen, senere af Jern, og Skaftet manglede ved alle disse Exemplarer. Senere har Major Fasting fra Godhavn nedsendt et Exemplar med det dertil hörende Træskaft. Det er fuldstændigt paa Ravnefjærene nede paa Pileskaftet nær, hvilke Tiden naturligviis har fortæret. Beenstykket har en Modhage paa den ene Side, men fortil ingen Klöft (grönlandsk Ullulerbia), hvori Pilespidsen havde kunnet være anbragt og fastgjort. Derimod er Beenstykket selv saaledes tilspidset, at det tillige danner Pileodden; hvilket synes at være noget Usædvanligt ved de grönlandske Buepile. Et andet Beenstykke af en Piil, som fulgte med det förstnævnte skæftede Stykke og for Resten aldeles

ligner det, er forsynet med den sædvanlige Klöft. Det Samme er Tilfældet med de fleste, i Museet værende, Beenstykker af grönlandske Pile; disse have som oftest to, men undertiden endog fire Modhager. Til de her omhandlede Fangeredskaber slutter sig et Par gamle Harpuner af Been, nedsendte af Kjöbmand O. V. Kielsen ved Logen Fiskenæsset. Af grönlandskt Huusgeraad, der kan antages at være omtrent af lige Alder med Jagtredskaberne af Been, Horn og deslige, men uden Spidser eller Odder af Steen, har Museet i de sidste Aar erholdt adskillige ret mærkelige Stykker, fornemmeligen fra den nordlige Colonie Umanak. Coloniens Bestyrer, Kjöbmand Fleischer indsendte saaledes en af de i ældre Tider brugelige, ovale Træbakker, hvis Overkant er belagt med en Beenrand[1], en Kam af en ganske egen Form og et Fyrtræ med Spor af Hullerne, hvori der har været drillet Ild; alle disse tre Stykker ere fra en hedensk Grav i Umanaks District. Fra en gammel Grav, som laa temmelig höit tilfjelds paa Öen Ikaresak, har Kjöbmand Fleischer endvidere erholdt og nedsendt en Spand af Hvalbarde med en Beenbund, formodentligen af Skulderbladet af en Hval. Det har uden Tvivl været en Vandspand, da det i Grönland, som bekjendt, paaligger Fruentimmerne at forsyne Huset med Vand, og den her omtalte Spand er funden tilligemed en Fruentimmerkniv eller Ullomik, som Colonisterne benævne den paa deres barbariske Grönlandsk. Denne er ligeledes kommen til Museet, og bestaaer af et tyndt og skarpt Stykke Jern, formodentligen af en Splitte (et Jern-Töndebaand), paa langs

[1]) Museet besad allerede tidligere to lignende fra gamle grönlandske Grave; den ene er i Forbindelse med en Beenharpun funden i Nærheden af Anlægget Nennortalik, den anden er fra Omegnen af Colonien Holsteinsborg. Jvfr. Annalerne for 1836—1837 S. 110—11.

indfattet i et Stykke Been, hvilket igjen er indsat i et Haandgreb af Træ og i dette befæstet ved Hjælp af en Trænagle. Hele Kniven er med Haandtaget $2\frac{1}{2}$ Tomme lang og $1\frac{3}{4}$ Tomme bred. En lignende Fruentimmerkniv har den forhenværende Missionair med Umanak, Pastor Funch foræret Selskabet. Denne bestaaer blot af et tilslebet Jernstykke i et Haandtag af Been, hvori Bladet er befæstet deels ved en lille Stift, deels ved et Slags Kidt; den er funden i Spraglebugten paa Öen Umanak. I Museet bevares flere, saadanne ældre, Exemplarer af Grönlænderindernes Ullomik, der viser alt for megen Overeensstemmelse med Sadelmagernes saakaldte Værkkniv, til at man ikke skulde fristes til at antage den europæiske Sadelmagerkniv for at have tjent til Forbillede og Mönster for den grönlandske Fruentimmerkniv [1]. Fra Hr. Vahl har Selskabet modtaget en gammel Grönlænderkniv af Rensdyrhorn, funden paa det faste Land östen for Waigattet. Den er 8 Tommer lang og har en Fure, hvori der har været indsat en, omtrent 4 Tommer lang, Eg af Jern. Enden af Haandtaget er gjennemboret, saa man seer, at denne Kniv har været bestemt til at bæres hængende.

Efterat vi saaledes iblandt de eskimoiske Oldsager have omtalt adskillige i Grönland fundne Gjenstande, som neppe ere synderlig ældre end Landets senere Colonisation, ville vi endnu til Slutning korteligen beröre tre Stykker, som i Löbet af de seneste Aar ere blevne indlemmede i Museet for nordiske Oldsager, uagtet de uden Tvivl samtlig tilhöre vor Tid. Men hvad der afgaaer dem i antiquarisk Interesse, erstattes dem efter vor Formening rigeligen i ethnographisk. Det förste Stykke er en zir-

[1]) Et nyere Exemplar, men dog aabenbart af eskimoiskt Arbeide, sees afbildet i Nordens Urinvånare. Tab. B Fig. 2. Det gjemmes i et Museum i Bristol og skal være fra Nordöstkysten af Grönland. (E. coast af Greenland. Lat. 74° 40′ N.)

ligen forarbeidet Öienskjerm eller saakaldet Absconsel (grönlandsk Terkiak) omme fra Östkysten. Den blev af en reisende Östlænding bragt til et af de sydligste Etablissementer paa Vestkysten og der erhvervet af Capitain-Lieutenant Holböll, som senere har foræret den til Museet. Den er udskaaren af Træ, men udvendigen prydet ved Paalægning af Beenzirater, som ere befæstede ved Hjælp af Trænagler. Saavidt vi vide, har man aldrig paa Vestkysten havt Öienskjerme af et saadant Arbeide [1]. Det andet Stykke er et Fiskeredskab, lidt over 3 Fod langt og forfærdiget blot af Træ og Been. Det har Lighed med en Lyster og er ved en engelsk Hvalfanger-Commandeur bragt ovre fra den amerikanske Side til Disko, hvor Major Fasting erholdt det og bestemte det til en Gave for det herværende Museum. I Grönland bruge de Indfödte en lignende Lyster eller Fiskestikker, paa Grönlandsk Kakkivsek kaldet, for dermed i Nærheden af Landet at stikke Fisk, i Særdeleshed Steenbideren *(Anarrhicas Lupus)* og Regnkalden *(Cyclopterus Lumpus)* [2]. Det tredie Stykke er en Harpun fra de aleutiske Öer, hvilken den bekjendte v. Siebold i Leyden har hidsendt tilligemed en Samling af 20 yderst mærkelige Steenoldsager fra Japan. Harpunen selv, der er indrettet til at sættes ind i et Træskaft, er af Been og har paa den ene Side to temmelig dybe Indsnit, hvorved der paa en Maade fremkommer tvende Modhager. Spidsen er gjort af en mörk Skifersteen, som nærmer sig Grönlændernes Angmak, og, ligesom flere af de grönlandske Steen-Harpunspidser, tilsleben; men den er noget anderledes befæstet. Steen-

---

[1]) Capitain-Lieutenant Graah omtaler disse Östlændingernes zirligen udskaarne og med Been indlagte Öienskjerme i sin Undersögelses-Reise til Östkysten af Grönland. S. 87. — [2]) Den grönlandske Lyster findes afbildet i det Danske Videnskabernes Selskabs Skrivter for 1809—12. Tab. III Fig. 14 og 15.

spidsen uagtet, forekommer den aleutiske Harpun os at være temmelig ny, maaskee endog fra vore Dage. Vi have derfor troet at burde henregne den til de blot ethnographiske Gjenstande. De eskimoiske Stammer, som leve under det russiske Scepter, synes overhovedet langt senere at have opgivet Brugen af Steen i Stedet for Jern, end Eskimoerne i de danske Besiddelser; ja hine behjælpe sig maaskee endnu den Dag i Dag tildeels dermed. I det Mindste er det os bekjendt af en troværdig dansk Reisendes mundtlige Beretning, at de Indfödte paa Kodiak endnu for nogle og tyve Aar siden, da han besögte denne Öe, selv til at dræbe Hvaler betjente sig af tveeggede Knive af et Slags Tavleskifer, som findes der paa Öen.

HISTORISKE EFTERRETNINGER OM DE SJÆLLANDSKE BORGE HJORTHOLM OG GURRE, SAMT DEN DEEL AF VALDEMAR ATTERDAGS SAGNHISTORIE, DER ANGAAER HANS FORHOLD TIL TOVELILLE; VED VEDEL SIMONSEN.

Den historiske Vished har fra Aarhundrede til Aarhundrede gradviis tiltaget. Först var Historien kun Sagn, der gik fra Mund til Mund og nedarvedes fra Fader til Sön. Siden bleve disse Sagn optagne i större og mindre Digte og saaledes ved Metrum og Rhythmus for Forfalskning bedre bevarede. Dernæst blev det væsentligste Indhold af hine Sagn og disse Sange saavidt muligt efter Tidsfölgen ordnede og optegnede, og fik saaledes Navn af Kröniker, endskjönt de i Grunden blot vare skriftlige (i Stedet for hine vare mundtlige) Sagn og derhos, — selv saavidt de angik Samtiden, — kun af en tvivlsom

Paalidelighed, da som oftest enten Rygtet eller, hvad som endnu var værre, Lidenskaben styrede Annalistens Pen. Endelig fremstode Diplomer og Documenter, der, som samtidige Vidner om enkelte Begivenheder, som enten vare foretagne af Concipisterne selv eller i det mindste i deres Overværelse, udgjorde den uforkasteligste Hjemmel. Og nu begyndte den egentlige Historieskrivning, der som oftest öste af alle eller i det mindste de fleste af disse Kilder tillige.

En slig fleersidig Understöttelse var ogsaa, — især med Hensyn til den ældre Historie, hvor enhver enkelt Kilde kun afgiver saa sparsomt et Udbytte, — aldeles nödvendig; thi vel er den diplomatiske, — forsaavidt Documenterne nemlig ere ægte og en upaalidelig Copie ikke er traadt i Originalens Sted, — af foranförte Grund den paalideligste af alle Historiens Kilder, men den er derhos desværre i de fleste Tilfælde utilstrækkelig; og hvad vor ældre Historie (ikke engang *den* at omtale der er ældre end Diplomers Indförelse her i Norden) vilde blive for en afpillet, nögen og derhos usammenhængende Beenrad, naar man ved sammes Bearbeidelse blot vilde holde sig til Documenterne og ikke allene forkaste Sagnene (thi det havde man Ret til, naar man med stræng Kritik vilde fremfare) men ogsaa Krönikernes eller Annalernes Vidnesbyrd, som upaalidelige Kilder, det skjönnes (for at holde mig til det Exempel, der nærmest angaaer min Gjenstand) endogsaa af vor store og fortjente Grams Forbedringer til Valdemar den 4des Historie, af hvilken der, — i hvor mangen væsentlig Feil de end have rettet og hvor mangen uskatterlig Oplysning de end have skjenket, — dog, — naar alt det, der i samme udpeges som dödt eller vildt Kjöd, bortskjæres, — intet uden en nögen afpillet Beenrad vilde staae tilbage for den forventningsfulde Læsers Öie. Vel sandt, den har da ogsaa ved en slig Skelet-

tering vundet saa meget större Fasthed og Soliditet, men Mennesket bestaaer dog ikke af Been allene; det har jo dog ogsaa Kjöd og Blod og et Hjerte, der slaaer i Barmen. Det menneskelige Legeme skal dog ikke blot have Fasthed, men ogsaa Bevægelse og Liv, og Livet igjen have Kraft og Fylde, hvis det skal virke paa Efterslægtens levende Væsener, som det i modsat Fald baade kunde og burde.

Der bör altsaa efter min Formening gjöres en billig Forskjel mellem en historisk *Undersögelse*, hvor hiin Kritik er saa aldeles paa sit rette Sted og i höieste Maade priisværdig, og en historisk *Skildring*, der vel grunder sig paa det samme Fundament, men hvor man dog tillige, for at fuldstændiggjöre Billedet, nödsages til at hente Farverne fra Kilder af höist underordnet Værd, fordi Hovedkilden er reen og klar og altsaa ogsaa uden Smag og Farve. I en historisk Skildring skal nemlig den længst Afdöde, hvis Billede man söger at udkaste, intet blot Skelet være, ei heller hans Historie en kold Liigsteen, hvorpaa han selv som nögen Beenrad eller i sin stive Rustning staaer afbildet, og hvis döde Bogstaver lære Efterverdenen, naar han var födt, blev gift og var död og begravet; men den skal være et livligt Billede af ham selv, saaledes som han var, da han endnu havde Kjöd og Blod, Liv og Aande; og dertil maae de adspredte Træk fra de forskjelligste Steder indsamles, nöie pröves og sammenlignes med de faste Grundtræk den kritiske Historie frembyder og, forsaavidt som de dertil maatte passe, ogsaa dermed til et fuldstændigt Heelt sammenföies; og skulde da endogsaa en og anden Schattering vorde urigtig, en og anden Farve vorde falsk anlagt, saa vilde det Hele dog stedse, — hvis ellers Konstneren forstaaer den Konst, han udöver, frembringe en indvortes Harmonie i Billedet, der vil være et evigt Vidne om dets

Sandhed *i det Hele*, om end et og andet enkelt Træk ikke skulde kunne bestaae i Kritikens gloende Ovn og alt Uægte fortærende Ildpröve.

Kong Valdemar den Fjerde eller Atterdag kaldet har, som enhver anden af Historiens fremragende Characterer, foruden sin sande og virkelige (d. e. ved Documenter stadfæstede) ogsaa sin eventyrlige og fabelagtige (d. e. ved Kröniker, Annaler, Legender, Borgestueviser og Folkesagn vedligeholdte) Historie. At imidlertid ogsaa denne sidste i det mindste for en stor, ja maaskee endog for den störste Deel er grundet paa virkelige Begivenheder, tör vel ingenlunde betvivles, og det er derfor vel Umagen værd at undersöge, hvor meget eller hvor lidet af samme, der bör tillægges Værd i Historieskriverens Öine, samt hvor megen eller hvor liden Deel i sammes Udsmykning, Krönikeskriveren, Digteren eller Folkets Overtro kan have havt; og det saa meget mere som det egentlig er af dem vi lære hans *private Liv* i Modsætning til hans offentlige og saaledes blot ved dem hans egentlige *huslige Forhold* at kjende.

Sagnet har i det mindste stedse, — hvad enten det saa fremtraadte som Krönike, Legende, Borgestuevise eller Folke-Eventyr, — været mig velkommen og i en vis Henseende vigtigt, da det stedse forekom mig som en Gjenklang af den mægtige vox populi eller som et talende Vidnesbyrd om, hvorledes Folket (saavel dets höiere, som dets lavere Klasser) gjennem Aarhundreder har vedligeholdt, næret, pleiet og derhos ikke sjelden ved en alt for blid eller stræng Behandling udsmykket eller vanziret og tilsidst som ved en fælleds Dom enten hævet til Himlen eller nedstödt til Helvede den Afdödes Minde, som det eneste, der efter Döden blev tilbage af ham paa Jorden og som man altsaa vel med et Slags Grund kunde kalde hans efterladte Skygge eller hans jordiske Gjenganger.

Og lad endogsaa denne Folkets Mening eller den Afdödes Liv i samme heel ofte være grundet paa en falsk Overtro eller i det mindste fremstille sig for os paa en phantastisk og gjöglende Maade, hvorved den snarere ligner Digt end Sandhed, saa er dog saa meget vist, at denne vox populi i de fleste Tilfælde tillige er en vox Dei, om end ikke med Hensyn til det sande og grundede deri, saa dog med Hensyn til sammes vidt omfattende, ja som man næsten turde paastaae, almægtige og derhos ikke sjelden i en Række af Aarhundreder almægtige Virkning; da det desværre som oftest, — selv i Historien, — mere kommer i Betragtning, hvad en Mand gjælder for i sin Samtids og sin Efterslægts Öine, end hvad han virkelig er, og en Handling eller Begivenhed som oftest blot virker paa Efterslægten saaledes som den *troes* at have været, men sjelden saaledes som den virkelig var; i det en Handling ofte gjennem Aarhundreder opvækker Afsky og Had, der, — hvis dens sande Grund og Beskaffenhed opdagedes, — heel ofte fortjente Beundring og Kjærlighed; medens derimod en anden opvækker Beundring og Efterlignelse, der heel ofte fortjente det modsatte, hvis den i sit sande Lys var fremstillet. Og naar Historiegranskeren da endelig opdager det Falske deri, da forsvinder vel Blændværket for Fremtiden, men Virkningerne, det gjennem Aarhundreder frembragde, kunne desuagtet aldrig hæves eller tilintetgjöres.

Da Sagnet imidlertid blot kan ansees for den virkelige Histories Skyggegrund eller, — med Hensyn til det Dagpartie, de historiske Documenter frembringe, — blot som sammes Natpartie er at betragte; og saaledes blot tjener til, at Billederne i hiint, — formedelst dettes Schatteringer, — desto bedre og livligere skulle fremhæve sig; saa kan man heller ikke meddele dette eller Sagnet allene uden tillige at tage Hensyn til hiint eller den virkelige Historie, i hvis

eensformige Rending det tjener som et mangefarvet og derved det Hele oplivende Islæt.

Det förste man altsaa har at gjöre, naar man paa denne Maade vil betjene sig af Sagnet, ikke i den Tanke for derved at oplyse, men vel i det Haab for derved at oplive den virkelige Historie, er, efter min Formening, med kritisk Nöiagtighed at udkaste en chronologisk Skizze eller Oversigt af Heltens bevislige Forhold i Tidsrummets vigtigste Begivenheder, for saaledes at tilveiebringe den faste Rending og urykkelige Grund, hvori den löse Islæt siden, som iströede Farver og Blomster, skal prunke eller figurere. Thi Chronologien er ligesom Billedets Contour og Lineamenter, medens Sagnet siden kaster Skygge derpaa og ved en Blanding af Lys og Skygge frembringer Farverne og ved Farverne igjen vækker Liv i det Döde.

Vel er det en gammel Tro og Formening, at i en historisk Skildring saalidet som mueligt af det indsamlede Material maa stikke frem eller fremlyse, eller, som man ogsaa pleier at udtrykke sig, at naar Bygningen er opfört, bör Stilladset ogsaa nedbrydes; men denne Tro er i sig selv grundet paa en falsk Forudsætning og altsaa i Grunden en Overtro, thi de historiske Bidrag ere ingenlunde noget Stillads, men tvertimod Tömmeret og Stenene, der skulle grunde og befæste Bygningen; disse maae altsaa först opföres og opreises, derpaa vel senere toucheres eller med Kalk og Farve bestryges, men ingenlunde skjules for den Kjenders Öie, der önsker at undersöge deres Værd og Gehalt; og naar Huset endelig er færdigt og meubleret, bör endelig Haugen omkring samme igjen anlægges paa ny eller i sin fordums Form restaureres, for at saaledes ogsaa Omgivningen kan være svarende til det Hele. Det fuldstændige Billede af det, der skal fremstilles, har man saaledes först, naar man har undersögt Tömmerets Fasthed, Stenenes Godhed, Meublernes Skjön-

hed og derpaa fra Haugen af kastet et Blik tilbage over det Hele. Den, der som Cicerone ledsager os paa denne vor Vandring, skal altsaa blot paa foromtalte Maade före os omkring i Huset og dets Omgivning, men Totalindtrykket af det Hele skal ikke han meddele os, men vi selv ved Beskuelsen modtage. Det maa altsaa ved slige Leiligheder være vor Hensigt först at give et Omrids af det virkelig-historiske for derved at constituere de urokkelige faste Grundtræk af Maleriet; dernæst ved en Tilsætning af det mindre faste, men mere livlige Sagn at give Billedet Farve og Liv og endelig ved at skildre Skuepladsen, hvorpaa Helten bevægede sig, at tilföie Maleriet Forgrund og Baggrund.

I det vi saaledes fölge vor egen Vei og de Regler, vi selv og ikke andre have foreskrevet os, finde vi det rigtigst at inddele Kong Valdemar den 4des Regjering i 2 Perioder; nemlig de förste 14 Aar (fra 1340 til 1354) hvor han fast udelukkende var beskjeftiget med at samle Rigets ved Pantsætning adspredte Provindser; og de sidste 21 Aar (fra 1354 til 1375), hvor han var beskjeftiget med at sikkre, forbedre, berige og udvide dette sit saaledes samlede Rige.

Hvad nu den förste af disse Perioder angaaer, da er det og kan ved denne Leilighed ingenlunde være min Hensigt at omtale de Begivenheder i samme, der af den virkelige Historie ere noksom bekjendte, eller, med andre Ord, at omtale Kong Valdemars offentlige Liv i samme, det jeg tör forudsætte at være alle danskfölende, om ikke danskfödte, tilfulde bekjendt, men derimod blot at fremhæve de Biomstændigheder, hvormed Sagnet ligesom forlener denne historiske Beenrad Farve, Livsfylde og Aand ved at skildre os hans private og huslige Forhold i samme.

Kaste vi saaledes et Blik tilbage paa de först henrundne Aar af hans Regjering, saaledes som disse fremstilles os i den virkelige Historie, da see vi under samme denne virksomme Mand, denne driftige Konge, denne rastlöse Aand i en uafbrudt Kamp med utallige Hindringer, omgivet af udvortes Fjender, Oprör blandt Undersaatterne, Frafald af Embedsmændene, i spændt og som oftest fjendtligt Forhold til sin Familie og slet, eller i det mindste ulykkelig gift (om ikke for andet, saa dog fordi det var et af Omstændighederne ham paatvunget Ægteskab og hans værste Fjender netop hans Dronnings nærmeste Frænder); og saaledes maa det Spörgsmaal nödvendigviis af sig selv paatrænge sig os, hvad holdt ham opreist under disse Gjenvordigheder? hvad opmuntrede hans af daglige Sorger nedtrykte Sind? hvad styrkede hans af dagligt Arbeide udmattede Arm? — Historien veed derpaa saa godt som intet at svare, men Traditionen bliver os derimod intet Öieblik Svaret skyldig, thi den nævner os to af hans Yndlingslidenskaber, i hvis Tilfredsstillelse han sögte sin Tröst og Opmuntring: og det er nemlig *Jagt*[1] og *Kjærlighed;* og forbinder derhos disse hans Lidenskaber saa nöie med hinanden, at de lade Gjenstanden for den sidste opholde sig paa de for den förste oprettede Jagtslotte og Kongen saaledes dele sine Fritimer imellem begge.

Aldrig saasnart har nemlig Valdemar sat Fod paa den danske Grund og Danmarks Skove gjenlydet af hans Horn og hans Hunde, för ogsaa hans Kjærlighedsforstaaelse med Tovelille bliver Gjenstand for en Kjæde af eventyrlige Sagn og Folkeviser.

[1]) Jfr. Suhms D. Hist. XIII. p. 750, 752, endogsaa Ulvejagt, p. 339, dog er det især hans Jagtslotte, Jagtveie og Jagt efter Döden, der vidne om samme.

Navnet TOVE var vel ingenlunde ualmindeligt her i Norden og derhos som *Tofi* et Mands[1], og som *Tofa* et Qvindenavn[2]; men til Forskjel fra de andre kaldtes Valdemar den 4des Elskede derimod Tovelille, hvilket, — naar det antages for Diminutivform, — synes at betyde den lille Due (af Stamordet *dúfa* d. e. en Due), altsaa netop det samme som Christian den Andens Dyveke, der formodentlig er det plattydske Dyfken og höitydske Täubchen, altsaa Duelille eller Duen den lille.

I Almindelighed antager man Tovelille for at være fra Rügen og af den fyrstelige Podebusk-Slægt (Pontopp. Annall. II. p. 43. Gebhardi II. p. 289); men det Vaaben, man tilskriver hende, er ingenlunde Podebuskernes, men tilhörer tvertimod en dansk, — i Middelalderen bekjendt, — Adelsslægt, der förte Tilnavnet Litle eller Lille[3]; og da hun altsaa baade förte Slægtens Vaaben og Tilnavn, maatte man vist snarest formode, at hun ogsaa henhörte til samme, hvis det ikke var heel almindeligt i Middel-

---

1) Fornmanna Sögur IV. p. 378; V. p. 25, 321—329; D. Hist. VII. p. 21, 335. VIII. p. 35, 390, 132, o. a. St. — 2) For Ex. Jarl Sigvalds Söster og Sigurd Kappes Brud, i det 10de Aarh., Fornmanna Sögur I., 155; XI., 77, 87, 115, 157, samt Stig Tokesen Hvides Kone, D. Hist. VI. p. 93 og Kong Valdemar den Förstes Frille (D. Hist. VII. p. 31, 420, 668, 712), begge i det 12te Aarhundrede, — 3) Palle Urnes Slægtebog siger nemlig vel, at hun var en Friherres Datter fra Rügen, men giver hende 3 röde og 3 gule Bjelker til Vaaben, og Mette Gjöe gjör hende vel ogsaa til en Friherres Datter af Rügen, men giver hende kun 2 röde og 2 gule Bjelker; altsaa Litles Vaaben, hvorimod Podebuskernes var en halv Örn over et rudret Gulv. Hvad derimod Klevenfeldt kan mene ved at tildele Tovelille Tilnavn af Mariboe, skal jeg vanskelig kunne sige, saa meget er imidlertid vist, at han beretter, at Erik Valdemarsen, i Fölge Slægtebögernes Vidnesbyrd(?) var en Sön af Kong Valdemar den 4de og en Friherres Datter af Lante Ryen, som hed Tove Mariboe (Klev. genealog. Saml.)

alderens danske Slægteböger, — som for det meste ere nedskrevne af gamle Damer, — at finde slige Forvexlinger, der desuden i dette Tilfælde saa meget lettere lade sig undskylde, som det var saa naturligt, — naar man ikke tænkte derved, — at tilskrive hende et Vaaben, der kom overeens med hendes Tilnavn. Derimod er Sagnet, at hun var fra Rügen og en Podebusk, af en altfor udbredt Almindelighed, — og saa mange Omstændigheder lade sig derved saa lettelig forklare, f. Ex. saavel Anledningen til Kong Valdemars förste Bekjendtskab med hende, som Anledningen til, at Podebuskerne fulgte ham ind i Riget[1] og at de saa hastigen stege til Ære og Værdighed, — til ikke at finde Tiltro hos de fleste iblandt os; hvortil endnu kommer, at omtrent ved samme Tid en af disse Podebusker bærer Fornavnet Theus og det altsaa kan være heel sandsynligt, at hun egentlig var döbt Thea (omtrent det samme som det mere almindelige Dorothea); et Navn, der i Kjærlighedssproget saa let lod sig til Tove eller Due forvandle. Efter al Formodning var hun imidlertid ikke en Datter, men snarere en Söster til Rigets Drost Henning Podebusk, altsaa en Datter af Borantho (D. Hist. XIII. S. 639), eller — i Fölge Micrælii Genealogie — af Henning den ældre, og en Faster til Valdemar, der 1377, og Theus, der 1392 var Bisp i Odense (Pontopp. Ann. II. p. 64) samt — foruden flere, — til Prebjörn, der 1419 var Hövidsmand paa Söborg (Hvitfeldt p. 678)[2].

---

[1]) Som er deraf at formode, at Henning Podebusk alt för 1313 var hans Forlover til Grev Johan, D. Hist. XIII. p. 64, og alt 1350 Rigsraad, sammest. S. 220; 1351 Ridder, p. 300; 1365 Gjelker, p. 563; 1366 Rigsforstander, p. 611, og 1370 Drost, p. 655. — [2]) Gebhardi II. p. 296 kalder hende Hennings Datter, men Pontoppidan siger, Ann. II. p. 43, at hun var enten en Söster eller Cousine, eller som han p. 61 maaskee rettere siger, en *Base*, d. e. Tante, til Hennings Sön, Biskoppen i Odense; men Podebuskernes

Familien Podebusk, — der havde sit Navn af Herresædet Pudbuzke paa Rügen, — nedstammede fra de gamle Rügiske Fyrster, hvorfor ogsaa Kong Erik Menved 1309 havde maattet kjöbe (egentlig fornöie og affinde) denne Familie til at frasige sig sin Ret til det Rügenske Fyrstendömme (D. Hist. XII. p. 167 jfr. XI. p. 618). 1322 havde dernæst den gamle Rügiske Fyrste, Hertug Witzlaf den 4de taget Rügen til Lehn af Kong Christoffer den 2den (Hvitfeldt p. 419. Suhm D. Hist. XII. p. 56), og da han derpaa döde 1325 (D. Hist. XII. p. 107) og med ham den gamle Rügiske Fyrsteslægt paa Sværdsiden uddöde, tiltog den Afdödes Söstersön den Pommerske Hertug Wartizlaf den 4de i Wolgast, en Broder til Christoffer den 2dens Dronning og altsaa Kong Valdemars Morbroder, sig Titel af Fyrste til Rügen, hvormed Kongen alt 1315 havde lovet at forlene ham. Imidlertid blev Christoffer den 2den, der nu vilde give Fyrsterne af Meklenborg Fortrinnet, derover vred (D. Hist. XII. p. 107—8, 114), og da nu ogsaa Wartizlaf sveg ham og faldt fra hans Partie (ibid. p, 129) og derpaa döde 1326 (ibid.), bortforlenede Kongen i hans trende Sönners Umyndighed Fyrstendömmet Rügen til Herrerne Henrik af Meklenborg og Johan og Henning af Werle (ibid. p. 114, 132, 133).

Anledningen til det förste Bekjendtskab mellem Valdemar og Tovelille var altsaa heel naturlig; thi da han som Prinds ofte opholdt sig snart ved Fyrsterne af Meklenborgs og snart ved Fyrsterne af Pommerns Hof, hvem Rügen saaledes til forskjellige Tider tilhörte[1], saa var

Genealogie er meget uvis og usikker og Deductionen i Atlas III. S. 447 er saavidt skjönnes aldeles falsk; jfr. Rhodes Laaland I. p. 197.

[1]) Nemlig i sin förste Ungdom, f. Ex. 1326 og 1328, hos de meklenborgske Fyrster i Rostok (D. Hist. XII. p. 126, 162) og

det jo ogsaa let muligt at han kunde gjöre Bekjendtskab med Podebuskerne, der ikke blot som Grundeiere paa Rügen vare disse Fyrsters Undersaatter, men maaskee ogsaa som Lehnsmænd stode i deres Krigs- eller Hoftjeneste og saaledes maaskee endog paa Grund af dette Bekjendtskab eller maaskee i Fyrsternes Ærinde kan have været paa Rügen selv og der i deres Hjemstavn være traadt i nærmere Forbindelse med dem; Formodninger, der næsten blive til Vished i det vi see en Henning Podebusk, — formodentlig Toves Broder, — endog för 1343 at gaae i Borgen for ham til Grev Johan af Holsteen for det ham pantsatte Falster. Der manglede altsaa ikke Prinds Valdemar paa Leilighed til at see og at elske sin Tove, og det saa meget mindre som hun maaskee endog stod i Tjeneste hos den pommerske Hertugs Gemalinde eller henhörte til hendes Hofstat og nærmeste Omgivning, og da hun derhos selv var af fyrstelig Æt og han endnu den Tid, — saalænge hans ældre Broder levede, — kun havde fjærne Udsigter til Danmarks Throne, er det endog heel rimeligt, at han fra Begyndelsen af har tænkt at ville ægte hende; men siden, — da Politiken tvang ham til at sælge sin Haand til den slesvigske Hertug Valdemars Söster, — hendes Kjærlighed har været for stærk til at lösrive sig fra ham og hun saaledes, tilligemed sin Broder, er fulgt ind med ham i Danmark; thi Sagnet vil, at han alt 1340 förte hende med sig herind i Riget (Nye Danske Mag. II. p. 342), og da var hendes Broder, som sagt, formodentlig ogsaa med i hans Fölge.

Spörgsmaalet er nu, hvor hun under dette sit Ophold i Danmark boede? Det lader sig bevise, at Kong Valdemar selv holdt Hof i Roeskilde i de förste Aar af sin Regjering (f. Ex. 1340. 41. 43. 44. 45. 46. 49.), men

---

sin modnere Alder, f. Ex. 1338 og 1339, hos de pommerske Fyrster Greifswalde (sammest. S. 291, 322).

at han fra 1342 ogsaa jævnlig opholdt sig i Kjöbenhavn (f. Ex. 1342. 44. 46. 47. 48. 51.) og först 1352 forlagde Residentsen til Vordingborg (hvorom nedenfor mere). Altsaa er det aldeles ikke usandsynligt, hvad en af hendes Descendenter, nemlig Fru Mette Gjöe, beretter, at nemlig Tove fra Begyndelsen af har opholdt sig paa Hjortholm ved Furesö i Lyngby Sogn, altsaa i Nærheden af det nuværende Frederiksdal (Atlas II. p. 229; ligesom Kong Christian den Andens Dyveke paa Hvidöre i Gjentofte Sogn; Atl. II. p. 233), saasom dette Slot laae beqvemt for Kong Valdemars Reiser mellem begge de to förstnævnte Byer. Heller ikke kan man tage Feil af Fru Mette Gjöes Mening i saa Henseende, da hun udtrykkelig siger: „en god Miil fra Kjöbenhavn, hvor nu Hjortholms Mölle ligger"; thi saaledes kaldes virkelig Möllen ved Frederiksdal (Atl. VI. p. 10). Da imidlertid en anden, ja endogsaa mere almindelig Tradition tilholder, at hun ogsaa skal have boet paa Gurre i Tikjöb Sogn, Ljunge-Kronborg Herred, saa er dette rimeligviis först senere blevet Tilfældet, nemlig efterat Kong Valdemar 1344 havde faaet Söborg indlöst, hvorunder Ljunge-Kronborg Herred, hvori Gurre laae, henhörte; thi at han virkelig efter Indlösningen beholdt det og ikke efter Löfte leverede Bispen i Roeskilde det tilbage, skjönnes deraf, at vi i 1346 see ham i Besiddelse af Örekrog, 1348 opholde sig paa Nebbe (maaskee paa Hen- eller Tilbageveien til eller fra Tove) og senere see Dronningen fængslet og 1353 Prindsesse Margrete at födes paa Söborg.

Vi antage altsaa, for at forene begge disse Traditioner, at Tove i de 4 förste Aar af sit Ophold i Danmark (1340—44) har beboet Hjortholm og i de 5 sidste (1344—49) Gurre. Heller ikke finde disse Formodninger Modsigelse, men snarere Medhold i Historien; thi vel tilhörte Hjortholm ved Kong Valdemars Regjeringstiltrædelse,

ligesaafuldt som Roeskilde og Kjöbenhavn, den Roeskildske Biskop, men denne overlod ham allerede 1341 Kjöbenhavn paa $1\frac{1}{2}$ Aar (D. Hist. XIII. p. 26); og skjönt det hedder, at det blot var Byen og ikke de under samme henliggende Herreder (hvoriblandt ogsaa det, hvori Hjortholm laae, nemlig Sokkelunds Herred), saa see vi ham dog ogsaa til samme Tid, formodentlig ved Indlösning, at erholde andre vigtige Besiddelser i Sjælland (ibid. p. 23. 76.) og erfare af p. 30, at disse bestode i Söborg og 5 af Landets dertil hörende Herreder; og endskjönt han strax derpaa pantsætter Kjöbenhavn til Marqvart Stove og Söborg med de 5 Herreder til Bispen (p. 30), saa kan han gjerne derfor, — da denne Pantsættelse kun angik Herredernes Indkomster, — have forbeholdt sig enkelte Steder til Beboelse eller Brug, helst dem, som mest vare egnede for hans Yndlings-Passion, Jagten. 1343 faaer han derpaa atter Kjöbenhavn tilbage (p. 76, 83); men at han desuagtet vedblev at residere i Roeskilde sluttes saavel af hans jevnlige Ophold sammesteds, som af at han ogsaa der 1344 indstiftede sin Sjælemesse (p. 102). 1344 indlöser han ligeledes Söborg igjen og formodentlig tillige de 5 med samme pantsatte Herreder, altsaa ogsaa den Egn, hvori Gurre laae. Om der nu allerede da har været et Slot paa Stedet, eller han, hvad jeg snarest vil troe, först har ladet samme opföre for sin Tove, kan vel egentlig ikke med Vished oplyses, men saa meget synes vist, at han nu flyttede hende did, som til et sikkrere (eller mere befæstet) Sted, forinden han foretog sit Korstog til Lithauen og sin Pillegrimsgang til Jerusalem, som ansættes til 1345 og 46 (p. 127, 128, 129 flg.), men maaskee snarere, hvad den sidstnævnte Reisefærd angaaer, til 1347 bör henföres. Ved sin Hjemkomst fra förstnævnte Tog indlöser han vel 1346 Vordingborg (p. 153), men neppe tog han endnu der sin Residents, som menes

p. 154; thi at han i 1346 havde Sognepræsten i Vordingborg, Henrik Luneborg, til Cantsler i Stedet for i 1344 en Kannik i Roeskilde, beviser i denne Henseende Intet; at han tilbyder sig at holde Indlager der 1350 (p. 233), synes netop snarere at bevise, at det ikke den Tid endnu var hans egentlige Residents og at det skulde have været det Slot, han 1351 lod befæste (p. 246), er kun en Gisning af Suhm. Rimeligviis har han ikke beboet det, för han der fik sin nye Bygning færdig, og det skete, som jeg siden skal bevise, efter al Formodning först 1352.

I den Mellemtid fra 1340 til 1349, da Danmarks politiske Forlöser, den store Kong Valdemar, med hvem det atter blev Dag iblandt os [1], altsaa kan antages for at have holdt Hof snart i Roeskilde og snart i Kjöbenhavn, var det saaledes at han först gjemte sin forborgne Kjærligheds Gjenstand, den yndige Tove, i de tætte og mörke Skove der omgave den fortryllende Furesö, og siden i de mere vidtlöftige og udstrakte Skove, der bekrandse den eensomme Gurresös Bredder, og disse vare altsaa de minderige Egne, hvor han træt af Regjeringens Byrder, kjed af et ulykkeligt Ægtekabs Aag, sögte sin Opmuntring, deelte sin Frihedstid mellem Jagt og Kjærlighed, ilede fra sin Yndlingsbeskjeftigelse, Jagten, i Dens Arme, som ikke Politik, men Kjærlighed valgte, og ved den styrket og opmuntret med fornyet Kraft vendte tilbage til Regjeringens Syssel. I denne Mellemtid skal

[1]) En Sandhed, hvorpaa jeg imidlertid neppe troer at hans Mundheld: Atterdag! skal hentydes; thi Omskrivningen, Hvitf. p. 614 ved hans formeentlige Helvedfart lader Folket anbringe, nemlig skubbe sagt! er aabenbar det bekjendte: festina lente! (skubbe dig! betyder endnu i Almuens Sprog: skynd Dig! og saa sagte! betyder: langsomt!) og henpeger langt snarere paa den Temporisering, hvortil Tidsomstændighederne nödte ham, og Atterdag betegner altsaa: der er atter en Dag i Morgen! jfr. D. Hist. XIII. p. 753.

Valdemar nu i Fölge Sagnet have avlet 7 Börn med sin Tove (Kjöbh. Selsk. Skrift. B. 4 p. 187. D. Hist. XIII. S. 285, 723) eller i det mindste, efter et andet Sagn, (Mette Gjöes Slægtebog) 3 Sönner, nemlig Knud, Christoffer og Erik, som han gav en hvid kronet Löve i blaat Feldt med en Hellebard i Klöerne til Vaaben; ligesom han lod Hjelmtegnet paa Moderens Vaaben omlægge med en Krone (Nye Danske Mag. II. p. 342). De to ældste af disse Sönner döde i den Krig, deres Fader förte med Hansestæderne; den yngste, Erik, blev derimod gift med Jomfru Mette Gjöe, Sivert Pedersen Gjöes og Ane Rækkenbærgs Datter af Engelstad, Hr. Niels Grims Enke af Borrebygaard i Skaane[1]; han skrev sig til Dronningholm og blev dræbt af sin Stedsön, den unge Niels Grim, og efterlod to Sönner, som faldt i Krigen i Holsteen, men derimod 3 Döttre, hvoraf den ældste blev klostergivet, men den næstældste gift med Laurits Blaae og den yngste först gift med Abraham Brodersen og siden med Bonde Thott; og saa fremdeles[2]. Hofman (D. Ad. T. 1 p. 149) nævner rigtignok, som sagt, denne Erik under Navn af Erik Valdemarsen og tilskriver ham den samme Kone og hende de samme Forældre. Palle Urnes Vaabenbog omtaler ham ogsaa under samme Navn og med samme Vaaben som Valdemars og Toves Sön, lader ham ogsaa skrive sig til Dronningholm og faae samme Kone, som bemeldte Slægtebog dog gjör til en Datter af Iver Gjöe, og lader ham derhos ikke dræbes af Stedsönnen, men

---

[1]) Dette antager Hofman (D. Adelsm. I. p. 149 Tab.) ogsaa, og kalder ham derfor efter Faderen Erik Valdemarsen. — [2]) N. D. Mag. II. p. 341—3. Af Tovelilles Döttre nævnes derimod ingen; med mindre man dertil vilde regne, at Suhm i D. Hist. XIII. p. 286 gjetter, at den Florentine, der blev gift med den Örkenöiske Jarl William Sinklar skulde have været en Datter af Kong Valdemar og Tovelille.

siger blot, at der var stort Uvenskab i mange Aar mellem Stedsönnen og ham, fordi han ægtede dennes Moder, men at de dog tilsidst bleve gode Venner[1]. Andre kalde derimod Valdemars og Toves Sön Erik Sjællandsfar og lade ham ligeledes skrive sig til Dronningholm i Sjælland (jfr. Danmark i Middelalderen af Knudsen H. I p. 82); men skjönt Adelslexicon ligeledes gjör Erik Valdemarsen og Erik Sjællandsfar til een og samme Person, hedder det dog om den sidste eller Erik Sjællandsfar (som Pontopp. Ann. II. p. 43 urigtig kalder Henrik), at han var gift med en Margrethe Jacobs-Datter, som förte en Örn med udstrakte Vinger i sit Vaaben (altsaa en Datter af Jacob Niclesen, der 1369 var Hövidsmand paa Söborg og Gurre, D. Hist. XIII. p. 864) og som — da hun 1378 som Enke testamenterede noget Gods til Prædikebrödrene i Odense og Nestved, — skrev sig til

[1]) I alle Tilfælde maa man tage sig i Agt for ikke at forvexle den föromtalte Toves Sön Erik Valdemarsen med den svenske Konges Slægfredsön af samme Navn og som ogsaa henimod samme Tid synes at have levet; thi Kong Valdemar af Sverrig avlede jo i Lön med Jutta, sin Dronnings Söster og Kong Erik Plougpennings Datter 1273 (D. Hist. X. p. 699. Hvitf. p. 225) en Sön ved Navn Erik Valdemarsen (Dalin II. p. 251, 252, 420, 426. D. Hist. XI. p. 613, 615, 673, XII. p. 152, 169, XIV. p. 375) som nævnes 1808, 1309, 1310, 1311 (Hvitf. p. 351), 1317 (som Sverrigs Rigsraad), 1327 (som Ridder) og 1328 (da han gjör Fordring paa Mödrene-Arvegods i Danmark efter Dronning Regitze; Hvitf. p. 439). Og endnu mere maa man vogte sig for at forvexle ham med en anden svensk Prinds af samme Navn, der netop levede paa samme Tid som han, og endnu nævnes 1386 (D. Hist. p. 177) og 1388 (p. 225, hvor han siges at nedstamme fra Svantopolk, Valdemar den 2dens Sönnesön, og at före 3 Löver i sit Vaaben); denne sidstes Hustru var formodentlig ogsaa (da det paa ingen af de andre vilde passe) den Dame, der 1402 nævnes under Navn af Husfru Ermegardh, som Erik Valdemarsens Enke, og allerede 1403 var död.

Ourebygaard paa Laaland (Hvitfeldt p. 564[1]). Altsaa kunne Erik Valdemarsen og Erik Sjællandsfar neppe være en og den samme, siden deres Hustruer vare aldeles forskjellige; hvorhos jeg tillige maa bemærke, at den Familie Sjællandsfar synes at være ældre end Valdemar den 4des Tid[2]; thi allerede 1261 nævnes en Nicolaus Sjællandsfar (D. Hist. X. p. 440), 1288 Johan Sjællandsfar (ibid. XI. p. 34); 1303 var Johan Sjællandsfar med Tilnavn junior allerede död og hans Enke Thyra döde 1326 (S. R. D. III. p. 517); 1325 nævnes Christina filia Johannis Sjællandsfar senioris (S. R. D. IV. p. 379), som i dette Aar blev Nonne (D. Hist. XII. p. 104); 1343 nævnes hun atter og siges da at have en Sön (ibid. XIII. p. 88—9). 1349 nævnes en Petrus Sjællandsfar og 1351 en Cæcilia, Enke efter Johan Sjællandsfar (D. Hist. XIII. p. 249). Iövrigt forekommer mig ogsaa de 3 Sönners Navne, som tilskrives Tove, nemlig Knud, Christoffer og Erik en Smule mistænkelige, og kan jeg ikke vide, om det Hele ikke kunde hidröre fra en Sammenblanding med alle 3 Valdemarer; thi Valdemar den 1ste havde en nægte Sön med Tove, og Valdemar den 4de en ægte Sön med Helvig, som begge hed Christoffer[3], og Valdemar den 2den havde 2 ægte Sönner ved Navn Knud og Erik. Imidlertid löse Kæmpeviserne denne Knude paa en ganske

---

[1]) Rhode (Laaland I. p. 313) siger endog, at hun boede ved Gurreby paa Laaland, jfr. S. R. D. I. p. 312 og D. Hist. XIII. p. 698 som siger, at det skete 1371, skjönt den XIV. p. 32 igjen nedsætter det til 1376 og derhos siger, at hun boede i Höölk paa Laaland, jfr. p. 261. — [2]) Jeg siger: synes; thi det var jo ogsaa muligt, at Tilnavnet blot betegnede de enkelte Personers Födeland, ligesom ofte med Tilnavnet: Jyde, Fynbo, Laalandsfar, Falster o. s. v. var Tilfældet. — [3]) Hvilken sidste virkelig, — saaledes som ovenfor om Toves Sön Christoffer er fortalt, — fandt sin Död i Slaget mod Hansestæderne.

anden Maade; de sige nemlig (see Kjöb. Selsk. Skrift. B. 4 p. 187), at Dronningen aldeles ingen Börn havde med Kong Valdemar (för den efter Toves Död födte Prindsesse Margrethe), men at han derimod med Tove havde 7 Börn, hvorved alle Kong Valdemars tidligere Börn, som ellers tilskrives Dronningen, saaledes her synes at tilskrives Tove, nemlig Christoffer 1344, Margrethe 1345, Ingeborg 1347, Cathrine 1349 og Valdemar 1350 (D. Hist. XIII. p. 764); hvortil endnu komme 2, som Slægtebögerne omtale, men Historien fortier, nemlig Knud, som var ældre, og Erik som var yngre end Christoffer; altsaa rigtignok i Alt 7 Börn, hvilke derhos ogsaa kunde ansees for Valdemars ægte Börn, skjönt de ikke vare avlede med hans Dronning, eftersom de Börn, der vare avlede med en *adelig* Concubine, efter hiin Tids Tænkemaade ikke ansaaes for uægte (jfr. f. Ex. Schönaus L. F. p. 684—4. Ostersons Glossarium p. 495 jfr. p. 8, 63, etc.). Spörgsmaalet er altsaa blot, om der muligviis skulde findes noget Document (thi Annalernes Udtryk staae i denne Henseende ikke altid til Troende), der kunde bevise, at disse Börn virkelig vare födte af Dronning Helvig eller ikke.

Det være imidlertid hermed som det være vil, saa er saa meget vist, at Traditionen tilholder, at Kong Valdemars Dronning tilsidst ikke blot blev jaloux over denne sin Ægteherres lönlige Kjærlighed, men i den Formodning, at Kong Valdemar (netop for hiin hendes föromtalte Ufrugtbarheds Skyld) vilde rydde hende til Side for at hæve Tove paa Thronen, endogsaa besluttede sin Medbeilerskes Död; og at dertil fremböd sig en særdeles Leilighed, da Kong Valdemar engang drog i Leding, under sin Fraværelse indsatte Dronningen til Regentinde, lod Tove komme til Hoffet (altsaa i Roeskilde), for at hun der i disse Ufredstider under hans Fraværelse skulde være saa meget desto

sikkrere end paa Gurre, og overantvordede hende saaledes uafvidende i hendes værste Fjendes, nemlig Dronningens, Varetægt; thi denne betjente sig nu af den tilbudne Leilighed, og engang, da Tove var i Bad, lod hun Dörrene lukkes for hende og saa stærk fyres i, at hun qvaltes i Badet[1]. Dette maa nu være skeet 1349—50, thi Valdemar var i sine förste Regjeringsaar, — hans Korstog fraregnet, — i ingen egentlig Leding, i det mindste ikke udenlands, uden i den saakaldte Brandenborgske Krig 1349—50; det maa dernæst være skeet i en Kjöbstad, thi det hedder, at Toves Skrig hörtes langs ned ad *Strædet;* og da det dernæst skete i en By, paa hvis Kongsgaard Dronningen holdt Hof, saa maa det unægtelig være skeet i Roeskilde[2]; og altsaa maa det ogsaa snarere have været for Pestens end for Ufreds Skyld at Valdemar flyttede hende did; thi ogsaa Gurre synes, som vi siden skulle see, allerede da at have været befæstet.

Traditionen skylder saaledes Dronningen for Toves Död (af det fölgende ville vi see at ogsaa Valdemar, i Fölge Traditionen, gjorde det samme), og dog er det mueligt, at hun egentlig döde af Pesten og med saa mange andre blev et Offer for den sorte Död (mod hvis Anfald man mueligviis den Tid netop brugte Dampbade), og at det altsaa blot var Dronningens Fjender og Kongens Mistænkelighed, der gjorde hende skyldig i denne Bröde.

Dog Traditionen gaaer endnu langt videre i sine Beretninger om Sagens Fölger; thi endskjönt Kongen saaledes vel i Fölge samme ved sin Hjemkomst i Marts

---

[1]) Underligt nok, at baade Tove og Valdemar skulde ende deres Dage ved Badning, i det den ene fik det for hedt og den anden for koldt! — [2]) Thi paa Kjöbenhavn kan man neppe ved denne Leilighed tænke; med mindre Hoffet under Kongens Fraværelse var forlagt fra Roeskilde til det bedre og fastere befæstede Kjöbenhavn.

1350 troede sin Dronning skyldig i Tovelilles Död, vovede han dog ikke (maaskee paa Grund af Bevisernes Svaghed) derfor at saggive hende, men sögte derimod en anden Udvei til Hævn, idet han lod hendes Yndling Folker eller Folqvard Lovmandsen ride til Nyborg med et Urias-Brev, saa at han, saasnart han der ankom, blev slaget i Jern og maatte derpaa springe i en Tönde med hvasse Knive i (eller hvad Kæmpeviserne kalde en Spigertönde, d. e. en indvendig med hvasse Spigersöm beslagen Tönde), hvori han blev rullet til Döde[1]; og da nu Dronningen, som var nærværende ved denne hans Henrettelse eller senere Liigbegjængelse, ved sin overvættes Sorg og ubetænksomme Tale og ved at stifte en Sjælemesse for ham af 1000 Mark Guld, gav Kongen Midler ihænde til at hævne sig, i det han nu kunde ansee hende for overbeviist om Utroskab, lod han paa Grund af denne Overbeviisning fælde den i dette Tilfælde sædvanlige Dom paa Indmuring over hende; en levende Död, som Kæmpevisen gjör til en virkelig og hvormed ogsaa Traditionen i Nyborg fuldkommen samstemmer, da man endnu der paa Slottet for nogle Decennier siden foreviste en Arrest under Navn af Falk Lohmanns Kammer og fortalte derhos, at denne Falk Lohmann sammesteds var arresteret for sin Kjærligheds-forstaaelse med en Prindsesse eller Dronning, for hvis Skyld han ogsaa blev hængt eller henrettet paa Galgebakken paa den saakaldte Nærmerö uden for Byens Strandport, og at Dronningen blev tvungen til at see hans Henrettelse og derpaa levende indmuret, NB. i en Muurkam paa Volden om Nyborg, hvor hun endnu gaaer igjen og spörger Skildvagten, NB. paa tydsk: hvad Klokken er? og ikke hörer op med at jamre, forinden han svarer:

[1]) Altsaa omtrent det samme som man i den senere Middelalder kaldte: at kysse Jernjomfruen; en i Stedet for Arme med skarpe Leejern forsynet Maskine.

Tolv! hvorhos Sagnet endnu tilföier, at der især var een Skildvagt, hun havde fattet særdeles Godhed for, fordi han besvarede hendes Spörgsmaal uden Frygt og med Accuratesse, hvorfor hun ogsaa lovede ham, at han under en vis Steen hver Morgen skulde finde en Daler; men en Dag blev han syg, lod Daleren hente ved en Kammerat og siden den Tid var der aldrig noget mere under Stenen.

Forresten var hiin foromtalte Indmuring en almindelig Skik i Middelalderen, og var i Grunden intet andet end en simpel Fængsling og ingenlunde nogen levende Begravelse, saaledes som den var Brug her i Danmark 1121 (D. Hist. V. p. 237) og 1128 (ibid. p. 324), ja formodentlig her, ligesom andensteds, hver Gang Nonnen overtraadte sit Kydskheds-Löfte i Klosteret. Derimod bestod Indmuringen i den senere Middelalder sædvanlig blot i Indspærring i et Kloster[1] og efter Klostrenes Ophævelse i en Indspærring paa selve Gaarden; f. Ex. Mar. Ul. (formodentlig Maren Ulfeld eller Ulfstand) der 1578 formedelst slet og lösagtigt Levnet efter Kong Frederik den 2dens og Rigsraadets Befaling blev levende indmuret paa Themmerup sin Livstid[2]; 1599 da der gik Dom over Kammerjunker Frederik Rosencrantz, fordi han havde besvangret Dronningens Jomfru Riborg Brokkenhuus, at han skulde være æreslös og miste sine 2 Fingre og hun *indsættes* paa Livstid af hendes Værge; i Fölge hvilken Dom hendes Fader Lars Brokkenhuus ogsaa indsatte hende i

[1]) Saaledes som Kong Erik Menved 1318 lod sin Dronning indsætte i en Steenvæg i St. Claræ Kloster i Roeskilde til hendes Död 1319; efter Foregivende fordi hun tabte sin 4 Maaneders gamle Sön af Vognen, men maaskee snarere fordi hun holdt formeget med sine Brödre, de svenske Hertuger (D. Hist. XI. p. 828.) — [2]) O. Wolffs Journal 1813, Juli p. 40-1, hvis Beretning igjen er taget af Edvarsen Friis's Skjelskörs Beskrivelse.

en Muur paa Egeskov i Fyen, hvor hendes Kammer endnu forevises[1], og endelig endnu omtrent 1630, da Dorthe Banner paa lignende Maade blev *indsat* af sine Brödre, da hun var frugtsommelig, og saaledes, forladt af al menneskelig Hjælp, döde i sit Fængsel[2].

Traditionen om Dronningens Indmuring vil altsaa ikke sige andet, end hvad vi ogsaa af andre Frasagn vide, at Dronningen nemlig blev arresteret (ikke, som anförte Tradition, — for end mere at localisere Tingen, — tilholder i Nyborg, men) först paa Nisseholm i Höyby Sogn, Odsherred (Hofmans Fund. VI p. 250. Atl. VI p. 208) og siden paa Söborg i Holboherred (Atl. II p. 253).

At nu hiin Henrettelse og denne Fængsling maa være skeet 1350, fölger af det foregaaende; og staaer maaskee dermed i Forbindelse, at saavel Dronningens Broder i Slesvig, som hendes Fættere i Holsteen i Begyndelsen af Aaret 1351 undsagde Kong Valdemar, uden at man egentlig veed nogen ret gyldig Anledning til Fredsbrudet, med mindre man, som sagt, turde antage den ovennævnte.

Om nu denne Dronningens Fængsling er sand eller opdigtet, lader sig heel vanskelig afgjöre; men vist nok er det mærkværdigt, at man aldrig hörer hendes Navn nævne i noget Diplom ligefra 1350 af og indtil hendes Död 1374; da det derimod för den Tid forekommer hvert andet Aar (f. Ex. 1340 D. H. p. 4—5, 1344 p. 102, 1346 p. 151, 1348 p. 190 og 1350 p. 234); men efter den Tid ikke mere för efter hendes Död 1374, da Munkene i Esrom mod 100 Mark Lybsk paatoge sig at holde hendes Aartid og ved denne Leilighed, — maaskee mær-

---

[1]) Hofmans D. Adelsm. II. p. 110. — [2]) Lignende Indmuringer fortælles ogsaa om Holbek Slot i Sjælland (Minerva 1807 B. 4 p. 46), om Krænkerup paa Laaland (Atlas III. p. 322), om Gammel-Estrup i Jylland o. a. St.; jfr. desuden Gebhardi D. Hist. IV. p. 45.

keligt nok! — kalde hende en famula defuncta; som det synes just intet hæderligt Udtryk for en regjerende Dronning, hvis det ellers ikke kan skrives paa hine Tiders devote Tænke- og Talemaade; ligesaa lidet som hun i al denne Tid fra 1350 og til hendes Död 1374 forekommer i nogen eneste Annal, Margrethes Födsel 1353 allene undtagen, som netop skal være skeet i hendes Fængsel; saa at det altsaa virkelig synes, som om hun i al denne Tid har været betragtet som civiliter mortua; en Omstændighed, der virkelig giver Sagnet om hendes Indspærring paa Livstid en höi Grad af Sandsynlighed.

Men kan nu dette endogsaa antages for nogenlunde sandsynligt, hvo var da den Falk Lohmann eller rettere Folqvard Lovmandsön, for hvis Skyld hun i Fölge Sagnet maatte lide? Lovmand er, som bekjendt, intet nordisk nomen proprium, men tvertimod en Æres- eller Embeds-Titel, der betyder saa meget som lagmaðr, d. e. Jurist og Lovkyndig eller maaskee snarere bruges fortrinsviis om Drosten, der var Rigets överste Dommer eller Justitiarius. I denne Betydning finde vi det virkelig brugt i Kong Erik Menveds Tid, hvor Drosten Peter Nielesen Hösel kaldes Lovmand (D. H. XI p. 11. 62), og derhos, — heel mærkeligt! — beskyldes for ulovlig Kjærlighedsforbindelse med Enkedronningen (ll. cc.) og af Hertug Valdemar maaskee netop i denne Anledning sættes i Bolt og Jern. Imidlertid kan dog hiin Historie om den ældre Lovmand umueligt have givet Anledning til den om den yngre, siden ikke blot Tid og Personer, men selv adskillige andre Omstændigheder (hvoriblandt den vigtigste, at Peder Hösel levede mange Aar efter sit Fængsel, som Drost her i Riget) ere heel forskjellige fra hinanden. Snarere kunde man altsaa gjætte, at den yngre Lovmand, — siden han egentlig kaldes Lovmandsen, — har været en Sön af den ældre (D. Hist. XIII p. 285.). I alle Tilfælde tör man

vist ikke vente at finde hans Navn i Diplomer og Annaler, thi paa denne Historie nær var han rimeligviis en höist ubetydelig Person; formodentlig, — saavidt af Kæmpevisen skjönnes, — blot en ung Page, der tjente til Dronningens Opvartning; hvorfor jeg heller ikke i dette Tidsrum finder flere Adelsmænd med foromtalte Fornavn nævnte, end Folmar Arnoldsun paa Langeland 1305 [1], samt Folkmar Karse 1375 [2] og Folmar Jacobsen (Lunge) de Magleby, miles, 1384 [3], og paa ingen af dem kan naturligviis det ovenanförte passe. Langt snarere maatte man derimod i en eller anden Liber daticus kunne opdage noget om den Skjenk af 1000 Mark Guld, som Kæmpevisen, formodentlig med alt for rund Haand, lader Dronningen give for hans Sjælemesse; imidlertid findes det hverken i Lib. dat. Roschildensis, Lundensis, Nestvedensis, Soranus eller Ripensis; blot i den for Lygumkloster (der laae i det hende som Lifgeding tilstaaede Ribestift) forekommer (S. R. D. IV p. 586) en Folqvardus familiaris, hvilket gjerne kan oversættes ved Hofsinde, og som döde 4 Nonas Novembris, d. e. den 9 November, hvilket ogsaa ret vel kunde passe med den antagne Tidspunkt af 1350 og Begivenhederne i samme [4]. Endskjönt

[1]) 1315 kaldes han Folchmar og Ridder (Hvitf. p. 381) og 1318 Volchmar og miles (Hvitf. p. 408). — [2]) S. R. D. IV p. 397. — [3]) S. R. D. IV p. 476. — [4]) Thi i Jan., Febr. og Marts d. A. var Valdemar i Tydskland, og er det endogsaa sandt, at han den 19 April var i Aarhuus (D. Hist. XIII p. 226), da har det kun været en kort Tour (formodentlig paa det Tog han i Fölge p. 230 skal have gjort til Jylland og Fyen), ligesom Dronningen da heller ikke kan være bleven indespærret, thi d. 13 Mai var hun endnu paa frie Fod p. 234. Fra den 8 Mai er Kong Valdemar derpaa atter i Tydskland (p. 226 sq.) ligesom endnu i Aug. (p. 231), og Gram antager, at han slet ikke kom hjem för i Octbr. s. A. (p. 226), da vi finde ham den 15 i Vordingborg (p. 233) og den 23 i Tornborg (p. 233), altsaa paa Veien til Fyen.

jeg ikke skal nægte, at man snarest skulde troe, hun havde stiftet denne Sjælemesse over sin aflivede Yndling i Nyborg, da det var der han döde og hun desuden ogsaa der var Medlem af et Gilde. (Atl. VI p. 766. Hofman Fund. V p. 435 eller 471).

Saaledes var nu altsaa Tove ved Falk Lohmanns Henrettelse og Dronningens Fængsling hævnet, men Valdemars Kjærlighed til hende var derfor ingenlunde ophört. Han kan, — efter Fru Mette Gjöes Beretning, — end ikke overtale sig til Skilsmisse fra hendes afsjælede Liig, men, i Stedet for at lade det begrave, förer han det i en kostbar Kiste omkring med sig fra Sted til Sted, og maatte samme hver Nat stilles ved Kongens Seng (hvilket da ogsaa beviser, hvis man ellers vil forklare en uforklarlig Sag paa en nogenlunde naturlig Maade, at det maa have været Vinter, da han gjenfandt hendes Liig), indtil endelig en af hans Kammerjunkere en Dag i hans Fraværelse undersögte Liget og fandt under dets ene Arm en lille Seddel indstukket mellem Hud og Kjöd, hvilken han drog frem og stak hos sig. Da Kongen nu kom hjem, var hans Kjærlighed til Liget forsvunden, og han befoel, at det strax skulde prægtig begraves [1]; men derimod fattede han nu saa stor en Villie til ovennævnte Kammerjunker, at han aldrig mere kunde være ham foruden; og da Kammerjunkeren vel sluttede sig til, at denne heftige Kjærlighed reiste sig fra den fortryllede Seddel, han bar, saa tog han den og kastede den fra sig i et bundlöst Morads; men, hvad skeete? nu fik Kongen ogsaa til dette Morads den samme Villie, som han för havde havt til Kammerjunkeren, gav Gud sin Part i Himmerig,

[1]) Om hvilken prægtige Begravelse der endogsaa skal findes en gammel Vise (N. D. Mag. II p. 341), hvis Afsavn vi saa meget mere beklage, da den i det mindste kunde have oplyst os om Stedet, hvor hun den Tid troedes begravet.

for at det kunde blive til fast Jord [1] og lod derpaa paa Moradsets Grund Vordingborg Slot opbygge, hvor han endnu, som der siges, stundum skal lade sig see, skjönt Fortællerinden ingenlunde, — som hun andægtigen tilföier, — enddog han er hendes Stammefader, lystes at see ham (N. D. Mag. II p. 343—4).

Pontoppidan fortæller derimod Omstændighederne ved Tovelilles Jordefærd paa en i flere Henseender aldeles forskjellig Maade; saaledes nemlig, at Valdemar ved Toves Död fölte en bitter Græmmelse, og at hans Kjærlighed til det afsjælede Legeme endnu var saa stor, at han aldrig kunde afsee det, men bestandig lod det före med sig omkring, ja! at selv den naturlige Stank, som tilsidst maatte fölge med Forraadnelsen var saa langt fra at være ham modbydelig, at den tvertimod var angenem for hans Sandser: hans Hofsinder derimod, som ikke vare saa forelskede, som deres Herre, bleve snart kjede af det forraadnede Legems Nærværelse; en iblandt dem, som havde Mistanke om en eller anden Fortryllelse, undersögte derfor Liget og opdagede snart paa det blotte Legeme et Tryllemiddel [2], som Tovelilles gamle Moder havde givet hende at bære [3]; han tog derfor dette Amulet til sig, og fra den Tid vilde Kongen ikke mere see Liget, men befalede dem strax at begrave det; hvorimod han nu fik den foromtalte Hofsinde saa kjær, at han stedse maatte være om ham, og at denne tilsidst ikke vidste paa anden Maade at befrie sig fra en saa uafladelig Opvartning end

---

[1]) Det er naturligviis en Fordreielse af hans sædvanlige Mundheld eller i det mindste imputerede Yttring paa Dödssengen, at nemlig Gud gjerne maatte beholde sit Himmerig, naar kun han maatte beholde sit Gurre. — [2]) Ein zauberischer Liebeszunder; hvilket Rohde i sit Laaland I, 313 ordret oversætter ved et Kjærligheds-Tönder. — [3]) Boesen i Helsingörs Beskr. p. 189 siger blot, at det var et fortryllet Baand, hun bar om Halsen.

ved at nedgrave Amulettet i et skovomgivet Morads ved det saakaldte Gurre [1], hvortil Kongens Kjærlighed derpaa i en slig Grad forplantede sig, at han opholdt sig der baade tidlig og sildig; ofte sagde, at den kjære Gud gjerne maatte beholde sin Himmel, naar kun han til evig Tid maatte boe paa sit Gurre; ja! at han endogsaa efter Döden ikke kunde forlade denne elskede Egn, men endnu som Aand tit og ofte holder Jagt der i Skoven (Pontopp. Ann. II p. 43).

Det er ellers mærkværdigt, at man i den ældre Historie finder et Par Fabler omtrent af lignende Indhold. Saaledes skal nemlig en af Keiser Carl den Stores Maitresser have havt en fortryllet Ring, der laae under hendes Tunge, da hun döde; og da nu Keiseren af Kjærlighed til hende ikke vilde lade Liget begrave, saa blev den fortryllede Ring uden hans Vidende kastet i en Sö tæt ved Byen Aachen, hvor Keiseren residerede og hans Maitresse laae Liig; og derved forgik vel Lysten til det döde Legeme ham, men forplantedes derimod til Söen; thi Ringen blev endnu ved at virke under Vandet, og Keiseren var derfor indtil sin Död denne Stad fremfor andre bevaagen (Hübners Geogr. III p. 463; Thieles Folkesagn I p. 188). Noget lignende fortælles ogsaa om Kong Harald Haarfager; nemlig, at da hans Elskede Snæfrid var död, forandredes hendes Aasyn ikke det mindste; men hun var endda ligesaa röd, som den Tid, hun levede; Kongen sad stedse hos hende og ventede, hun skulde komme til Live igjen, og varede det i 3 Aar at han sörgede for hendes Död, medens alt Landets Folk sörgede for ham

[1]) Hvilket ogsaa Boesen l. c. siger; med Tillæg, at dette bevægede Kongen til der paa Stedet at bygge et Slot; som altsaa maa have været det saakaldte lille Gurre i Kjöng Sogn, Hammerherred, thi det store var jo for længe siden til og allerede af Tove i hendes Velmagts Dage beboet.

som fortryllet; men Thorleif den Vise löste ved sin Forstand denne Trolddom, i det han raadede Kongen at flytte hende fra de Silkedyner, hun laae paa, og lade Klæderne skiftes under hende; thi aldrig saasnart blev hun taget op af Sengen, för en ond og fuul Lugt slog ud af Legemet med en overmaade hæslig Stank; hendes hele Krop blev blaa og vrimlede af Orme m. m., hvorfor man skyndte sig at tilberede et Baal, hvorpaa hun blev brændt; og fra den Tid hun var faldet til Aske, kom Kongen igjen til sin Forstand, lod sin forrige Daarlighed fare og regjerede siden sit Rige med Viisdom (Snorre, Noregs Konúnga Sögur, I p. 102—3).

Forresten see vi de foranförte Sagn om Kong Valdemars rörende Kjærlighed til sin Tove i Særdeleshed i den Punct at variere fra hinanden, at det förste lader det nedgravne Amulet foranledige Vordingborgs og det sidste Gurres Opbygning. Vi kunne imidlertid ikke andet end give det förste Sagn, — som det ældste, — Fortrin; saa meget mere som Tiden, da Valdemar, — som Hvitfeld p. 526 siger, — bygte det nye Slot i Vordingborg op til det gamle (den Suhm uden Tvivl rettelig p. 246 ansætter til 1251)[1] saa aldeles passer med den foranförte Anledning; hvortil endnu kommer den Omstændighed, at Tove jo umuelig kunde have boet paa Gurre, naar det förſt blev bygget efter at hun var begravet (D. Hist. XIII p. 724), og man blot ved at antage det i denne Anledning opbygte Slot for at være Vordingborg, kan forklare sig, hvorledes Vordingborg kom til at dele Kong Valdemars Kjærlighed til Gurre; hvilken Forkjærlighed for disse to Steder (Hvitf. p. 526) foranledigede jævnlige Reiser mellem

[1]) Thi han fik först Vordingborg 1346, og hans Reiser 1346 og 47, samt Pesten fra 1348 til 50 have formodentlig forhindret ham fra at bygge för 1351; men da maa det vel og være skeet, siden han alt fra 1352 af tog der sin stadige Bolig.

begge og tilsidst gav Anledning til den berömte store brolagte Vei, han lod anlægge gjennem Sjælland, hvoraf der endnu sees tydelige Spor saavel ved Vordingborg, som ved Gurre (see nedenf. under A. 1743) samt mellem Sölleröd og Nærum og maaskee flere Steder, og som Bonden endnu kalder *Valdemars Vei*, og troer, at han et Par Gange om Aaret med sorte Heste og Hunde og Hovedet under Armen saavel ved Gurre, som ved Vordingborg befarer [1]. Hvorimod hans fra den Tid af jævnligere, ja! saa at sige stadige Ophold i Vordingborg, som fra den Tid af blev hans egentlige Residents, vel i hans sidste og svagelige Levetid kan have bevæget ham til i Nærheden af samme, nemlig i Kjöng Sogn, Hammer Herred (altsaa omtrent i et Par Miles Distance), at anlægge et Jagthuus, som han til Erindring om sit gamle Gurre (ved Kronborg), — det han nu maaskee ikke mere saa ofte som han önskede kunde besöge, — kaldte sit lille Gurre (Atl. VI p. 371), og hvortil han fra Vordingborg af lod anlægge en Kanal, for saaledes at kunne seile dertil, nu han maaskee ikke mere formaaede at ride (D. Hist. XIII p. 751).

Saaledes tænker jeg mig, at det Morads, hvori Hofsinden nedkastede Amulettet, har været en af de tre Söer eller Moser i eller ved Vordingborg, som paa Resens Grundtegning ere afsatte; og at Valdemar har ladet en Deel af samme fylde, og derpaa, — i det han udvidede Vordingborgs Slotsbygning, — ladet det saakaldte Nye Slot, hvoraf der endnu paa Resens Kort i Sydvest sees Levninger, paa samme opföre; skjönt det jo ogsaa heel vel kunde være muelig, at Amulettet er blevet nedsænket paa Veien til Vordingborg i en Mose i Kjöng Sogn og saaledes har givet Anledning til lille Gurres Anlæggelse, hvis Yndest igjen har meddeelt sig til den nærmest lig-

---

[1]) Antiqv. Annal. I. p. 15. D. Hist. XIII p. 750, 752.

gende og kun to Mile bortfjærnede Kjöbstad Vordingborg; og vandt man i det mindste saa meget ved at antage dette, at saaledes begge de ovenanförte Sagn, i hvor forskjellige de endog i denne Henseende maatte synes, dog ligefuldt begge lode sig forene og derhos begge vare grundede paa Sandhed.

Saasnart Moradset nu var fyldt og Bygningen opfört paa samme, antager man i Almindelighed, at Tove ogsaa var glemt; men dette strider aldeles mod Sagnet, der ikke blot lader Kongen sit hele Liv igjennem elske disse ved Toves Kjærlighed ham dyrebare Steder, men endogsaa i den Grad elske dem, at han ofte, — ja! saa ofte, at det kaldes hans Mundheld, — yttrede, — hvad han endnu 23 Aar senere paa sin Dödsseng gjentog, — at Gud maatte gjerne beholde sin Himmel, naar kun han maatte beholde sit Gurre; thi hvad skulde vel gjöre ham Gurre saa uendelig og saa evig kjært, hvis det ikke var, — som ogsaa Sagnet tilholder, — Erindringen om hans Ungdoms-Kjærlighed, om Tove; og ligesom vi saaledes i Historien maae beundre den stærke og faste Aand, der, alle Hindringer uagtet, dog aldrig taber det foresatte politiske Formaal af Sigte, saaledes gjenfinde vi atter i Traditionen om hans Kjærlighed den samme Fasthed og Uforanderlighed fra Begyndelsen af og indtil Enden. Og naar det derfor hedder, at han Aaret efter paa Jagten i Söborg Skove forelskede sig i en Pige med grönne Klæder paa, saa viser os den Nöiagtighed, hvormed de 3 Omstændigheder, at det skete paa Jagten, at det skete i de til Gurres Skovdistrict grændsende Söborgs Skove, ja! selv den tilsyneladende ubetydelige Omstændighed, at hun havde grönne Klæder paa, at Traditionen vil have det forstaaet saaledes, som om Valdemar antog denne nye Skovnymphe for en Aabenbaring af den gamle eller hans igjen tilbagevendte Tove og at det var denne Illu-

sion, der bedrog hans Sandser. Historien fortælles nemlig saaledes: Engang da Kongen vilde stige til Hest, faldt han i dybe Tanker og dvælede længere end sædvanligt, hvorfor en af Tjenerne fordristede sig til at spörge ham om, hvorover han grublede, men fik i Stedet for Svar den Befaling at skaffe ham at vide, om det, han nu tænkte paa, kunde lade sig gjöre eller ikke (hvorhos man af det fölgende seer, at det var de 3 Rigers Forening, der paa den Tid sysselsatte hans Tanker). Tjeneren, — bedrövet over saa svær en Opgaves Lösning, — gik derpaa i Skoven og traf her en Mand ved en stor Ild (formodentlig en Kulsvier; og altsaa fast ganske den samme Historie, som om Kong Valdemar den 2den og Manden paa Kullen i Skaane fortælles, D. Hist. IX p. 724), der gav ham det Svar paa Kongens Tanker, at Sverrig nok kunde komme til Danmark, naar Kongen igjen vilde nærme sig sin forskudte Dronning Helvig. Tjeneren bragte nu Kongen dette Budskab, men denne svoer, at det sidste aldrig skulde skee. Imidlertid skeete det dog tvertimod Kongens Villie og Vidende, thi som han engang var paa Jagt i Skoven ved Söborg, traf han der en deilig Pige i grönne Klæder, — den saakaldte jydske Anna, — og da han forelskede sig i hende, lod hun sig af den fængslede Dronning Helvig, i hvis Tjeneste hun stod, — eller af Hoffolkene, — paa hvis Foranstaltning formodentlig det Hele var skeet, for saaledes at bringe Kulmandens Spaadom i Opfyldelse, — overtale til at skifte Klæder og bytte Seng med Dronningen og saaledes blev den siden saa berömte Dronning Margrethe undfanget (Boesens Hels. Beskr. p. 189—90). Og da nu Margrethe födtes först paa Aaret 1353, saa maa hiin Forvexling have fundet Sted 1352; hvilket ogsaa viser, at Dronningen ikke længe kan have siddet fængslet paa Nisseholm i Höiby Sogn, siden hun allerede 1352 var i Söborg Fængsel.

Om forresten denne Legende om Dronning Margrethes eventyrlige Undfangelse fortjener Opmærksomhed, skal jeg ikke kunne afgjöre; men i det 16de og 17de Aarhundrede fandt den i det mindste almindelig Tiltro. Hvitfeldt tilstaaer saaledes allerede 1595, at Kong Valdemar holdt til med Tovelille fra Rügen og avlede Börn i Löndom med hende; samt kunde ikke lide sin Dronning og gav hende Skyld for Folqvard Lougmandsön, saa at hun levede mangen ond Dag med ham og blev begravet (formodentlig altsaa ogsaa döde) i Söborg (p. 554). Vedel har ogsaa 1591 Historien om Folqvard Lovmandsens forbudne Kjærlighed og Straf (D. Hist, XIII. p. 285) og Historien om Margrethes Undfangelse i Dronningens Fængsel har allerede Lemvig 1564 og Lætus 1573, samt Lyscander 1622, Pontanus 1631, Meursius 1638, P. Syv 1695 og Bering 1698 optaget som historisk Sandhed (Kjöb. Selsk. Skr. IV. p. 187. D. Hist. XIII. p. 283—5). Ja! det er et stort Spörgsmaal, om ingen af Kong Alberts Spydigheder mod Margrethe deri havde sin Grund; samt om det ikke var dertil Kong Valdemar selv sigtede, da han tilsidesatte hende og valgte Albert, sin anden Datters Sön til Thronfölger (D. Hist. p. 754), ja endog, i Fölge Sagnet, klostergav Margrethe (N. D. Mag. II. p. 342) og paa sit Yderste önskede, at han havde qvalt hende i Vuggen (D. Hist. p. 752).

Efter den Tid levede Kong Valdemar endnu i 23 Aar; men aldrig hörer man at han glemte sin Tove. Og hvor grundfæstet man ogsaa i Almindelighed troede hendes Minde at være hos ham, kan som sagt deraf sluttes, at man foregav, at han ikke allene ofte i sine Velmagts-Dage, men endnu paa sin Dödsseng skal have yttret det Önske at bortbytte Himlen for Gurre; og hvor aldeles hans Aand hængte ved og var fængslet til dette Sted, erfares endydernere ved Sagnet om hans Dödningejagt i dets Skove; thi lad end-

ogsaa disse og lignende Jagtfarter efter Döden efter Wagners Formodning hidröre fra et Slags store Steenuglers Flagren og Skrig om Natten i deres Parringstid, og lad endogsaa Geistlighedens Had være Grunden til at ogsaa Valdemar paa denne Maade kom til at gaae igjen efter Döden, saa er det dog paa den anden Side naturligt at saavel Geistligheden, der udbredte, som Almuen, der nærede denne Overtro, netop knyttede den til det Sted, der i Livet var ham kjærest, og som man antog, han hverken i eller efter Döden kunde glemme[1]. Vi, som bedre have lært baade ham og hans Værd at kjende, ville derimod i Ordets ædlere Betydning tænke os ham som den vældige Jæger, der i levende Live forjog de grusomme Fjender, der som vilde Dyr sönderslede Landets Indvolde, og ved Eventyrene om hans vedvarende Jagt efter Döden ikke undlade det Önske, at han endnu stedse, som i levende Live, maatte staae rede til, som Danmarks Skytsaand i denne ædlere Betydning at fortsætte sin Jagt; hvor gjerne vilde vi ikke da unde ham i et overjordisk Gurre at have mödt sin Tove igjen og i en oversandselig Kjærligheds Arme at kunne frydes ved den Æresstötte, en erkjendtlig Efterslægt opreiste paa Ruinerne af den Skamstötte, hvormed hans Samtids hævngjerrige Munkeaand havde vanæret hans Minde.

Efterat vi saaledes Skridt for Skridt have fulgt Kong Valdemar den 4de i de 14 förste Aar af hans Regjering

[1]) Man behage derom at eftersee min Romance, "Kongens Kjærlighed stærkere end Döden", i Clios Harpe H. 2 p. 40–47; ingenlunde for dens poetiske Værd, — der maaskee er saare liden eller ingen, — men for den sandsynligviis rigtige Fremstilling af ældre Dages Folkeovertro, den uden Tvivl med Hensyn til Valdemar indeholder.

gjennem Sagnets og Legendernes Gebeet, ville vi endnu til Slutning, som andægtige Pillegrimme, foretage os en Vandring til de forskjellige Slotte og Steder, der især ved hans romantiske Kjærlighed ere blevne os mindeſrige, for ogsaa at tage disse, som vor Helgens sidste Reliqvier, i et nærmere Öiesyn.

For imidlertid, saa meget som muligt, ogsaa ved denne Leilighed at fölge Tidsregningen i bemeldte Legende, ville vi ogsaa begynde vor Vandring fra Frederiksdal i Lyngby Sogn og Sokkelunds Herred, hvis yndige Egn jeg saa meget mindre behöver at beskrive, som den er os alle noksom bekjendt[1]. Her var det nemlig ved det sydöstre Hjörne af den stolte Furesö (dog noget nærmere mod Söen end det nuværende Frederiksdal) samt i den östre Udkant af en stor Skov og ved en fra Söen udlöbende Aa at det i vor Legende omtalte og som Tovelilles förste Opholdsted bekjendte

HJORTHOLMS SLOT

var beliggende. Jeg vil derom, ligesom om det næstfölgende Gurre, meddele de historiske Efterretninger, jeg Tid efter anden har samlet, uden derfor at udgive dem for fuldstændige; et Navn, de formodentlig ere langt fra at fortjene.

Da Biskop Absalon i Aarene mellem 1160 til 1170 skjenkede til Roeskilde Stift og dets Bispestol det ham af Kongen overdragne Kjöbenhavn med det halve Herred, hvori samme var beliggende, har vistnok den Plads, hvor Hjortholm laa, ogsaa henhört til samme; thi der nævnes i de forskjellige om denne Gjenstand udstedte Breve baade Steder norden og sönden for samme (D. Hist. VII. p. 309, VIII. p. 127, 430); men endskjönt desuagtet Lyng-

---

[1]) Jfr. Beckers Efterretn. om gamle Borge I. p. 38.

by ligesaalidt som Hjortholm nævnes[1], saa tör det dog deraf ingenlunde sluttes, at det den Tid endnu ikke var til; thi vore Konger havde jo netop forbeholdt sig selv Lyngby (cum attinenciis suis sc. bovæscog etc. S. R. D. VII. p. 530, 543); hvorfor det ogsaa har faaet Navn af Kongens Lyngby, og det samme kunde ogsaa med Hjortholm have været Tilfældet. Da sidstnævnte imidlertid heller ikke forekommer i S. R. D. hverken 1231 eller 1263, saa maa man formode, at först en af vore senere Konger, og altsaa rimeligviis Kong Erik Glipping, her, — som i en særdeles skovrig Egn, — har opbygt sig et Jagtslot og givet samme Navn af Hjortholm, enten for den Mængde Hjorte, der fandtes i sammes Skove, eller fordi det var almindeligt, at Flöiene paa slige Jagtslotte forestillede en Hjort (Atl. II. p. 239—40). Imidlertid maa denne Konge kort efter (maaskee da han 1274 forligte sig med Bispen) have afstaaet Slottet til Bispestolen i Roeskilde (hvis vi ikke hellere ville tilskrive disse Bisper selv dets Opbyggelse); thi allerede 1275 udstæder Bisp Peder af Roeskilde paa sit Slot Hjortholm Privilegier for sin Stad Kjöbenhavn (D. Hist. X. p. 614) og 1276 for det Kjöbenhavnske Capitel (ibid. p. 732). Bisp Stigot af Roeskilde udstæder 1278 fra samme Slot et Afladsbrev (ibid. p. 775). 1327 stadfæster den Roeskildske Bisp Johannes Hind fra samme Sted det Kjöbenhavnske Capitels Friheder (D. Hist. XII. p. 154); og da hans Eftermand Johannes Nyborg 1341 overlader Kong Valdemar Kjöbenhavn paa 1½ Aar (ibid. XIII. p. 26), forbeholder han sig vel fri Raadighed over sit Gods paa Amager og de 2 Herreder, som hen-

[1]) Derimod nævnes 1178 et Jorteholm, som henhörende til Esrom Kloster (Daugaards Klosterh. p. 224), som dog maaskee er det samme, der senere kaldes Horscholm (ibid. p. 225), altsaa formodentlig enten nuværende Hirschholm, eller maaskee snarere et nu forsvundet Sted i Tikjöb Sogn ved Landsbyen Horseröd.

hörte til Kjöbenhavn (nemlig Sokkelund og Smörum); men derfor kan han gjerne have overladt Kong Valdemar Jagten og Jagtslottene i samme, og hvis han ikke har gjort det, kan Valdemar have tiltaget sig det selv; saa meget mere som vi see ham strax efter at pantsætte ikke allene Kjöbenhavn, men ogsaa Amager (hvorover Bispen, som sagt, ligesaavel som over de 2 til Kjöbenhavn henliggende Herreders Bispegods havde forbeholdt sig fri Raadighed), og kunde han saaledes, — uagtet den fri Raadighed Bispen havde forbeholdt sig derover, — endogsaa pantsætte disse Eiendomme, hvor meget snarere da tilegne sig Jagten og Jagtslottene i samme; ja! selv ved denne sidstomtalte Pantsættelse er det ligesaa rimeligt, som ved hiin tidligere Aftrædelse, at en saa stor Jagtelsker som Valdemar kan have forbeholdt sig Jagten og de for Jagtens Skyld opbygte Slotte; og derfor kan saaledes Hjortholm gjerne fra 1340 til 1344 have været Tovelilles Vaaning i Fölge N. D. Mag. II. p. 342, hvor det hedder, at Tovelille holdt Huus paa Hjortholm Slot, en stor Miil fra Kjöbenhavn, hvor til Referentens Tid, 1663, den efter samme opkaldte Hjortholms Mölle var beliggende. Om nu Hjortholm, den Tid Tovelille beboede samme, blot har været et aabent Jagtslot eller allerede da, som i senere Dage, været befæstet med Grave (som sluttes af Tilnavnet Holm, d. e. en af Vand omgivet Forhöining), Værn d. e. Porttaarn, Mure og Vægtergange (jfr. nedenfor under A. 1535), kan man vel ikke bestemt vide, men er dog deraf at formode, at det allerede i det 13de Aarhundrede saa bestemt kaldes et Slot (arx) d. e. en befæstet Bolig. Da imidlertid Kong Valdemar derpaa 1343 atter havde indlöst dette sit Pant (nemlig Kjöbenhavn o. s. v.), har han formodentlig igjen overgivet Bispen det og med det tillige Hjortholm, og Tovelille er saaledes i Anledning deraf enten dette eller det næste Aar flyttet til Gurre,

som Kongen nu ved denne Indlösning tillige med Söborg og de 5 dertil liggende Herreder fik tilbage fra Bispen, der siden 1341 havde været i Besiddelse af samme. Thi at Bispen virkelig omtrent ved denne Tid fik Hjortholm tilbage, sees deraf, at Bisp Jacob af Roeskilde 1349 fra Hwitholm af (aabenbar en Trykfeil for Hjortholm) forböd alle Uvedkommende under Banns Straf at hugge i Sorö Skove (D. Hist. XIII. p. 208); og omendskjönt Kong Valdemar vel 1350 paa Bispens Levetid fik Kjöbenhavn tilbage, saa har han dog neppe med samme tillige faaet Hjortholm; thi i de Roeskildske Bispers Liber censualis (Jordebog) af 1370 i S. R. D. Tom. 7 nævnes ikke allene Lyngby, men ogsaa Hjortholm (p. 44), det Gods, der henlaa til samme (p. 56), og de Tiender, som dertil oppebares (p. 60, 111); hvorhos Herredet, hvori det laa, den Tid kaldtes Styfins (p. 2), Stefnes (p. 44), Stöfnes (p. 58) og Stönis (p. 44). 1375 udstædte dernæst Bisp Nicolaus af Roeskilde paa dette sit Slot et Brev (D. Hist. XIII. p. 749). 1385 eller 86 udstæder derimod Kong Oluf (formodentlig paa Grund af at den Roeskildske Bisp var kongelig Cantsler) nogle Breve, Ebbelholt Kloster angaaende, fra det Roeskildske Bispeslot Hjortholm, samt gjör der den holsteenske Greve til Hertug af Slesvig (D. Hist. XIV. p. 147). 1398 holdt Dronning Margrethe formodentlig af samme Grund paa Hjortholm en Samling med Hansestædernes Legater (ibid. p. 442, hvor Navnet skrives Hertesholm). 1407 var Bisp Peder Jensen af Roeskilde i Trætte med Hr. Björn Olufsen (maaskee en Sön af Oluf Björnsen paa Gurre) angaaende Hjortholm og hvad dertil ligger; en Trætte, hvori Dronning Margrethe næste Aar skulde afsige Dom (D. Mag. IV. p. 363); men hvorledes Dommen er udfalden, veed jeg ikke. Dog vedblev Hjortholm at være i Bispernes Eie, thi 1470 indstævner Bisp Oluf Daae Sognepræsten Hr. Michel i Görstinge, fordi han havde aflöst en, der

havde begaaet Blodskam, til at möde sig paa Hjortholm (D. Selsk. Tilvæxt p. 247), og da Bisp Johan Jacobsen Ravensberg 1512 resignerede, forbeholdt han sig Hjortholm Slot, hvor han ogsaa döde 1513 (Pontopp. Ann. II. p. 417—19). A. 1527 udstædte Biskop Lauge Urne af Roeskilde paa Hjortholm Slot et Brev til Universitetet, hvis Cantsler han var (Hvitf. p. 1300), og 1529 udstædte han paa dette sit Slot Hjortholm sit Testament (Suhms ældre Saml. III. p. 290. Pontopp. Ann. II. p. 423 flg.), hvori han skjenker Hjortholms Sognekirke 10 Mark (Pontopp. Ann. II. p. 425), Portneren paa Slottet 2 Mark og en Mand med een Haand ibid. 30 Mark (Pont. Ann. II. p. 427). I Grevens Feide 1535 holdt derpaa dette Slot Kong Christian den 3dies Parti, og dets Commandant Peder Godske overgav det ikke til Grev Christoffer af Oldenborg, för Værnet, Vægtergangen og den ene Side af Slotsmuren vare nedskudte, hvorfor Bisp Jacob Rönnow og Capitlet ved Roeskilde Domkirke ogsaa takkede ham og gav ham kravslös for hvad der fandtes paa Slottet (Hvitf. p. 1441). Saaledes blev altsaa Slottet ödelagt, og paa Stedet selv findes nu blot Ruiner, der vidne om, at dets Bygninger have været stærke og vidtlöftige (Atl. II. p, 229). Ved *Reformationen* kom Godset under Kronen (Hvitf. p. 1488. Pontopp. Ann. II. p. 893), og endelig bygte Kong Frederik den 3die nogle hundrede Favne mod Sydost fra den gamle Slotstomt et Jagtslot (nuværende Frederiksdal), som siden tilhörte de kongelige Börn og tilsidst Prindsesse Sophie Hedevig (Atl. VI. p. 9, II. p. 229), hvorpaa Kong Christian den 6te forærede det til Geheimeraad Schulin 1739 (Suhms nye Saml. I. p. 326) som, i Fölge Sagnet, udbad sig det som en Naade, at Kongen igjen vilde tage Böndergodset tilbage; hvorfor Gaarden ogsaa nu vel har en Deel Jorder og Skov, men intet Gods (jfr. Atl. VI. p. 9). Hvad derimod den gamle

Slotstomts nærværende Beskaffenhed er angaaende, da yttrer Becker i sine gamle Borge I. p. 38 flg. sig derom som fölger: Mellem Lyngbysö og Fuursöen strækker sig mellem tvende Skove en lang, men smal Mose, gjennem hvilken en Aa, der driver Frederiksdals Mölle, slynger sig. Ved dennes vestlige Munding, paa Bredden af Fuursöen, seer man tydelig Levninger af gamle Fæstningsværker og opdager lettelig Spor af Grave, ligesom ogsaa en Mængde Grundsteen, der vise de fordums Bygningers Omfang. I ældre Tider, da den hele nuværende Mose sandsynligen var Sö, har den gamle Borg Hjortholm, som stod her, havt en temmelig fast Beliggenhed. Den nærliggende Mölle kaldtes den Gang Hjortholms Mölle, ligesom Fuursöen hed Hjortholms Sö. Levningerne af den gamle Borg, som blev ödelagt i Grevens Feide, bleve siden brugte til det under Kong Frederik den 3die opförte Jagtslot Frederiksdal og flere Bygninger der i Egnen, samt til Veifyld; og endelig have i vor Tid Skattegravere gjennemrodet Fundamenterne.

Og dette er saaledes alt hvad vi om dette Slot vide at berette, og vi begive os altsaa nogle Mile længere nord paa til

Slottet Gurre

i Tikjöb Sogn, Ljunge-Kronborg Herred, men tage Veien om ad Frederiksborg og Fredensborg, saavel for den yndige Egns Skyld, som for paa förstnævnte Sted at beskue Kong Valdemars gamle Portrait. Men som man derpaa fra Fredensborg Slot og den yndige Esrom Sö nærmer sig mod det i Nordost beliggende Kronborg, forvandles Egnens Beskaffenhed alt mere og mere, i det den fra det skjönne, milde og frugtbare alt mere og mere gaaer over i det vilde, eensomme og öde; gjennem Bakker og Moser, Krat og Lyngheder nærmer man sig saaledes de sydöstlige Bredder af Gurresö; paa en smal og hemmelig

Vei föres man gjennem den tætte og mörke Skov, som skjuler dens speilklare Flade, og endelig standser Öiet ved Söens hemmelighedsfulde Bredde i en Egn, hvis vilde romantiske Præg er usædvanligt i vort Norden; omsluttet af Skoven paa den ene og Söen paa den anden Side hæver sig her en maadelig Banke og paa samme Spor af en Middelalders Borg.

Valdemar den 4de fandt paa et af sine Jagtpartier denne Afkrog, og i hvor langt vildere og mörkere dens Skove end den Tid vare end nu, udsaae han den dog for sin lönlige Beliggenheds Skyld til Kjærligheds Sæde, byggede der et Slot for sin elskede Tove og kaldte det Gurre. Thi neppe troligt er det, at her paa Stedet, för Valdemars Tid, noget Slot har existeret; det er tvertimod rimeligt, at han, da han, — som vi ovenfor saae, — 1343 maatte afstaae Bispen i Roeskilde sit forrige Jagtslot Hjortholm, har opbygget dette Slot i det af ham s. A. indlöste District til Erstatning for det tabte, og derpaa fra dette flyttet sin Tove over paa hiint, og maaskee netop i denne Anledning givet det Navn af Gurre.

I hvor fremmed end dette Navn synes i vore Örer, var det dog ikke gauske ualmindeligt i Middelalderens Dage; thi at jeg ikke engang skal tale om, at Gurre allerede i det 1ste Aarhundrede forekommer som et Mandsnavn her i Norden, var der ogsaa, foruden det saakaldte lille Gurre i Hammer Herred i Sjælland (Atl. VI. p. 371) og en Gurreby i Sönder Herred paa Laaland (ibid. p. 461), endvidere i Udlandet allerede 1104 en insula quæ Gurgo vocatur (Orig. Gvelf. I. p. 621), 1190 oppida d'Estaires & Gorgve in Arthesia (Miræi Dipl. Tom. 3 p. 576, 577) og i Wetlandsherred i Skaane 1336 en molendinum Gorgha (Dipl.).

Nærværende Gurre i Ljunge-Kronborg Herred, Tikjöb Sogn, skrives derimod i Diplomer 1369 Ghorgö, 1370 Gorge, 1377 Gurve, 1385 Gorwe, 1386 Gorghæ, 1391 Gurvö, 1393

Gorge, 1397 castrum Gurvæ, 1407 Gorwæ, 1458 Gurfhö, 1526 Gorffve og i Tab. Sorana Gurræ.

Anledningen til Navnet synes i alt Fald Beliggenheden at være, og man feiler vel neppe ved at antage dets Oprindelse fra Ordet *kura* d. e. clanculum delitescere, gjemme sig, fjæle sig, skjule sig[1], og Ordet *ey* eller Ö, der altsaa i sin Sammensætning betegnede den skjulte eller hemmelige og forborgne Ö[2]. Med mindre man hellere vilde antage, at da Valdemar havde kaldet sin Elskede Tovelille eller den lille Due, ligesom Kong Christian den 2den kaldte sin Dyveke (Dyfken d. e. Täubchen), saa havde han ogsaa givet det for hende opbygte Slot en Benævnelse, der passede paa dets Bestemmelse, nemlig Gurre, af Grundordet for det tydske Girren og danske Kurren, der betegner Durkens Kjærlighedssprog for sin Due; hvis ellers ikke Stedets gamle Navn af Gurre tvertimod har givet Valdemar Anledning til at kalde sin Elskede Tove.

Det der især gjör, at jeg antager Valdemar Atterdag for at have været dette Slots förste Opbygger, er den Omstændighed, at Kong Erik Menved 1295 drog paa Jagt fra Söborg til Tikjöb Skove (D. Hist. XI. p. 207); thi da disse netop vare de samme, der senere kaldtes Gurre Skove, saa vare de vist ikke blevne nævnte ved det förste Navn, dersom allerede da det sidste, som kongeligt Jagtslot, havde existeret. Desuden nævnes Gurre aldrig för i Anledning af Toves Ophold der, hvilket jeg i det fore-

---

[1]) Ihres Gloss., altsaa beslægtet med det Islandske *kyrra* d. e. holde sig stille og rolig, sidde hjemme etc. — [2]) Hvorfra Rhode i sin Laalands Beskr. I. p. 342 har, at Gorr og Gurre betyder et lystigt Sted ved et Kjær, skal jeg lade være usagt; men Vid. Selsk. Ordbog siger, at Gor og Gur betyder Dynd, Mudder, Mose- og Törvejord, og Molbech siger os i Dialect. Lex. at det er en jydsk Benævnelse.

gaaende har viist at maatte falde mellem 1344 og 1350; og det er altsaa rimeligt, at Kong Valdemar först har bygget det, da han maatte flytte hende fra Hjortholm. At det allerede da var omgivet af Grave, slutter man af Endelsesstavelsen ey eller Ö, men at det forresten allerede da paa anden Maade skulde have været befæstet, tör man neppe antage, da Valdemar netop for Sikkerheds Skyld flyttede hende senere ind til Roeskilde. Derimod hedder det ved Aar 1351, at Kongen da lod sine Slotte befæste (Hvitf. Kjöb. Selsk. Skr. IV. p. 180), og da maa dette vel ogsaa med Gurre have været Tilfældet, siden dets Hövidsmand allerede 1369 kaldes Capitaneus og det selv 1377 castrum. Det var da formodentlig alt (ligesom 1534) omgivet af tredobbelte Mure, udgjorde kun een Længde Huus og havde et Hovedtaarn og flere smaae Taarne (formodentlig et i hvert Hjörne); Staldgaarden og Kirken laae derimod hvor Gurreby nu ligger; ogsaa Urtehauge, saavel som Hestehauge omtales ved Slottet. 1354 (Hvitf. p. 510) besögte Kong Valdemar Paven i Avignon, og da eller (efter Gram i K. S. S. IV. p. 180) 1364 nedlagde han i St. Jacobs Capel paa Gurre en Deel af de Reliqvier, han af Paven havde modtaget (K. S. Skr. IV. p. 180, 136—7. D. Hist. XIII. p. 524), hvilket i de catholske Dage ansaaes for en ikke uvigtig Deel af et Steds Befæstning eller for et af de sikkreste Midler til at beskytte samme mod udvortes Vold og indvortes Forrædere. Ved 1361 omtaler Hvitf. p. 526 Kong Valdemars Forkjærlighed for Vordingborg og Gurre. 1369 var Jacob Niclesson Hovetmann tho Seborch unde tho Gorgö (D. Hist. XIII. p. 857); ligeledes 1370 (Gorge) og 1371. Han var Fader til Tovelilles Söns Erik Sjællandsfars Kone Margrethe Jacobsdatter og förte en Örn i sit Vaaben (D. Hist. XIII. p. 864. Hvitf. p. 564). 1375 endte Kong Valdemar den 4de sine Dage paa Gurre (Tabul. Soran. p. 54, 55. Hvitf.

p. 554. D. Hist. XIII. p. 751); imidlertid kan det være Tvivl underkastet, hvorvidt derved det Helsingörske eller maaskee snarere det Vordingborgske Gurre bör forstaaes. 1376 var Ridderen Jacob Olufsen Hövidsmand paa Gurffve (Hvitf. p. 556). Hvitfeld siger, at han var en af de Björner og skrev sig alt 1353 til Siöholm og var Oluf Björnsens Sön (D. Hist. XIII. p. 278), der 1310 eiede Steensgaard i Fyen; hvorimod dog kan indvendes, at Jacob Olufsen, som levede 1382, var en Lunge (D. Hist. XIV. p. 109) og at Söholm i Sjælland under Dronning Margrethe tilhörte Lungerne. 1377 var Olaus Biörnsen (i förste Tilfælde maaskee den foregaaaendes Sön) miles et capitaneus castri Gurvæ (S. R. D. VI. p. 172. D. Hist. XIV. p. 43), som i ovennævnte Aar efter Valdemars Befaling gav Klosteret Ebbelholt de Godser tilbage, som han i sine Velmagts Dage *minus juste* havde frataget det og henlagt til Slottet (castrum) Gurve (S. R. D. VI. p. 172. D. Hist. XIV. p. 43), ligesom han ogsaa 1378 indstiftede Kong Valdemars Aartid i Ringsted eller Esrom og kaldes ved denne Leilighed Kong Valdemars Exsecutor testamenti (D. Mag. I. p. 75. D. Hist. XIV. p. 60). 1385 udsteder Dronning Margrethes Sön, Kong Oluf, en Confirmation paa Lunde Capitels Friheder in castro nostro Gorwe (D. Hist. XIV. p. 147)[1]. 1386 udstædtes atter et Brev dat. in castro Gorghæ hvorved Ako Eskildson, armiger, qvitterer Frue Ingeburg, Ridderen Saxo Petris Datter, for en Sum Penge (Diplom). 1390 udstæder Zegebart v. d. Lühe en Qvittering til Dronning Margrethe, screven tho Gorwe (D. Hist. XIV. p. 259) og 1391 udstæder Dronning Margrethe et Brev angaaende Lykkesholm i Fyen til Væbneren

[1]) Hvilket Dalin i Sv. R. Hist. B. 2 p. 572 urigtig oversætter ved: lægret wid Hurwa; thi ligesom det sidste er en Trykfeil, neml. *H* for *G*, saa bör det förste heller ikke hedde *Leiren*, men *Slottet*.

Henniken Olufsen af Syöholm (altsaa en Lunge) datum in castro nostro Gurwö (D. Mag. IV. p. 296. D. Hist. XIV. p. 283). 1393 nævnes Hr. Folmer Jacobsen (en Lunge af Magleby eller Högstrup. D. Hist. XIV. p. 395, 421) som Houetmann des Slotes thu Gorge, i en Revers af dette Aar, som Skipper Herman Redebere af Hamborg udstædede, at, uagtet han var tvungen til at træde i Dronningens Tjeneste, vilde han dog intet fordre hverken af hende eller hendes Hövidsmand paa Gorge, da det var ved hans Folks Uforsigtighed at hans Skib var gaaet paa Grund ved Helsingör (D. Hist. XIV. p. 311, 575—6). 1397 den 4 October (feria quinta post festum Michaelis) var Kong Erik Pommer paa Gurffve og lod sig af en Deel af Rigets Magnater udstæde et Beviis (eller, som det hedder i Diplomet, dat. in castro Gurvæ: tha war for[de.] wor Herræ for oss uppa Gurwæ oc bodt sig til rættæ etc.) paa at de 12 Uger, inden hvilke Hr. Steen Sture havde lovet at möde Kongen, allerede Dagen forud vare forlöbne (Hvitf. p. 615—6. D. Mag. IV. p. 302. D. Hist. XIV. p. 419). 1399 holdt samme Konge Retterting paa Gurre og udstædede en Dom dat. in castro nostro Gurwæ in placito nostro justitiario (Dipl.). S. A. tilstod Ridder Magnus v. Alen sammesteds (dat. Gurwe) at have modtaget 5053 lybske Mk. paa de 10000 Mk., hvorfor han havde Skanör og Falsterbod i Forvaring (D. Hist. XIV. p. 476, 660). 1407 udstædede samme Konge en Confirmation paa Dronning Margretes Gavebrev til Esrom Kloster, hvilken Conf. er dat. in castro nostro Gorwæ (Dipl. Esrom. p. 382). 1408 omtales i et Document de Penge wi (nemlig Udstæderne) lænte war nathige Herre ifiord uppa Gorwæ. Bemeldte Konge lod ogsaa slaae Mynt paa Gurve med Paaskrift: Moneta castri Gorge (Beskr. over dansk Myntcab. p. 102), og dette Slot var vel saaledes det eneste Slot, hvorpaa Mynt her i Danmark

blev skaget. 1456 var Godske Barsebek Hövidsmand paa Gurre (Dan. Atlas. p. 367) og nævnes endnu som saadan i et Diplom af 1466 (Gurre), ja endnu 1470 (Gurre); men 1487 var han allerede död (han var en Sön af Eler B. til Glassow og var gift med Elsebe Harttigs Datter Scytte af Mattrup, som sig anden gifte til en Reventlau). Imidlertid var allerede den Tid det under Gurre henhörende Gods henlagt under Krogborgs eller Krogens Forlening[1], hvilket sees af et Diplom, der beretter, at 1466 mödte Niels Nielsen, Hövidsmand paa Harridsborg efter Kong Christians Befaling i Lykkesholms Capel (som i Fölge et Diplom af 1534 synes at have været Navnet paa det til Gurre henhörende Capel) for at granske, om nogen af dem, som Gurre havde haft i Forlening, förend Godske Barsebek, havde siddet lovlige Domme i Lykkesholm eller Gurre over andre Mænds Tjenere end dem, som til Gurre tjene, siden den Tid Lenet og Herrederne lagdes fra Gurre og ind til Krogen; hvor da Johan Oxe (den Tid Lensmand paa Krogen og maaskee tillige paa Gurre; i det mindste siger Rygge i Peder Oxes Levnet p. 6 Anm. h., at Johan Oxe allerede 1465 var Lensmand baade paa Krogen og paa Gurre) mödte og beviste, at ingen af dem, som havde havt Gurre, siden Lenet blev lagt til Krogen,

[1]) Helsingör omtales maaskee allerede af Saxo. 1228 forekommer det atter (Ltd. III. p. 279). 1286 Flynderborg (D. Hist. XI. p. 44). 1311 Helsingör (Ltd. III. p. 279). 1346 nævnes tilrede Ørekrog som en Festning (D. Hist. XIII. p. 185), men det skal hede Flynderborg (Ltd. VI. p. 97). 1360 Helsingör (D. Hist. XIII. p. 215). 1372 dito (Ltd. III. p. 279). 1426 den nye Kjöbstad Ørekrog (Ltd. III. p. 280). 1435 endnu Flynderborg (Ltd. VI. p. 97). 1423 afbrydes det nære i Sydvest liggende Flynderborg og Krogen bygges (Roesen p. 135). 1425 nævnes alt Lensmand paa Krogen (Ltd. VI. p. 97) og 1426 omtales den nye Kjöbstad Krogen (Ltd. III. p. 280). Man henviser forövrigt Læserne til Capitain Arendses nylig udkomne Kronborgs Historie.

havde siddet blodige Domme over nogen anden Mands Tjenere end sine egne; hvilket Vidne saaledes ogsaa blev kjendt ved Magt og stadfæstet (Sjell. Doc. N. 14). 1485 nævnes Gurre i et Diplom eller Gavebrev til Esrom Kloster, som Torbern Arwitsön paa Gwrfwe forsegler. 1493 nævnes atter Torbiörn paa Gwrwe i et Diplom hos Ryge l. c. p. 20. 1495 nævnes Thorbern Arwessön (formodentlig en Bille eller Trolle) aff Gwrfve, og i et andet Dipl. af s. A. Torbern Hövetzman paa Gwrffe. 1496 nævnes atter Thorbern Arffwitsson Höffwetzmann pa Gwrffwe og 1497 nævnes atter den samme Torbern af Gwrffwe, men kort efter blev nu ogsaa Gurve selv, — ligesom med dets Leensgods allerede forud havde været Tilfældet, — henlagt til Krogens eller Kronborgs Leen; dog nævnes det (Gorffve) endnu separat fra Krogen 1523 (N. D. Mag. VI. p. 315), men den 1524 med Krogen belenede Johan Rantzau fik derimod 1526 Livsbrev baade paa Krogen og Gorffue (Reg. Nr. 1 p. 307. Atl. II. p. 253. D. Mag. IV. p. 65) og i hans Tid [1], — i det mindste, som det af Skrifttrækkene i et gammelt Udkast til en Skrivelse synes, i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, — maa Stedet endnu have tjent til vore Kongers Jagtforlystelser, ligesom man paa den Tid, saavidt skjönnes, sögte at forplante en Uhrhönse-Yngel did; thi det hedder i samme: „Werdiis Eders Naadiis Kongeliige Maiestadth atth wiidhe „att Jeg haffuer Sendt Tiill Gurffue XIIII wrhanner „och wrhönner och wiill Jeg endt nu giöre mynn yderste „fliidt ther Tiill at lade fange the meste mueligt er och forskycke thiidt". Imidlertid forfaldt dog Bygningerne paa Slottet alt mere og mere; og under det ved Kong Frederik den Förstes Död opkomne Interregnum mageskiftede Rigs-

[1]) Han mistede det nemlig 1534 i Grevens Feide, men fik det igjen 1536 (D. Mag. IV. p. 47), skjönt han kun beholdt det til 1537 (ibid. p. 66).

raadet 1534 Gurve bort fra Kronen imod andet Vederlag til Biskoppen Joachim Rönnow, hvilket sees af et Document, som tillige oplyser os saavel om Bygningernes daværende Forfatning (nemlig det hvælvede Taarn forfalden, det store Taarn rævnet og en Deel af Muren nedfalden) som om Slottets Jordegods og Indtægt, og lyder saaledes som fölger: "Vii efterne Tyge Krabbe Danmarks Riiges Marsk, höffuitzmandt paa Helsingborg, Hans Biilde Höffuetzmandt paa Skioldenes, Mattis Byllie tiil Thureby, Holger Wlffztandt Höffvetzmandt paa Lagholm, Riidere ock Danmarckes riiges Raadt, giöre alle viderliigt met thette wortt obne breff, att effter som noger Danmarckes Riiges Raadt aff Sielandt ock Skaane, som nw i Kiöpenhafne Dominica passionis[1] forsamblede woore, wndte, sambtyckte oc beuilgede Verdiige Herre met Gudt Her Joachim Rönnow vdualte biscop tiill Roschiilde och hanss naadis arffuinge Gwrræ ock thett godtz, som nv ligger tiill Gwrre, fore fyldest wederlag tiill Kronen igen, dog mett saadann skell oc wilkoer at menige Danmarcks riiges raadt thet sambtycke oc beuilge wille mett os. Saa haffue wii werett her wdi Dag effter forne. wore Mettbrödris begiering ock betalning forsamblett ock grandgiffueligen offuerweygett ock besett skow, Marck ock fischewattn. Sameledis lagdt all wisse rentte, som er Korn, smör, penninge, Swin, lamb, geess oc hönss. Sameledis haffue wii ock seet awfflen ock fische wandett fore en lest Korn, ock belöber seg forne. rentte wdi hartt Korn mett awlen ock fiske wandet fiire lester ock træthen skr. korn, ock fiire fd. Smör, Penninge rentthe Sexten lödemarck oc tree penninge, en halff ß grott mynde *(d. e. minus?)*. Wdi thesse forne. penninge ere indregnett Swin, lamb, geess ock hönss; hwert Swin regnett for en marck, som Bönderne aff lang tiidt wdgiffuet haffwe; lamb regnett fore fiire ß; gooszen

---

[1]) D. e. Söndagen efter Midfaste.

en ß, ij hönss en ß; ock haffue wii sæt alle skowene som ther tiilliige for femhwndret Swin att feedhe, naar Olden er; haffue wii ock beseet bygningen paa for^ne. Gwrre, thaa er thett forfaldett, saa att alle spærene paa tornene ere afffaldne, hwellingen i Tornene ere forderffuede ock megen aff mwren er nederfalden, ock thett store Torn er reffuet, saa thett skall nedertages, kwnde wii icke sette then Bygning paa for^ne. Gwrræ förendt Meninge Danmareks riiges Raadt komer tiilsamen, hwilcke lundhe then gode herre seg therom mett thenom forliige kandt. Att wii saa grandgiffueligen seet oc forfarett haffue, som forskreffuitt stander, Thett wittne wii mett wore Indsegle og Signeter neden fore thette wortt obne breff. Screffuett vdi Löckisholm qvasimodogeniti Söndag *(förste Söndag efter Paaske)* Anno Domini MDXXXIIII."

At dette foromtalte Mageskifte virkelig blev fuldbyrdet, viser et Pantebrev, som hele det Roeskildske Domcapitel den 28 August 1534 udstædede til Rönnow [1]. Men det samme Brev lærer os ogsaa, at Rönnow kun i en saare kort Tid var Eier af Gurre Slot og Gods, i det vi deraf see, at han for igjen at komme i Besiddelse af sit Stift, som Grev Christoffer af Oldenborg strax efter sin Landgang paa Sjælland havde frataget ham, blandt andet — som Brevet udtrykkelig siger — „veg fra Gurffve Slot og Leen, som hans Naade (d. e. Rönnow) i Værge og hans Naades Arvinger til Eie havde".

Hvad Gurre Slots senere Skjæbne angaaer, da er det ikke usandsynligt, at det var iblandt de Slotte, som i Grevens Feide bleve ödelagte, da det siden efter ikke forekommer enten i Annaler eller Documenter; og det eneste man fra den Tid hörer om det, indskrænker sig til, at Johan Rantzau igjen 1536—7 fik samme som en

[1]) See H. Knudsens Joachim Rönnow S. 171—71.

Deel af sit Leen tilbage (D. Mag. IV. p. 47, 66); men derfor kunde det jo gjerne som Slot været lagt öde. Dernæst finde vi under 1562 et Forbud af Kong Frederik den Anden, at for Fremtiden ingen Markeder maatte holdes ved Hollöse, Gurffve, Ebelholt, Espinderup og Esserum, men skulle alle til Frederiksborg forlægges (Reg. Nr. 8 fol. 255), samt 1568 en Tilladelse af samme Konge for den med Horseröd forlenede Henrik Mogensen, Tolder i Helsingör, at han med Ruser og andre smaae Garn maatte bruge Fiskeri i tvende Bække, som flyde af Gurre Sö, sönden for Horseröd, ligesom hans Formand i Horseröd Leen Sander Leigell i sin Tid havde brugt; dat. Frederichsborg thend 11 Febr. 1568 (Cancel. Registr. Nr. 10 fol. 188). 1652 nævner Wolf i sit Encomion R. D. p. 521 det gamle forstyrrede og öde Slot Gurre, hvor Valdemar döde; de samme Udtryk bruger A. Berntsen 1656 (D. f. H. I. p. 22), der kalder det et gammelt ruineret Slot. 1662 udstædes en Befaling fra Kong Frederik den 3die til Commandanten paa Kronborg[1], Eiler Holck, saaledes lydende: Wor Naade Tilforn; wiider, at wi naadigst tillfreds er, at oss Elskl. Obrist Russe maa af Gorre-Wang oc til Stranden vdföre det anbefalede Tömmer paa dend wey, som hand sielf dertill will lade giöre. Dat. Hafn. 23 Aug. 1662 (Sjel. Tegnels. Nr. 36 fol. 384). Endelig siger Resen i sin haandskrevne Atlas: Penes Söburgum vestigia sunt arcis Guröe, qvam Waldemarus Rex Daniæ dicitur ædificasse, hvilket Pontoppidan ligeledes i sit Theatrum Daniæ 1740 p. 92 og med flere Omstændigheder i sine Annales eccles. T. 2. p. 43, 44. 1742 gjentager.

Saaledes have vi da anfört de adspredte Efterretninger, som det om Slottets Historie har været os mueligt at ind-

[1]) Hvoraf altsaa fölger, at Gurre vedblev at henhöre til Krogens Leen.

hente, og vi henvende os altsaa nu til Stedets nærværende Beskaffenhed og finde da en Beretning om Slottets Rudera indsendt 1743 fra Sognepræsten i Tikjöb til Cancelliesecretær E. I. Jessen saaledes lydende: Ved Gurreby i Ljunge-Kronborg Herred, Tikjöb Sogn, og tæt ved den gamle Kongevei findes endnu en stor Jordhöi, hvor det gamle Kong Valdemars Gurreslot skal have staaet, og hvor al Naturens Herlighed ligesom synes at være concentreret. Paa den nordre Side har Höien den store Gurresö, paa den söndre Side den mindre, og Stedet har i forrige Tider overalt været omringet med Vand, saasom der endnu baade paa östre og vestre Side ere side Marker og Enge; desaarsag har der ogsaa været en Vindebro over Graven til Slottet, hvis Egepæle, der ere neddrevne 1½ Alen dybt i Jorden, endnu ere tilsyne, og udenfor denne Træbro findes fremdeles en lang Stenebro, som uden Tvivl er anlagt i samme Konges Tid, og har udgjort en Deel af hans gamle Kongevei gjennem Sjælland, og paa hvilken man den Tid gjennem begge Vandene ved begge Sider havde Indkjörsel til Slottet. Naar man over foromtalte Træbro stiger op paa Gurrehöi, hvor Slottet fordum har staaet og som i Circumference nedenom har en Störrelse af 150 Favne og er omgivet af en tredobbelt Muur; den ene nemlig nedentil, hvoraf endnu findes Rudera ud imod den lille Sö; den anden derimod midt paa i en Circumference af 96 Favne og den tredie överst, 60 Favne i Omkreds; saa finder man ovenpaa Höien selv en aflang Dal, i en Omkreds af 22 Favne og af en 3 Alens Dybde, hvori man opdager en Deel Rudera af Steen, og hvor formodentlig Slottets Kjælder fordum har været; nu ere derimod paa Höien adskillige smukke Træer af Ask og vilde Kirsebær opvoxne, i hvis Skygge man hviler; saa at om endogsaa Stedet har mistet sin forrige Bygning, saa har det dog ikke ganske mistet sin forrige Ynde. Til Slottet

henhörte desuden tilforn en Kirke, som laa hvor Bondebyen Gorre nu ligger, samt en Kirkegaard, hvis Rudera endnu ere kjendelig tilsyne i en Omkreds af 90 Favne og indringet med store Kampesteen, som paa sine Steder ere ganske tæt sammenklinede med Kalk, men paa hvis östre Side mellem Grundstenene er en lille Aabning og uden for samme en Plads af 42 Favnes Distance, som ligeledes er indringet med en lignende Grundvold, der endnu paa et Sted staaer 1 Alen höit over Jorden; i Grunden ligger megen Kalk, samt Stykker af Muur- og Tagstene, men intet synligt Kjendetegn til nogen egentlig Grav; og ligger dette Sted 350 Skridt sydost for Slottet. 250 Skridt fra dette Sted laa fremdeles en kongelig *Stald*, Nat-Stalden kaldet, sydvest for Slottet i Gorre-Huus-Vang, og synes at have udgjort tvende aflange Dale, den ene i Circumference af 54 og den anden af 57 Favne; de forbindes indbyrdes ved en lille Gang, 12 Al. lang, som tilligemed Dalene er omringet med en Vold af en fuldkommen Karls Höide, uden paa den Kant imod Slottet til, hvor den er jevn; imidlertid findes der i samme Indhegning ingen Tegn til Bygning, saasom Steen eller sligt, men i en Ager lidt derfra er opgravet en heel Deel Teglsteen, som laae i Jorden, saa jævnt som i et Gulv. Nordvest for Slotshöien i den saakaldte Gorrevang paa hiin Side Söen, men dog lige ved Söens Bredd, er derimod et andet Sted kaldet *Teglovnen*, hvor en Plads af 25 Favnes Omkreds kjendes at være indringet med en Grundvold af store Kampesteen undtagen paa den Side mod Söen til, hvor der er et lille Stykke aabent; inden for denne Grundvold ligge nogle Snese Læs Teglsteenstumper som og en Deel hele Teglsteen, som ere af en bedre Bonitet og massivere Störrelse end de, der nu forarbeides, og er derfra Tid til anden mangfoldige Læs bortförte til andre Steder; ligeledes er Jorden deromkring i en Distance af 60 Favne ganske

fuld af Teglsteensstumper og paa sine Steder noget, som er ligt vores Kalk, men meste Parten haardt som en Steen. Nordost for Slotshöien i Söbredden af Gorrebys Vang skal dernæst den kongelige *Hauge* have ligget, og findes der nogle lange Stykker Jord afdeelte ligesom smaae Agre, hvilke endnu kaldes Urtebedene og have et Omfang af 280 Favne. Endelig gaaer der fra Gorreby til Reerstrup en Gröft paa ½ Miils Længde, som endnu af alle kaldes Kong Valdemars Gröft og som tilforn indelukkede en Plads for Kongens Heste, der endnu kaldes Kongens *Hestehauge* (maaskee Ross- eller Rosenlunden).

1757 siger Boesen i sin Helsingörs Beskrivelse p. 188—91, at Gorffve Slot laa en Miil fra Byen, var bygget af Kong Valdemar i en Mose, hvortil han paa den ovenomtalte Maade havde fattet Kjærlighed, hvorpaa han siden overmaade kjed af Livet döde og efter Döden spöger. Dets Rudera sees endnu ved Gurre Sö og By.

1761 siger Hofman i sine Fundatzer VII. p. 58—9, at ved Byen Gurre er en smuk Höi med Træer, som har Gurresö paa den ene og Skoven, som omringer den, paa den anden Side; den har været omgivet med Vand og havt en Bro derover, og derpaa stod Kong Valdemars Slot. I Byen er der Rudera af Staldene og i Vangen, som var Kong Valdemars Hestehauge (Folehauge) Rudera af en Teglovn; der i Vangen gik ogsaa en Aa omkring i Bugter, hvoraf er kommet det Ordsprog: det gaaer ud og ind, som Kong Valdemars Rumpe; hvorfor ogsaa Porten (Ledet) til Vangen endnu kaldes Rumpeporten.

1764 fandt Pontoppidan Egnen fortryllende og Situationen svarende til det, Françosen kalder un lieu enchanté d. e. et fortryllet Sted [1]; saae desuden nogle faa Rudera

[1]) Det Trylleri Tove havde paa sig, blev efter gammelt Sagn kastet i Söen og gjorde saaledes ogsaa den og dens Omegn fortryllende.

af det gamle Slot, hvis Voldsted udviste, at Slottet ikke havde været stort, men omtrent udgjort en Qvadrat paa hver Kant af 50 Alen; ligesom han ogsaa fandt nogle forvildede Haugetræer at voxe ved Siderne af samme (Atl. II. p. 252—3).

1774 giver Hofman (eller maaskee rettere Langebek) os fölgende Efterretning om Stedet: Egnen er behagelig, Udsigten skjön formedelst de mange Skibe, som passere Nordsöen og Sundet, Luften er sund, men derimod Eiendommen skarp, og Kornet tager ofte Skade af Dyrene i Skoven; Slotshöien er meget behagelig med Söen paa den ene og Skoven paa den anden Side; i Gurreby findes Rudera af Kong Valdemars Stald og Teglgaard; i Gurrevang ved Gurresö ligger en Skovridergaard, som kaldes Gurrehuset[1], og Hestevangen kaldes formedelst dens mange Bugter Rumpevang (Atl. VI. p. 26—7).

Langebek besögte dernæst selv noget senere denne minderige Egn, og fandt da, i Fölge en Optegnelse blandt hans efterladte Papirer, Stedet af fölgende Beskaffenhed: Egnen omkring Gorre, — siger han — har en ganske eiendommelig Natur saavel med Hensyn til Udseendet, som til dens Producter; man træffer der paa Lyngheder, vilde Kirsebærtræer, ja! endogsaa paa Tyltebærbuske, ligesom i Norge og paa Vesterkanten i Jylland. Gorre Sö, som er bekjendt for de ypperligste Gjeder i Sjælland, er ogsaa den behageligste og angenemeste i det hele Land; den er ganske med Skov omgivet og af dens speilklare Flade hæve sig to artige skovbevoxne Öer. Fra Gorre Slotshöi selv, som nu med Træer er bevoxet, har man en ypperlig Udsigt over Söen og Skoven; Lystslottet, som stod paa samme, har ganske været omgivet med Vand, hvorover en Bro var anlagt, hvis Pæle endnu ere

[1]) Det Sted, som nu benævnes Gurrehuus, er et Lyststed, men Skovriderboligen hedder Valdemarslund.

tilsyne i Jorden, ligesom der og paa Bakken selv findes tydelige Rudera af en dobbelt Muur. I Gorreby kjendes ogsaa Rudera af Kongens Kirke, og sammesteds vare ogsaa Kongens Stalde. Ligeud for Gorre Sö var den kongelige Have, hvoraf endnu Urtebedenes Anlæg ere kjendelige. Den saakaldte Gorrevang var Kongens Hestehauge, og derfra gik en Gröft eller et flydende Vand, som gik ud og ind i mange Bugter, og hvis Rende endnu tydelig kjendes; denne Rende blev formedelst sine mange Bugter kaldet Rumpen, hvoraf det gamle Ordsprog har sin Oprindelse; det gaaer ud og ind som Kong Valdemars Rumpe[1].

1811 siger Molbech i sine Ungdomsvandringer p. 238—40: Skovegnen om Gurre har et mere vildt og eensomt Præg end Egnen om Esrom Sö (hvorfra han den Tid kom). Paa Veien fra Tikjöb til Gurre kommer man gjennem Krat og over Lyngheder ind i en tæt og mörk Skov, hvor Veien netop er saa bred, at den har Rum for en enkelt Vogn; denne Vei gaaer forbi Marianelyst, et Landsted, der ligger saare eensomt midt i Skoven, til en Skovridergaard, Valdemarslund, der har en meget skjön Beliggenhed, idet Husets ene Side vender mod Skoven og den anden mod Gurresö; her er den romantisk-deilige Egn, hvor Valdemar nöd sin Yndlingslyst Jagten i de tætte Skove, der ganske omgive den skjulte hemmelige Sö, og hvor han i sin Tovelilles Arme glemte Kongelivets Glimmer og Byrder. Paa en Höi tæt ved Söens Bredder, hvorfra man har en skjön Udsigt over den hele Sö og en Deel af Skoven, stod nemlig Gurre Slot, og sammes Voldsted er endnu kjendeligt. I Nærheden deraf ligger Landsbyen

[1]) Jeg maa ved denne allerede flere Gange forekommende Benævnelse gjöre den Bemærkning, at den efter min Formening har sin Oprindelse fra det saakaldte *Bagvand* ved en af Valdemar maaskee der paa Stedet anlagt Mölle.

Gurre; og en Lystgaard, der ligger imellem denne og Valdemarslund, har Navnet Gurrehuus. Det Heles stille eensomme Skjönhed har et stærkt romantisk Anströg, der vedligeholder sig gjennem den vilde, udyrkede Sand- og Hede-Egn mellem Skovene ved Gurre og Helsingör.

1817 lod Kammerherre v. d. Maas grave under Slotsruinerne, og fandt der foruden en Deel Vildsvinetænder og Hjortebeen endvidere en trekantet glasseret Muursteen med Zirater paa den ene Side (Ant. An. III. p. 361). 1819 har Thiele bekjendtgjort en Deel Sagn om Kong Valdemars vilde Jagt og hans Spögeri ved Gurre (Danske Folkesagn I. p. 90, 92, 186).

1830 siger Jensen i sit Provindsiallex. p. 491, at Höien selv, hvorpaa Levningerne af Slottet findes, hedder Valdemarslund, men at der i Næheden af Gurre er en Skovriderbolig opfört for omtrent 20 Aar siden.

1831 siger Becker i sine Efterretninger om gamle Borge II. p. 8, III. p. 20, at i den skovrige Egn mellem Fredensborg og Helsingör sees Rudera af det gamle Slot Gurre. Fra Landsbyen Gurre gaaer endelig Veien over en Steendæmning igjennem en fordums sydlig Arm af Gurresö, hvoraf det sydostlige Hjörne er en Sump, som kaldes lille Gurresö; Resten er Engbund. Steendæmningen gaaer i adskillige Krumninger i en Længde af 8—900 Skridt ad Skoven Gurrevang. Omtrent i Midten og imellem denne og Söen er Slotsbanken. I Vinteren og Foraaret 1817 lod Eieren af Gurre Slots Rudera (altsaa den ovenomtalte Kammerherre v. d. Maas) foretage en Gravning der paa Stedet, hvorved blottedes nogle Mure, for det meste 3 Alen höie og fra Gravningshorizonten til Grunden skal endnu være 2 à 3 Alen. I Muren fandtes de 3 Qvarteer dybe fiirkantede Huller, som af Muurfolkene bruges til at befæste Stilladset, hvoraf man formoder at være truffen paa Kjælder-Etagen. Muren selv er 4 Alen tyk og skal

have udgjort en Deel af en Ringmuur; den er muret indog udvendig af Heelsteens Muur, Stenene henved 11 Tommer lange, 5 Tommer brede og 3 Tommer tykke. Mellemrummet, som dannes af denne Skal, er opfyldt med Muurbrokker og Kampesteen, som synes at være overgydede med tynd Muurkalk, efter at Skallen havde naaet en vis Höide. Ved Gravningen begyndtes i den östre Side, og efterat Muren var gjennembrudt, fandtes en betydelig Mængde Hjortebeen, derefter hist og her i Jordmassen og Muurgruset saavel Hjortebeen, som Been af Sviin, Fiskeskjæl og Fiskebeen, Halvdelen af en Underkjæbe af et Menneskehoved med Tænder, nogle smaae Kakler af sædvanligt Pottemagerarbeide, nogle Stykker af lignende Arbeide, som havde været Kjökkenkar, hvoraf et med et Englehoved, et Par næsten oprustede smaae Saxe og nogle andre Ubetydeligheder. Ved Söndrefronten begyndtes Gravningen siden, hvorved man stödte paa Levninger af en Vindeltrappe med tilhörende Hvælving. Forresten fandtes hverken Spor af Skillerumsvægge, ei heller af Træværk eller af Tag, undtagen et Par Tagstene i Gruset, som vare af den da brugelige Slags. De omtalte Dyrebeen ere vistnok i sin Tid udkastede i Söen og siden opskyllede til Slottet, hvor de efterhaanden blandedes med de nedstyrtede Mure. I Nærheden af Slotsbanken findes Levninger af fordums Bygninger. Mellem Slottet og Landsbyen stöder man allevegne ved Gravning paa Pæle, Muurgruus og Mure. Tæt sönden for Gurre findes nogle Muurlevninger, som indslutte en Plads, kaldet Kirkegaarden. Nær ved Söen findes tydelige Levninger af en Teglovn. Ved Gravningen i Slottets Rudera fandtes ogsaa Lag af Kul og Aske; Kullene skulle have været Egekul, som er mærkeligt, da Stedet, som bekjendt, er omgivet med Bögeskove. Slottet selv synes at have udgjort en Qvadrat af 50 Alen paa hver Side; en stor

Deel af Levningerne ere brugte til at opbygge de nærliggende Lystgaarde.

1832 udgav Forfatteren af nærværende Afhandling et Digt over Gurre og Kong Valdemars Kjærlighed til Tove (Clios Harpe H. 2 p. 40—47).

Af 1835 har man et Digt af Oehlenschlæger om Tovelille i Fyensreisen p. 207—21.

Og nu, forinden vi forlade Gurre aldeles, kaste vi endelig til Slutning, — skjönt i den modsatte Kant af Sjælland, — et Blik paa dets Navne og Dobbeltgænger, det saakaldte Lille Gurre i Kjöng Sogn, Hammer Herred. I dette Sogn, som fordum skal have baaret Navn af Kongsö (formodentlig en Næssekonges fordums Bolig), findes nemlig Rudera af et af Kong Valdemar den 4des Jagtslotte, som bærer Navn af Lille Gurre (Atl. VI. p. 371) og hvor adskillige have troet, at netop det samme har tildraget sig, som vi om det store Gurre i det foregaaende have fortalt (Boesens Hels. Beskr. p. 189). Svaning skal nemlig berette, at Kong Valdemar virkelig byggede dette Vordingborgske Gurre (D. Hist. XIII. p. 724), og altsaa var det vel her, hvor Amulettet blev nedsænket og ikke ved det gamle Gurre som nödvendigviis om end ikke för hans Tid, saa dog för Toves Död maa have været til (ibid.). Deraf fölger altsaa ogsaa, at Tove ikke kan have boet der i Livet, heller ikke der være begravet, men at det er blevet som et Slags Kenotaph indviet til hendes Minde og derfor ogsaa faaet Navn af hendes forrige Opholdssted. Kong Valdemar havde derhos ladet grave en Kanal dertil fra Vordingborg, uagtet der er 2 Mile imellem begge disse Steder, for saaledes ogsaa at kunne komme seilende did; ogsaa troer Suhm at det var der han blev syg og der han döde (D. Hist. XIII. p. 751). Havde Egnen havt Lighed med det forrige Gurre, saa var det heel naturligt, at da han nu havde forlagt sin

Residents fra Roeskilde til Vordingborg, han da ogsaa opsögte sig en Plads der i Nærheden, som kunde erstatte ham den, han i Nærheden af Roeskilde tabte; men paa Kortet seer man her hverken Tegn til Sö eller Mose, og Indbildningskraften maa saaledes hensætte os i en Tid, hvor ogsaa dette her paa Stedet kan have været Tilfældet.

Vi ville endnu kun tilföie nogle korte Efterretninger om Gurre Slots nyeste Historie, Resultaterne af Eftergravningerne og en Oversigt over de ved samme fundne Oldsager.

1835 gav Forstraad S. M. Björnsen, Gurre Slotsruiners nuværende Besidder, der allerede tidligere havde anstillet Eftergravninger, fölgende Erklæring fra sig:

„Overeenstemmende med allerhöieste Resolution af „12 November 1834 forpligter Undertegnede, som Eier af „den saakaldte Slotsgaard med tilhörende Ruin af Valde„mars Slot ved Gurre By i Tikjöb Sogn paa det Kron„borgske District, mig til at före Tilsyn saavel med den „hensigtsmæssige Udgravning af bemeldte Ruin, som senere, „naar Arbeidet er tilendebragt, fremdeles at före det for„nödne Tilsyn med, at de ved Udgravningen fremkomne „tilbagestaaende Grundmure holdes i Fred, som og at ingen „Materialier bortföres fra disse; hvilke sidste Forpligtelser, „ved mueligt Salg af Slotsgaarden, blive bindende for de „fölgende Eiere."

Valdemarslund den 27 December 1835.

Björnsen,
Forstraad og Skovrider.

„Læst inden Cronborg Districts Birketingsret Onsdagen den „3 Februar 1836 og protokolleret Folio 726. Herfor betales „2 Rbd. 3 Mk. 8 Sk. Sölv, To Rigsbankdaler Tre Mark Aatte „Skilling Sölv."

Meinig.

Da man herved havde faaet en Forvisning om, at hvad der kom frem for Dagens Lys vilde blive bevaret for Efterkommerne, var det Commissionen for Oldsagers Opbevaring ligesaa behageligt som magtpaaliggende at bidrage sit til, at Eftergravningerne og Undersögelserne fortsattes, og om Gangen i disse har Commissionen, som hvert Aar med Opmærksomhed har fulgt dem, modtaget fra Forstraad Björnsen fölgende Beretning:

"Efterat Undertegnede ved Skjöde af 27 August 1832 var kommen i Besiddelse af den saakaldte Slotsgaard, beliggende ved Gurre By i Tikjöb Sogn paa Kronborg District, med en tilhörende Englod paa 5 Tdr. Lands Störrelse, hvorpaa den saakaldte Slotsbanke med en Omkreds af 400 Alen og en perpendikulair Höide fra Engfladen af 10 à 11 Alen var beliggende, besluttede jeg strax, saavidt mine Evner tillode, at fortsætte det af Gaardens tidligere Eier, afdöde Kammerherre og Staldmester von der Maas i Aaret 1817 anstillede Forsög paa at finde GURRE SLOTS RUINER, hvorved Overdelen af 15 Alen Muur fra Aabningen i den gjennembrudte östlige Muur til det sydöstlige Taarn var bragt frem for Dagens Lys.

Udgravningsarbeidet lod jeg begynde fra den omtalte Aabning vestlig mod Bakkens Middelpunkt, og stödte efter 8 Dages Arbeide paa den indvendige Grundmuur, som siden har viist sig at være af et Taarn, der stod midt i Slottet; og foranlediget ved denne Opdagelse besluttede jeg, först og fremmest at ryddeliggjöre Rummet imellem den tidligere fundne Ringmuur og denne.

Haand blev snart lagt paa Værket, men efter omtrent 4 Aars Arbeide og Bortkjörsel af circa 10,000 Læs Smaastene, almindelig Bakkegruus og Jord, der ufeilbarlig er indfört som Opfyldning mellem Slottets indre og ydre Mure, lykkedes det först at faae ryddeliggjort hele det

indvendige Terrain og derved faae et Begreb om Bygningens Plan. Bakkens Höide fra Gravningshorizonten imellem begge Mure udgjorde 6 à 7 Alen, hvoraf det överste Lag, $\frac{3}{4}$ à 1 Alen tykt og bevoxet med en Stangskov af Aske-Rodskud og Tjörn, bestod af Muurbrokker og Muurgruus, hvorimod den övrige langt betydeligere Deel var den forommeldte Opfyldning af Smaastene o. s. v.; altsaa har Pladsen indenfor Ringmuren rimeligviis ligget omtrent 7 Alen höiere end det omliggende Terrain. Med megen Anstrængelse har jeg fortsat Udgravningsarbeidet i de sidst henrundne Aar, saaledes at de i Ruinens Indre forefundne 4 Alen dybe Kjældere, det sydostlige og det nordostlige Hjörnetaarn nu ere fuldkomment udrensede, og Bortkjörselen af Muurbrokker og löse Kampestene om Slottets Ydre fremmet derhen, at Façaden mod Syd, den hele östlige og den störste Deel af den nordlige Side ere heelt udgravne, ligesom en Deel af den oprindelige Slotsgrav er oprenset, alt saaledes som den hosföiede Grundtegning udviser.

Slottets Façade mod Syd, begge Hjörnetaarnene iberegnede, udgjör en Længde af $68\frac{3}{4}$ Alen, hvorimod den östre Side, ligeledes med begge Taarne, kun udgjör en Længde af 63 Alen. De tilbagestaaende af Midtertaarnets Mure, der indeslutte Kjælderne, ere for störste Delen opförte af Kampesteen og have altsaa kun udgjort det egentlige Fundament; deres nuværende Höide udgjör 3 à 4 Alen. De ydre Mures Höide over Gravningshorizonten varierer imellem 1 og $3\frac{1}{2}$ Alen, hvorimod sammes Höide paa den ydre Side imod Slotsgraven hæver sig endnu 6 à 7 Alen over dennes Vandflade. Imellem den ydre Muur og Slotsgraven findes paa flere Steder en 5 Alen bred Dossering, som ud imod Graven bestaaer af svære Kampestene.

Paa Grund af at Rummet imellem de ydre og Midtertaarnets Mure, der, som forommeldt, fandtes opfyldt med

Smaastene, Jord og Gruus, som allerede ved Anlæggelsen er bragt derind, have altsaa samtlige nu tilbagestaaende indvendige Mure fra Begyndelsen af staaet under Jorden og aldrig været udsatte for Luftens og Veirligets Paavirkning, hvilket ogsaa tydelig kunde skjönnes deraf, at de i enhver Henseende vare ubeskadigede, med et aldeles nyt Udseende. Anderledes forholdt det sig derimod med de ydre, tidligere fritstaaende Mure, i hvilke mange Muurstene viste kjendelige Spor af Luftens Paavirkning. Tykkelsen af det midterste Taarns Mure er mod Östen, Syden og Vesten 3 Alen, mod Norden derimod kun 2¾ Alen; de ydre Mure ere mod Norden og Syden 3 Alen, men mod Östen 4 Alen tykke. Dog maa herved bemærkes, at begge de udgravne Hjörnetaarne i denne Henseende gjöre en Undtagelse, thi det sydostlige Taarns sydlige Muur er ogsaa 4 Alen tyk, og det nordostlige har paa alle fire Sider en Muurtykkelse af 2½ Alen.

Fundamentet til Portalet paa Façaden mod Syd er 13 Alen langt og 5¾ Alen bredt, og paa hver Side af dette findes en hvælvet Runding i Muren, omtrent 3 Alen höi, hvorfra tvende smalle Muursteenstrapper rimeligviis have fört til Hovedtrappen, der formeentlig har været af tilhugne Granitstene, da en saadan Steen, 2 Alen 13 Tommer lang og 16 Tommer bred, just er funden i Gruset imellem disse to foranförte Trapper. I Fronten mod Nord er först for kort Tid siden opdaget en lignende Indgang eller Udgang; Muren springer her frem til en samlet Brede af 5 Alen med 9 Alens Længde, og ligeledes findes her en Trappe anbragt paa hver Side af denne Udbygning. De forefundne nederste Trappestene bestaae af tilhugne Granitstene, 1 Alen 8 à 10 Tommer lange og 14 Tommer brede.

Udbygningen paa Sydsiden af det midterste Taarn, 3¾ Alen fra det sydostlige Hjörne, er en Rectangel, 4½

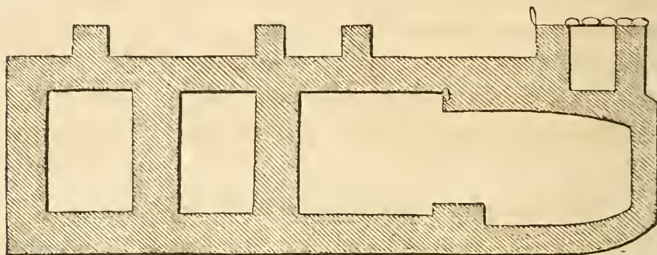
Alen lang og 4 Alen bred, og er samlet opfört med Taarnet. En aldeles lignende Udbygning fandtes 8 Alen mod Vest fra denne og ligeledes i $3\frac{3}{4}$ Alens Afstand fra det sydvestlige Hjörne af samme Taarn, men den var opmuret med Leer, uden Forbindelse med Hovedmuren og faldt derfor sammen, da man borttog Udfyldningen, hvorfor den kun punkteret er afsat paa Planen. I hele Ruinen er ikke fundet Spor til Skorstene, dersom man ikke skulde kunne antage, at disse Udbygninger have tjent til Skorsteensfundamenter. Omkring dem begge fandtes en Deel Svine- og Hjortebeen, nogen Aske og ei faa Trækul, brændte af $1\frac{1}{2}$ à 3 Tommer tykke Bögegrene og ganske lige det Forraad Kul, omtrent 5 Tönder, som ved Udrensningen fandtes liggende i det nordvestlige Hjörne af den store Kjelder i Midtertaarnet.

Paa flere Steder omkring paa de Enge, der udgjöre Ruinens nærmeste Omgivelser, findes kjendelige Spor af Fortids-Bygninger: de tvende i Nord og Nordost for Slottet liggende Bygninger, hvis Omfang bestemt kan paavises, ere afsatte paa Planen; men foruden disse er i Sydvest og Vest for Ruinen og i en Afstand af 20 til 40 Alen fra titnævnte Slotsgrav fundet Grundstene, Muurbrokker og Kalk, som tydelig gave tilkjende, at ogsaa her havde staaet tvende Bygninger.

Communicationen imellem Slottet og disse Bygninger indbyrdes maa have fundet Sted ved Broer, hvorom ogsaa den Masse Pæle, der deels rage frem over og deels endnu findes i Engene, vidner.

I en Afstand af omtrent 500 Alen sydostlig for Slots-Ruinen paa Haardbunds Jord og tæt sydlig for Gurre By findes en Plads, som her i Egnen er bekjendt under Navn af Kirkegaarden. Hr. Rasmussen paa Gaarden Lovisenlyst, som er Eier af dette Stykke Jord, har i indeværende Aar, efter min Opfordring, foretaget en Udgravning der paa

Stedet, der har bekræftet det med Navnet forplantede Sagn om Stedets ældre Bestemmelse. Der fandtes nemlig Fundamentet af en Kirke, 45 Alen langt og 14 Alen bredt, med 2 à 3 Alen tykke Mure og beliggende i Öst og Vest. Af disse Ruiner er endnu kun en ringe Deel udgravet, og over disse er et omtrentligt Grundrids og Opmaaling optaget af Forstcandidat og Landmaaler N. H. Sparre; dette Grundrids, som naturligviis kun grunder sig paa, hvad man hidindtil har troet at bemærke, er her vedföiet.

Saavel Fundamenternes hele Retning fra Öst til Vest som hele Indretningen tyder hen paa Anvendelsen til Kirke; i den lige mod Öst liggende, mod Syd lidt afrundede Ende var Choret, hvor Alteret havde Plads, og som allerede i Fundamentet er adskilt fra Skibet; uden Tvivl har den lille Udbygning, der fra Choret springer frem mod Nord, tjent til Sacristie eller Skriftestol; og i den modsatte vestlige Ende seer man en Muur, der sikkert har aflukket den yderste Quadrat, over hvilken Taarnet har været bygget; men hvortil den noget længere mod Östen opförte Tvermuur har tjent, vil det være vanskeligt at bestemme, indtil mulig nye Eftergravninger bringe os nye Oplysninger; de trende mindre Udbygninger imod Nord ere uden al Tvivl kun Fundamenter til 3 Stræbepiller[1].

[1]) Formodentlig var det altsaa over disse Ruiner at den hellige Jacobs Capel paa Gurre stod, for hvilket Kong Valdemar

Saasnart Hr. Rasmussen faaer Leilighed til at borttransportere Afrömningen, der endnu ligger i Bunker paa Pladsen og meget hindrer en nöiagtig Opmaaling, — og efter hans Tilsagn vil dette allerede skee i næste Aar, — skal en fuldstændig Grundtegning blive fremsendt, ligesom jeg skal drage Omsorg for den nöiagtigste Undersögelse af disse mærkelige Rudera.

Nordvestlig for Slotsruinen og omtrent 1000 Alen fra denne ligger paa en Pynt ved Gurre Sö Teglovnsbakken og i Nærheden af denne Teglovnsmosen. Paa selve Bakken findes en stor Masse Muurbrokker, samt tydelige Spor af Fundamentet til en Teglovn, om hvilken der her i Egnen gaaer det Sagn, at Kong Valdemar her har ladet brænde de Muurstene, han behövede til Opförelsen af Gurre Slot.

Valdemarslund, den 25 December 1839.

Björnsen."

---

under sit Besög hos Pave Urban den Femte i Avignon 1354 erholdt kostbare Reliquier (jfr. ovenfor S. 303) foruden de andre, han hjembragte til vor Frue Capel ved Vordingborg Slot, St. Jörgens ved Kallundborg og St. Christoffers paa Söborghuus. Alle de Reliquier, der bleve ham overladte af Paven, vare: nogle af Jomfru Mariæ Haar og noget af hendes Klæder, et Stykke af det hellige Kors's Træ, noget (i Originalen: certæ particulæ) af Johannes den Döber, den hellige Jörgen, den hellige Vincents og de to Helgene Nereus og Achilleus; de skulde fordeles til de ovennævnte fire Capeller, men hvorledes vide vi ikke. (See Hans Grams Forbedringer til Kong Valdemar Christoffersöns Historie i Kjöbenh. Selsk. Skr. IV. p. 136, hvor et Stykke er aftrykt af den originale Kilde, Odoricus Raynaldus Annal. eccl. ad an. 1361 Nr. 14). Ved samme Pavebrev blev der ogsaa skjenket Dem Aflad, som besögte de nævnte Capeller paa visse bestemte Dage.

BEMÆRKNINGER TIL PLANEN OVER GURRE BORGRUINER.

(TAB. II.)

Idet vi herved offentlig fremlægge den os af Forstraad Björnsen meddeelte Plan over Gurre Slots Bygninger og Omgivelser, saaledes som disse maae antages at have været ifölge Resultaterne af de i flere Aar med kongelig Understöttelse fortsatte Undersögelser og Eftergravninger, tilföie vi vore Anskuelser om Borgens Bygning og Indretning.

Efter alle de i det foregaaende omtalte Ödelæggelser[1] var der intet videre tilbage af Gurre, end Sagnet om, hvor det havde ligget, og en uformelig Jordforhöining, som tildeels var begroet med selvsaaede Træer, der aldeles skjulte Fundamenterne. Enkelte Muursteensbrokker og nogle ubetydelige Forsög, som man gjorde for at see om der endnu fandtes Mure i Grunden, viste, at man var paa den rette Plads, men det var aldeles umuligt at danne sig noget videre Begreb om Borgen. Det bedste Beviis herpaa er, at man lige til den nyeste Tid antog den midterste Plads i Borgens Hoveddeel for den indre Borggaard, hvor Eftergravningerne nu have viist, at netop det stærkeste Taarn har ligget. Ikkun selve Fundamenterne vare bevarede i Jorden, og fra disse vil det kun være muligt med Rimelighed at slutte til de paa dem opreiste Bygningers Störrelse og Bestemmelse efter de foran aftrykte ældre Beretninger og i Analogi med andre bekjendte Borge. For at bane os Vei til dette, ville vi derfor fremstille nogle

[1]) Til hvilke her fortjener at föies, hvad gamle Folk endnu kunne erindre, at den Bonde, der for omtrent 50 Aar siden havde Slotsgaarden og Slotsbakken i Fæste, ikke blot selv opgravede og opbröd en Mængde Muurstene saavel paa selve Slotsbakken som paa Engene til Salg i Helsingör, men endogsaa ikke gav sine Tjenestekarle anden Lön, end at han tillod dem de hellige Dage i Aaret med Hakker og Spader at optage Stene paa de ommeldte Steder til Salg.

almindelige Bemærkninger om Middelalderens Borges Bestemmelse og deres derved betingede Indretning og Bygningsmaade.

Igjennem hele Middelalderen herskede mere eller mindre Næveretten, og de mange befæstede Borge vare beregnede paa, at man i dem skulde kunne finde et saa sikkert Opholdssted som muligt. Derfor anlagdes de paa de af Naturen bedst befæstede Steder, paa en Brink ved Havets Bred, paa Öer og midt i Moradser og ofte paa höie Steder, for at man allerede langt fra kunde see Fjendens Ankomst; ofte bleve de anlagte paa saa steile og ubestigelige Klipper, at de selv i Fredstid kun ved en Bro stode i Forbindelse med Omegnen. En saadan Vindebro satte ogsaa de med Vand omgivne Borge i Samkvem med det omkringliggende Land, og — som vi see af mangfoldige Beretninger fra Middelalderen — var denne Bro til desto större Sikkerhed i Almindelighed trukket op, og blev kun nedladt, naar en fredelig Gjæst havde meldt sig for den ved Broen udsatte Vagt. Paa höie Klipper og Bjerge laae Borgene sikkrest, og i ethvert Land, hvor der fandtes saadanne, ere derfor Borgruinerne fornemmelig at söge paa disse, en Erfaring, hvis Sandhed alene bekræftes ved at eftersee den Række af Ruiner af befæstede Borge i England, der ere beskrevne af Edvard King o. fl. i Archæologia (Britannica) Vol. VI. Det samme var Tilfældet i Tydskland, hvor Bjergene og Klippeformationerne afgave mangt et bekvemt Leie for Borgene; medens man i Danmark, der er et fladt Land, vel kunde vælge de höieste Punkter, men desuden med större Opmærksomhed maatte tage Hensyn til andre Omstændigheder, hvorved eet Punkt af Naturen var bedre befæstet end andre. De danske Borge byggedes da enten paa smaae Öer ved Kysten, i Fjorde eller i Indsöer, hvilke sidste nu ofte ere ganske udtörrede -ller kun tilbage som Moser eller side Enge; eller og

man valgte fremragende Næs til saadanne Anlæg, og disse bleve gjerne ved Kunst afskaarne fra Landet og gjorte til Öer. Af begge disse Slags findes Ruiner og Spor rundtom i Landet; paa Holme i Havet eller Bugter laae Kjöbenhavns Slot, Hunehals, Borgen paa Sprogö, Stenalt og Kallö i Jylland; paa Öer i Indsöer eller midt i Moradser, som oftest ogsaa paa een eller flere Sider omgivne med Skov vare vort Gurre og Hevringholm i Jylland tilligemed en Mængde af de endnu staaende Herregaarde anlagte, ligesom Örkel i Fyen og Brattingsborg paa Samsö stode paa fremspringende Næs; disse Exempler ville være tilstrækkelige, langt flere ville de fleste af vore Læsere selv kunne tilföie. Vel laae Borgene i Danmark lavt, men Taarnene, hvorfra man havde Udkig, vare rimeligviis desto höiere; Valdemarstaarnet ved Vordingborg var i det mindste mange Etager höit, og som det vare vistnok flere. Uden om Borgen var snart Sö snart Grave, hvorover den för omtalte Vindebro förte, og stærke Mure, om hvis Styrke man kan gjöre sig et Begreb ved at höre, at ved Skovgaard i Jylland den udvendige Muur af store hugne Kampestene endnu staaer næsten fire Alen over Vandet i Graven. Var Borgen anlagt paa en Ö, som laa flere hundrede Skridt fra Land, da var Tilgangen sædvanlig en Dæmning, opfört af Steen og Jord, som undertiden paa Midten var afbrudt ved et Taarn, hvorigjennem man maatte passere, og undertiden var den paa flere Steder afbrudt ved Vindebroer. Stundum var det blot lange Træbroer, lagte over nedrammede Pæle, der förte til Borgen, og naturligviis sluttedes da ogsaa disse med en Vindebro, der kunde optrækkes inde fra selve Borgen. — Man bestræbte sig ofte for at bringe den indre Deel af Borgen til at ligge höit, i det mindste meget höiere end de ydre Ringmure. Kun ved at tage Hensyn til denne Stræben kan man forklare sig, hvilken Hensigten var med den Opfyldning af hele

Terrainet indenfor Ringmuren med Smaastene og Gruus, der stundum findes, f. Ex. netop ved Ruinerne af Gurre. Ved at forhöine Borgens Basis og nærmeste Omkreds over det omliggende Terrain og Ringmurenes Grundvold med en saa fast Udfyldning, opnaaede man ei blot de Fordele, Borgens höiere Beliggenhed ydede, idet den deels blev bedre skikket til Vare og lettere at forsvare mod et muligt Angreb, men ogsaa det store Gode, at en angribende Fjende, der bröd Hul paa Ringmuren, i Grunden intet opnaaede derved, men stödte paa en stenig Grund, gjennem hvilken han paany skulde arbeide sig for at faae Nytte af det begyndte Arbeide. Og selv da, naar han i lige Linie fortsatte dette, kom han kun til Borgens underjordiske Fundamenter. For at forhindre Fjenden i at före sine höie Trætaarne, hvorfra Krigerne kunde gaae lige ud paa Murene, tæt op til disse, fandtes vistnok i Almindelighed udenfor Murene, hvor de ei ere byggede lige op af Söen, en Dossering, der ud imod Graven bestod af en steil eller kun lidet skraa Vold af Stene, der ogsaa, hvor Slotsgravene havde Kilder eller Vandtillöb af Naturen, tjente som beskjermende Værn mod Vandets Stigen. Middelalderens Krigskunst sögte dog ogsaa at overvinde disse Vanskeligheder ved paa Angrebstaarnene at anbringe Broer til at slaae ud, som kunde naae over Dosseringen ind til Muren. Fremdeles var Borgbygningen sædvanlig saa godt som en heel Muur paa den Side, der vendte udad, thi Indgangene selv vare forholdsmæssig kun smaae og vel befæstede; Vinduerne vare som oftest anbragte ind til Gaarden, eller naar de tillige tjente til Skydehuller, da vare de vel udvendig, men saa höit oppe, at de ikke svækkede Murene, og dertil gik de sædvanlig spidse og smalle ud og skraae indad, saa at det var höist vanskeligt at skyde udvendig fra igjennem dem, medens det derimod var let at skyde ud af dem.

Med al denne Befæstning og Forsigtighed var det dog muligt, at Borgen kunde indtages, og for i dette Tilfælde at kunne forsvare sig til det Yderste, maatte man allerede ved Anlæggelsen have sörget for at have et yderligere Tilflugtssted, naar man maatte opgive det större. Dette Tilflugtssted var den saakaldte Donjon, d. e. det fasteste Punkt eller Taarn i Borgen (stundum ogsaa udenfor denne), hvori de tilsidst Overblevne blandt Forsvarerne indesluttede sig og forsvarede sig til det Yderste. I de ældste Borge var dette gjerne enten eet af Hjörnetaarnene eller et Taarn, anlagt midt paa den Længde, der var ligeoverfor Porten; i de yngre derimod, f. Ex. i Gurre, var det en særskilt, isoleret Bygning midt i Gaarden, saa at der af Gaardsrummet undertiden kun blev en ganske smal omkring Donjonen löbende Gang tilbage. Stundum laa den ganske isoleret, paany omgivet med en dyb Grav og ved en Vindebro sat i Forbindelse med den övrige Borg, saa at Angrebet maatte begyndes aldeles forfra imod den, og da dens Forsvar var af yderste Vigtighed, gjælder altid med temmelig Sikkerhed om dens Bygning og Indretning, hvad vi ovenfor have talt om de stærkeste Befæstningsmidler. Murene vare flere Alen tykke, og selv hvor det ikke var Tilfældet med de ydre Ringmure, vare de gjerne paa Donjonen dobbelte, det vil sige, at den överste Deel af Muren egentlig bestod af to Mure, mellem hvilke der var en Gang, hvorfra Forsvarerne, sikkrede for Fjendens Angrebsvaaben, kunde beskyde denne igjennem Skydehullerne.

Efter denne korte Beskrivelse vil man kunne tænke sig den almindelige Indretning af de befæstede Borge eller saa at sige af Fæstningen i Borgen, thi flere af de andre Bygninger, som Ladegaarden, Staldene o. s. v., laae i Almindelighed, især ved de mindre Borge, udenfor de yderste Grave. Men i disse korte Bemærkninger have vi

tillige allerede givet et Forsög paa en Forklaring til den hosföiede Plan over Gurre Slots Ruiner, og vi have kun at overföre det Sagte til det Enkelte i Tegningen selv.

Denne viser os da Gurre oprindelig bygget i en uregelmæssig Fiirkant med et Taarn i hvert Hjörne, midt i et Morads, omgivet af Mure, en Dossering af Kampestene og endelig af en Slotsgrav, der var 50 Alen bred. Udstrækningen af de to heelt udgravne Façader mod Syd og Öst er tilligemed de stærke Mures Tykkelse angivet ovenfor S. 321. Paa den söndre og nordre Side af den Ringmuur, der omgav Slottet og forbandt de fire Hjörnetaarne, er et Fremspring der, hvor Indgangen og Udgangen har været; den Aabning, der nu findes mod Öst, er först gjennembrudt i Aaret 1817. Hovedindgangen har formodentlig været paa den sydlige Side, imod den steenlagte Vei, der lettede Adgangen til Slottet, og for en angribende Fjende fremböd den brede Slotsgrav Vanskeligheder nok. Ved denne Indgang kan man ei heller tænke sig en aaben og bred Indkjörselsport, det var en Opgang ad Trapper til det Indre, der laa 7 Alen höiere end Dosseringen, paa hvilken Trappen begyndte, og fölgelig kun var bestemt for Fodgjængere. Herfra förte en Vindebro over paa den modsatte Side af Slotsgraven, og der er ingen Grund til at antage, at den ikke har gaaet lige over denne, mulig at den paa Veien har dannet een eller flere Vinkler, men den paa Planen med Punkter afsatte skraa Vei, der nu findes, er saavel som de tre Bygninger med deres Haveanlæg paa den sydlige Side af Slotsgraven nylig anlagt af Grundens nuværende Eier.

Indenfor Ringmuren staae Fundamenterne af en fiirkantet Bygning, der indvendig har havt en Udstrækning fra Öst til Vest af 18 Alen og fra Syd til Nord $12\frac{1}{2}$ Alen; de her i Fundamenterne afsatte Kjælderrum lade ingen Tvivl tilbage, at jo denne Bygning har været under Tag,

og vi have her det faste Taarns Grund, som vi i Analogi med det tilsvarende i de större Borge kunne kalde Hovedtaarnet *(Donjonen).* Paa dets söndre Side springe de to Tilbygninger frem, som man paa Stedet har troet at turde antage for Skorsteensfundamenter, og de komme saaledes til at ligge udenfor Bygningen, men naar vi erindre, at vi nu kun ere nede i Grunden, kunde Muren gjerne höiere oppe være blevet saa meget tyndere, at disse Udbygninger, skraat opadgaaende have sluttet sig ind i dem; og mulig at de aldeles ikke have været Skorstene, men Ovne til at ophede Stene, syde Beeg og Svovl og Tjære o. a. desl., som brugtes til Forsvar ved Beleiringer. Skorstenene paa Bygningen maae i dette Tilfælde ei have været opmurede fra Grunden, men have begyndt höiere oppe, og maaskee hvilet paa Hvælvinger. Alt dette er vel kun Gisninger, men skulde disse Skorsteensfundamenter have ligget inden i Bygningen, da vilde man, efter hvad vi endnu have tilbage af Ruinen, bedst kunne antage, at det hele Rum mellem Ringmurene har været under et fælleds Tag, thi der er ikke fundet Spor af nogen Bygning paa den sydlige Side af Donjonen; Ringmuren blev altsaa kun Borgens Ydermuur og Donjonen Fundamenterne af det over Sidebygningerne fremragende Midtertaarn. Vi fik derved — hvad der synes os mindre sandsynligt — kun en eneste Bygning, omtrent 55 Alen lang fra Öst til Vest og 53 Alen bred fra Syd til Nord, hvis Skorstene laae lige op til det höie Midtertaarn.

Nord for Slotsruinen er Jordbunden Eng og Mosejord, men hvor Ruinerne ere fundne er den ved Kunst opfyldt til en Haardbundsforhöining. Fundamentet af den mindre Bygning lige i Nord for Slottet, 20 Alen fra Slotsgraven, er 26 Alen langt og 18 Alen bredt, og har ved en Skillerumsvæg været deelt i tvende Afdelinger, af hvilke den vestlige, mest quadrate, til alle fire Sider har en

Muurtykkelse af $1\frac{3}{4}$ Alen. Den östlige, rectangelformede Deel, har derimod forskjellig Muurtykkelse, idet dens sydlige Ydermuur er en Fortsættelse af den fornævnte Bygnings og som denne $1\frac{3}{4}$ Alen tyk, Skillerumsmuren har samme Tykkelse, den nordre og östre Muur er derimod kun $1\frac{1}{4}$ Alen tyk. Alle disse Mure hvile paa et Kampesteens Fundament, hvis Brede varierer imellem 3 og $3\frac{1}{2}$ Alen.

19 Alen Öst for denne Bygning ligge Fundamenterne til en efter dens Form at dömme rimeligviis yngre Bygning end Slottet. Den er 95 Alen lang og ligesom den foregaaende deelt i to Afdelinger, af hvilke den vestlige er $78\frac{1}{2}$ Alen lang og 26 Alen bred med en Muurtykkelse overalt af 1 Alen, den vestlige er mod Vest 28 Alen, mod Öst 27 Alen lang fra Nord til Syd og $16\frac{1}{2}$ Alen bred. Dennes Muurtykkelse er mod Öst $1\frac{3}{4}$ Alen, imod Nord, Vest (ɔ: Skillerumsmuren) og Syd $1\frac{1}{2}$ Alen med Undtagelse af det sydöstlige Hjörne, der er $1\frac{3}{4}$ Alen tykt. Disse to Bygninger staae i Forbindelse med hinanden ved de tvende paa Planen afsatte Aabninger eller Indgange, der hver have en Brede af 3 Alen og adskilles ved et Muurstykke, der er $4\frac{3}{4}$ Alen bredt og $2\frac{1}{4}$ Alen tykt. I begge disse Indgange har man fundet svære Ege-Dörtrin med Taphuller paa Siderne, hvori endnu findes et Par Stykker nedtappede Egestolper, $1\frac{1}{4}$ Alen lange, som synes afbrændte i Jordskorpen, og i Pillen imellem begge Indgange fandt man en meget tyk og bred, 3 Alen lang Egeplanke fuldkomment indmuret.

Om disse Bygningers Bestemmelse kunde man som Gisning anföre saavel efter deres egen Form som fordi man her har fundet flere Hestesko og en Deel Jernsporer, at de have været Slottets Staldbygninger. Den egentlige Stald skulde da den vestlige-Deel have været og det mod Nord 5 Alen, mod Vest og Syd $5\frac{1}{2}$ Alen brede Rum, der

indesluttedes af de parallele Mure, kunde maaskee have været indrettet med Baase. Den af dette omgivne Plads kunde da have været aabent Gaardsrum, eller hvis den har været under Tag, maaskee Hömagazin, og den östlige bredere Bygning, der hænger sammen med den egentlige Stald, Staldbetjenternes Bolig, Magazin eller a. dsl. I ethvert Tilfælde vil denne Staldbygning synes uforholdsmæssig stor i Forhold til Slottet selv.

Paa Planen er sydlig for Slotsruinen afsat Veien fra Valdemarslund forbi Gurrehuus til Gurreby og Helsingör, hvilken endnu bærer Navn af Kong Valdemars Vei, og skal være anlagt af denne, förend Slottet blev bygget; en saadan haard Vei var ogsaa paa dette side Terrain nödvendig, for at kunne bringe Opfyldningen og det svære Bygningsmateriale hen til Slottets Byggeplads. Den er med stor Kunst og stor Opoffrelse anlagt, og begynder paa Haardbundsbakken ved Gurrehuus, hvorfra den i en Længde af 1000 Alen strækker sig over den Mose, der nu adskiller Store og Lille Gurresö, men som engang, maaskee endog da Veien anlagdes, udgjorde een stor Sö i Forbindelse med begge disse. Hvad enten Valdemar har anlagt den eller ei, da er den et mærkeligt Mindesmærke om Middelalderens Anstrængelser og Dygtighed i at anlægge saadanne vanskelige Veie, og minder om den mærkværdige Steendæmning der forener Kallö med Landet.

OLDSAGER FUNDNE I GURRE SLOTS RUINER.

Eftergravningerne i Ruinerne have ogsaa bragt en Deel mere eller mindre mærkelige Gjenstande fra Slottets Velmagts Dage frem for Lyset; men for ei at trætte vore Læsere, ville vi kun omtale de Stykker, der have störst Værd for Videnskaben og have tjent til at udvide og bestyrke vort Kjendskab til Middelalderens Bygningsmateriale, Vaaben, Huusgeraad, Klædningsstykker o. s. v.

Middelalderens Bygninger vare langt hyppigere end vore byggede i Hvælvinger, og disse Hvælvinger ere i Almindelighed meget faste og sikkre, da man ved Opbyggelsen har dannet hele den överste Bue ved egne, dertil bestemte Stene, der sluttede ganske til hinanden. Hvor dette ikke var Tilfældet, havde man dog anbragt nogle saakaldte Slutstene i Hvælvingen, der bidroge til, at Spændingen mere ligelig fordeeltes over den hele Steen. At dette har været Tilfældet ved Gurre, seer man tydelig af flere saadanne kileformede Muursteene, der ere fundne i Ruinerne, og hvad der ikke er mindre mærkeligt og sjældent, er at man her har fundet flere hele og vel conserverede Tagstene, hvilket man neppe turde have haabet, naar man betænker, at de ved Slottets Ödelæggelse maae være styrtede ned fra en betydelig Höide.

Med Hensyn til Bygningernes architectoniske Prydelser har man ogsaa været saa heldig at finde et mærkeligt Stykke, nemlig et smukt, heelt af Steen udhugget, næsten corinthisk Capitæl, foruden en stor Mængde glasserede Stene, de fleste fiirkantede, men en Deel, der formodentligen ere brugte som Endestene, afpassede efter den forskjellige Plads, de skulde indtage. De ere forzirede med Roser og Egeblade, Rosetter og Pentagoner o. s. v., og ere rimeligviis de Skifer, hvormed Slottets Gulve have været belagte, ligesom andre allerede tidligere bekjendte Gulve i Bygninger fra Middelalderen.

Ligesaa vigtige som de architectoniske Mindesmærker ere flere Vaaben, der ere blevne opbevarede i Slotsgravens Mudder, hvori de ere komne ned, medens Slottet endnu stod, og hvor de saaledes have undgaaet Tidens Ödelæggelser. De mærkeligste blandt disse ere flere Brandpile, der ere saa vel conserverede, at man fuldkomment kan see deres Indretning. De bestode af en 14 til 15 Tommer lang tynd Stok, der i den ene Ende endte sig i en udvidet Knop,

som ved et indstöbt Blykors (afbildet i Nord. Tidskr. f. Oldk. II. p. 181) gjordes endnu tungere, for at den udskudte Piil nödvendig skulde gaae i en Bue. Den modsatte spidse Ende var rimeligviis omvundet med Beeg og brændende Blaar, Hamp eller desl., og det var med denne Ende, at de angrebne Bygninger tændtes i Brand. Ogsaa af et andet Slags Pile har man fundet en mærkelig meget stor med en celtformig Jernspids, hvis Eg er $1\frac{1}{4}$ Tomme bred; i den modsatte Ende er en tyk Jernbösning, som var massiv der, hvor Strengen slog imod, saa at dens Vægt ogsaa maatte tvinge Pilen til at gaae frem i en Bue.

Af Huusgeraad o. a. desl. har Ruinerne af Gurre Slot opbevaret os en Deel Glas, en lille rhomboidalsk Vinduesrude, flere Födder af Leerstobe, Saxe, blandt hvilke een af Form som vore og med Öine af Messing, Haandkværne m. m., men af Klædningsstykker har man her fundet noget höist mærkeligt, nemlig Sko, saa vel conserverede, at man fuldkomment kan see deres Form og Forarbeidningsmaade. De ere höist sjældne, og at man her har fundet flere Stykker skyldes det samme Held, som at Brandpilene fandtes, nemlig at begge Dele ere blevne opbevarede i Slotsgravenes Mudder. Skoen har været bundet op om Vristen, og hele Overlæderet bestaaer af eet Stykke, der kun paa eet Sted har været sammensyet, og dog saa nöiagtig afpasset, at hver Sko har været syet til sin Fod, hvilket Saalernes Form tydelig viser. Det er yderst interessant ogsaa i saadanne mindre betydelige og saa let forgjængelige Ting at kunne kige ind i Fortiden og see, hvad vore Forfædre havde og benyttede.

Foruden disse mere mærkelige Gjenstande ere fundne en Masse andre for Videnskaben mindre vigtige, saasom Sporer, Hestesko, Stykker af Buer o. s. v., og som vel have deres Værd, sete i Forbindelse med andre Sager, men neppe en saa almindelig Interesse, at de her kunne

anföres; kun maae vi tilföie, at man i Ruinerne har fundet een af de ovenfor omtalte, af Kong Erik af Pommern paa Gurre Slot slagne Mynter med Indskrift „Moneta nova castri Gorge", og en sjelden svensk Örtug, slagen af Steen Sture i Aaret 1480, foruden adskillige andre lidt ældre og lidt senere Mynter, af hvilke ingen modsige den rimelige Formodning, at Slottet er blevet ödelagt i Grevens Feide, da de alle ere ældre end denne.

TILLÆG OM KONG VALDEMAR ATTERDAGS OG TOVELILLES AFKOM.

De her ovenfor S. 276 flg. meddeelte Efterretninger om Kong Valdemar Atterdags og Tovelilles Afkom kunne endnu foröges ved Hjælp af et i Museet for nordiske Oldsager opbevaret saakaldet Arvetal. Dette kan med temmelig Bestemthed, blot paa Grund af Skrifttrækkene, antages at være skrevet i anden Halvdeel af det 16de Aarhundrede, og indvortes Criterier gjöre det höist sandsynligt, at det er nedskrevet mellem Aarene 1585, da Eiler Grubbe til Lystrup, Rigets Cantsler (som ikke omtales deri, men sikkert vilde været nævnt, om han havde levet), döde, og 1600, da Knud Grubbe, der synes at omtales som levende, döde. Dette Arvetal fortjener saaledes, endogsaa blot af Hensyn paa dets Alder, at bevares; hvorfor vi ogsaa her ville meddele det heelt og holdent, samt tillige forsynet med oplysende Anmærkninger. Det lyder saaledes:

Voldemarus hade ij sönner och iij dötter med end banner heris datter af lantte ryen.

Item sönner: her erick sællensfar [1] som bode paa droningholm, den anden sönd hied her niels grim [2], for

---

[1]) Nedenfor siges, at hun döde barnlös. — [2]) Denne er ifölge andre ikke Erik Sjællandsfars Broder, men den ham tillagte Stedsön, som i Mette Gjöes Slægtebog kaldes den unge Hr. Niels

hand hade icke anditt skieck end en sortt knefluelhor och sloe end here mand y hiel och motte ther for römme Danmark och kom ind vdy törkied tel end stoer regementt och der bleff hand döed.

Item dötter: cisell, boell och anne. Fro cisell[3] bleff tösser gifft, först hade hund den hallenske rider her abram och hade ingen börn med hanm.

Siden feck hund her bounde iepsen[4]; med hanm hade hund ij dötter, fro maren och fro bieritté; fro maren feck her knud truffuedssen[5].

Grim (N. D. Mag. II. 312). Men uden Tvivl tager baade Arvetallet og Slægtebögerne heri meget feil, hvortil Anledningen maa söges i fölgende Omstændigheder: Erik Sjællandsfars Enke Margrethe Jacobsdatter giftede sig efter hans Död (han var död 1371 eller 1378) anden Gang med Niels Andersen (Grim) til Tostrup i Skaane og Dronningholm (som han vel har faaet med sin Kone); med ham havde hun en Sön, Hr. *Jens* (ikke Niels) Grim, som blev Ridder 1397 og endnu levede 1447 (Dipl.). Det maa være denne, som af Mette Gjöe kaldes Erik Sjællandsfars Stedsön, hvilket han dog ikke med Rette kan kaldes, da hans Moder först blev gift med hans Fader efter Erik Sjællandsfars Död. — [3]) Fru Sidsel, der var gift med den bekjendte Hr. Abraham Brodersen — thi det er ham, som her kaldes den hallandske Ridder Hr. Abram — var ogsaa en Datter af den i foregaaende Anmærkning omtalte Niels Andersen og dennes anden Kone Mette Sivertsdatter. Det er hende, som i et Diplom af Aar 1457 kaldes Fru Cecilie af Drothningholm (Knudsen, Danm. i Middelald. H. 1. S. 78); den Gang var hun andengang Enke. Dronningholm har hun vel arvet efter sin i samme Diplom omtalte Heelbroder Hr. Anders Nielsen (han var död 1419), som skrives til Dronningholm i flere Diplomer af Aarene 1413—1429 (Sammest. S. 86); thi han vides ikke at have efterladt sig Börn. (At han ikke omtales i vort Arvetal, er ikke at undres over). — [4]) Bonde Jepsen (Thot, af Krogholm, der vides at have levet 1419) blev virkelig gift med Hr. Abraham Brodersens Enke. I dette hendes andet Ægteskab födte hun, foruden de i Arvetallet nævnte tvende Döttre, endvidere en Sön, Hr. Jens Due. — [5]) Knud Trudsen til Örtofte, Ridder og Rigsraad, † mellem 1483 og 1487.

Fro bieritte[6] feck end mand heed her peder brade[7]; med ham[m] hade hund ij sönner, her axssell brade[8] och niels brade[9].

Siden feck samme fro bieritte her follmer knop[10]; med ham[m] hade hun ij sönner, laurs knop og otte knop.

Siden feck samme fro bieritte en hied gamle her iohand oxsse[11]; med ham[m] hade hund en sönd som heed her olluff oxsse, och feck samme her olluff oxsse tell höstru griffs datter aff boreby och döde barn lös[12].

Item fro bodell[13] feck en mand heed laurs ienssen; med ham[m] hade hund ij sönner, siffuer laurssen[14] och olluff laurssen.

Item siffuer laurssen hade en datter heed fro anne af kröinge; hund hade tell hosbond end heed erick massen[15] och di hade en sönd heed her maes erickssen[16].

Item bleff samme fro anne gifft igen och feck tel hossbond olluff grobe; aff dem er kommen siffuer grobe[17] och hans sösken och knud grobe aff. alssløff[18].

---

6) Hun döde 1474. — 7) Peter Brade til Vidskölle, levede 1441. — 8) Axel Brade til Krogholm, Ridder (1457) og Rigsraad, † 1487. — 9) Niels Br. til Vidskölle, Ridder. — 10) Folmer Knob var Rigsraad og Ridder, og han og Fru Birgitte vare gifte i September 1445. Han döde 1451 eller 1452. — 11) Johan Oxe til Torsö, Ridder og Rigsraad, levede 1489. — 12) Hr. Johan Oxes Sön Oluf Oxe var gift med Thale Rosengaard (Ryge, Peder Oxes Levnet S. 50) og efterlod sig Börn. — 13) Hvem hendes Fader har været, er vanskeligt at afgjöre; men hendes Moder har uden Tvivl været den i Anm. 2 nærmere omtalte Margrethe Jacobsdatter; thi denne eiede Orebygaard, af hvilken Laurits Jensen (Blaa) dernæst findes at have været Eier. Det er derfor at formode, at han har faaet den med sin Kone, og denne kunde den neppe være tilfalden, medmindre hun var Margrethe Jacobsdatters Datter. — 14) Sivert Lauritsen (Blaa) eiede Oreby(gaard) og levede 1422 (Knudsen, a. Skr. S. 58). — 15) Af Slægten *Bölle*. — 16) Mads Eriksen Bölle til Tureby, Ridder og Rigsraad; levede 1537, var död 1540. — 17) Til Hofdal, födt 1566, ældste Sön af Eiler Grubbe til Lystrup, Rigets Cantsler, som döde 1585. — 18) Födt 1512, † 1600.

Item her maes erickssen feck til hösfru fro bieritte daes: med hinde hade hand en sönd, som heed erick massen[19], och en datter heed fro doritte her knud rudtz[20].

Item erick massen feck tell höstru fro soffy her tyge braes[21], som var her knud rudttz söster[22]; med hinder hade han ij Dötter, fro bieritte[23] chrestoffer göes och fro kiestine[24] iesper krassis.

Item olluff laurssen hade ij sönner, erick olssen[25] och iackop olssen, och en datter heed karen olluffs datter och vor abedisse y marebo kloster.

Item erick olssen hade en dotter, heed fro barbra, som bode paa bærid[26] och feck tell hosbond otte claussen som vor aff di hogenskil.

Item voldemars datter anne bleff ind giffuen y wor fro klosster i roskyll med droning krunen, och gaff droning margrette hinder ther ind for seeg sæell for hund var kloster Loffuen.

Item voldemars datter fro sicell bleff giffuen tosstrup y skonne.

Item her erick sællendsfar bleff giffuen drogningholm; thet kom tell krunnen igen, for hand döde barnlöss.

Item her erick sællensfaer oploed sind suoger laurs ienssen oreby gaar og goes som thet vor hanm aff hans kere moder telforn op laedtt.

---

19) E. M. Bölle til Ourebygaard, † 1562. — 20) Til Vedbygaard, † 1554. — 21) Hr. Tyge Brahe til Tostrup, † 6 September 1523. — 22) Og en Datter af Jörgen Eriksen (Rud) til Vedbygaard. — 23) Hun var allerede 1550 gift med Christoffer Gjöe til Orebygaard, som döde 1584 d. 23 April, og hun döde 1595. — 24) Hun er födt omtrent 1531 og döde 1601. Hendes Mand var Jesper Krafse til Basnæs, som druknede 29 Juli 1566. — 25) Han var död 1504. Hans Kone var Inger Pöiske. — 26) Berritsgaard paa Lolland. 1504 var hun gift med Otto Clausen paa Orebygaard, der var Arrild Hvitfeldts Farfader.

Item hues breffue som var paa samme goes, di andtt-vorditt fro bar(bara) aff berid her mattz ericksseu paa tureby, der thet skjöffte gick[27].

---

27) Altsaa inden Aar 1540, da Mads Eriksen var död.

HISTORISK-ANTIQUARISK BESKRIVELSE OVER SNODSTRUP OG ÖLSTYKKE SOGNE I FREDERIKSBORG AMT.

(Jevnför Kortet Tab. III.)

I Aaret 1838 gjorde to af Oldsag-Committeens Medlemmer tilligemed M. de Haan Hettema fra Leeuwarden, en Reise til Ölstykke, hvor de i Forening med Stedets Præst, K. Möhl, der ligesom ogsaa Hettema, er Medlem af Oldskrift Selskabet, besaae Jettestuen i Udleire og flere mærkelige Oldtidsminder, hvorpaa dette og Nabosognet ere saa rige.

Man har i længere Tid tænkt sig Udgivelsen af historisk-antiquariske Topographier, og navnligen, forsaavidt Egnene frembyde talrigere Mindesmærker, Sognebeskrivelser, med tilhörende Kort, som eet af de særskilte Maal, hvortil Selskabets Virksomhed burde rettes. Den ovenmeldte Reise og den Beredvillighed, hvormed Præsten i Ölstykke kom Selskabets Önske imöde, foranledigede til at gjöre Begyndelsen med Ölstykke og Snodstrup Sogne.

Copiist i Geheimearchivet, H. Knudsen, har leveret disse Sognes historiske Beskrivelse og efter de af Pastor Möhl meddeelte Bidrag og Oplysninger, tillige redigeret den antiquariske Deel af samme.

Ved Kortets Udarbeidelse ere saavel de oekonomiske Kort i Rentekammerets Archiv som Generalquarteermesterstabens Terrainkort benyttede.

De to Sogne, som her skulle omhandles, ligge begge i Ölstykke Herred (Frederiksborg Amt). Men hele Middelalderen igjennem havde dette Herred baade et andet Navn og andre Grændser end nuomstunder. Dets ældre Navn var Jurlunde-, Jorlunde- eller Jörlunde-Herred, og under dette Navn forekommer det allerede i det Diplom, som af Suhm kaldes det ældste egentlig danske, nemlig Kong Knud den Helliges Gavebrev til Lunde Domkirke, af Aar 1085 [1]. Dette Navn har det aabenbar faaet efter Landsbyen Hjörlunde, hvis Navn fordum ligeledes skreves Jurlunde, Jorlunde eller Jörlunde, og som fordum tilligemed Sognet af samme Navn laae indenfor det gamle Jörlunde Herreds Grændser, skjöndt den nu hörer under Ljunge-Frederiksborg Herred; ligesom det nu brugelige Navn, Ölstykke Herred, er det givet efter Landsbyen Ölstykke, vistnok fra den Tid af, da Hjörlunde Sogn blev lagt under Ljunge-Frederiksborg Herred. Hvad dets Omfang og Grændser angaaer, da bestod det gamle Jurlunde Herred af fölgende 10 Sogne: Sundby ydræ (Udesundby), Sundby östræ (Oppesundby), Jurlunde (Hjörlunde), Slarslunde (Slagslunde), Gallösæ, Knarthorp (de to sidste udgjöre nuværende Gandlöse Sogn), Viksyö (Vexö), Stenlösæ, Ölstykkæ og Snalsthorp (Snodstrup) [2]; medens det nuværende Ölstykke Herred ikkun bestaaer

---

[1]) Trykt i Thorkelins Diplomatarium Arna-Magnæan. I. p. 1, Suhms Danmarks Hist. IV. S. 781, Langebeks Scriptores Rer. Dan. III. 425, o. a. St. *Jórlundar*, Oldnordisk, maatte betyde „Hestenes Lunde", et Navn, der vel kunde passe til et Sted, hvor Folkeforsamlinger holdtes — *Hjörlundr* vilde derimod betyde: Sværdets eller Sværdenes Lund. — [2]) S. R. D. VII. 110.

af de 7 sidstnævnte Sogne, der dog nu kun udgjöre sex, — eftersom to af de gamle Sogne, Knarthorp og Viksyö, ikke længe efter Reformátionens Indförelse bleve forenede til eet (Gandlöse Sogn), — samt af det fra det gamle Ljunge Herred tagne og hertil lagte Farum Sogn, altsaa i alt af 7 Sogne. Ogsaa kan her bemærkes, at Jörlunde Herred tilligemed det gamle Ljunge og Strö Herred indbefattedes under den i 15de og 16de Aarhundrede hyppigen forekommende Benævnelse *Thry* eller *Try Herred*, og at dettes Thingsted, der laae i eller ved Slangerup, kaldtes Tryggæhærets Thing [1], d. e. de tre Herreders Thing.

SNALSTHORP SOGN

har været til i det seneste omtrent Aar 1370, da det nævnes i Roeskilde Bispers Jordebog [2], der antages at være forfattet paa den nævnte Tid; men rimeligviis er det meget ældre. Dets Navn skrives i samme Jordebog paa tvende andre Steder [3] SNOLSTHORP, hvoraf man seer, at det paa det förstnævnte Sted bör læses eller udtales SNÅLSTHORP. Bispetienden af Sognet, som 1370 udgjorde omtrent 2 Pund Korn, hævedes af den, som af Bispen af Roeskilde var forleuet med Slagslunde Leen (exactio Slarslundæ) [4]. En af dette Sogns Præster i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, Jacobus de SNOLSTORP presbiter, nævnes i et Brev af Aar 1417 [5]. Den ene af Kirkens tvende Klokker har den Indskrift: Ave Maria gratia plena [6]. Dette Sogn indbefattede fordum de trende Landsbyer Snalsthorp, Rörbek maglæ og Rörbek litlæ, hvilke ogsaa nuomstunder höre derunder.

---

[1]) See Nye Danske Magazin VI. 230-31; jfr. H. Knudsen, Danmark i Middelalderen I H. S. 16-18. — [2]) S. R. D. VII. 110. — [3]) Sammest. S. 60. 62. — [4]) See de i begge foreg. Anm. cit. Steder af S. R. D. — [5]) S. R. D. VI. 177, hvor der aabenbar bör læses SNOLSTORP istedenfor Suolstorp. — [6]) Danske Atlas VI. 51 Anm. d.

Snalsthorp eller Snolsthorp, nu Snodstrup kaldet, forekommer vel ikke i vore historiske Kilder förend under Aar 1200; men det kan neppe være tvivlsomt, at denne Landsby allerede længe för har været til, saavel fordi den er en Kirkeby, som især fordi den — hvad der er aabenbart — bærer Navn efter en iövrigt ubekjendt Mand ved Navn Snold[1], og denne Mand med höi Grad af Sandsynlighed kan antages for at være den samme som den Snold, efter hvilken en Begravelseshöi i Egnen bærer Navn af Snoldshöi[2]. Antages denne Formodning for grundet, da maa Byens Oprindelse henföres til Hedenolden, eftersom dens Navngiver hviler i en Gravhöi fra denne Tid; men til hvilken Periode af Hedenolden den bör ansættes, maa her lades uafgjort. Mulig kunde en omhyggelig Undersögelse af Gravhöien lede til en nogenlunde sikker Besvarelse af dette Spörgsmaal, og det vilde derfor

---

[1]) Landsbyen Snoldelev, ikke langt fra Roeskilde, har ligeledes faaet Navn efter en Mand af samme Navn. Den Forklaring af Navnet Snodstrup, der gives i Danske Atlas (VI. 51 Anm d.) behöver ingen Gjendrivelse; det kan være nok at anföre den. „Kirken" — saa hedder det — „har Navn af *Sno*, siden den ligger paa en Pynt, som gaaer imellem Schienkelsö og Hagerup Söer, saa at man paa de værende Landeveie maa snoe sig rundt om, förend man kommer til Byen." — Mands-Egennavnet *Snold*, *Snoll* eller *Snull* er uden Tvivl det Oldnordiske *Snjallr*, der ellers har Betydningen af det nydanske Adjectiv *snild*, beslægtet med det angelsaxiske *snell*, tydske *schnell* o. s. v. Mærkeligt er det saaledes, at Sökongen Snjalls Höi allerede henved Aar 1050 sagdes at ligge ved Glumsteen i Halland, efter Tillæget til Landnama; jfr. Halfs Saga i Rafns Udgave af Fornaldar Sögur Norðrlanda II, 28. Denne Snjallr har formodentlig levet henved Aar 750. — [2]) Denne ligger vel ikke paa Snodstrup Mark, men paa den tilgrændsende Store-Rörbek Mark; dog ikke længere fra hiin, end at den i ældre Tider, mulig lige indtil Udskiftningen, kan have hört dertil (see Kortet).

være önskeligt, at en saadan maatte blive anstillet. Landsbyen omtales — som ovenfor bemærket — ellers först Aar 1200, da en vis Truels berettes at have skjödet noget Gods i Svolstrup til Roeskilde Domkirke [1]. I et af Aarene 1301—16 skjödede Kong Erik Menveds Myntmester Johannes Franz [2] bl. a. noget Gods (sex oras terræ in censu) i SNALSTHORP til et Alter, som Lunde Borgere, til Bod for et i deres By begaaet Drab paa Ridderen Joseph Magnessun [3], havde forpligtet sig til at stifte i Roeskilde Domkirke og Myntmesteren havde paataget sig at forsyne med 60 Mark sjellandske Penge i aarlig Indtægt af godt beleiligt Jordegods [4]. 1290 den 9de November (quinto Idus Novembr.) gav Abbeden i Esrom Munken Johannes Fuldmagt til, paa Abbedens og Klosterets Vegne, at tilskjöde Hr. Conrad Franz, Borger i Roeskilde, noget Gods i SNALDSTORP [5]. 1383 gav Peder Steen af Hwsæby, Væbner, sin Forskrivning til Værgerne for St. Lucii Kirke (Domkirken) i Roeskilde, hvorved han forpligtede sig til at svare dem aarlig 3 Pd. Korn af Kirkens Gods i SNOLSTORP [6]. — Det kan endnu her bemærkes, at Byens eller Sognets Navn allerede i Diplomer af Aarene 1447, 1497

---

[1]) Suhms Danmarks Historie VIII. 525-26, hvor det hedder „at en Truels skjödede noget Gods i *Svolstrup i Jörlund* til Domkirken i Roeskilde". Der kan imidlertid ikke være nogen Tvivl om, at her bör læses enten: *i Snolstrup og i Jörlund*, eller: *i Snolstrup i Jörlund Herred*. — [2]) Denne Myntmester döde 1316 (S. R. D. III. 560. IV. 58). — [3]) † 1301; S. R D. III. 269. — [4]) Herom haves et Brev af Kong Erik Menved, dat. Roskildis a. dni. MCCCXVII., in dominica prox. post diem nativit. b. Virginis (Collect. Barthol. Tom. F. p. 35-37, blandt de Roesk. Vicariers Breve). — [5]) Orig. paa Pergament i den Arna-Magnæanske Saml. af danske Diplomer paa Universitets-Bibliotheket (Fasc. 19. Nr. 18). Suhm D. Hist. XI. 82. — [6]) Det orig. Brev, dat. Roskildis, dominica prox. ante diem Apostolor. Simonis et Judæ, findes i den Arna-Magn. Diplomsaml. Fasc. 1. Nr. 15.

og 1507 findes skrevet SNOSTORP eller SNOSTERUP [1], altsaa temmelig overeensstemmende med den i senere Tider vedtagne Skrivemaade; hvorimod det i et noget yngre Actstykke, fra Kong Christian II's Tid, endnu skrives SNOLDSTORPP [2]. Til Snodstrup By höre nu, foruden Præstegaarden, 4 Gaarde, af hvilke de tvende ligge i Byen og kaldes *Sögaard* og *Storesteen;* de to andre ere udflyttede og bære Navnene *Damgaard* og *Vogtmannshaab.*

Af Oldtidsmindesmærker findes paa denne Byes Mark: 1. *Storesteen*, ikke langt sydvest for Snodstrup, er en Gravhöi, hvori man i Aaret 1838 opdagede en saakaldet Jettestue eller et steensat Gravkammer. Heri fandtes en bundlös Urne og 7—8 Meisler og Knive, der af Finderen solgtes til Apotheker Seidelin i Frederikssund, samt nogle tildeels forvittrede Ravsager, som Pastor Möhl har indsendt til Museet. Gravkammeret mangler nu Dækstene, hvilke borttoges ved Opdagelsen. Indvendig er det 8½ Alen langt, 3¼ Alen bredt i Midten, men kun 2½ Alen bredt i Enderne, og 2¼ Alen höit til Dækstenenes Underliggere. Gangen til Gravkammeret er 7 Alen lang, 1 Alen bred, men kun 3½ Qvarteer höi indtil Dækstenene; den er ikke endnu fuldkommen udgravet. 2. *Klingredysse* [3], S. t. V. for Storesteen, blev forstyrret 1837.

Af Navnene, som tillagdes forskjellige Agerskifter paa denne Byes Mark för Udskiftningen, kunne mærkes: *Tvinds-mose* i det nordvestlige Hjörne af Damgaardens Jorder,

---

[1]) S. R. D. VI. 179 (hvor der urigtig læses Suostorp), 203 og 210. — [2]) Nye Danske Magazin, VI. 231. — [3]) Skolelærer Börgesen yttrer i sin Beretning, at man formoder at der ved Siden af denne saakaldte *Klingerdysse* skal have staaet en *Rokkedysse.* Den förstmeldte Benævnelse kommer vel af det bekjendte Ord *klingre*, fordi overtroiske Almuesfolk have indbildt sig at höre saadan Lyd af Penge eller Sölvtöi, som de Underjordiske eller Höiens Gjengangere meentes at besidde eller more sig ved.

Havreholmene og *Vraaagrene* paa samme Gaards Jorder, *Hyleager*, *Garbuagre* og *Jomfrulyngen* paa Storesteens Mark, *Aashöisagre*, *Börtesager* og *Klingerdysseagre* paa Vogtmannshaabs Jorder, samt *Aalebeksagre* paa Sögaardens Lod [1].

Rörbek maglæ eller Store-Rörbek. Denne Landsby omtales förste Gang i et Mageskiftebrev af Aar 1322, udstedt af Andreas, Olaf Tagesens Sön, som derved tilstaaer, at han ved et Mageskifte med Abbeden og Conventet i Esrom havde erholdt alt det rörlige og urörlige Gods, som Klosteret eiede i Rörbek maglæ, og at han til Vederlag herfor paa *Thriggæhærets* Thing i Slangethorp havde overdraget Klosteret sit Fædrenegods i Syöthorp [2]. Angaaende dette Mageskifte udstedte samme Andreas Olæffsen atter fem Aar senere et nyt Brev til Abbeden og Conventet i Esrom Kloster [3]. I de Roeskildske Bispers

---

[1]) Disse Navne paa denne og de fölgende Byers Agerskifter ere uddragne af en udförligere Fortegnelse derover, som er forfattet af tvende agtbare og dannede Bönder, Gaardmændene Lars Jörgensen og Jens Pedersen i Udleire, efter Anmodning af Pastor Möhl, som har indsendt den til Selskabet. Kunde man faae en Deel lignende Fortegnelser fra forskjellige Egne i Landet, vilde derved uden Tvivl erholdes et vigtigt Bidrag til Forklaring af de danske Landsbyers og Gaardes Navne, uden at tale om det Udbytte for den nordiske Oldtidsvidenskab, som deraf kunde vindes og som maaskee turde blive större end nogen nu for Tiden er istand til at formode. — [2]) Dette Brev er dat. Æplæholt Ao. Dni. MCCCXXII., quarto die pasche, og findes i Cod. Esromens. fol. CXLI.; jfr. Kierulf, Esrom Klosters Historie S. 18. — [3]) Det findes ligeledes i Cod. Esromens. (fol. CXLII.) og er dat. anno dni. MCCCXX. septimo, in crastino annunciacionis virginis gloriose. Det Gods, som Udstederen herved overdrog til Klosteret, kaldes vel villa nörre syöthorp, men er neppe forskjelligt fra det i det förste Brev nævnte Syöthorp; thi i Esrom Klosters Jordebog nævnes kun eet Siörop (Kierulf, a. St. S. 56), og da Klosteret

Jordebog fra omtrent 1370 bemærkes det, at Bispe-Tienden af Rörbek — som vistnok er Store-Rörbek — hörte under Slarslunde Lehn [1]. 1497 skjödede Jens Pariis, af Vaaben, en Gaard i Rörbek i Snostrops Sogn i Jörlunde Herred til velbyrdig Mand Griis Povellsön [2], og dennes Datter, Elsöff Grises Datter, Oluf Jörgensöns Efterleverske, skjödede i Aaret 1507 den samme Gaard til Ebbelholts Kloster [3].

Til Store-Rörbek höre nu 9 Gaarde, af hvilke 5 ligge i Byen og 4 ere udflyttede; 3 af hine kaldes *Jernager*, *Rosendal* og *Svendsted*, 2 af disse *Svanhöi* og *Steenholm*. Iövrigt har der i denne By været en Gaard, kaldet *Kongs-* eller *Hov-gaarden*, hvilken laae paa det Vænge, der nu tilhörer Skolen, men ved Udskiftningen udflyttedes, og beboes nu af Gaardmand Jens Mortensen. Sagnet fortalte, at der i Gadekjæret, ud for denne Gaards Vandlaage, skulde findes et steensat Vandingssted, hvor Gaardens Herre [4] skulde have ladet sine Heste svömme om Sommeren, naar det var varmt; og dette er siden forsaavidt befundet at forholde sig rigtigt, som man i Aaret 1826, da Gadekjæret blev tört og Sognefogden lod det oprense, paa det af Sagnet betegnede Sted, virkelig fandt et meget godt og i Mudderet vel vedligeholdt halvrundt Vandingssted [5].

---

heri kun eiede een Gaard, maa *villa* antages at bemærke *en Gaard*, skjöndt det ellers i vore Diplomer og Jordeböger fra Middelalderen betyder *en Landsby*. — [1]) S. R. D. VII. 62 cfr. p. 60. — [2]) S. R. D. VI. 203. — [3]) I hendes Skjöde, som er trykt i S. R. D. VI. 210, siges Gaarden udtrykkelig at ligge i Store-Rörbek i Snosterup Sogn. — [4]) Denne gjöres af Sagnet til en Konge, naturligviis blot fordi Gaarden kaldtes Kongsgaard og denne Benævnelses rette Betydning var ubekjendt. — [5]) Efterretningen herom skyldes Skolelærer Börgesen i Store-Rörbek.

Paa Store-Rörbek Mark findes endnu ikke faa Mindesmærker fra Oldtiden. 1. Nord for Byen og lige Vesten for Snodstrup findes Levninger af tvende i den senere Tid forstyrrede *Dysser*, hvilke man nu ikke har noget nöiere Navn paa. 2. *Parkedysserne*, tre Dysser, der ligge ved en Park, omtrent midtveis mellem de tvende foregaaende og Store-Rörbek[1]. Af disse tre Dysser er den sydligste den störste, og den har havt tre Steensætninger eller Begravelses-Monumenter, af hvilke det allersydligste dog nu er borttaget, hvorimod de tvende andre, som ere temmelig anseelige, ligge uforstyrrede indenfor 30 store Kredsstene. Den anden af Parkedysserne ligger N. t. O. for den förste og tæt ved samme, den er den mindste af dem alle tre, men er uforstyrret, paa den sydlige Grundsteen nær, som er borttagen. Den tredie ligger omtrent 100 Skridt lige N. for begge de to andre og er omgivet af 25 Kredsstene; midt paa den findes en stor Steen, der dog endnu ligger for dybt til at man kan see, om den er Dækstenen til et Gravkammer eller ikke. En Deel af Overskorpen og det Lag Smaaflint, som derunder findes, er allerede bortfört af Eieren, Jens Christiansen. I en Dysseknold af Smaaflint, som laae i Engen ved Parken, har den samme Mand tidligere fundet en Begravelse, i hvis 4 Hjörner der fandtes Aske imellem de der liggende Smaastene. 3. *Bavnehöi*, paa en Bakkeryg S. for Store-Rörbek, har aabenbar faaet dette Navn, fordi man paa den har tændt det Baal, der skulde advare Omegnens Beboere for en kommende Fjende. 4. *Bredehöi*, ligger i Retning af S. t. V. for den foregaaende; og ikke langt til Ö. for den ligger 5. *Steenshöi*, der rimeligviis er opkaldt efter den Mand, hvis Levninger den

[1]) Parkedysserne ere de 3 vestligste af de 5 Oldtidsmindesmærker, som paa det betegnede Sted ere afsatte paa Kortet. Om de 2 östligstes Beskaffenhed haves ingen Efterretning.

indeslutter. I en kort Afstand Ö. t. N. for denne findes den nordligste af 6. tre Dysser, der kaldes *Dödningerne.* De ligge alle tre i Retning fra N. til S. tæt ved Frederikssunds Landevei. Den nordligste har 20 Kredsstene og Dæksteen i Midten, den midterste har 26 Kredsstene og et uforstyrret Gravmonument, og den sydligste har ligeledes 26 Kredsstene, men dens Dæksteen, som er af en betydelig Störrelse, er afvæltet. Strax S. for den findes 7. et Par „*Klingredysser*", der allerede for længere Tid siden ere forstyrrede. 8. *Snoldshöi*, ikke langt fra den sydligste af Dödningerne og V. for den, er den Begravelseshöi, hvorom ovenfor erfremsat den Formodning, at den gjemmer Asken af den Mand, hvem Snodstrup skylder sit Navn og formodentlig ogsaa sin Anlæggelse. V. og SV. for denne ligge 9. *nogle Dysser*, der intet særskilt Navn bære; de ere forstyrrede med Undtagelse af den östligste, der dog er sammenskreden, men ellers synes at være urört. 10. *Öllehöi*, SV. for de foregaaende; af den skal der ifölge Sagnet være taget Steen til Veilebro ved Udleire. Længere mod Syd ligge 11. *Ormedysserne*, af hvilke den östligste, der ligger tæt ved Udleire Markeskjel, er uforstyrret, med Dæksteen, Grundstene og 16 Kredsstene.

Af de gamle Agerskifter paa Byens Marker kunne fölgende mærkes: *Kjerlingeskrævet*, *Bodixager*, *Mulekjærsagre* og *Tokkeager* paa de to nordligste Udflyttergaardes Jorder; *Stagsagre* og *Korsene* paa Mogens Pedersens Lod; *Sylene* og *Rebsagrene* paa Jernager-Gaardens Jorder; *Stolpe-*, *Skots-* og *Thorkjærs-Agrene*, samt *Grönnebrödrene* paa Gaarden Rosendals Lod; *Bavnehöis-*, *Bakke-* og *Brönd-Agrene* paa Svendsteds Mark; *Snols-* og *Öllehöis-Agrene* paa Steenholm-Gaardens Lod, samt *Möllehöis-*, *Ormedysse-*, *Hossekjærs-* og *Kringel-Agrene* paa Svanhöis Lod.

Rörbek litlæ eller Lille-Rörbek. Denne Landsby findes vel ikke omtalt förend i et Diplom af Aar 1562; men da Rörbek maglæ omtales allerede i Diplomer af Aarene 1322 og 1327[1], kan man ikke tvivle om, at Rörbek litlæ har været til i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Forövrigt har upaatvivlelig Navnet Rörbek oprindelig tilhört en Bæk, men er siden gaaet over paa den ved Bækken anlagte Landsby. Lille-Rörbek bestaaer nu af 5 Gaarde, hvoraf de 4 ligge i Byen og bære Navnene *Gyldendal*, *Frydendal*, *Krog* og *Elsenborg* (det sidste Navn er ikke ældre end Udskiftningen); den femte er udflyttet og hedder *Gyldenstrand*.

I den nordvestlige Deel af Lille-Rörbeks Mark, Norden for den saakaldte Löndysse og kun i en ringe Afstand derfra, lige ved Skjellet til Oppesundby Mark, findes en Mose, hvorigjennem der gaaer et Vandlöb, der kaldes *Marebæk* eller Maarbæk, og ved denne Bæk skal der i ældre Tider have været en Vandmölle[2], *Marebæks Mölle* kaldet, der fik det fornödne Vand fra Hagerup Sö. Men da denne erholdt et andet Udlöb, skal Möllen være henflyttet til dette og bygget ved den saakaldte Tollerups Bro mellem Oppesundby og Bonderup Marker. Den er imidlertid ogsaa for længe siden forsvunden fra dette Sted, hvor man dog seer tydelige Spor af en Vandmölle; jfr. Ny Danske Mag. VI. 232 Anm. 55. Ligeledes gaaer det Sagn, at en Skat der i Nærheden skal være skjult under en Möllesteen. Vesten for Löndyssen er den gamle Möllevei endnu synlig paa begge Sider ned over Engen.

Af Oldtidsmindesmærker paa Lille-Rörbek Mark mærkes: 1. *Havreholmsdyssen*, i den nordostlige Deel af Marken; den er i de sidste Aar udjævnet og taget under

[1]) See ovenfor S. 347. — [2]) Man kan endnu paavise Dæmningen for Mölledammen og Stedet, hvor Möllen og flere Bygninger have staaet.

Ploven. 2. *Löndysse*, som ligger V. for foregaaende, har tvende anseelige Gravmonumenter, af hvilke det ene er omtrent 4 Alen höit og har Dækstenen saa höit fra Grunden, at man har været istand til at grave noget under den; dog ikke dybt nok for at kunne naae de deri formodentlig værende Oldsager. Det andet Monument, som er mindre end dette, er noget sammenskredet; men Dækstenen hviler endnu paa Siden af alle Grundstenene; og der er ikke Spor af nogen Forstyrrelse. S. for denne ligger 3. *En Dysse*, hvis Navn ikke kjendes; den ligger paa en lang Forhöining, og, skjöndt Dækstenen er skreden noget til Siden, er den dog uforstyrret. Ikke langt S. for denne findes en naturlig Strandbakke, *Klinten* kaldet, som er opdyrket paa Nordsiden, der strækker sig ned mod en Eng eller Sump; og omtrent 1200 Alen i östlig Retning fra denne findes 4. en *Dysse*, der kaldes *Slayterknösen*. Den ligger ved Siden af en stor Gruusbakke og har havt to Monumenter; men kun det nordligste af disse er uforstyrret med Dæksteen, Grundstene og omtrent 24 Kredsstene. 5. *Aarhöi*, SO. for foregaaende, er en meget stor Höi med to Arme til NV. og Ö.; paa dens sydlige Side er en Rad Kredsstene synlige op ad mod Toppen. Man har gravet alleröverst i Toppen, men ikke synderlig dybt.

Af de gamle Agerskifter paa Lille-Rörbek Mark mærkes: *Skotsvangen*, *Pungeagre*, *Gudmandsholm*, *Saltebjerg* og *Tungerne* paa Gyldenstrands Lod; *Skaaret*, *Skots-* og *Havredysse-agre*[1] paa Gyldendals Lod; *Svinehöis-*, *Stis-* og *Lykkevangs-Agrene* paa Frydendals Lod; *Ötofterne*, *Tornager*, *Bavnen*, *Brændmose* og *Hövesteens*

[1]) Dette Navn vidner om et nu forsvundet Oldtidsmindesmærke. Den deri begravede Mand har mulig heddet Havard eller Hafr (udtalt næsten som Haver) — hvoraf da Navnet Havers- eller Havredysse.

Hule paa Krogs Lod, samt *Pinerne, Kindbeen* og *Madstörveskjær* paa samme Gaards Udlod ved Stranden; og endelig *Hossekjærs-* og *Aahöis-Agrene* paa Elsenborgs Lod.

ÖLSTYKKE SOGN

nævnes i de Roeskildske Bispers Jordebog [1], og existerede fölgelig i det sildigste Aar 1370. Bispetienden deraf ydedes til Bispegaarden i Slarslunde og belöb sig 1370 til omtrent 5 Pund Korn [2]. At Sognet i ældre Tider, ligesom nuomstunder, har indbefattet de 3 Landsbyer Ölstykke, Uthlerthæ (Udleire) og Swersthorp, kan neppe omtvivles; men om ogsaa den nu saakaldte Övre Værebro-Mölle oprindelig har hört dertil, kan vel ikke mere med fuldkommen Sikkerhed afgjöres. Det er imidlertid vist, at den i umindelig Tid har ligget under Ölstykke Sogn, hvorfor den ogsaa i det fölgende vil blive nærmere omtalt efter de förstnævnte Steder i Sognet.

ÖLSTYKKÆ eller Ölstykke Landsby forekommer vel ikke i vore historiske Kilder för i et Par Breve af Aar 1335 — der strax nærmere blive omtalte —; men da den er en Kirkeby, kan dens Alder vistnok formodes at være maaskee endog betydelig höiere. 1335, da Hr. Claus Gyncelinsens urörlige Gods blev skiftet mellem hans Enke, Fru Katerine, hans Sön Gynceke Claussen og hans Svigersön Jacob Gudmundssen, fik Enken til sin Lod bl. a. ialt 9 Öre og 8 Skilling Skyld (= 1 Bol 3 Öre og 2 Skilling Skyld) i ÖLSTIKKÆ [3]. 1351 mageskiftede Broder

---

[1]) S. R. D. VII. 110. — [2]) S. R. D. VII. 62. 60. Nu for Tiden maa Præstetienden, ifölge Sterms Beskr. over Frederiksborg Amt, S. 194, udgjöre 214 Tdr. Rug og Byg, altsaa over 10 Gange saa meget som i Aaret 1370. Omtrent i Midten af det 16de Aarhundrede belöb Kongetienden af dette Sogn sig til 2 Pund Byg, 4 Pund Rug og 8 Tdr. Havre. — [3]) Det Gods, som hun fik, bestod i: „unus mansus cum dimidio in FERSLEF LILLÆ, unus man-

Rygulphus, Prior i Andwortscough, og hele Conventet sammesteds deres Gods i Ölstykke i Jurlundæherret til Provsten *(Johannes dictus de Capella)* og Capitlet i Roeskilde, mod dettes Gods i Landsgraf i Slaulöseherret[1]. 1366 tilskjödede Niels Aagesen af Karstætheholm Kong Valdemar bl. a. en Gaard med en Gaardsædetofte i Ölstykke. Den maa atter senere være kommen i hans Eie, eftersom hans Datter Ingeborg 1397 fik den ved Skiftet efter hendes Forældre og Broder og derpaa 1399 overdrog den m. m. til Dronning Margrete[2]. 1378, den 22de Juli qvitterede Hennike Petersen den afdöde Esbern Nielsens

---

sus, id est census vnius marcæ in Vllerthæ, census octo solidorum et census trium orarum in Ölstikkæ, censusque sex orarum ibidem, et in Massöu census dimidie marce, id est dimidius mansus, cum curia, in qua dudum pater meus *(Claus. Gyncelinson)* residebat (Roskildis)." Jacob Gudmundssen tilfaldt „dimidia marca census in Holmæ, census vndecim orarum in Wrislösæ, in Ysöwæ medius mansus, in Herleuæ census trium orarum, in Esgistorp census VIII solidorum". Gynceke fik „in Thorstorp censum XVI solidorum et censum qvinque orarum, dimidium mansum in Kraguhawæ, dimidium mansum in Baldorsbrun, in Hwessinge censum XVIII orarum, in Skamstorp censum septem orarum, in Wrislösæ-lillæ censum VIII solidorum, in Thorslund censum sex orarum, et fundum quendam Roskild. in platea que dicitur Hörsegade." 10 Skill. og 3 Penninges Skyld i Sundby og 10 Skill. Skyld i Örsleef bleve uskiftede „ex certa causa". Gynceke Claussen blev sin Svoger Jacob Gudmundssen 4 Skill. Skyld skyldig. Alt dette vise 2 Breve, som de nysnævnte tvende Svogre have givet hinanden. De findes i den Arna-Magn. Saml. af danske Diplomer Fasc. 37. Nr. 2 og 3, og ere dat. Roskildis an. dni. millesimo CCC°XXXV°, in festo S. Martini (11 Novbr.), samt forsynede med Udstedernes og Roeskilde Byes Segl, og desuden forseglede af Magister Henricus præpositus Roskild., frater Gerlacus, Custos de ordine fratrum minorum, og Gyncekinus, Senator Convivii S. Kanuti. — [1]) Brevet herom er udstedt die Clementis pape et martyris (den Arna-Magn. Dipl. Saml. Fasc. 21. Nr. 15). — [2]) H. Knudsen, a. St. S. 91-94.

Arvinger for hvad den nysnævnte Afdöde skyldte ham saavel for hans fleeraarige Tjeneste som anden Gjeld, imod at de paa 4 Aar fra den næstkommende Michelsdag af skulde overdrage ham en Gaard i ÖLSTYKÆ og en anden i VTLERDDA [1]. 1436 stiftede Væbneren Niels Esbernssön kaldet Byllæ [2] i Haldelöff et Alter i Roeskilde Domkirke til Ære for den hellige Catharine og skjenkede endeel af sit Fædrenegods dertil, blandt andet en Gaard i ÖLSTYKKÆ i JURLUNDEHÆRET, hvoraf der aarlig svaredes 2 Pund Korn og 1 Skilling Grot [3], imod at Alterets Besidder ugentlig holdt 4 Messer for Alteret og aarlig lod hans Aartid (anniversarium) höitideligholde i Roeskilde Domkirkes Chor. Patronatsretten til Alteret forbeholdt Stifteren sig og sine Arvinger [4]. 1454

---

[1]) Efter Forlöbet af de 4 Aar skulde Gaardene restitueres Arvingerne, nisi in casu — siger han — quod dicta bona per incendium, rapinam aut alium casum *emulorum regni* fuerint desolata: exhinc ipsa bona sub ordinacione mea habeam, donec mihi satisfactum fuerit pro anno vel annis, in quo vel quibus dicta bona comprobari poterint desolata. Datum anno Dni. M°CCC°LXXVIII°, festo beate Marie Magdalene, meo sub sigillo vna cum sigillo discreti viri Boecii Daresuen de Wanlosa (Den Arna-Magn. Dipl. Saml. Fasc. 37. Nr. 7). — [2]) „Nicholaus Esberni dictus Byllæ"; han kaldes i Henneke Mules Testamente af A. 1437 baade „Niels Esbernson ther man kaller Byllæ" og „Bylle Esbernson". Saaledes (Bylle Esb.) kaldes han ogsaa i et Diplom af A. 1413, samt i et af ham selv udstedt Brev af A. 1437, hvorved findes hans Segl med den Indskrift: S. NICOLAI ESBERNSON DCS BYYLD. — [3]) Det övrige Gods, som blev givet til dette Alter, og de aarlige Afgifter af Godset var: en Gaard i WDLERDE i JÖRLUNDEHÆRET, 4½ Pd. Korn og 2 Skill. Grot; en Gaard i STERKYNGE i THUNEHÆRET, 3 Pd. Byg og 2 Skill. Gr.; en Gaard i THORSLUNDE MAGLE i LYLLEHÆRET, 3 Pd. Korn og 2 Skill. Grot; og en Gaard i TRÆLLEBURFF i SKAANE. — [4]) Stiftelsesbrevet, som findes i den Arna-Magn. Diplomsaml. Fasc. 37. Nr. 19, er forseglet af Udstederen, Erkebisp Peder (Lykke) af Lund (i hvis Segl sees

pantsatte Axel Lawessen til Claxholm, Ridder, en Gaard i ÖLSTYKKE til Anders Jensen, Forstander i St. Agnetes Kloster i Roeskilde [1]. 1455 gjorde Biskop Oluf Daa et Mageskifte med Skovkloster, hvorved han blandt andet Gods erholdt „en Brydegaard med sin Gaardsæde i ÖLSTYCKE hos WÆREBRO" [2]. Naar Klosteret er kommet i Besiddelse af denne Gaard, vides ikke [3].

Paa Byens Mark findes endnu fölgende Mindesmærker fra Oldtiden: 1. *Eenhöi*, ligger i den nordöstlige Deel af Marken, som nu kaldes Tossemark. 2. *Bukdysse*, i sydlig Retning for foregaaende, med en Dysse indenfor; er overplöiet af Gaardmand Lars Olsen, der ved Pastor Möhl har indsendt en der funden Flintmeisel tilligemed nogle andre Steenoldsager. SO. for denne, midt paa Tossemark, ligger 3. *Lille-Dysseknold*, i hvilken der, efter Sigende, skal være fundet en Klinge, som Smeden skal have faaet til en Hovklinge. 4. *Tvehöi*, Ö. for foregaaende, og 5. *Bjerget*, ligge begge paa den saakaldte Tossemark. 6. *Lyngdysse*, S. for Tvehöi, er 1839 udgravet og dens Stene anvendes til Bygning; en i den funden Steenmeisel fulgte med Pastor Möhls Beretning. 7. *Donegravsdysse*, SO. for foregaaende, er tidligere forstyrret og taget under Ploven. 8. *Langedysse*, paa Præste-

---

Bildernes Vaaben), Benedictus Bilde in Alende, Nicolaus Erici in Alslöff, Ingvarus Karuli Proconsul Roskild., o. fl., og er udstedt paa Stifterens Gaard Haldelöff, anno dni. M°CD°XXXVI°, die beator. apostolor. Philippi et Jacobi. — [1]) Orig. i Geheime-Archivet (Meerlöse Herred Nr. 33). — [2]) S. R. D. IV. 346 jfr. VII. 71. Paa förste Sted maa i Aarstallet MCCCLV være glemt et C; thi Oluf Daa var Bisp i Aarene 1449-1461. — [3]) Der findes i Ölstykke By en Plads med Huse, som nu kaldes *Slottet*. Det vilde imidlertid være urigtigt, om man vilde antage, at her havde staaet et Slot; thi denne Benævnelse tillægges hyppig, som et Spotnavn, fattige Folks Huse baade der i Egnen og andensteds her i Landet.

gaardens Mark, er udgravet og senere fyldt med Steen; Dækstenen og den ene Grundsteen ere borte, og det omliggende Jordsmon er overplöiet. Nogle ubetydelige Broncesager, som for et Par Aar siden fandtes i en Sandgrav noget Vesten for den, ere blevne indsendte til Museet. 9. *Maglehöi*, ligeledes paa Præstegaardens Mark, men langt nærmere ved Byen; der skal, efter Sigende, være fundet nogle Steenmeisler, dengang den förste Gang blev udgravet; ogsaa beretter man, at den skal have indeholdt en Mængde store Stene. Den er nu indgravet med Gange og beplantet med Træer. Forövrigt har den sin betydelige Störrelse at takke for sit Navn — Maglehöi d. e. den store Höi — og dens Höide i Forening med en temmelig höi Beliggenhed gjör, at man fra dens Top har en saa viid Udsigt over Omegnen, at man med det blotte Öie kan see 31 Kirker. 10. *Bavnehöi*, tæt ovenfor Byen, ved Kjöbenhavns Landevei. NO. for den ligger 11. *Korshöi;* den hæver sig ikke synderlig over det omliggende Jordsmon. 12. *Kjellingeholmsdysse*, SO. for de to sidstnævnte, har 20 Kredsstene, men dens Dæksteen er borte. 13. *Væmledysse*, S. for Byen, har 16 Kredsstene og en stor Steen mod Östen, samt 4 Grundstene for den nu afvæltede Dæksteen. 14. *Gjeldsteen*, S. t. V. for foregaaende, er en stor, men nu ved Skydning splittet Steen med et iboret Hul; den er 6 Alen lang og 5 Alen bred; i Forbindelse med tvende hosliggende Stene danner den en Trekant. 15. *Huulsteensdysse* og 16—17. de to saakaldte *Dyssemosedysser*, der ligge vestlig for Gjeldstenen, ere alle tre tildeels forstyrrede. Lidt sydligere ligger 18. *Troldedysse*, hvis Dæksteen er saa stor, at den, skjöndt gleden eller væltet med den ene Side ned over Grundstenene, (hvorpaa den dog endnu hviler) og derfor noget nedsunken i Jorden, endnu rager 5 Alen over Jorden; af dens 3 Grundstene er den ene spaltet. Vesten for den ligger

19. en *Dysse*, der ikke bærer noget Navn; dens Dæksteen er spaltet og afvæltet.

Ölstykke By bestaaer nu af Præstegaarden og 16 Böndergaarde, af hvilke sidste de 10 ere udflyttede paa deres Lodder. Gaardene have hver sit særskilte Navn (med Undtagelse af 2) og kaldes saaledes: *Hyldeland*, *Langebro*, *Möllesteen*, *Holmegaard*, *Langekjær*, *Steengaard*, *Gjellesteen*, *Kildeholm*, *Bekkegaard*, *Kildegaard*, *Toftegaard*, *Lynggaard*, *Sögaard* og *Egebjerg*.

I den nordvestlige Deel af Ölstykke Mark findes nu en betydelig Mose, *Lyngmosen* kaldet, der i ældre Tider har været en Sö, der synes at have gaaet betydeligt længere mod Öst henimod Sösum. Af denne Sö er nu kun saa at sige et Par Levninger tilbage i tvende Sumper, der endnu kaldes *Store Sö* og *Lille Sö*. Af Mosen har man opgravet adskillige gamle Træer, især El og Birk, og for et Par Aar siden fandtes der en Aare og en Banketærskel. Gaae vi til det modsatte sydöstlige Hjörne af Marken, da finde vi der Spor af en af de mange Veie, hvis Anlæggelse tilskrives Kong Valdemar Atterdag, og som endnu kaldes KONG VALDEMARS VEI. Fortsættelsen heraf kan spores udenfor Sognets Grændser i sydvestlig Retning over Steenlöse Mark og Taarbeksholm ved Værebro Aa og i nordöstlig Retning gjennem Steenlille Mose. Her viser den sig som en regelmæssig Forhöining eller ligesom en opkastet Vei midt imellem Törvegravene.

Af Ölstykke gamle Agerskifters Navne mærkes fölgende: *Hyldeagre*, *Hampeland*, *Gjersager* og *Præsteholm* paa Andreas Olsens Lod; *Ingebrænte* og *Hyldelandsagre* paa Hyldelands Lod; *Kindbeen*, *Favragre*, *Eilekjær* (Iglekjær?) og *Hestedyven* paa Svend Larsens Lod; *Gyden*, *Barnekjærs-*, *Gase-* og *Espen-Agre*, samt *Oldstykkerne*[1]

---

[1]) Disse Stykkers Navn skrives maaskee rigtigere Olstykker eller Ols-stykker, d. e. Olafs eller Ölves Stykker, og maaskee er

og *Pileholmene* paa Langebroes Lod; *Hjortemosestykkerne, Söndagsvangen, Huulsteensager, Öxenholm* Ager og Kilde, samt *Möllesteen* paa Möllesteens Lod; *Huulsteensknös, Madbjerg, Möllerholm* og *Hyldelandsager* paa Holmegaardens Lod; *Langekjærs-Ager, Svaneröglerne, Vemleager* og *Pattebæksholm* paa Langekjærs Lod; *Leerbjerg, Steenager, Örlændene, Estraager* og *Grimmerne* paa Steengaards Lod; *Gjellesteensager, Grödholm, Dunkerts-Mose, Möllerholm, Gunseland, Flækjærs-Agre* og *Staklcholm* paa Gjellesteens Lod; *Kongvei-Stykkerne* (i Nærheden af Kong Valdemars Vei), *Töpperögl* og *Viveholm* paa Kildeholms Lod; *Stisager, Parkholm, Töpperögl, Grydes Ager, Julemose* og *Bækager* paa Bekkegaards Lod; *Kjerlingholm, Skidenkilde* og *Smörbjergene* paa Kildegaards Lod; *Gadespjellerne, Korsagre, Blodholm, Valleragre* og *Syvretterne* paa Toftegaardens Lod; *Korekilde, Skjerdal, Möebunds-Agre* og *Brödholm* paa Præstegaardens Lod; *Donnegraverne* paa Lynggaards Lod; *Rennebakkerne, Tromlænderne* og *Vasebjerg* paa Sögaards Lod; *Asmindreholm, Brostykkerne, Egebjergs-* og *Vasebjergs-Agre* paa Egebjergs Lod.

UTLERTHÆ Landsby, der nu kaldes Udleire, omtales först i et Par Diplomer af Aar 1335, af hvilke man seer, at Hr. Claus Gynceiinsens Enke, Fru Catharine, ved Skiftet efter hendes afdöde Mand bl. a. erholdt et Bol i ULLERTHÆ[1]. 1356 den 29de September (die Michaelis archangeli) udstedte Henrik Ysulfsön et Brev, hvorved han tilstod, at han havde afhændet alt sit rörlige og urörlige Gods i Lusthhorp, VTLERTHÆ[2] og Swersthorp til Kong Valdemar

---

deres Navn gaaet over paa den ved eller paa dem anlagte Landsby (Ölstykke). — [1]) See ovenfor S. 353. Anm. 3. — [2]) Vi see heraf, hvorfor en af Udleire Gaarde har baaret Navn af *Kongsgaarden*; den beboes nu af Gaardmand Peder Hansen, og gamle Folk i Sognet kunne endnu mindes, at den, för den blev udflyttet,

og tilskjödet ham det saavel paa Landsthinget i Ringsted som paa Thrigge Herreds Thing i Slangorp (Slangerup)[1]. 1378 fik Henneke Petersen af Esbern Nielsens Arvinger Nytten og Brugen af en Gaard i Utlerdda paa 4 Aar[2]. 1388 d. 29 Martii solgte og skjödede Gyncelin Gyncekesen af Falkendalæ alt sit rörlige og urörlige Gods i Wthlærdhe i Jörlundhe-Hæreth til Væbneren Boe (Boetius) Porse[3], og denne overdrog det igjen 1395 den 28 Februar til de

---

har været Bolig for en Ridefoged, som formodentlig har havt Befaling over de til Frederiksborg hoveripligtige Bönder. Sagnet vil imidlertid — iflge Skolelærer Börgesens Beretning — at denne Gaard, ligesom Kongsgaarden i Store-Rörbek, har været en Konges Residents, og at disse to Nabo-Konger i Udleire og Rörbek, hvis Riger bestode af de Marker, der hörte til deres Residentsstæder, skulle have fört Krige med hinanden. Som Vidnesbyrd om deres Kampe anföres nogle af de endnu overblevne Oldtidsmindesmærker paa Udleire og Store-Rörbeks Marker, nemlig; *Blodhöi*, (om ikke *Blóthaugr*, Offerhöi), hvor formodentlig et Slag skal have staaet, *Dödningerne*, hvor de Faldne ere begravede, *Holmgangen* (paa Kortet kaldet *Kirkegaarden*), hvor Tvekampe ere holdte, *Mölle-höi*, i hvis Jettestue en Rise boede, „medens han holdt Vagt som Landværn" o. s. v. Det er ikke vanskeligt at bestemme, hvorledes dette og andre saadanne Sagn bör betragtes: de ere intet videre end (mislykkede) Forsög paa Forklaringer af Stedsnavnes Betydning. Saadanne Forsög har man for længe siden begyndt paa og man vil endnu en Stund vedblive at fortsætte dem. Heraf fölger, at enkelte af dette Slags Sagn kunne være temmelig gamle, medens andre atter ere splinterny. Det vil imidlertid som oftest være umuligt at bestemme deres Alder med Sikkerhed; thi de ny ere ligesom syede over samme Læst som de gamle. En Samling af mange saadanne Sagn fra Rigets forskjellige Dele vilde maaskee dog bringe os Lys i denne Henseende. Meddelelser af deslige Sagn ville derfor finde en kjærkommen Modtagelse af Oldskrift-Selskabet. — [1]) Orig. paa Pergament i Geh. Arch., Ljunge-Frbg. Hrd. Nr. 55. — [2]) See ovenfor S. 354-55. — [3]) S. R. D. VI. 174-175.

beskjedne (honesti) Svende Boz Paris og Henning Pariis[1]. Uden Tvivl er det ogsaa dette selvsamme Gods, som Ebbelholt Kloster senere kom i Besiddelse af[2]. 1417 d. 21 December findes nemlig Væbneren Buzæ Pariis, boende i Helsinge (den samme som ovennævnte Boz Paris), at have solgt Abbed Benedict Esbernssen i Ebbelholt og hans Efterfölgere, for 60 Mark Sölv i rede Penge, alt sit Gods i WTHLÆRDHE, bestaaende af 2 Gaarde med 23 Skilling Jord, og hvis aarlige Landgilde udgjorde 4 Pund og 6 Skjepper Korn (Rug og Byg)[3]. 1436 gav Niels Esbernsen Byllæ bl. a. en Gaard i WDLERDE i JÖRLUNDEHÆRET til det af ham stiftede Alter i Roeskilde Domkirke[4], og befalede i det fölgende Aar, den 25 October (die Crispini et Crispiniani), den paa Gaarden boende Vordnede at være Hr. Jens Krabbe[5] lydig og til ham at svare Landgilde, Penge og hvad andet der hidtil havde været ydet af denne Gaard[6]. 1464 indlöste Abbed Thomas i Ebbelholt Kloster en Jord i WTLEER, hvoraf der aarlig svaredes 1 Pund Korn i Landgilde, hvilken var Klosteret skjenket i Sjælegave paa det Vilkaar, at Klosteret skulde indlöse den for 7 lödige Mark, hvorfor Giveren havde pantsat den[7]. Fru Birgitte Bondesdatter, Hr. Johan Oxes Hustru[8] († 1474) skjenkede i Sjælegave noget Jordegods til Esrom Kloster, og deriblandt en Gaard i VDLÆRDE, hvoraf der aarlig svaredes et Pund Rug og et Pund Byg. 1485,

---

[1]) S. R. D. VI. 175. — [2]) Ellers havde man neppe fundet de to nysomtalte Breve i den Ebbelholtske Copibog, fordi de vare Klosteret uvedkommende, dersom de ikke angik Gods, som det senere havde erhvervet. — [3]) S. R. D. VI. 177. — [4]) See ovenf. S. 355. Anm. 3. — [5]) Ham havde Niels Esbernsen nemlig, ved et Brev af 1 Mai 1436, beskikket til at forrette Tjenesten ved det omtalte Alter (den Arna-Magn. Diplomsaml. Fasc. 37). — [6]) Sammesteds. — [7]) S. R. D. VI. 185. — [8]) Om hende see ovenfor S. 339.

vigilia Petri et Pauli (28 Juni) udstedte Johan Oxe et Brev om denne Sjælegave[1]; og i samme Aar, St. Andreæ Dag (30 Novbr.) udstedte Laurentz Knop, af Vaaben, et Brev, hvorved han giver Esrom Kloster al den Andeel og Rettighed, som ham var tilfalden efter sin Farmoder og Södskende, i Gods i WTLÆRDHE og Lustorp, med saa Skjel, at Klosterbrödrene skulde holde den Gudstjeneste, som de Breve indeholdt, hvilke derpaa tilforn givne vare, og bede godt for hans, hans Farbroders og Södskendes Sjæle[2]. 1487, dominica infra octavas corporis Christi, meddeelte Axel Brade, Ridder[3], Klosteret et Stadfæstelsesbrev paa Birgitte Bondesdatters (hans Moders) Gave[4], og hans Broders Hr. Niels Brades Efterleverske, Fru Magdalene i Witzsköle, gav endnu i samme Aar, ipso die beator. Dionisii sociorumque eius martirum (9 October), Klosteret et lignende Stadfæstelsesbrev paa hendes Sön Niels's Vegne[5]. Endnu et tredie Kloster, St. Agnetes Kloster i Roeskilde, findes at have havt Besiddelser i denne Landsby; thi 1487 d. 7 April (Sabbato palmarum) overlod dets Priorisse, Söster Kirstine Jensdatter, alt dets Gods i WDHLÆRE og Sundbylille til Hr. Johan Oxe i Tordzö, hans Husfrue, Fru Ingerd Billesdatter, og et af deres Börn, paa deres Livstid[6].

---

[1]) Trykt i Ryges P. Oxes Levnet S. 11–12 efter Cod. Esrom. fol. 116–17. — [2]) Brevet findes i Cod. Esrom. fol. 117 og betragtes nok rigtigst som en Stadfæstelse paa Birgitte Bondesdatters Sjælegave; thi 1497 eiede Esrom Kloster, ifölge dets Jordebog, kun een Gaard i Utlære, og dens Kornlandgilde beløb sig ikke til mere end ovenfor er anfört. — [3]) Om ham see ovenfor S. 339. — [4]) Cod. Esrom. fol. 117–18. — [5]) Cod. Esrom. fol. 118–19; jfr. Pontoppidan, Annall. II. 689. Ved dette Brev skjenkede hun desuden Esrom Kloster en Gaard i Öurop i Wennehöwess Herred i Skaane. — [6]) Den Arna-Magn. Diplomsaml. Fasc. 6. Nr. 23.

Navnet Utlerthæ — hvis ældre Form dog uden Tvivl har været Utlethræ d. e. det *ydre*, nærmere ved Kysten liggende *Leire*, — er aabenbar tillagt denne Landsby for at forebygge dens Forvexling med en anden, ikke meget langt fra, men höiere oppe i Landet liggende By af Navnet Lerthæ eller Lethre (Leire). At det ikke er med Hensyn paa det berömte Leire ved Roeskilde at vor Landsby har faaet sit Navn, er ogsaa klart, da der i en ringe Frastand fra dette gamle Kongesæde, og i samme Sogn som det, fandtes en nu forsvunden Landsby af det Navn Wdhlerdhe[1] eller Ydlædhre[2] d. e. *Udleire.* Der maa altsaa fordum have ligget et andet *Leire* (Lerthæ, Lethræ) i samme Egn som vort Udleire, og höiere oppe i Landet end dette, altsaa i en Retning omtrent fra NO. til SO. for det. Her findes nuomstunder ingen By eller Gaard af dette Navn; men en Sö i det nærliggende Vexö Sogn, der nu kaldes *Löye-Sö*[3], bærer muligen Navn efter det nu forsvundne Leire[4], som i saa Fald maa antages at have ligget ved denne Sö.

---

[1]) Ny Danske Mag. VI. 278. Anm. 5. — [2]) Dipl. 1464 i den Arna-Magn. Diplomsaml. Fasc. 41. Nr. 3. — [3]) Overgangen fra Lethresö, Ledresö, til Leiresö, Leiersö, Leiessö, Leiesö, er fuldkommen regelmæssig, og Fordreielsen af Leiesö til Löiesö er ogsaa let forklarlig. [4]) At dette Leire er det samme som den befæstede By, hvilken Erkebiskop Eskil ifölge Saxo havde anlagt „*in solido Letricæ paludis*" og som Kong Valdemar I. siden beleirede og ved List fik til at overgive sig (Saxo ed. Müller. p. 770-72), og som den *urbs Latrensis*, hvori samme Konge holdt Buris, og endelig som den *urbs Laterensis*, hvori han satte Magnus og Carl i Fængsel (Saxo, p. 808. 920. 930), kan neppe være tvivlsomt. Derimod vilde det være for dristigt at antage den ovennævnte Löyesö for Saxos *Letrica palus*, med mindre man ved nærmere Undersögelse skulde finde, at hiin Sö i ældre Tider har baaret Navn af Ledresö eller ogsaa at der ved den fandtes Spor af en forsvunden By eller Borg. Af Saxos Fortælling p. 770-72 synes man imidlertid at

Udlelre bestaaer nu af 8 Gaarde, af hvilke de 4, som ligge i selve Byen, hedde *Karmsteen, Veisteen, Græstedgaard* og *Toftegaard;* de andre 4 derimod, som ere udflyttede, kaldes *Örnebjerg, Svanholm, Söholm* og *Gjellersteen.*

De overblevne Oldtidsmindesmærker paa Udleire Mark ere fölgende: 1. *Langedysse,* nordligst i Marken, er 131 Skridt lang indenfor Kredsstenene, hvis Antal er betydeligt (omtrent 65). Selve Dyssens Forhöining er 90 Skridt lang i Retning fra SV. til NO. Tvende store Stene findes midt paa Dyssen i nogen Afstand fra hinanden. 2. *Harpagershöi,* ikke langt Sönden for foregaaende, har et stort steensat Gravkammer eller en saakaldet Jettestue, ved hvis Aabning i Efteraaret 1835 Jordloddens Eier, Gaardmand Bent Pedersen i Udleire, oven i nogle Urner fandt adskillige Oldsager af Bronce, der af ham ere indleverede til Museet (s. Nord. Tidsskr. for Oldk. III. 306—7). Selve Jettestuen er indvendig $9\frac{1}{2}$ Alen lang, 4 Al. bred i Midten og den nordlige Ende, men kun $3\frac{1}{4}$ Alen bred i den sydlige Ende; dens Höide er 3 Alen i den nordlige Ende; Höiden af dens sydlige Deel kan ikke angives för denne bliver ryddet ligesom hiin. Gangen er $5\frac{1}{4}$ Alen lang, $1\frac{3}{4}$ Alen höi og 1 Alen bred. Lidt sydöstligere ligger 3. en *Dysse* uden Navn, som har 30 Kredsstene og 2 Gravmonumenter, af hvilke det sydlige er aldeles uforstyrret. Östlig for denne er 4. *Örnebjerg,* som nu er beplantet med Træer. 5. *Tjörnehöi,* S. t. V. for foregaaende; i denne ere tvende Urner og nogle Oldsager af Flint, blandt hvilke et dengang endnu ubekjendt Redskab, fundne for omtrent 4 Aar siden af ovennævnte Gaardmand Bent Pedersen og af ham indsendte til Museet (N. T. f. O. III. 306). 6. *Sandhöi,*

kunne uddrage den Slutning, at den af Eskil anlagte By har ligget i den nordöstlige Deel af Sjelland og ikke just mange Mile borte fra Esrom Kloster.

ligger SV. for Tjörnehöi. Længere mod Östen ere 7. *Hængehöi* og *Hængehöisdaater*[1]; i denne sidste, der kun er en Knold, have de Militære i Krigens Tid gravet, dog uden at finde noget. Den skal efter Nogles Sigende indeholde 2, efter andre 7 „Kongelösen". Endnu noget östligere ligger 8. *Tofthöi.* 9. *Kjærsagerdysserne*, Ö. for Udleire, ligge tæt ved Siden af hinanden og ere uforstyrrede; den enes Dæksteen hviler paa 3, den anden paa 5 Grundstene. Noget NV. for disse ligger *Karmsteen*, en stor Steen („Grönsteen"), med en Kant over Jorden. 10. *To Dysser* uden Navn, S. for Udleire, ligge tæt ved Siden af hinanden ligesom de to foregaaende. Den nordöstlige har 5 Grundstene under Dækstenen, som er nedgleden; den sydvestlige har nu kun 4, men synes at have havt 5 Grundstene, og den ligger indenfor 16 Kredsstene. 11. *Langedysse*, omtrent 1400 Alen V. for de foregaaende, er tildeels forstyrret. Der fortælles, at man her for omtrent 30 Aar siden skal have fundet nogle flade Stene med Indskrifter paa, men som bleve ödelagte. Nordlig for denne, i en Afstand af næsten 1000 Alen, ligger 12. *Blodhöi*, der, skjöndt den paa Grund af Navnet maa antages at have været et Offersted (jfr. N. T. f. O., I. 180), dog ligesom 13. *Edderhöi* hörer til de mindre anseelige Höie i denne Egn; tæt Ö. for den sidste ligger *Edderhöisdysse.* 14. *Kirkegaarden*, der af nogle kaldes *Holmgangen*, strax V. for Edderhöi, er en oval Kreds af 36 store Stene. 15. *Möllehöi*, lige i Skjellet mellem Ölstykke og Snodstrup Sogne samt mellem Udleire og Rör-

[1]) Dette Navn (Daater d. e. Datter) er uden Tvivl tillagt den, fordi den kun er liden imod den Höi, hvorved den ligger. Saaledes kaldes flere smaa Holme eller Öer, der ligge nær ved större, de sidstes *Kalve*, f. Ex. Fænö Kalv. Ja, man finder endogsaa, at den i et Brev med et Postscriptum indlagte Seddel er bleven kaldet „Kalven i Brevet".

beks Marker, indeholder et udmærket stort, under Navn af *Udleire Jettestue* bekjendt Steengravkammer, som er beskrevet i Maanedsskriftet Samleren, Aarg. 1797, 2 Bd. S. 431—33 (af F. Stub[1]) og i Molbechs Ungdomsvandringer S. 376—82. Selve Gravkammeret, der af Figur er aflangrundt, har, i Fölge Pastor Möhls Beretning, en Længde af 11 Alen, en Höide af 3 Al. 3 Tommer og en Brede af $4\frac{1}{2}$ Alen i Midten, og $3\frac{1}{2}$ Alen i begge dets Ender mod N. og S. Gangen til Gravkammeret er $7\frac{1}{4}$ Alen lang, $1\frac{1}{4}$ Alen bred og $2\frac{1}{4}$ Alen höi inde ved Gravkammeret, men kun $1\frac{3}{4}$ Alen ude ved Indgangen. Man har desværre ingen ganske paalidelig Underretning om, hvad Jettestuen indeholdt. Stub beretter i Samleren, at en Dreng fortalte ham, at man der havde fundet 8 Liig (Skeletter), samt at der blev ham selv foreviist nogle Stykker af en Leerurne, hvorved der endnu klæbede nogen Aske, samt „et kort afbrækket Stykke forsmulret Egetræ, hvis Tykkelse lader formode, at, ifald det har været af en Liigkiste, maa det have været af et heelt udhulet Træ". Om de Oldsager, som her fandtes, siger Stub: „De ellers i Höien" (Gravkammeret?) „fundne og af Bonden, paa hvis Lod den er, foreviste Oldsager ere 3 Kiler, skarpe, tyndagtige og brede til den ene Ende, og til den anden Ende tykke, smalere og stumpe, alle af Flintestene, dén ene af den ægte sorte Flint, hvilken er ligesom sleben og poleret til den skarpe Ende; de andre to ere af den graa Flint.

[1]) Dennes Beretning om en Indskrift med latinske Bogstaver (HAHT), som skulde findes paa en af Gravkammerets Loftstene, og en Figur, som han formodede at være en „Rune-Hieroglyf" og som skulde findes paa en anden Steen i Loftet, er allerede af Molbech (a. St. S. 381) erklæret for latterlig og usandfærdig. Pastor Möhl har heller ikke — skjöndt han meget nöie eftersaae Stenene saavel i Gravkammeret som i Gangen ved en meget stærk Belysning — kunnet finde allermindste Spor af nogen Indskrift.

Neppe ere de 1 Qvarteer lange. Videre vises der 7, uden Tvivl Offerknive(?); den störste og længste kan være 1½ Qvarteer, 3 mindre paa et godt Qvarteer og 3 kortere, alle af sort og hvidgraa Flint, net gjorte og af en fiin Klang, hele, uden Skafter." I en Beretning, som Biskop Münter under 20 Juni 1810 har indgivet til den antiquariske Commission, hedder det derimod, at „man fandt to smaa Urner med Aske og et sönderbrudt *Kobbersværd*." Af Antiqvariske Annaler (II. 384) sees, at Pastor Feld i Ölstykke i Aaret 1819 til Museet for nord. Oldsager har skjenket „en Steenmeisel af Flint med huulslebén Eg, funden i Steenstuen i (ved) Udleire". Strax V. for Mölle-höi, skal der efter Sigende have været et mindre Gravkammmer [1], hvis Stene paa selve Stedet ere benyttede til Hegn.

Af de gamle Agerskifter paa Udleire Mark kunne fölgende mærkes: *Ole Bakkes Steen, Ingebrænte, Rykkebekkene, Tjörnager, Harpeager, Gavlene* og *Traneholm* paa Örnebjergs (Bent Pedersens Gaards) Lod; *Karmsteen, Mage, Askerögl, Dalsland, Bavneager* og *Hestesteen* paa Karmsteens (Jens Pedersens Gaards) Lod; *Kildeland, Snogerögl, Mangelsti, Kirkesti* og *Kjærsager* paa Toftegaardens Lod, *Paradiis, Örlændene, Bultersteen, Brunebjerg-, Kantes-, Espen-* og *Græse-Agrene* paa Græstedgaardens Lod; *Holmager, Erteland, Bekkene, Huulsteen* og *Duerögl* paa Svanholms Lod; *Korsager, Ertepol, Skræppekrog, Krandsmadserne, Saltebjerg, Kyllingen,* og *Sultenkunderne* paa Veisteens (Lars Jörgensens Gaards) Lod; *Buskerögl* og *Flinteland* paa Söholms Lod; samt endelig *Möllehöisagre, Skovgræs, Feilckilde, Gjellersteen, Tjörnager* og *Edderhöis-Ager* paa Gjellersteens Lod.

---

[1]) I Biskop Münters ovenanförte Beretning hedder det ogsaa: „Omtrent 100 eller 150 Skridt fra Höien (Möllehöi) fandtes en anden med et lignende Gravkammer, som blev demoleret."

Til Udleire Mark grændser den sydlige Ende af *Skjenkelse Sö*, som her ogsaa har Navn af Udleire Sö, ligesom den ved Snodstrup kaldes Snodstrup Sö. Paa dens Bredder ere adskillige Steenoldsager fundne, af hvilke flere i Vinteren 1838—39 ere blevne indsendte til Museet. Ved Hagerup Sö, der rimeligviis i Oldtiden har været forenet med Skjenkelse Sö og tilligemed denne benævnet Scenkilsiö, skal man i Sommeren 1837 have fundet en Baad af en udhulet Træstamme. Forresten vil Skjenkelse Sö snart blive forvandlet til Eng og Mose, da dens Vand ved Kanaler bliver afledet til Hagerup Sö, der har sit Udlöb i Roeskilde-Fjorden ved Frederikssund.

Swersthorp, d. e. Sverres Thorp, nu kaldet Svedstrup. Denne Landsby findes förste Gang omtalt i et Brev af Aar 1356, hvorved Henrik Ysulfsen tilstaaer at have afhændet en Gaard i Swersthorp og mere Gods til Kong Valdemar [1]. 1370 eiede Roeskilde Stift her et halvt Bol Jord, formodentlig en Gaards Tilliggende, som hörte under Farum Leen (exactio) [2]. Ebbelholt Kloster har ogsaa eiet et halvt Bol Jord her (i Swestorpp), hvoraf Landgilden udgjorde 2 Pund Korn, Halvdelen Rug og Halvdelen Byg, uden at man veed, naar Klosteret er kommet i Besiddelse deraf. Saameget er imidlertid vist, at dette er skeet inden 1520 (eller maaskee noget för), til hvilken Tid omtrent den saakaldte Ebbelholtske Codex, eller det Pergamentshaandskrift, der indeholder Afskrifter af Ebbelholt Klosters Privilegier og Adkomstbreve, maa antages at være skreven [3]. I Begyndelsen af det 16de

---

[1]) See ovenfor S. 359. — [2]) S. R. D. VII. 62. — [3]) Denne Codex, som findes paa Universitetsbibliotheket, er iövrigt udgiven i S. R. D. VI. 132 ff., hvor dog det Sted i det orig. Haandskrift, hvortil her sigtes, ved en Forseelse er bleven udeladt. Det findes der Fol. 27 b og meddeles her som et lidet, dog ikke uvigtigt, Supplement til S. R. D. tom. VI.

Aarhundrede findes Byens Navn ogsaa at være skrevet SWERDSTORP [1].

Til Svedstrup hörer nu 7 Gaarde, af hvilke 5 ligge i selve Byen og hedde *Spolbjerg*, *Bekholm*, *Skatskjær*, *Svalhöi* og *Varmedal*, og 2 ere udflyttede paa deres Lodder og kaldes *Stagsager* og *Frodebjerg*.

Paa Byens Mark findes fölgende Oldtidsmindesmærker: 1. *Fiskekjærsdyssen*, ligger i den nordligste Deel af Marken, med Dæksteen paa 3 Grundstene, „i Stilling som en Rokkedysse", men dog urokkelig paa de 2 Grundstene. 2. *Trælhöi*, NV. for foregaaende, er kuns en ubetydelig Höi, hvori maaskee en Træl er begravet. SO. for denne ligger 3. *Brödhöi*, som ogsaa er en uanseelig Höi. Syd for denne og strax N. for Svedstrup ligge 4. de nu saakaldte *Svedstrup-Dysser*, af hvilke den ene, der ligger V. for Veien til Frederikssund, er uforstyrret; dens Dæksteen hviler paa Grundstenene og den er omgivet af omtrent 24 Kredsstene. 5. *Dragebjerg*, Ö. for Svedstrup, med et Gravsted, hvis Dæksteen er borttagen, hvorimod Grundstenene og 8 Kredsstene endnu ere tilstede. 6. *Veirehöi*; Ö. t. S. for foregaaende. I den fandtes omtrent 1830 en Been-

---

KIRKÆTORP. Langillæ XII pund annonæ, VI pund ordei, VI pund siliginis. — JWLIGHE. Sigherus contulit tres octauas, Trugillus hic contulit dimidium bool terræ, Asmundus Torstani unum bool terræ, Tosthæ unum bool terræ, Tordh dedit quatuor octonarios terræ, Thuræ dedit quartam partem (en Fjerding) terræ, Eskillus dedit quartam partem terræ. Langillæ de Julighe annuatim XII pund annonæ, VI pund ordei et VI pund siliginis. Ecclesia de Julighe, cum decimis et oblationibus. Decimæ Episcopales ex parte ejusdem Ecclesiæ. — ESKILSÖ. In absentia hujus habemus annuatim duas lagenas butiri cum II mark argenti. MOLENDINUM situm juxta WÆRÆBRO XV pund meel, I pund annonæ. — SWESTORPP. Dimidium bool. Langillæ hujus II pund, I pund ordei, I pund Siliginis.

[1]) N. D. Magaz. VI. 231.

rad i en Steensætning, samt en Steenkniv og nogle Urner med brændte Been, som daværende Capellan Rasmussen fik af Finderen. 7. *Maglehöi*, SV. for foregaaende, er nu behandlet med det omliggende Plöieland. 8. *Svalhöi*, S. t. V. for Svedstrup, er nu beplantet med Træer og omgravet med Gange. 9. *Thinghöi*, östlig for Svalhöi; dens Navn angiver dens Bestemmelse, hvis det virkelig er Höiens oprindelige Navn, som ikke er usandsynligt. 10. *Svumpedysse*, SO. for Thinghöi og strax Ö. for den ny Landevei, er af Nogle anseet for at være Kong Frodes Begravelsessted. Den er tildeels forstyrret. Dens Dæksteen er for længe siden borttaget og man har gravet endeel paa den nordlige Side af Underliggerne. 11. FRODEBJERG eller *Frodehöi*, nær ved Værebro-Aa og Övre-Værebro Mölle, er, formedelst de Minder som dertil ere knyttede, ustridig mærkeligere end hvilketsomhelst af alle de övrige Oldtidsmindesmærker i Egnen. Thi her er det, ifölge det gamle af Saxo optegnede[1] og tildeels endnu ved mundtlig Tradition i Omegnen bevarede Sagn, der bestyrkes af Höiens Navn, at Kong Frode den Fredegode skal være begravet. Ole Worm, som for omtrent 200 Aar siden besögte dette Sted, ventede her at finde en Steen med Indskrift, eller rettere sagt, han haabede at finde intet mindre end det af Poeten Hjarne forfattede Mindeqvad over Kong Frode indhugget paa en af de ved Graven værende Stene[2]; og det kan

---

[1]) Saxo, ed. Müll. p. 257–58. Her hedder det udtrykkelig (p. 257): secus Weram, Sialandiæ pontem, regio funere tumulavere corpus (Frothonis), affirmantes, Frothonem eo loci mortis ac busti copiam exoptasse, ubi regni ejus præstantissima haberetur provincia. Man kan derfor ikke med Bexell (Beskr. over Halland III. 270 jfr. 207 ff.) söge Frodes Grav ved Väröbro i Halland. — [2]) Wormii monum. Dan. lib. II. p. 103: „Non equidem diffiteor ex iis *monumentis literatis*, de quibus vel fando aliquid accepimus, vel literis consignatum quid hausimus, primatum in

ikke nægtes, at Saxo udtrykker sig saaledes, som om han selv har tænkt sig, at Hjarnes af ham i Oversættelse meddeelte Vers virkelig have været indhuggede paa Frodes Gravsteen[1]. Worm fandt imidlertid ingen saadan Steen; men af gamle Folk fik han den Underretning, at den var bleven klövet af Steenhuggere og brugt til Broens (den gamle Værebroes) Istandsættelse[2]. Iövrigt bemærker Worm, at Frodebjerg, som han kalder Frodehöi, paa et Sted var sunket sammen[3]; men han giver os ellers ingen Be-

---

Sielandia obtinuisse illud, quod ad Werum pontem Regum ditissimo Frothoni positum refert Saxo" . . . cfr. p. 105: „Senes de hoc negotio interrogati, referunt *lapidem cui Epitaphium insculptum erat*, a cæmentariis fractum et ad pontis reparationem una cum aliis nonnullis translatum. Dolendum profecto *rem tam care emptam tantoque æstimatam Regno tam misere periisse*" . . . (Her sigter Worm naturligviis til Fortællingen om, at Hjarne, til Belönning for sit Mindevers over Kong Frode, blev dennes Efterfölger i Regjeringen. Saxo p. 258).

[1]) Saxo p. 258: Defuncto Frothone, Dani . . . quum jam regnum hæredis inopia claudicare nec in regia gente continuari posse videretur, hunc sceptro dignissimum arbitrati sunt, qui illustrandi Frothonis gratia *recenti ejus tumulo plenum laudis carmen affigeret*, famamque extincti regis specioso posteris titulo commendaret. Tunc quidam Hjarnus, Danicæ admodum poesis peritus, ut claritatem viri insigni dictorum monumento prosequeretur, præmii magnitudine concitatus, more suo barbarum condidit metrum. Cujus intellectum quatuor versiculis editum in hæc verba transscripsi:

Frothonem Dani, quem longum vivere vellent,
Per sua defunctum rura tulere diu.
Principis hoc summi tumulatum cespite corpus
Æthere sub liquido nuda recondit humus.

Quo carmine edito, auctorem Dani diademate munerati sunt. Ita ab eis *epitaphium* regno repensum imperiique pondus paucarum literarum contextui donatum est. — [2]) Monum. p. 105 (see ovenfor S. 370 Anm. 2). — [3]) Monum. p. 105: prope (Værebro) collis ostenditur ab accolis, quadam sui parte quasi collapsus, ubi tumu-

skrivelse over dets Udseende. En saadan giver derimod Molbech, der i Aaret 1810 var her paa Stedet. „Det er" — siger han [1] — „ingen af de sædvanlige Gravhöie, vi her see for os; men en ualmindelig lang Banke af regelmæssig Dannelse, höiest i den östlige Ende, hvor det egentlige Gravsted er, og hvorfra Höiden aftager, indtil Banken, der dog bestandigen beholder sin regelmæssige Form, taber sig umærkeligen i den slette Mark. Fra det Punkt i den vestlige Ende, hvor man omtrent kan antage at Banken ophörer, og hvor man finder en enkelt Steen liggende, indtil den modsatte Ende, er Banken i lige Linie omtrent 320 Skridt lang. Breden er omtrent eens, imellem tyve og tredive Skridt. Henimod Midten af Banken finder man endnu, saavel paa Skraaningen til begge Sider, som paa Rygningen, enkelte af de Stene, hvormed den formodentlig i sin Tid har været heel omsat. Desuden ere endnu omtrent en Snees mægtig store Stene tilbage af dem, som i den östlige Ende have dannet det egentlige eller inderste Gravhegn, deels opreiste i Jorden, deels omvæltede; nogle faa saadanne Stene ligge ogsaa ved Foden af Höien i den östlige Ende. Yderst i denne Ende af Banken, hvor den er höiest, finder man en regelmæssig rundagtig Fordybning med en skraa Indgang fra Nordsiden, nogle og tyve Skridt i Længden; denne Indgang begynder ikke ved Bankens Fod, men först i en Höide af en halv Snees Alen. Udhuulningen kan i lodret Linie være 8—10 Alen dyb, og hvor den er dybest, ligger en

---

latum referunt Frothonem, Frodehöi dictus, de quo mira ac varia vulgo fabulabantur. Den Fordybning, som Worm fandt i Höien, hidrörte dog maaskee ikke fra en Sammensynkning af Höien, men fra den Gravning, som Biskop Rönnov af Roeskilde her skal have ladet foretage (Meursii hist. Dan., ed. Florent. 1746. col. 50. Suhms Danm. Hist. I. 177).

[1]) Molbechs Ungdomsvandringer, S. 385 ff.

enkelt, temmelig stor Steen. At den er skeet ved Menneskehaand, synes tydeligt, især naar man overseer den fra en af Pynterne; man seer da, at saavel den runde Fordybning, som Gangen, der leder ind til denne, har en saa afmaalt Regelmæssighed, at man i den ikke kjender Naturens Værk. Desuden er den Deel af Banken, der nærmest omgiver Fordybningen, ujævn og bestaaer af mindre Forhöininger, hvoraf man ei finder Spor paa hele den övrige Banke, der har en regelmæssig aflang Skikkelse, med en jævn Skraaning til begge Sider. Formodentlig er denne Fordybning bleven til, da den Roeskildske Biskop Rönnov i Christian III. förste Regjeringsaar lod Höien udgrave, uden at finde andet end nogle Been [1]. Hele Höien troer jeg, man maa antage for en naturlig Banke, som ved Menneskehænder er udjævnet. Saadan som den er, have vi Grund til at ansee den for et af de i historisk Henseende ærværdigste Mindesmærker fra den dybeste Oldtid, som vi eie." Saavidt Molbech. Om den af ham beskrevne Fordybning maa her bemærkes, at den ikke er omtalt af Worm og följgelig ikke kan antages at have været til, da han i förste Halvdeel af det 17de Aarhundrede var her paa Stedet [2]; den kan altsaa umulig hidröre fra Biskop Rönnovs Gravning i Höien, men maa have en senere Oprindelse. I Egnen gaaer ogsaa det Sagn, at Fordybningen er fremkommen ved en natlig Gravning, som tvende Mænd, Peder Smed af Udleire og Halvor fra Rörbek, for 80—90 Aar siden skulle have foretaget sig her, i Haab om at finde Kong Frodes Skatte [3]. Iövrigt har

[1]) See ovenfor S. 371 Anm. 3. — [2]) Worm taler vel om, at Höien var sunken sammen (s. ovenf. S. 371 Anm. 3); men han kan dog umulig have antaget en saadan Fordybning, som den af Molbech beskrevne, for frembragt ved Höiens Sammensynkning. — [3]) Disse Mænd naaede ifölge Sagnet saa vidt, at de fandt Kong Frodes Sværd; men just som de vare i Færd med at drage det

Frodebjerg nu tabt sin regelmæssige Skikkelse; thi i dets sydlige Side findes nu en Gruusgrav, der allerede gaaer saa langt ind i Bakken, at den Steen, der laae nederst i Fordybningen, er undergravet [1]. Om en föie Tid vil ogsaa hele Fordybningen være forsvunden tilligemed den Deel af Bakken, hvorpaa den findes; og saaledes iler nu ogsaa dette ærværdige Oldtidsmindesmærke sin Undergang imöde. 12. Nordlig for Frodebjerg, i Nærheden af den gamle Vei til Værebro, findes *en navnlös Dysse*, hvis Kredsstene danne en Rectangel, i hvis Midte der findes en stor Steen, omtrent saaledes:

O o O o O
o   o
O   **O**   O
o   o
O o O o O

Den store Steen i Midten staaer ligesom paa Kant; men ved nöiere Eftersyn lader det dog ikke til, at den er nedvæltet fra Underliggerne; den synes heller ikke at være nogen af disse, og Dæksteen kan den heller ikke kaldes. Denne Dysses usædvanlige Dannelse fortjener saaledes Opmærksomhed.

Af de gamle Agerskifter paa Svedstrup Mark kunne fölgende mærkes: *Feilekilde*, *Hyldetorn-*, *Stags-*, *Trælhöis-*, *Muursteens-*, *Hyrebös-* og *Krog-Agrene* paa Stagsagers Lod; *Rævgrav-*, *Tung-* og *Huul-Agrene* paa Spolbjergs Lod, *Gravager*, *Bækkene* og *Rævgravsholm* paa Bekholms Lod; *Skatskjær*, *Veire-Ager* (ved Veirehöi), *Dragebjerg*, *Kirke-*, *Grimmesmose-* og *Bavneknös-Agrene* paa Skatskjærs Lod, *Leerbeksholm* paa Frodebjergs Lod;

---

ud af Jorden, blev den ene af dem forskrækket over at see En komme bagvendt ridende paa en stumphalet Hest og fortalte sin Staldbroder hvad han saae. At Sværdet, da Tausheden saaledes var brudt, igjen sank i Jorden, behöver neppe at tilföies; den kyndige Læser veed jo, at dette nödvendig maatte skee.

[1]) Der siges, at man under Stenen skal have fundet nogle store Tænder.

Tordenstykkerne, *Lillejung* (d. e. Lille-Lyng), *Svalhöis-* og *Bro-Agrene* paa Svalhöis Lod; samt *Spolbjerg-*, *Varmedals-*, *Tidebros-* og *Tungbjergs-Agrene* paa Varmedals Lod.

Paa Svedstrup Mark fandtes endnu for 35 Aar siden et Huus, kaldet *Cornethuset*, hvis Besiddere stedse fik Tilnavnet Cornet (udtalt Kaneet). Det laae N. for den gamle Værebro og V. for, men tæt ved Veien til Broen. Det er nu ikke mere til, men om en af dets ældre Besiddere, Lars Cornet, höres endnu adskillige eventyrlige Fortællinger blandt Omegnens Beboere.

Övre-Værebro Mölle, der ligger tæt ved Værebro Aa, hvor Roeskildeveien gaaer over denne, bestaaer nu af en hollandsk Veirmölle, en Stubmölle og en Hestemölle samt et Vaaningshuus; men fra de ældre Tider af og maaskee lige til Aar 1740 [1] var her en Vandmölle, der fordum kaldtes slethen Værebro Mölle. Skjöndt den nu i umindelig Tid har hört til Ölstykke Sogn i Frederiksborg Amt, maa dog dens Beliggenhed paa den sydlige Side af Værebro Aa lede os paa den Formodning, at den har i ældre Tider hört til Jyllinge eller Gundsemagle Sogn i Sömme Herred (i det gamle Roeskilde Amt); og denne Formodning forvandles næsten til Vished, naar man bemærker, at den virkelig i Roeskilde Bispers Jordebog findes anfört under Gundesiö maklæ Sogn i Sæmehæreth[2]. Formodentlig er den ved det geistlige Godses Secularisa-

---

[1]) Man fortæller nemlig, at Bönderne i dette Aar egenmægtigen have nedrevet Vandmöllen af Forbittrelse over, at Vandet oversvömmede deres Enge; for hvilken Voldsgjerning de skulle være blevne dömte til at opföre en ny Veirmölle og betale Mölleskylden for Eftertiden. Af Sterms Beskrivelse over Frederiksborg Amt S. 201 sees, at denne Mölle ikke er ansat for Mölleskyld —

[2]) S. R. D. VII. 61. cfr. p. 63, hvoraf man seer, at den hörte til „bona cellerariæ Roskildensis".

tion 1536 bleven Kronens Eiendom. For Tiden er den i privat Eie og har været det saalænge Eieren kan mindes.

Et kort Stykke vestlig for denne Mölle gik fordum Veien mellem Roeskilde og Slangerup over Værebro Aa. Paa dette Sted [1] var der en af hugne Stene bygget Buebro[2], der var vidt bekjendt[3] under Navnet VÆREBRO. At her tidlig har været en Bro, er utvivlsomt; men fordi Saxo beretter, at Kong Frode den Fredegode blev begravet ved Værebro (secus Weram, Sialandiæ pontem) [4], er man dog neppe beföiet til at antage, at den har været til i Kong Frodes Tid. Derimod har den vistnok existeret i Aaret 1133, da Erik Emund her [5] blev overvunden af Kong Niels i et blodigt Slag; thi den nævnes alt i Diplomer af Aarene 1175(?), 1178(?), 1178, omtrent 1193, 1218 og 1241 [6]. Naar Værebro er opfört, maa lades uafgjort; men dersom den oprindelig har været opfört af hugne Stene og bestaaet af een eller flere Buer, der til-

---

[1]) Af Broen sees endnu Rudera og man kan ligeledes endnu tydelig see, hvor Veien har gaaet over Engen. — [2]) I Danske-Atlas (II. 318) siges, at Værebro „fordum var kostbar bygt af hugne Stene". Den var altsaa 1761 (da Danske Atlas Tom. 2 udkom) falden sammen; da Worm i förste Halvdeel af 17de Aarhundrede besögte denne Egn, var den uden Tvivl endnu i brugbar Stand (Monum. p. 105). — [3]) Om det har været dens kunstige Bygningsmaade eller det ved den forefaldne Slag (see nedenfor), der har gjort den saa bekjendt, er ikke let at afgjöre. Begge Dele kunne maaskee have bidraget dertil. I en Mængde Diplomer finder man, at Byers og Gaardes Beliggenhed er tilkjendegivet ved den Bemærkning, at de laae *ved, i Nærheden af* eller *Norden Værebro*. Dennes Beliggenhed maa altsaa antages at have været almindelig bekjendt. — [4]) Saxo, p. 257. — [5]) „apud Weram pontem"; Saxo p. 651. — [6]) Disse Diplomer ere pavelige, erkebiskoppelige og biskoppelige Stadfæstelsesbreve paa Ebbelholt Klosters Privilegier og Gods, blandt hvilket anföres en *Mölle ved* VÆREBRO, d. e. den nuværende *Nedre-Værebro Mölle*. S. R. D. VI. 135. 138. 140. 143. 149. 151.

deels have været dannede af tilhugne kiledannede Stene[1] — saaledes som den maa antages at have været paa den Tid, da den faldt sammen —: da vilde det være noget voveligt at antage den for ældre end Christendommens Indförelse i Danmark.

[1]) Saadanne fra den gamle Værebro hentede Stene sees endnu i en Bröml i Gaarden Varmedal i Svedstrup.

OM ÖSTREVOLDENS RETNING OG BESKAFFENHED; VED DR. C. MANICUS I ECKERNFÖRDE.

(Nedskreven i Aaret 1836 og ledsaget af en Plan over Egnen ved Kochendorf. Tab. IV.)

Ligesom en Deel andre Nationer, have vore Forfædre sögt at forskaffe sig en konstig Forsvarslinie imod deres Fjenders pludselige og gjentagne Angreb. Det saakaldte Danevirke (Margarethenwall) og sammes Skjæbne er noksom bekjendt; kun maa det beklages, at formedelst Agriculturens Udvidning, de sidste Spor af denne mindeværdige Antiquitet om faa Aar ville være forsvundne. De Skridt, som det herværende antiquariske Selskab har gjort i den Henseende hos den Slesvig-Holsteenske Regjering i Gottorf, have ikke fört til noget Resultat.

Mindre bekjendt er den Arm af hiin Forsvarslinie, der er opfört, for at beskytte Landskabet Svansen og har faaet Navn af ÖSTREVOLD, ÖST-DANEVIRKE, OHLDEWALL og ALTEWALL. Indbyggerne her i Omegnen kjende den neppe af Navn, og allerede Dankwerth, for omtrent 200 Aar siden, siger, at den er aldeles forglemt og at man kun seer Ruiner af samme ved Schnaap og Kochendorf.

Saavel Dankwerth som Jahn i hans militairiske Beskrivelse af Unionskrigene, have paa deres Kort givet denne Vold en aldeles lige Retning, der gaaer fra Eckern-

förderfjordens söndre Side over Byen Kochendorf til Landsbyen Holm. Derefter skal den, som Dankwerth paastaaer, have været 2120 Roder eller noget over en Miil lang. At den imidlertid hverken har havt denne Udstrækning eller Retning, troer jeg, efter ofte gjentagne Undersögelser paa selve Stedet, med Sikkerhed at kunne godtgjöre i det Fölgende [1].

Der er megen Sandsynlighed for, at Östrevolden er ældre end det egentlige Danevirke, og at den er opfört af Anglerne, förend de Danske havde occuperet denne Egn. Anglerne, der efter historiske Vidnesbyrd tillige beboede Svansen, kunde her, som ogsaa Dankwerth omtaler, paa en meget let Maade isolere deres Landskab, og möde deres Fjender. Dertil kommer, at de ældste Skribenter, der berette os om Danevirkets Opförelse, udtrykkeligen nævne Slien som det Punkt, hvortil Voldens östlige Arm stöttede sig. Fremdeles taler Navnet Oldewall og den Omstændighed, at Omegnen af samme er

---

[1]) Efterat nærværende Afhandling var indsendt til Selskabet, bereiste i 1837 Capitain August Baggesen den Egn, hvor Östrevolden er beliggende. Redactionen benyttede denne Leilighed til at anmode ham om at tage i Öiesyn og meddele sine Bemærkninger om Levningerne af hiin gamle Forskandsning. Han yttrer sig derom saaledes: „Efter at være bleven bekjendt med disse den ærede Forfatters Anskuelser, bereiste jeg Egnen omkring Kochendorf i Sommeren 1837, og fandt at disse Anskuelser ingenlunde vare at ansee som nogle subjective, men som saa nöie overeensstemmende med de locale Forhold paa selve Stedet, at enhver tredie Mand, som med Interesse for og nogenlunde Kundskab til vor Nords Oldtid beskuer disse Forhold, maa komme til det samme Resultat. Jeg formaaer derfor ogsaa kun at tilföie den ærede Forfatters ligesaa interessante som sagkyndige Afhandling nogle ubetydelige Bemærkninger, som fornemmeligen hidröre fra den Omstændighed, at jeg, efterat denne Afhandling var skreven, og jeg var bleven bekjendt med den, bereiste den i samme omhandlede Egn".

ligesom oversaaet med Gravhöie, for dens höie Alder; Gravhöiene ere udentvivl for det meste meget ældre end Danevirket, og da Jordbunden omkring Östrevolden er overordentlig steril, saa kan man antage, at kun krigerske Bedrifter have kunnet henlokke Folkene i denne Lyng Egn og give Anledning til en saa enorm Masse af Gravhöie, som neppe findes i nogen anden Deel af Riget [1]. Den omtalte Egn fortjener i den Henseende Navn af en *oldnordisk Kirkegaard*, uagtet vel störste Delen af Höiene ere forsvundne under Culturens Hænder.

Efter Anglernes Udvandring til England, og da de Danske havde sat sig i Besiddelse saavel af Angeln som Svansen, vedblev Egnen omkring Eckernförde at udgjöre den sydlige Grændse og den blodige Kampplads, hvor Danske, Saxer og Vender uafladeligen strede igjennem en Række af Aarhundreder, uden at kunne vinde Territorium paa denne eller paa hiin Side af Volden. Alle Byer og Steder norden og östen for Östrevolden före endnu danske Navne, ligesom Alt hvad der ligger sönden for Eckernförder-Bugten og Volden förer nedersachsiske eller plattydske Benævnelser. Sproget i Svansen var endnu til Dankwerths Tider deels dansk, deels plattydsk, ligesom det samme er Tilfældet i vore Dage i Angeln, hvor for 50 til 60 Aar siden Gudstjenesten endnu for det meste var dansk.

Östre-Voldens Forfald synes at datere sig fra den Tid i den tidligere Middelalder, da forandrede Krigssystemer og politiske Forhold havde ladet fremstaae en Række af Borge og smaa Fæstninger langs med Sliens Bredder, saasom Borgen ved Louisenlund, Kongsborg ved

---

[1]) Med Undtagelse af Jylland, hvor man, navnligen ved Jellinge og paa flere Steder i Vendsyssel og i Thyland, endnu finder i det mindste et ligesaa stort Antal Gravhöie paa et Areal af lignende Störrelse. B.

Eschelsmark (Eskildsmark), Borgen ved Missund, Svaneborg ved Arnis, Oldenborg ved Udlöbet af Slien o. s. v.

Mine förste Undersögelser gik ud paa at opdage Spor af den Deel af Östrevolden, som efter Dankwerth skal have stöttet sig til Noret (den vestre Ende af Eckernförde-Fjorden). Disse vare imidlertid aldeles frugteslöse. Terrainet danner her næsten overalt en höi og jevn Flade, saa at Volden, hvis den havde gjennemskaaren denne, vilde have manglet den naturlige Sikkerhed, som en foran samme liggende Flod eller dyb Dal maatte afgive. En saadan naturlig Defensionslinie frembyder derimod den dybe Dal, hvori Österbekken (Osterby-au) löber, som, kommende sydfra, ved Kochendorf vender sig imod Vesten og forbi Holm flyder ud i Slien.

En stor Deel af denne Dal staaer endnu om Vinteren og i regnfulde Sommere under Vand. Der er desuden megen Sandsynlighed for, at den i Oldtiden, lige indtil Dyrvad, har udgjort *en Arm af Slien.* Dertil hentyder Navnet „Holm", hvilken Landsby i gamle Tider sandsynligviis har ligget paa en Ö i den omtalte Dal. Fremdeles de höie, steile, med Havgruus fyldte Bakker paa begge Sider af Dalen, fra Holm til Dyrvad, og endeligen den Omstændighed, at Östrevolden tydeligen sees at have stöttet sin höire Arm til hiin Dal, nogle hundrede Alen norden for Dyrvad. Ved at undersöge Omegnen af Kochendorf, traf jeg, for nogle Aar siden, i Vesten for denne By, paa venstre Side af Landeveien, paa de umiskjendeligste Spor af denne ældgamle Vold, som i en lige Linie löber langs med Veien indtil det Sted, hvor samme gaaer ned i Dalen, hvori Aaen og Dyrvad ere betegnede [1]. Paa dette Sted gjennembrydes Volden af en Huulvei, som tydeligen sees at være frembragt ved Gjennemgravning. Paa den anden

---

[1]) See det vedföiede Kort over Egnen ved Kochendorf.

Side af Huulveien begynder Volden igjen langs med den ophöiede Jordryg, der her begrændser Dalen og löber i samme vestlige Retning norden for Dyrvad, indtil den under en næsten ret Vinkel stöder til den mod Norden flydende Aa. Den övrige Part af Dalen nedad imod Holm og Louisenlunderbugten har man uden Tvivl anseet tilstrækkeligen befæstet af Naturen, da Bredderne ere höie og steile, Aaen temmelig bred og dyb, og da Slien, som med höie Vande endnu undertiden trænger herind, i gamle Dage sikkert har udfyldt hele Dalen. Den samme Position vilde endnu let kunne forsvares, da man ved at dæmme for Mölledammen ved Holm, til enhver Tid kan sætte hele Dalen indtil Kochendorf under Vand. Saa meget er imidlertid vist, at man fra det betegnede Punkt norden for Dyrvad indtil Holm ikke træffer mindste Spor af Volde eller lignende Forsvarsmidler.

Hvad der især har bidraget til at vedligeholde Volden i den Tilstand, hvori den endnu findes, er deels Egnens naturlige Ufrugtbarhed, deels den Omstændighed, at man har benyttet Levningerne af samme til Hegn, og opfört en nyere Vold paa dens höieste Kam. Derved er den gamle Vold vel bleven temmelig ukjendelig, især fra Nordsiden, men tillige beskyttet for videre Ödelæggelse. Fra Kochendorf indtil Huulveien, en Strækning af 700 Skridt eller Alen, begrændses Landeveien for största Delen af den ældre og ny Vold. Denne sidste sees fra Veien kun at staae paa en jevn og i lige Retning löbende Forhöining. Paa den söndre Side sees det derimod ret tydeligt, at den ny Jordvold er sat ovenpaa en ældre og meget bredere. Her har man ikke kunnet bortskaffe Jorden, saa at Volden paa mange Steder endnu er 16 til 22 Fod bred og med flere Terrasser synker ned til det under Plougen bragte Land. Höiden fra dette til Spidsen af den nyere Vold er hist og her endnu 12 til 15 Fod.

Den övrige Stre͏̈kning fra Huulveien indtil det Sted, hvor Volden ophörer, udgjör 864 Skridt. Her er den gamle Vold mere demoleret og bragt under Plougen, dog saaledes at man paa begge Sider af den ny, meget brede og höie Vold, der udgjör Grændsen imellem tvende Marker, seer en konstig, jevnt tillöbende Forhöining; og at der har været Overflödighed af Jord, sees deraf, at den omtalte höie Jordvold er opfört uden mindste Grövt paa nogen af Siderne. 128 Skridt fra Dalen ophörer saavel den gamle som den ny Vold pludseligen, saa at begge Marker her stöde sammen. Hvad her i gamle Tider har været, er nu ikke mere let at bestemme. Dankwerth siger: „der Osterwall ist an jedweder Seiten mit einer Festung verwahret gewesen; von allem dem ist nur etwas übrig bey Schnaapmöhl und Kochendörp". Men hverken ved Schnaaper-Mölle eller her ved Voldens vestre Ende findes nu Spor til Fæstningsværker. Dog er den steile Bakke, der begrændser Dalen ligefor Voldens Ende, udgravet, saa at Dalen danner en, omtrent 20 Skridt bred Bugt indad imod Landet. Dersom Dalen, som jeg formoder, i de Dage da Östrevolden blev bygget, har været en Arm af Slien, saa er den omtalte udgravede Bugt udentvivl anlagt for at kunne komme med Baadene lige op til Fæstningen. Ved Östrevolden, ligesom ved det övrige Danevirke, har man benyttet en af Naturen temmelig fast Position; thi ogsaa Danevirket fölger for det meste Löbet af Rheider-Aaen (hos Dankwerth *Olde-au* eller Möhlenbeek) med dens dybe Eng- og Mose-Grund. Om imidlertid Östrevolden ogsaa har været forsynet med en Grav, er meget tvivlsomt. Jeg har ingensteds opdaget Spor af en saadan, uagtet det vel er tænkeligt, at den er bleven opfyldt af Voldens Jordmasse. Meget sandsynligere er det, at den överste Deel af Volden i sin Tid har været forsynet med et Bolværk af Træ: en Bygningsmaade, der

i hine Dage var temmelig i Brug blandt tydske og galliske Folkeslag. At ogsaa det egentlige Danevirke har været bygget paa denne Maade, fremgaaer af Snorres Fortælling, hvorefter den, senere som Konge i Norge berömte Olaf Tryggvesön, bidrog til Danevirkets Erobring ved at lægge Ild til samme.

Angaaende Östrevoldens östlige Arm, saa har jeg ovenfor yttret Tvivl om, at den af Dankwerth angivne Retning fra Kochendorf til den sydlige eller Vindebyer-Siden af Noret er den rigtige. For nærværende Tid findes i det mindste Intet, der kunde give Anledning til at bekræfte Dankwerths Mening. Hans egne Ord: at begge Ender af Volden have været forsynede med en Fæstning, hvoraf man endnu seer Spor ved Schnaap, synes derimod at lede til den Formodning, at man har benyttet den kortere Vei fra Schnaaper-Söen og en imellem samme og Kochendorf liggende Mose, der sandsynligviis tilforn har været Sö. Veien fra Österby-Aaen til Noret er omtrent dobbelt saa lang.

Denne Formodning bekræftes ikke lidet derved, at man, som Tegningen viser, endnu træffer Stykker af en Vold, der have Directionen fra Kochendorf henimod den sydlige og nordlige Bugt af Schnaaper-Söen. Begge disse Arme (a,a) synes at have löbet sammen henad imod Mosen og saaledes at have dannet et befæstet trekantet Spatium, omtrent som det, der dannes af Danevirkets begge Arme ved Slesvig. Det söndre Brudstykke af Volden findes paa höire Side af Veien fra Schnaap til Kochendorf, saasnart man er kommen op paa Höiden. Volden er eller var her synlig i en Længde af 148 Skridt og havde en Brede af 18 Skridt. Höiden kunde omtrent være 6 til 8 Fod og begge Sider vare indfattede med store Kampestene. Een eller flere Gravhöie, der nu ere bragte under Plougen, sees at have været benyttede ved Voldens Bygning. Man

er just i dette Foraar ifærd med at sprænge Stenene og jevne Volden, saa at om föie Tid intet Spor af samme vil være at bemærke, uden maaskee en svag Jordforhöining[1].

Den nordlige eller vestlige Branche begynder ved den nordvestlige Ende af Söen fra Landeveien der förer til Holm, og har en Længde af 400 Alen og en Brede af henved 10 til 14 Alen. Höiden er meget forskjellig, eftersom den synes at löbe over og forbinde en Deel mindre Gravhöie. Den ophörer imod Sönden, hvor den dyrkede og indhegnede Mark begynder, med en stor Gravhöi. Aarsagen, hvorfor denne Jordplet endnu ligger öde og er bevoxet med Lyng og Spartium scoparium, er ikke Jordens Ufrugtbarhed, men det store Antal af smaa Gravhöie eller runde Forhöininger, der ligge tæt sammen, dog uden nogen Orden. Dette har vanskeliggjort Jordens Opdyrkning og hidtil conserveret Volden. Men om faa Aar vil ogsaa dette mærkelige Chaos af Gravhöie tilligemed Resten af Volden være forsvunden[2]; thi Senator Schmidt, der eier Jorden, har opdyrket störste Delen af Lyngmarken imellem Schnaap, Holm og Kochendorf og jevnet Gravhöiene. Endnu i dette Foraar fandt jeg flere Gravhöie, der umiddelbart grændse til Volden, jevnede. Hvor Volden ophörer imod Sönden, findes först et tidligere dyrket Stykke Land, beplantet med Grantræer, dernæst flere indhegnede Kornmarker, saa den omtalte Törvemose, fra hvis vestlige Ende i Retningen mod Kochendorf atter bemærkes en Deel endnu urörte Gravhöie, men ingen kjendelig Vold. I den umiddelbare Omegn af Kochendorf ligge henved 20, tildeels meget store Gravhöie, saaledes at 2 eller 3 stöde tæt til hinanden, men uden nogen Orden og Symme-

[1]) I Sommeren 1837 var allerede intet synligt Spor mere tilbage af Volden. B. — [2]) Denne Forudsigelse om Resultatet af Grundeierens Iver for at udjevne denne oldnordiske Kirkegaard er for Tiden gaaet næsten ganske i Opfyldelse. B.

trie med Hensyn til Retningen og Distancerne. To af de största ved Vestenden af Byen have 106 og 118 Skridt i Omkreds og ere 16 til 24 Fod höie. De fleste bære Spor af tidligere Udgravninger. Flere Gange har jeg, ved at besöge denne Terra sacra fundet, ved Foden af Höiene, nyligen udgravede Skaar af Urner, med smaa Stykker af brændte Menneskebeen og oxyderet Kobber. At man ellers har fundet noget mærkeligt, er mig ikke bekjendt; dog skal, efter Sagnet, en Bonde i Göthby ved Holm nyligen have fundet en Spiralring af Guld, til Værdi af 8 Rdl. En lignende, men mindre, Klynge af Gravhöie findes paa Veien til Österby, ikke langt fra Westerthal, og paa Veien imellem Dyrvad og Humlefeld, hvor endnu et Stykke af Lyngmarken er levnet. Paa samme Sted, nogle Hundrede Alen Vesten for Dyrvad, bemærkes ligeledes et henimod 140 Skridt langt Stykke af en Vold(b), med nogle Gravhöie. Betydningen af samme har jeg ikke kunnet udfinde, dersom man ikke ved en Green af Volden har sögt at forbinde Flekeby-Aaen og Österby-Aaen, hvorpaa Dankwerths Tegning, der förer sin Vold et Stykke hiinsides den sidste, synes at hentyde.

Jeg har kun endnu at tilföie nogle Ord om den ældgamle Borg ved Eckernförde, som ligeledes har tjent til at beskytte Landskabet Svansen. I Valdemars Jordebog (Langebek 171) omtales allerede Ykerneburgh, og er det meget sandsynligt at denne, tilligemed Byen der har Navn af samme (Borgby — Borreby) paa Nordsiden af Eckernförder Havn, er meget ældre end selve Eckernförde. Den sidstnævnte By er nemlig bygget paa en Sandbanke, der lidt efter lidt har dannet sig i den smaleste Deel af Fjorden, og maaskee endnu ikke var til, da Ykerneburg byggedes. I Stadsarchivet gjemmes endnu et gammelt Segl med Omskrift: Sigell van de Eckerndeburch. Hos Dankwerth findes aftegnet en paa Ballastbjerget liggende

Borg; men ikke at tale om, at her vilde være et meget upassende Sted for en Fæstning, da samme beherskes af den tættilstödende höiere Borrebyer-Kirkegaard, saa findes paa Ballastbjerget ikke mindste Spor til fordums Bygninger. Længere imod Vesten, imellem Vogelsang og Steendammen, skal man imidlertid endnu i forrige Aarhundrede have seet Ruiner af Voldene.

At Borgvolden (nu en Have med et Havehuus) er en ved Kunst sammenhobet Jordmasse, er umiskjendeligt, ligesom det er vist, at denne tilligemed hele Steendammen tilforn har været en Ö, omflydt af en Grav. I de senere Tider skulle de slesvigske Biskopper have benyttet Borgen som Lyst- og Jagtslot, ligesom de eiede en Oliemölle ved Borgbekken. Over den vestlige Kirkedör i Borreby Kirke sees en Biskop omgivet med alle Jagtens Attributer.

HÄLLRISTNINGAR FRÅN BOHUSLÄN UTI SVERIGE; AF DR. LENNART ÅBERG I UDDEVALLA.

Få landskap inom Scandinavien torde, för sina fornlemningar, förtjena samma uppmärksamhet som provinsen Bohuslän uti Sverige. Fastän odlaren likgiltigt här förstört mången fädernas grafhög, och med jorden jemnat flere af de borgruiner, som öfverallt på denna kust vittna om en längesedan försvunnen vikingatid; quarstår likväl ännu en betydlig mängd af dylika ålderdomsminnen.

Såsom något uti antiquariskt hänseende mera sällsynt, påträffas äfven uti denna provins de så kallade HÄLLRISTNINGARNE; öfver hvilka jag, tillika med några allmänna anmärkningar, härmed får bifoga medföljande teckningar.

År 1837 företog jag och Med. Philos. Cand. Almquist en resa till Stångenäs härad, för att uti denna del af Bohuslän undersöka antiquariska lemningar. Då afteckmade vi de 4 första af härvarande plancher (Tab. V-VIII.). Under innevarande år har jag, några mil längre mot norr, uti Qville härad eftersökt hällristningar, och derifrån uppsatt de 2 sednare afdelningarne (Tab. IX-X.).

HÄLLRISTNINGAR FRÅN STÅNGENÄS HÄRAD UTI BOHUSLÄN.

No. 1, föreställer Hällristningar på sydöstra sluttningen af Lerhyttebacken (Bråteberget), å egorne till hemmanet Backa i Brasta socken.

No. 2, på samma sluttning som No. 1, blott litet mera til höger och något högre up.

No. 3, på norra sluttningen af samma bergshöjd, å samma egor. Dessutom mot syd till osten ett par ofullständiga, utplånade bilder af drakskepp.

No. 4, på östra (något åt Norden) sluttningen af Backa-högar, en annan, blott genom en liten bäck från föregående skild, bergshöjd, föröfrigt å samma hemmans egor; och längre ned, till venster: b; dessutom 2ne otydliga underdelar af menskofigurer.

No. 5, på östra sluttningen af samma höjd, ett stycke till venster om No. 4.

No. 6, ännu längre til venster; föröfrigt lika med föregående. Dessutom ett stort, otydligt, drakskepp, samt mera till venster en otydlig underdel af en menskofigur.

No. 7, venster om No. 6, på samma bergssluttning, tätt vid körvägen. Föröfrigt en större och några mindre skeppsfigurer.

No. 8, ytterlegare till venster, mot öster; — samt flere utplånade smärre skeppsfigurer.

No. 9, lika med föregående, men högre upp på berget. Dessutom till höger, föröfrigt lika med No. 9, några utplånade bilder af drakskepp.

No. 10, på östra sluttningen af samma berg, men långt till venster förbi husen å hemmanet Backa.

No. 11, på östra sluttningen af kullen Smedjehögen vid Brasta gård.

No. 12, på nordvestra sluttningen af en obetydlig bergshöjd, (troligen för de derpå tecknade bilder) kallad skeppshällarne, nära vid torpet Dammen, å egorne till hemmanet Medby i Brasta socken. — Dessutom här diverse utplånade figurer af skepp etc.

No. 13, på södra sluttningen af en annan höjd, norr om ofvannämde torp.

No. 14, på vestra sluttningen af samma höjd som föregående Nr.; — med några smärre otydliga bilder.

No. 15, på sydöstra sluttningen af Grönebräckeberget, en obetydlig bergshöjd straxt vid husen på hemmanet Medby.

HÄLLRISTNINGAR FRÅN QVILLE HÄRAD UTI BOHUSLÄN.

No. 1, på nordvestra bergssluttningen, nära intill manhusen på hemmanet Sjebbevall i Brasta socken. Obs. Man tror att hemmanet af disse ristningar fått sitt namn.

No. 2, sex alnar nedom No. 1.

No. 3, nära intill Bottna kyrka, åt öster.

No. 4, på södra sluttningen af ett berg vid Yllerö hamn, nära intill Sjebbevalls egor, uti Qville socken. Till venster, några otydliga figurer af skepp och menniskor.

Det mellan dessa begge härader (Stångenäs och Qville) belägna Sotenäs har jag ej sjelf genomrest; men trovärdiga personer hafva underrättat mig, att sådana uthuggningar äfven här på bergen finnas [1]. Jag vill derföre inskränka följande anmärkningar till den del af Bohuslän, som upptages af Stångenäs, Sotenäs och Qville härader.

Märkvärdig er den likhet, som öfverallt visar sig uti desse teckningars läge och beskaffenhet. De förekomma nästan alla på sluttande bergshällar närmare jorden. Ehuru några af dem finnas längre bort från sjelfva hafsstranden, ligga desse dock oftast så lågt, att vattnets höjd möjligtvis fordom dit kunnat uppgå. Hvarken grafhögar, domringar eller de uti Bohuslän egna kummelgrottorna (dyrhus) träffas företrädesvis uti grannskapet af desse uthuggningar; — de upptäckas deremot af vallhjonet uti ensliga nejder,

---

[1]) På Rished, Tossene och Hede.

som naturen alldrig tyckes hafva gynnat. Merendels finner man flere teckningar på nära intill hvarandra liggande bergshällar; äfvensom de upptäckas på mera aflägsna ställen uti en och samma trakt.

Hade ej till desse ristningars uthuggning fordrats mera än en menniskas åtgärd, och om de ej funnits på så vidt aflägsna orter; skulle man, af de särskilta figurernas öfverensstämmelse, vilja påstå att de blifvit utarbetade af en och samma person. Påtagligt äro de inhuggne genom någon metall, och, såsom teckningarne visa, helt og hållet urgröpta. Fördjupningarne hafva troligen varit omkring ½ tum; hvilket tydligare ses på de ställen, der figurerna ur jorden måste framgräfvas.

Bland de enskilta figurerna äro skeppsformerna de vanligaste, och hafva i synnerhet blifvit utförda med noggrannhet och arbete [1]. Det bör anmärkas att man ej på ett enda fartyg bestämdt kan urskilja master med segel; men deremót tydligt varseblir besättningarnes antal och stammarnes prydnader [2]. De cirkelrunda figurerna äro antingen större och hjulformiga, eller ihåligt urgröpta. De något mer ovala, som ofta äro försedde med tvärstrek, hafva någongång likhet med menniskofötter, och förekomma merendels parvis [3]. Menniskogestalterna äro alltid nakna, och, liksom djurformerna, ofta svåra at urskilja. Framställningarne i det hela äro på många ställen lätt begripliga; — tydligt urskiljas kämpars strider med menniskor och djur. Om tecknaren, uti de mera tvetydiga sammansättningarne, velat genom figurliga sinnebilder poetiskt

---

[1]) Nästan öfverallt på bergen uti dessa trakter, förekomma likadana skeppsfigurer. — [2]) Från ett fartyg, utristadt nära Bottna kyrka, finnes något, liknande en mast med en hjulform på toppen. Kanhända är detta en prydnad. — [3]) Vid torpet Ljusklef under Bottna, stå 3 par af detta slags figurer, alla vända åt samma håll.

uttrycka sig, är en fråga, som någons framtida forskningar kanhända skola besvara[1]. Något ovanligt förekommer dock icke på dessa bergshällar; vi igenfinna samma slags figurer uti grafkamrar och på andra ålderdomslemningar [2].

Allmogen uti orten har ej bevarat någon egentlig tradition angående dessa ålderdomsminnen. Den påstår att vattnets höjd fordom uppgått ända hit, och att desse, af dem så kallade ritningar, då blifvit uthuggne til minne af fartygs härvarande stationer. Figurerna liknas vanligen vid kompasser, skomakare och dylika falska föreställningar.

Redan Tacitus och andra häfdatecknare, som omnämna Nordboernas fartyg, gifva öfver dem en beskrifning, hvarmed desse drakskepps utseende i många afseenden öfverensstämma. Denna bildskrift torde alltså kunna blifva upplysande för häfderna; den underrättar oss äfven om våra äldsta förfäders plägseder, och zoologen skulle kanhända här upptäcka de djurarter, om hvilkas fordna tillvaro uti Norden han ännu ej är bestämd. Önskligt vore derföre, att desse figur-ristningar blefvo föremål för en nogare undersökning.

---

[1]) Nord. fornlemn. af Brunius pl. 11, och Liljegrens Runlära sid. 18. — [2]) Inhuggne figurer på Kiviks monumentet i Skåne o. a. s. se Sjöb. inled. til Antiqu. sid. 163.

Anmærkning til S. 334.

Efterat Beskrivelsen af Gurre Borgruiner var trykt, har man ved egen Undersögelse overbeviist sig om, at Söernes Vandstand i den, dog maaskee seneste, Tid Slottet har været beboet, ikke har været betydelig höiere end den nu er. De S. 332-334 omtalte, Nord for den egentlige Borg beliggende, Bygninger staae nemlig nu paa en meget sid Jordbund, og man har i dem tydelig sporet Dörtærskeler. Havde Söen i hine Tider gaaet betydelig höiere end nu, vilde disse Dörtrin have staaet under Vand. Paa Grund heraf kan man neppe antage det rimeligt, at Söerne have været forenede, da Veien anlagdes.

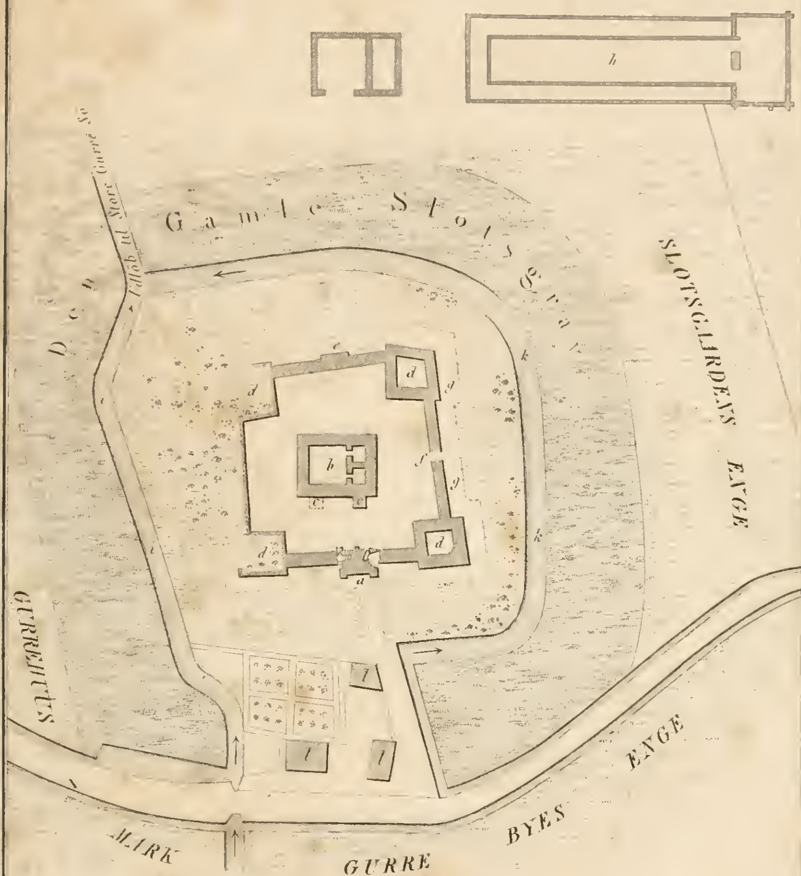
S. 289 L. 22 rettes 1251 til 1351.

INDHOLD AF AARGANGENE 1838–1839.

UDSIGT OVER AFBILDNINGERNE.

I Texten findes indsatte Afbildninger af fölgende Gjenstande:

PLAN OVER GURRE BORGRUINER

a Den sydlige Hovedindgang
b. Midtertaarnet
c Fundamenter af to Skorstene
d De fire Hjörnetaarne
e Den nordlige Udgang
f Den 1817 gjennembrudte Aabning
g Dosseringen
h Rameligoiis Staldbygningen
i Vandlöb fra Lille- til Store Gurre Sö
k Den oprensede Deel af Slotsgraven
l Nye Bygninger med tilhörende Haver.

5 0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 Allen

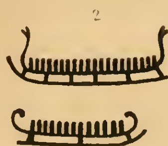
HISTORISK-ANTIQUARISK
KORT OVER
SNODSTRUP og ÖLSTYKKE SOGNE

KORT OVER
LEVNINGERNE AF ÖSTERVOLDEN
VED KOCHENDORF.
a Brancher af Östervol-
-dens venstre Arm
b Branche af Östervol-
dens höire Arm
c Chaos af smaa Gravhöie
d Et mindre Chaos af Gravhöie
e Et d° af större Gravhöie
f Et d° næsten aldeles demoleret
g Jevnet i 185-
h Jevnet i 1818
i Bragte under Ploven, men
endnu ikke jevnede
Gravhöie, som ere bragte
under Ploven men hvis
Höie endnu ere kjendelige
SLIEN
GÖTHEBY
Holm
Ny Meiergaard
Schnaaper Sö
Birkensee
fra Flensborg
Grasholz
Schnaap
tilforn Indsö
Östervoldens Centrum
Ovrvad
KOCHENDORF
Myhlhorst
HUMLEFELD
Österby Aa
Westerthal
ÖSTERBY
Vindeby Mose
ECKERNFÖRDER
NOER
VINDEBY
BORBY
til Cappeln
Louisenberg
Baltasberg
Havnen
Strandammen
Bergvolden
ECKERNFÖRDE
FJORDEN
fra Rendsborg
til Kiel
Alen

HÄLLRISTNINGAR FRÅN [illegible]ÅNGENÄS HÄRAD UTI BOHUSLÄN.

2

3

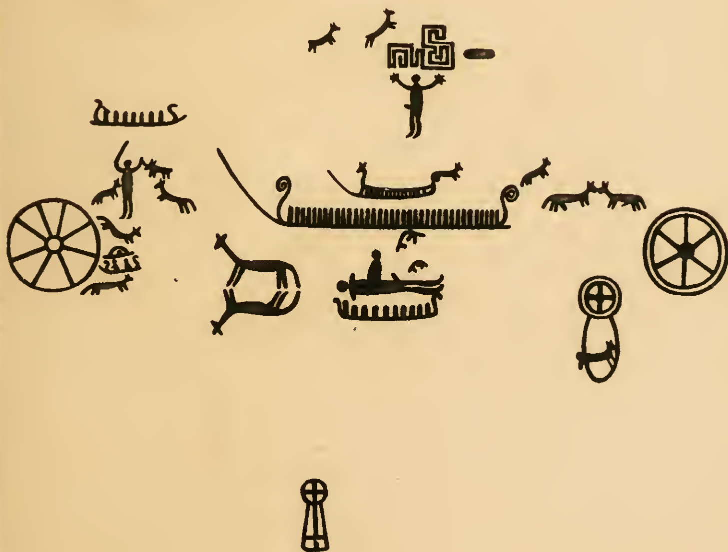

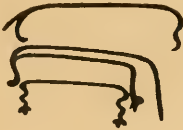

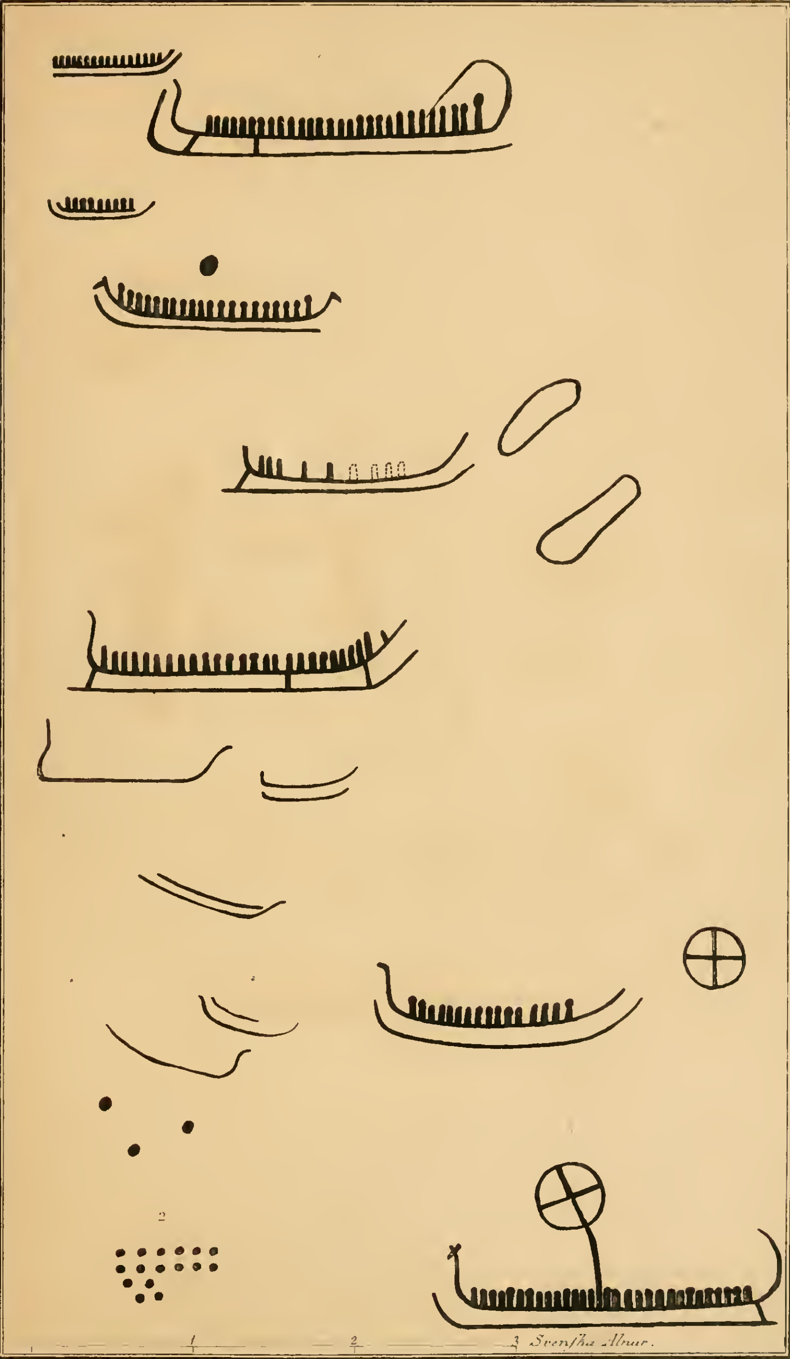

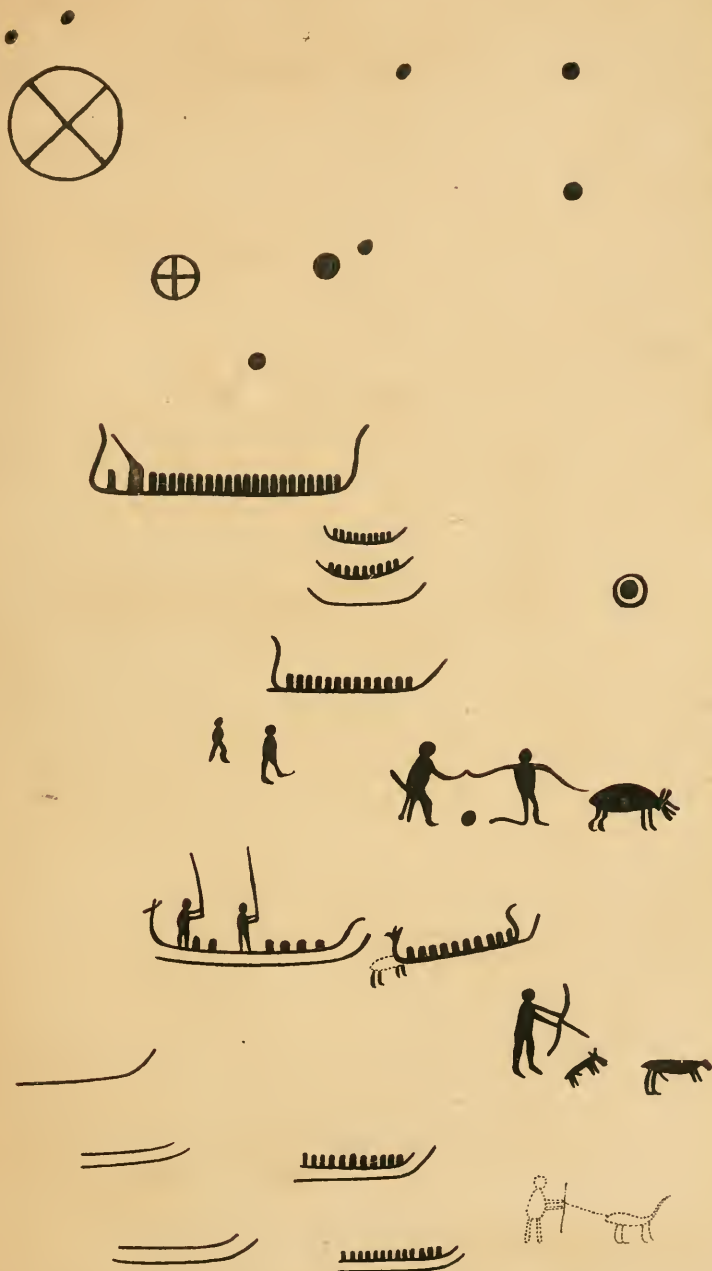

HÄLLRISTNINGAR FRÅN QVILLE HÄRAD UTI BOHUSLÄN.

HÄLLRISTNINGAR FRÅN

